

1
COMMENTARI-
VS IN EPISTOLAM
PAVLI AD ROMANOS.

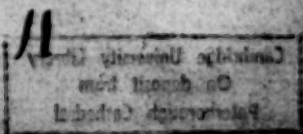
Scriptus à Nicolao
HEMMINGIO.

Wh: Kennel.

LONDINI,
Apud Thomam Vautrollerium, impen-
sis Guilhel. Norton.

1577.

COMMENTARI
VS IN EPISTOLAM
TAVLI AD ROMANOS

scriptus Nicolao
HEMINGIO

LONDON
And Thomas V and collingman
its Childs Norton

1777

Cambridge University Library
On deposit from
Peterborough Cathedral

SPLENDORE GENERIS VIRTUTE AC PIETATE CLARISSI-

MO VIRO D. HERMOLAO TROLLE

Equiti aurato, ac Senatori regni Daniæ sapienti-
ssimo, Domino de Herluffholm, suo Do-

*mino ac Patrono, gratiam & pa-
cem precatur*

Nicolaus Hemmingius.

Ecclesia filij Dei in hoc mundo,
Rosæ inter spinas enatæ haud
inepte comparatur. Nam vt spi-
næ circumquaque Rosam cin-
gentes eam premunt & pun-
gunt, vnde tamen illa fragranti-
or redditur: Ita Ecclesia vndi-
que pressa duris, latius odorem spirat, ac suam fra-
grantiam veluti exhalando emittit efficacius: at-
que nouis subinde accessionibus augefcit magis:
id quod Ecclesiæ historia legentibus ob oculos
ponit, & omnium sanctorum testatur experientia.
Spinæ autem quæ hanc rosam cingētes premunt
& pungunt, sunt tribuli ac zizania hæreseon, tyrā-
nidis, hypocrisis, flagitiorum, & variorum scanda-
lorum in doctrina & moribus, vt interim taceam
nothos, siluestres & aridos surculos, qui non leue
damnum veræ ac germanæ Rosæ inferunt. Has
spinæ Sathan Christi hostis *de roboris* spargit & se-
minat, vt Rosam, quam Christus sua manu planta-

EPISTOLA

uit, premat, suffocet, planeq; in nihilū redigat: aut, si id non potest, vt hoc saltem efficiat, ne late suos spargat flores ac furculos emittat. Hoc studium omnibus temporibus Sathanæ fuisse manifestum est. Quid non tentauit iacto primo huius Rosæ semine in Paradiso? quid non machinatus est, vt semen huius Rosulæ, hoc est, primam promissionē protoplastis nostris factam suffocaret? an non fratrem aduersus fratrem armauit? an non impulit degenerem furculum Cain, vt Abelem fratrem occideret? idq; non aliam ob causam vt Iohannes testatur, quam quod opera Abel fuerunt bona, & contra opera Cain fuerunt mala? nunquid hoc parricidio suffocata est Rosa Christi? nullo modo. Nam ex sanguine Abel tanquā ex semine quodam preciosissimo plures enati sunt furculi. Seth enim frater Abel furculi perpetuo in æterna vita virētis, & multi ab eo nati tanquam plantulæ nouæ suppulularunt: quas etsi Sathan suis subinde spinis punxit, vltra tamen mille & quingentos annos, hoc est, vsq; ad diluuium (in quo collectis prius germanis furculis in arcā Noe iusti, spinas suffocatas Dominus perdidit) conseruata est Rosa. Quid? an hic fatigatus Sathā quiescit? nequaquam. Nam mox post diluuium nouas spinas seminat, Cham enim filiū Noe ad se pertrahit, vt transfuga factus Sem fratrē persequatur: qui tamen persecutione nequaquam fractus, constanter retinuit primam promissionē, atque semen huius Rosæ vsque ad tempora Abrahami quam latissime sparfit. Etsi autem interea Sathan

than suis venenatis spinis maximam orbis partem
 oppleuerat, nihilominus tamen Rosa hæc suas vi-
 res retinuit, ac multos sua fragrantia exhilarauit. Nā
 Christus hortulanus Abrahamum de Hur Chal-
 dæorum euocatum pulcherrimū huius Rosæ sur-
 culum in terra Chanaan plantauit, tametsi nec il-
 lic Rosa à spinis Sathanæ immunis erat. Nam ibi,
 nunc fame, nunc peregrinatione, nunc alijs modis
 tentatus Abraham, infracto tamen animo expe-
 ctauit consolationem. Vnde factum quoque est,
 quod Rosa hæc preciosa, maiora indies incremen-
 ta ceperit. Ismael quidem surculus aridus Isaacum
 fratrem, qui fuit in hac Rosa tenerrimus surculus,
 persecutus est, sed frustra. Nam eo magis creuit &
 gloriosior est facta Rosa. Postquam enim vidit I-
 saac enatam de se nouam plantulam, nempe Ia-
 cob, qui, tametsi nothi & aridi surculi, hoc est, E-
 fau & Laban, vt alios taceam, eum grauitè presse-
 runt, in radice mansit fœcundus surculus. Ab hoc
 enim duodecim alij prodire surculi. Etsi autem o-
 mnes isti surculi non manserunt in radice. Nam
 quidam exaruerunt, & in nothos & adulterinos
 degenerauerunt: In magnum tamen numerum
 indies propagati sunt. Inter quos vnus tenerri-
 mus, nempe Ioseph in Aegyptum florentissi-
 mum regnum est translatus, vt ibi fructificaret,
 ac sua suauolentia totum Aegypti regnum op-
 pleret: id quod non sine magnis certaminibus
 præstitit. Quid enim non mali sanctus hic sur-
 culus in Aegypto pertulit, priusquam in tantam

EPISTOLA

Rosam excreuit? Nam primum vrtica foetida & ardensillum vrere tentat, hoc est, turpissima foemina eum ad adulterium sollicitat: vt ista ratione arefcat, & denatiua excindatur Rosa. Sed frustra hoc conatur Sathan. Ioseph enim manu hortulani conseruatur illaesus. Verum cum hac via se frustra adortum esse sanctum virum cernit Sathan, alia eum aggreditur, ac spina tyrannidis ipsum omnino suffocare statuit. Coniicitur itaque opera Sathanæ castissimus hic surculus Ioseph in carcerem, ac ibi inter spinas sceleratorum hominum & in foetoribus pessimis præter omnem suam culpam iacet & premitur. Sed quid hic Iosepho castissimo Rosæ surculo contigit? idem plane quod magni autores de naturali Rosa scribunt. Vt enim naturalis Rosa iuxta coepe vel allium fata fragrantior redditur. Nam foetor coepe vel allij ad sua uolentiam Rosæ conferre dicitur: Ita Ioseph iniusta impudicæ foeminæ querela, obtreccionibus, iniurijs, foetore carceris creuit, longeq; illustrior ac potentior euasit. Nam è carcere eductus Ioseph, secundus à Pharaone in regno Aegypti post interpretationem somniorum regis factus est, huius industria postea per totam Aegyptum infiniti surculi sunt plantati & dispersi, adeo quod ipsa Aegyptus facta sit veluti quædam Paradisus Domini. Nam hic fragrantissimus surculus Ioseph ad se radicem, nempe Iacob patrem, cum tota sua familia attraxit, qui ad aliquot annos in Aegypto nouos subinde surculos emiserunt, & in regno Aegypti suauissi-

suauissime spirarunt. At quid interim Sathā? num-
 sterit? num abiicit arma? nihil minus. Nam post-
 quam Iacob, Ioseph, atque alij plurimi furculi in
 Paradisum coelestem translati sunt, spinam quan-
 dam prægrandem plantat Sathan in Aegypto: quæ
 spina non parum pressit ac punxit furculos, qui in
 Aegypto remanserunt, qui tamen quotidie sub o-
 neribus & æstu creuerunt magis, & in medijs fœ-
 toribus & laboribus multiplicati sunt. Spina autē
 illa prægrandis fuit alius Pharaō, qui non nouit
 Ioseph. Hic enim cum suis aulicis furculos Domi-
 ni supra modum premere & pungere cœpit. Qua-
 re hortulanus iratus ingratis Aegypti incolis, suos
 furculos in alium transplantauit hortum, ac popu-
 lum Israeliticum transtulit per mare rubrum, in
 quo spinam illam prægrandem, hoc est, Pharaonē
 & eius Satellites oppressit. Deinde quia multi ex
 his furculis Ioseph paulatim degenerare cœpe-
 runt, in deserto quadraginta annis totus castigatus
 est populus, Vbi tamen noui ex illis enati furculi,
 translati sunt postea in terram Chanaan. Vbi rur-
 sus inciderunt in spinas non paucas, quo enim ma-
 gis Rosa hæc crescit, eo spinæ iuxta nascuntur as-
 periores: quibus iterum misere lacerata, non tamē
 prorsus emarcuit. Nam subinde Hortulanus mis-
 sis seruis, spinas, quantum fieri potuit, euulsit: ne
 penitus Rosa arefceret suffocata spinis & periret.
 Quid contra hos Dei seruos & custodes huius Ro-
 sæ, hoc est, sanctos iudices, Reges & Prophetas
 machinatur Sathan? alios ad se prorsus allicit, vt si-

EPISTOLA

in specu, & deinde incolumis è specu prodiit: vnde factum est, vt magis suos flores Rosa hæc emitteret, & plures in regno Babylonico furculos faceret. Verum Sathan rursus furibundus nouas molitur insidias. Quendam enim nobilem virum Aman nomine excitat, qui Regi facile persuadet, non sine periculo tot hospites eosq; captiuos in suo vagari regno, & impetrat literas Regis Babylonici ad omnes regios præfectos, vt statim acceptis literis furculos huius Rosæ omnes excinderent, vt isto pacto tandem Rosa extirparetur tota, & periret radix. Sed hic iuxta Prouerbum, malum consilium consultori pessimum fuit. Nam Aman, vt ut antea in summo regis fauore fuit, & consilio suo perdendos Iudæos esse regi persuasit, in patibulum suspensus infami morte periit, & præmium suis dignum factis accepit. Post huius Tyranni & Ecclesiæ hostis interitum, rursus Rosa Domini erexit se magis magisq; adeo quod etiam Regum maximorū patrociniō trāquilla in exilio suo fuerit. Inter hos reges Cyrus Persicus Rosæ insitus, mandatū dedit, vt Iudæi in suam redirent terram, templum ac ciuitatem Ierusalem iterum ædificaturi: quod mandatum, etsi aliquādiu absente Cyro impeditum fuit astu Sathanæ, tempore tamen Lōgimani rursus edictum proclamatum est, vt populus liber rediret, & urbem ciuitatemq; ædificaret. Hoc tempore Rosa Domini, in magnis æumnis, floruit. Nam gaudet patientia duris. Quadringentis etenim & nonaginta annis vsque ad Christum ducem, verū Ro-

Rosæ Dominum, varijs ijsque venenatissimis spinis Rosam hanc præfocare conatus est Sathan, foris bello, intus hæreticorum parastrophis, donec in summas angustias iterum redacta sit, ab omni parte eam prementibus spinis, adeo ut paucissimi germani furculi, adueniente Messia, superfuerint, ut Zacharias, Simeon, Anna Prophetissa, Ioseph. cum suis familijs. Hic rursus Sathan haud immerito triumphare videtur. Nam & Reges peregrini & impij dominabantur in populo Dei, & summa autoritas penes hæreticos, qui tū temporis cathedram Moſis occupabant, fuit. Venit itaq; Dominus Rosæ, tempore olim à patriarcha Iacob, & postea à Daniele prædicto, ac Rosam suam prostratam fere & conculcatam, doctrina erigit & fulcit consolationibus: quod cum cerneret inimicus, extrema tentat, & primum aduersus Christum sacerdotes summos & sectarios sopistica armat. Deinde Senatores impellit, ut manus iniicere Christo cogitent. Postea Pilatū toparcham nomine Romani Imperatoris, & Herodem tetrarcham sibi adiungit, deniq; totum populum in eam sententiam adducit, ut Christum cruci affixum interimant: quod & factum est. ex quo rursus in manu Sathanæ victoria sita fuisse videbatur. Verum & hic sua frustratur spe Sathan. Nam tertio die resurgens Dominus furculos prostratos erigit, fractos consolidat, ac Rosam suam sepimento munit firmissimo, quam die Pentecostes aqua salutari rigatam suo sancto spiritu foecundat. Emittit enim agricolas in

EPISTOLA

vniuersum orbem, qui huius Rosæ semina late per orbem disseminant: ac interea spinas furculosque degeneres igni comburit. Nam Iudæos ingratos, qui radicibus spinarū quam sanctæ huic rosæ inferi maluerunt, magna strage per Vespasianum affecit, ac tandē perpetua vastatione politiam Moisaicam, iuxta prædictionē Danielis, deleuit. Hæc cum in Palæstina aguntur, duodecim Apostoli, & Paulus semina Rosæ cœlestis in multis locis spargunt, faciuntq; breui admodum tempore, vt Rosa totam fere terram suis furculis & floribus impleat. Verum ne sic quidem Sathan toties profligatus & victus quiescit, immo potius furibundus magis & ira æstuans fremit, spinas seminat, tribulos & zizania tyrannidis, hæreseos & hypocriseos iacit, quibus ad extirpandam hanc Rosam, iam plus quam vnquam antea florentem abutitur. Sed tamen victrix mansit rosa, noua subinde viriditate pullulās, & furculos è sanguine martyrum producens. Hæc cum cerneret Sathan, & postquā Rosam sexcentis fere annis à triumpho Christi, tyrannide, hæresi & sopistica oppugnasset, noua stratagemata excogitat, statuitq; regnum Antichristi stabilire. Excitat igitur Phocam tyrannū & parricidam, qui Romano Pontifici primatum & imperium super omnes pios Episcopos concessit. Quæ res Sathanæ non omnino infœliciter cessit. Nam Papa, hoc est antichristus, non vt apertus hostis Rosæ, sed vt amicus & custos, fraudulenter Rosam inuadit, ac vt olim Iudas Dominum: ita ipse osculo Ecclesiam prodit,
Nam

Nam cum mentitur se seruum seruorum Dei, qui re vera est seruus Sathanæ, præterquam quod sibi ius vendicat in Rosam Domini, innumeros lupos ouili pelle tectos emittit, qui grassantur in Rosam, flores & furculos vastant: hoc est, infinita monachorū agmina aduersus hanc Rosam armat superstitione varia, & præcipue missatico idolo, vt tanquam veneno quodam Sathanico Rosam inficiāt, vt ita infecta tandem sponte concidat. Deinde & aliud regnum Sathan instituit, nempe Mahumeticum, quod aperte Christū blasphematur, Rosā premit, furculos euellit. Atque ita Papa Antichristus, simulatus Rosæ amicus, & rex Mahumeticus hostis professus, Christi Ecclesiam inuadunt, vt hic aperto Marte, ille subdolis ortibus Rosam hanc nobilē destruat. Hoc stratagema, etsi non omnino infeliciter cessisse videtur Sathanæ, vltra 900. annos: tamen rosam hanc cœlestem penitus extirpare nō potuit, sēper enim manet radix, etsi in ea pauci interdum germani furculi inueniūtur. Cæterum cū iam in immensum cresceret Antichristi imperiū, adeo vt spinæ sua amplitudine furculos rosæ tegere viderentur, Dominus rursus emittit seruum industriū Martinum Lutherum, qui ante annos quadraginta Antichristi technas & insidias mundo reuelare cœpit. Huic mox plurimos fideles seruos, imprimis vero Philippum Melanchthonem adiunxit, effecitque vt Rosa hæc plures spiras & furculos per totam Europam emitteret, adeo vt à temporibus Apostolorum vix fragrantior fuerit

EPISTOLA

hæc Rosa, quam nunc est. spirat enim odorem suum per Germaniam, Daniam, Angliam, Noruegiam, Scotiam & insulas multas procul fitas, & iã pullulare incipit in Polonia, Bohemia, & in florentissimo regno Gallia, in quo regno magis suas vires intendit Sathan vt subruat surculos Rosæ illic pullulantes, quam vsquam alibi. Nam non ignorat actum esse cum suo fidelissimo seruo Papa, si semen Rosæ huius radices in regno Gallia nobilissimo egerit.

Hæc clarissime vir admonere volui, proposita pulcherrima imagine de fortuna Ecclesiæ in hoc mundo: idque ideo: primum vt cogitetur dictum Domini, Portæ inferorum non præualebunt aduersus eam. Vt enim furit Sathan, nunquã hanc Rosam penitus extirpabit. Deinde vt consolemur nos præsentia Christi in Ecclesia, & promissione permansturæ Ecclesiæ in mundo vsq; ad iudicium, ne frangamur tot scandalis doctrinæ & morum, quæ hodie multos non pessimos grauissime vulnerant, & ne abijciamus confessionem, & transfugiamus ad castra hostiũ, sicuti multi omnibus temporibus fecerunt, & hodie non pauci fracti persecutionibus & scandalis, faciunt. Postremo, vt de vera conseruandæ ecclesiæ ratione admoneamur: quæ ratio in omnibus Ecclesiæ historijs vna & eadem esse deprehenditur, videlicet puritas doctrinæ, cui ancillatur sancta morum disciplina. Hæc enim doctrinæ puritas fons est ille salutaris, vnde rigatur Rosa Domini, ne inter tot spinas tyrannidis,
hypo-

DEDICATORIA.

hypocriseos, sophistices & scandalorum suffocetur & emarcescat. Hæc doctrinæ puritas aliunde petenda non est, quam ex fontibus Saluatoris, hoc est, scriptis Prophetis & Apostolicis: inter quæ non infimum locum obtinent Epistolæ Paulinæ, & præcipue ea, quam ad Romanos scripsit. Hæc enim præcipua sinceræ doctrinæ capita monstrat & explicat: quare eam singulari diligentia ab omnibus pijs legendam & cognoscendam esse iudico. Verum ut commodius à simplicioribus & tyronibus S. Theologiæ minus exercitatis intelligi possit, Commentarium qualemcumq; in eam publicare volui, sperans bonos & pios viros consiliū meum haud improbaturos. Etsi autem noui quorundam iudicia nobis aduersari: tamen non volui propter paucos sinistre iudicantes, multos bonos, qui hanc meam opellam expetunt, defraudare. Cæterum quia, Vir Clarissime, omnibus literatis hominibus patronus es constans, & in me multa beneficia priuatim contulisti, volui hunc Commentarium sub tuo nomine prodire in lucem, ut te patrono sit acceptior multis, utq; extet aliquod meæ erga te gratitudinis testimoniū. Etsi autem vilius forte videtur hoc munus, quam ut tanto viro offeratur: tamen cum animum tuum noui candidum, & sincerum, non dubito quin potius animum donantis, quam doni præstantiam spectes, idque exemplo Christi (in quo solo pie gloriari soles) qui pluris fecit mulierculæ pauperis minuta æra missa in gazophilacium, quam splendidas di-

EPISTOLA

uitum donationes. Hic enim rebus precium non ex quantitate earum, sed affectu donantium imponere solet, iuxta vetus dictum, *χαρίτων θυμὸς ἀπέσται*. Rogo igitur amanter, vt & tu hoc literarium opusculum eo accipias animo, quo à me offertur; Vale vna cum vxore tua castissima D. Birgitta filia nobilissimi viri D. Magni Gbie, Domini de Krenkerup foelicissimæ memoriæ, qui primus in hoc regno reuocatæ puræ doctrinæ autor fuit, sed prius scriptis frequentibus ad se à beato Luthero missis recte instructus. Huius etiam patrocínio primi præcones reuocati Euangelij in his regnis securi fuerunt: donec Deus sanctiss. regem Christianum tertium, fidelissimum Ecclesiæ Dei nutritorium, & defensorẽ excitauit, qui in hoc regno scholas reformauit, constituit Ecclesiarum fideles ministros, ordinauit stipendia docentium & discipulorum religionem & alias artes: cuius vestigijs insistit filius Fridericus I. I. Rex noster clementissimus, cui toto pectore cum omnibus pijs opto salutare gubernationem, vt quietam & tranquillam vitam agamus in hoc mundo, in omni pietate & castitate. Iterum vale corpore, animo & spiritu integer, patrone optime. Hafniæ.

Anno Domini M. D. LXII.
 Menſe Decemb.

ARGV-
 mentum huius epistolæ est, quod Fridericus Rex noster clementissimus, cui toto pectore cum omnibus pijs opto salutare gubernationem, vt quietam & tranquillam vitam agamus in hoc mundo, in omni pietate & castitate.

Argumentum in Epistolam ad Romanos.

 T Argumentum seu generalis periocha huius nobilis Epistolae ad Romanos scriptae, explicatius ab auditoribus intelligatur, quatuor nobis ordine explicanda sunt. PRIMVM, quis sit huius epistolae autor. SECVNDVM, quae fuerit ipsi scribendi occasio. TERTIVM, quae principalis quaestio seu quis status. QVARTVM, quis tractationis ordo seu oeconomia totius Epistolae, & methodus.

De primo.

*C*VM de autore huius Epistolae Dino Paulo nunquam dubitauerit Ecclesia, frustra ea quaestio agitur. Verum quis & quantus hic Paulus fuerit, operae precium est indicare, ut quo in loco habenda sint ipsius scripta intelligamus.

Sciendum est itaque primum, vocationum ad ministerium Ecclesiae magnam esse diuersitatem. Nam est & vocatio peculiaris, quae immediata dicitur, & communis, quae mediata appellatur. Inter haec genera vocationum maxima sane est differentia. Nam peculiaris illa duas habet notas, quibus à communi distinguitur. Harum PRIOR est, quod sit vniuersalis, Matt. 28. Mar. 16. POSTERIOR, quod habeat testimonium, nihil erroris suae doctrinae admistum esse. Huius testimonij partes sunt quatuor: PRIMA, immediata vocatio. SECVNDA, immediata instructio. TERTIA, Visibilis donatio Spiritus sancti (loquor enim de ministerio noui testamenti.) QVARTA, virtus edendorum miraculorum, quibus Deus veritatem doctrinae Apostolicae confirmauit & obfirmavit.

Vocatio COMMVNIS nec est vniuersalis, sed est alligata vel certa nationi, ut Episcoporum apud nos, vel certa prouincia, ut praepositorum, qui Gracis πρεσβυτεροι dicuntur, vel certa

ciuitati aut pago, ut parochorum & eorum, qui sunt illis additi *οὐκ ἔστιν* seu *οὐκ ἔστιν*, nec habet communis vocatio & mediata infallibile testimonium de immota veritate, seu quod nihil habeat erroris admistum, sicuti prior illa habet.

Porro Pauli vocationem priori generi subijci, ex eo manifestum est, quod non solum sit Apostolus, vniuersalis Ecclesie doctor, ut ipsius professiones ad varias gentes, acta Apostolica, & Epistolarum eiusdem inscriptiones testantur, verum etiam quod sit immediate ab ipso Christo ad ministerium Euangelij vocatus, & diuinitus sit institutus, quod visibili Spiritus sancti dono sit inauguratus ministerio, quod denique varijs miraculis suam vocationem & doctrinam confirmarit.

IMMEDIATA vocatio Pauli & vniuersalis, confirmatur Act. 9. ubi Lucas narrat, lucem de cælo circumfuisse Paulum, cum adhuc spiraret minas aduersus Ecclesiam Christi, & cadentem in terram audisse vocem dicentem sibi: Saule, Saule cur me persequeris? qui dixit: Quis es Domine? & ille: Ego sum Iesus quem tu persequeris, durum est tibi contra stimulum calcitrare. Et tremens ac stupens dixit: Domine quid vis me facere? Et Dominus ad eum. Surge & ingredere ciuitatem, & ibi dicetur tibi quid te oporteat facere. Et paulo post Dominus ad Ananiam dubitantem de Pauli conuersione, Vide, inquit, quoniam vas electionis est mihi, ut portet nomē meum coram gentibus & regibus & filijs Israel. Hinc illa Pauli gloriatio de sua vocatione ad Galat. 1. Paulus Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per IESVM CHRISTVM & Deum Patrem. Proinde vocatio Pauli & immediata & vniuersalis est.

DEINDE Paulum diuinitus instructum esse de Euangelio, primum testatur Ananias dicens ad Paulum: Deus patrum nostrorum præordinauit te, ut cognosceres voluntatem eius, & videres iustum illum, & audires vocem ex ore eius. Idem Epistola ad Galatas ostendit, ubi in hunc modum scribit de se ipso Apostolus, contra aduersarios auctoritatem Apostolatus sibi vendicans:

vendicans: Notum vobis facio fratres Euangelium, quod Euangelisatum est à me, quod non est secundum hominem. Neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici: Sed per reuelationem IESV CHRISTI.

Huc etiam pertinet raptus Pauli in tertium cœlum, ubi non solum ab ipso Domino Euangelium didicit, verum etiam vidit arcana, quæ reuelare hominibus fas esse negat.

Ad hæc, ut Apostolus Paulus in itinere Damascum versus, visibiliter donatus est Spiritu sancto, & per eum nouo inauguratus est ministerio. Act. 9. Ita eundem Spiritum postea alijs impetrat, & impositione manuum confert. Ita enim Lucas narrat Actor. 19. Cum Paulus imposuisset quibusdam discipulis manus, venit Spiritus sanctus super eos, & loquebantur linguis & prophetabant. Hæc eò pertinent, ut Deus isto pacto & Apostolatam Pauli, & doctrine ipsius infallibilem veritatem consignet.

POSTREMO. De miraculis à Paulo editis, ipse in hunc modum testatur posterioris ad Corinth. 12. Signa Apostoli peracta sunt in vobis, in tolerantia, in signis, in prodigijs. Et ad Rom. 15. Non audebo loqui quicquam eorum, quæ non operatus est Christus per me, in obedientiam gentium, sermone & opere in potentia Spiritus Dei. Huius rei & Lucas meminit, qui virtutes per Paulum editas testatur, adeo ut etiam super languidos deferrentur à corpore ipsius sudaria, & recederent ab eis languores, & spiritus nequam egrederentur. Acto. 19. Adolescentem mortuum excitat, Actor. 20.

His & similibus miraculis Deus obsequauit Apostolatam & doctrinam Pauli. His testimonijs accedit zelus Pauli in propaganda Euangelij doctrina, pericula plurima, quæ passus est terra & mari, & sanguis tandem, quo suam doctrinam confirmavit.

Hæc ideo copiosius à me dicta sunt, ut pateat qualis quantusq; sit hic Vir, quanta sit illius autoritas: quàm certa & indubitata sit eius doctrina: quanta denique reuerentia deceat

docentes & discentes in hanc thesaurorum cœlestium apothecam ingredi. Non enim secus accipienda sunt quæ hinc promittit DEI Spiritus per CHRISTI electum organum, per gentium Apostolum: atque vox cœlestis, quam ipse cœlestis Pater de cœlo sonuit. Quapropter omnia quæ in hac Epistola, atque adeo in alijs Pauli scriptis continentur, eius autoritatis esse sciamus, ut quemadmodum in dogmatibus extruendis & confirmandis: ita in erroribus refutandis valeant non minus, quam Mosis & Prophetarum, adeoq; Christi ipsius testimonia. Huius rei vel ipsum Apostoli nomen nos admonere poterit. Nam cum Apostolus Christi dicatur Paulus, hæc quatuor simul cogitanda sunt, QVOD nobiscum loquatur vice Christi, QVOD afferat doctrinam cœlestem, QVOD nihil erroris sit doctrina ipsius admistum, & QVOD non secus atque voci cœlesti sit Paulo credendum.

Nec est quod quisquam obijciat Petri errorem, qui non minus Apostolus fuit quam Paulus, & tamen eum errasse Paulus ostendit ad Galat. 2. Nam iste error vitæ fuit, nō doctrinæ.

De Apostolatu Pauli hætenus. De persona autē hoc quoque sciendum est, quod fuerit natura vehementior, quō accessit solertia quadam singularis, & heroicus zelus propagandi Euangelij & reprimendi errores. Quod ideo observandum est, quia inde disputationum aculei, anticipationes crebræ, & redargutiones acutæ, facilius intelliguntur. Nam qui paulo vehementiores sunt, haud raro medium disputationis cursum interrumpunt, nunc inuehentes in aduersarios, nunc antevergentes quæ ab alijs obijci posse videbantur. Unde sæpe oratio turbatior ac intricatior redditur. Verum admoniti nec huiusmodi interiectionibus offenduntur, nec quo minus Apostolum intelligant, impediuntur.

De secundo.

Occasio huius Epistolæ hæc fuit. Paulus intelligens statum Ecclesiæ Romanæ turbulentissimum fuisse, ut gentium Doctor

Doct̃or & Apostolus istud malum auertere conatur. Romani audierant doctrinam Euangelij, & fidem in Christum receperant: Sed hanc quidam rursus abiciendā suadebant, Quidā eam insicere & peruertere, partim errore, partim malicia conabantur. Fuerunt autem tum tēporis Roma & alibi tria doctorum genera, qui ut vera doctrina, ita Paulo quoque Apostolo aduersabantur. Nam quidam ex Iudeis non conuersi, totum Euangelium repudiarunt. Quidam conuersi, Legem & Euangelium confuderunt, & gentium vocationem ad Euangelium oppugnarunt, falso putantes Messia beneficia ad Iudaicum solummodo populum pertinere, in qua opinione olim fuisse Petrum, acta testantur Apostolica. Quidam ex Ethnicis & Philosophis Christiani facti, ut Philosophiam addendam Euangelio putarunt: ita insultarunt Iudeis tanquam abiectis, seq̃ illis arroganter pratulerunt. Atque ita hi omnes purum Euangelij fontem, unde aqua salutis haurienda erat, humanis turbauerunt opinionibus. His itaque malis ut occurrat Apostolus, hanc scribit Epistolam didascalicam.

Ceterum quia hac tria Doctorum genera sciuit Paulus ex singulis fere verbis qua scriberet Romanis, aliquam absurditatem & calumniandi ansam querere, quo doctrinam Pauli redderent inuisam Romanis. Ideo disputationem suam ita instituit, ut semper eorum anticipet obiectiones. Unde factum est, quod hac Epistola tot amplificationibus & anticipationibus sit referta, quibus legitimus docendi ordo non parum turbari videtur. Habuit praterea Apostolus rationem infirmitatis piorum, cui, quoties animaduertit eos offendi, medetur, idq̃ nunc digressionis, nunc occupationis schemate. Qui hac diligenter animaduertit, multo facilius hanc nobilem Epistolam intelliget, quā qui omnium veterum commentarios in hanc Epistolam scriptos peruoluerit. Quare hac fusius admonenda duxi.

De tertio.

SCOPUS præcipuus Paulo est in hac Epistola, ut veram & immotam de Christi Mediatoris beneficijs doctrinam proponat Ecclesia, eamq; confirmet, hoc est, ut doceat ex Dei sententia, & aeterno decreto, sine lege absque philosophia, beneficiorum Christi, hoc est, iustificationis & salutis fieri participes, quot quot in Christum crediderint, idq; nulla habita vel personarum vel nationum ratione. Est enim promissio Gratia vniuersalis, qua offeruntur beneficia Christi omnibus absque discrimine, sed fide accipienda & possidenda. Concluditur itaque status principalis huius Epistolæ hoc syllogismo:

Ea est iustificationis & salutis consequenda ratio sola & unica, quam Deus præscribit & approbat iuxta æternum suum decretum.

Dominus autem omnem qui credit, absq; operibus & sine respectu personarum & nationum, gratiæ & salutis participem fore & iustificari pronuntiat, idq; iuxta æternum suum decretum de reparatione humani generis.

Proinde fide absq; operibus, & sine personarum & nationum respectu, iustificatio & salus contingit.

Huius syllogismi minor est *ἡ ἐκείνου*. Nam ut maior absque omni exceptione ab omnibus recipitur: ita minor controuersa erat, cum à Iudæis plerisque, tum à gentibus. Minorem itaque inde usque à medio primi capitis ad finem undecimi, firmissimis demonstrationibus ex veris principijs petitis probat. Nam cum eius partes sint plures, instituit Apostolus analysin, & eius partes seorsim persequitur: quæ tametsi sint plures, duæ tamen sunt præcipuæ, quibus reliquæ continentur.

PRIMA, Hominem credentem sola fide salutis fieri participem, seu quod idem est, hominem non iustificari operibus, sed fide absq; operibus.

SECUNDA, Hoc gratuitæ salutis beneficium, non pertinere

nerē ad peculiarem aliquem populum, ita ut reliquæ nationes excludantur: Sed promissæ ad omnes homines, qui fidē promissionem salutis gratuita amplectuntur, nullo habuō personarum aut nationum discrimine, pertinere.

Ex prima parte duæ emergunt quæstiones. VNA, Vtrum homo iustificari possit ex operibus nec ne? cuius negatiuam thesin Paulus confirmat a medio primi capitis vsque ad medium tertij.

ALTERA, Num homo iustificetur sola fidē nec ne? cuius affirmatiuam thesin exponit in tertio, & confirmat, declarat, illustrat, anticipatis obiectionibus à principio quarti vsque ad finem octauī.

Ex secunda minoris parte, plures quæstiones emergunt. Sed præcipua est. Num salutis promissio pertineat etiam ad gentes, Quod dum firmis rationibus conuincit, tractantur & vicinæ quæstiones: Quisnam sit verus Israel? Sintne Iudæi reiecti? Quanam sit reiectionis causa? Hæ quæstiones tribus capitibus, nono, decimo & undecimo explicantur, in reliquis quinque capitibus de officijs Christianorum disseritur. Atque hæc pars huic quæstioni subijcitur: Num Christi beneficiorum particeps & fidē iustificatus, debeat porro vitam sanctam & inculpatam sine offēdiculo viuere. Hæc de scopo, statu, & principalibus quæstionibus huius Epistola, Vnde ex quæstionum principalium numero, tres partes huius Epistola esse deprehenduntur, quarum prima & secunda didascalica sunt, postrema parænetica.

De quarto.

DE ordine epistolari, qui epigrapha, salutatione, tractatione & clausula valedictionis absolvitur, non opus est admonere. Nam hic vel pueris notissimus est, quare de tractationis ordine tantum hoc loco dicturus sum.

EXORDIUM itaque, quod est tractationis principium ex proprijs locis beneuolentiæ, attentionis, docilitatis;

& partibus, qua sunt expositio, ratio, redditio, comprobatio, constat. ita ut iuxta Rhetorum praecepta finis exordij, qui comprobatio dicitur, sit primae partis tractationis propositio, de vera iustificandi ratione, quam mox unico argumento confirmat. DEINDE, priusquam accedit ad propositionis iustam confirmationem, duo praesudicia qua causa obstabant, diluit. Nam & hoc praecipunt Rhetores, cum alia quam nostra sententia persuasa est auditoribus, ut eam antequam ad nostrae sententiae assertionem descendatur, diluamus. Donè enim contraria sententia animos auditorum occupat, frustra conamur, quod ipsi sentimus alijs persuadere.

PRÆIUDICIA autem haec sunt. PRIMVM, Pseudoapostoli, qui ex gentibus erant conuersi, partim legem naturae urgebant, partim praeendebant ignorantiam. SECVNDVM, Pseudoapostoli, qui erant ex Iudeis conuersi, legis urgebant opera, & poriore iustitiae partem operibus legis ascribebant. Haec praesudicia enertit Apostolus, antequam iustam suae causae confirmationem aggrediatur, idq; facit hac demonstratione:

Quicumque iustificantur operibus legis, factores sunt legis.

Nulli sunt factores legis.

Nulli ergo operibus legis iustificantur.

Maiorem, quia recipiebatur ab aduersarijs, leniter tantum attingit. Minorem verò, quae est *νενομισμένη*, ab isto loco primi capituli: Reuelatur ira Dei. ad illum: Nunc autem iustitia Dei, argumentis ab experientia vniuersali, iudicio Dei iusto, naturae conditione, & pronuntiatis scripturae confirmat. His praesudicijs amotis, Apostolus causam aggreditur, ac primum iustificationis expositionem texit, in qua circumstantias omnes prosequitur, quod fieri in plenae expositionibus praecipunt Rhetores.

Expositione absoluta, infert rem vniuersam de qua agit, in vnius propositionis formam contractam, hoc modo: Arbitramur

mur igitur iustificari hominem per fidem sine operibus. Mox admonet hanc iustificationis gratiam, promiscue ad omnes pertinere & stabilire legem, tantum abesse, ut eam aboleat iustificatio fidei.

Deinde in QUARTO capite, occupationis schemate ingreditur propositionis confirmationem, proponitq; Abrahæ exemplum, cum suis circumstantijs, unde & vera iustificationis ratio & fidei definitio colligitur.

Mox in QUINTO, ut vis & ratio iustificationis clarius cognoscatur, eius effectus attingit, cui collationem causarum damnationis & iustificationis subycit, ut cui acceptum feratur iustificationis beneficium, innotescat.

Deinde vicinam questionem, idq; per occupationem, aggredditur in SEXTO capite, ne quis audiens ex operibus non esse iusticiam, vitæ licentiam ex iustificationis doctrina colligat, symbolo Baptismi Christianorum officium esse, sanctificationi studere, ostendit. Huc additur exhortatio, ut Christiani excusso peccati iugo, iusticiæ seruiant.

In SEPTIMO necessariam doctrinam addit Apostolus de lege Dei, in qua explicatur natura, finis & effectus legis, ostenditur quomodo ab illa liberati sint credentes. Nam homines non stupidi, audientes sine legis operibus credentes coram Deo iustos reputari, cogitat: Quid ergo lex vult? cur lata est?

Et quoniam videbat Apostolus adhuc maximè concuti fidelium animos duabus veluti machinis, comminatione maledictionis & crucis acerbitate, qua veluti suo quodam suffragio sententiam legis damnatoriam confirmare videtur, contra has machinas consolatur Apostolus credētes in OCTAVO capite, ostendens, nec maledictionem legis nocere posse credentibus, nec ullam in mundo afflictionem tantam esse, ut queat nos separare à dilectione Dei, gratuito nos iustificantis & in suam fidem recipientis.

HACTENVS de tractatione primæ partis & vicinarum questionum, unde prior pars indicationis eius syllogismi, quo

claudi dixi statum principalem huius epistola confirmata est: Sequitur SECUNDA pars, in qua ostenditur promiscue pertinere ad omnes beneficium Christi iustificantis credentes, & confirmatur secundum indicationis membrum, quae omnia ad illud pertinent, quod in tercio attigit: An Iudaorum Deus tantum? An non & gentium? certe & gentium. Huius partis oeconomia admodum prudenter instituta est, quod qui non animaduertunt, in multas stoicas absurditates precipitantur. PRIMVM sibi viam sternit nouo exordio, in quo primum suam beneuolentiam ostendit erga Iudeos. DEINDE, quia persuasum erat Iudeis, promissum Messiam pertinere ad Israelitas omnes, Apostolus contrariam propositionem potius ex verbis suis cogitandam relinquit, quam exprimit, videlicet quod non omnes Israelitae sint filij promissionis, quam propositionem hoc syllogismo claudit:

Tantum veri Israelitae sunt filij promissionis.

Plurimi ex carne Abrahae nati non sunt veri Israelitae.

Ergo, Plurimi ex carne Abrahae nati non sunt filij promissionis.

Huius sua propositionis fundamentum subijcit, videlicet, quod Dei consilium fuerit & sit, ut ex mera misericordia homines per Christum salutem consequantur. Ex quo infert (prius asserta potentia Dei, quae is potest suos opprimere hostes), gentes quidem receptas esse, qui fide Christum receperunt, quae propterea dicuntur filij promissionis. Credunt enim promissioni, sicut eorum pater Abraham fecit. Iudeos vero reiectos, eo quod iusticia operum tumidi, & fiducia carnis Abrahae inflati, in Christum lapidem offensionis impegerint, ac propterea nec filij promissionis, nec verum Abrahae semen existunt.

Huius rei causas latius expositurus in DECIMO, Primum fauorabili exordio Iudeos offensos superiori oratione mitigat, quibus tribuit quidem zelum Dei, sed non secundum scientiam.

scientiam. Deinde doctrinam fidei & iusticia per collationem reperit & inculcat, admonens, nullum qui crediderit à iusticia fidei excludi, nec esse discrimen Iudaei & Graeci, propterea quod Deus sit diues in omnes. Atque hac sententia principalis est propositio huius partis. Huc addit gradationem, ut unde oriatur iusticia fidei doceat, & scripturis conuincit, Iudaos propria culpa excidisse gratia.

Porro in VNDECIMO, ne desperent Iudaei, quasi prorsus essent reiecti, eos consolatur, & firmis rationibus ostendit, non esse penitus reiectum Iudaicum populum, nec Dei promissiones fore irritas iis, qui eas fide amplectuntur. Posthac cōuertit orationem ad gentes, monens eas ne efferantur animo aduersus Iudaos, quasi digni essent tanta gratia prae Iudaeis. Tandem hanc secundam partem in summam contrahit, quae est, Quod gratia Dei exposita sit omnibus qui credunt, nullo nec personarum nec nationum habito discrimine. Huic sententiae subiungit exclamationem, in qua admiratur consilium Dei, & inexhaustam misericordiam volentis gentes idolatras, suae gratiae fore participes, quod sane mysterium aliquandiu latuisse Petrum, acta docent Apostolica. Atque haec est tractatio secundae partis minoris propositionis in principali syllogismo huius Epistolae, videlicet, quod à gratia iustificationis nemo excludatur propter ullam vel persona vel nationis conditionem, modo firma fiducia in gratuitam promissionem recumbat.

Tertiam partem Epistolae aggreditur Apostolus in capite DVODECIMO, ut autem superiores partes argumentatione, ita hanc maxima ex parte expositione tractat Apostolus. Hanc partem orditur ab officiis, inter quae primum locum occupat verus Dei cultus, cui congeries officiorum additur.

Deinde in DECIMOTERTIO de obedientia erga Magistratum & eius officio agit, ubi in thesin fertur, & plurimas paraneses ex caritatis lege extruit.

Post haec quia simultatem animaduertit inter Iudaos &

gentes, propter ciborum & temporum discrimina, huic malo INDECIMOQVARTO medetur: commendans utrisque caritatis regulam, quam in tota vita sequi conuenit. Monet igitur infirmitatem fratrum ferendam esse, repetens breuiter & ostendens vocationem gentium ad Euangelium esse factam Dei consilio. Ad hac properans ad finem, libertatem orationis excusat, suam in ministerio fidem & beneuolentiam erga Romanos indicat, Cur haec non venerit ad Romanos ostendit, Petit pro se preces Romanorum.

Postremo, Salutationes cumulat, & interiecta utili admonitione de cauendis dissidiis autoribus, Epistolam fausta imprecatione gratiae & gratiarum actione claudit.

Hac de tractationis ordine & methodo copiosius admonenda duxi, quo totius orationis oeconomia perspecta, partium enarratio facilius ab auditoribus percipiat.

PORRO in singulorum capitum enarratione hunc sequi ordinem constitui: PRIMO loco caput propositum in summam contraham, quo summatim comprehendi possit, quod fusiori Apostoli oratione explicatur. DEINDE, eiusdem partes & ordinem indicabo, quo materiae membra conspiciantur. TUM exegetin, quo genus sermonis & phrasae intelligantur, adiciam, una cum obseruatione locorum communium, & accommodatione doctrinae, ad iudicium firmandum, & mores formandos. Ad haec enim duo uniuersa scriptura referenda est.

Caput I. Summa capitis primi.

VINDICATA Apostolatus sui autoritate, ac simul monstrata Euangelij dignitate fausta precatus Romanis, beneuolentiam & attentionem exordio capitat Apostolus, suum erga Romanos animum declarans, nimirum quod ipsis quoque, Euangelium, quod fidei iustitiam praedicat, annūciare sit protus, mox uniuersum mundum peccati & iniusticiae arguens.

Ordo

Ordo capitis primi.

PARTES capitis huius aptissimo ordine cōhærentes, sunt quatuor. PRIMA, Epigrapha. SECUNDA, Salutatio. TERTIA, Exordium, in quo captata beneuolentia & attentione, principalem colligit propositionē de fidei iusticia. QUARTA, Demonstratio, qua mundum uniuersum peccato obnoxium esse demonstrat. Hæc propositione & copiosa cōfirmatione ab-soluitur, estq; ut in uniuersali periocha dictum est, praiudiciorum, quæ causse Apostoli nocere videbantur, refutatio.

Exegetis primi capitis, cum obseruatione doctrinarum.

Paulus seruus IESV CHRISTI, vocatus Apostolus, segregatus in Euangelium Dei, quod antea promiserat per Prophetas suos, in scripturis sanctis, de Filio suo (qui natus est ex semine Dauid secundum carnem, qui declaratus est filius Dei in potentia secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum) IESV CHRISTO Domino nostro, per quem accepimus gratiam & Apostolatam, in obedientiam fidei in omnibus gentibus super nomine ipsius, in quibus estis & vos vocati IESV CHRISTI, omnib. qui estis Romæ dilectis Dei, vocatis sanctis.

Hæc PRIMA pars capitis est, nempe epigrapha, in qua sunt duo obseruanda, nempe partes epigraphæ & amplificationes. Partes indicant, quis quibus scribas, videlicet Paulus Romanis, Apostolus Christi gentibus.

Verum hoc loco tituli quibus cum scriptor ipse, tum illi quibus scribitur ornantur, sunt perpendendi.

Scriptor ipse Paulus, seruum se Christi fatetur, eumque minime vulgarem, Sed Apostolum diuinitus vocatum ac segregatum in Euangelium Dei. Cum autem se seruum Christi

faictur, religionis professio est, qua se dissentire à prophanis Ethnicis & incredulis Iudeis, & amplecti Euangelium Christi aperte agnoscit. Vnde nos admonemur confessionis ac publica protestationis religionis quam amplectimur, nec debemus pacis aut alicuius utilitatis externe gratia, vel colludere cum hostibus, vel nostram fidem dissimulare. DEINDE, se Apostolum scribit, vnde nos excitabimur in amorem & admirationem cœlestis doctrinae, quam affert, de qua re supra in argumento admonui. Cum autem addit se vocatum, Gracē κλητὸν, id est, eum qui vocatione diuina constitutus sit Apostolus, cum Pseudoapostolos ipsum calumniantes, quasi inferior esset ceteris Apostolis, perstringit, tum ministris Euangelij se exemplum statuit, ut tantum atque adeo angustam vocationem non attingant, nisi ad eam legitime vocentur. Quod sequitur: Segregatus in Euangelium Dei: interpretatio est Apostolici muneris, quod est Euangelium Dei annunciare. Segregatus, id est, qui ante fuit inter Phariseos & hostes Christi, iam de eo numero exemptus, destinatur Euangelio Christi predicando.

Videmus qualis fuerit Paulus, cuius successores illi tandem recte dici merentur, qui ut Paulus legitime ad predicandum Euangelium Dei vocati, munus suum sincere obeunt. Nam qui Euangelium Dei vel peruertunt, vel eius loco obtrudunt hominibus humanas traditiones de successionem in Pauli locū, frustra gloriantur: in quorum numero est Romanus Antichristus, cum suis rasis & vinctis Epicuris. Hic, quæ est eius impudentia, non veretur gloriari, se Pauli & Petri successorem esse, cum tamen res ipsa testetur, eum Iuda proditori potius successisse, qui osculo filium Dei prodidit.

Hactenus de prioriparte Epigrapha, sequitur posterior.

Omnibus qui Romæ estis, dilectis Dei, vocatis sanctis.

Hic primum observandum est, quod Romanis quos inter
gentes

gentes numerat, scribat Apostolus, unde ha quatuor hypothes-
es colligantur. PRIMA, Vocationem gentium ad Euangeli-
um decreto diuino fieri. SECUNDA, Doctrinam qua in hac
Epistola Romanis proponitur, esse nobis cum illis communem.
Nam & nos de gentibus sumus. TERTIA, Vocationem ad E-
uangelium esse gratuitam. Nullum enim meritum nisi mortis
afferre poterant prophana gentes. QUARTA, Vocationem ad
salutem esse vniuersalem, nullo vel personarum vel nationum
habito respectu. Sequitur descriptio Romanorum quibus scri-
bit Apostolus, ita enim habet textus :

Dilectis Dei, vocatis sanctis.

Hic obseruemus tres vocationis nostrae causas, EFFICI-
ENTEM, qua est gratuita dilectio Dei, qua nos pater caele-
stis in filio caros habet. FORMALEM, qua est vocalis E-
uangelij predicatio certissimum dilectionis paternae testimo-
nium. Et FINALEM, qua est sanctitas, qua segregatione
ab impuro mundo, purificatione cordis ex fide profecta, &
sanctimonia vitae, pijsq; exercitijs constat. Ha tres causa, quo-
tiescunque vel nobis vel alijs predicatur Euangelium, vel
cum nos ipsi legimus aut cogitamus Euangelium, veniant no-
bis in mentem, cogitemus vocem Euangelij testimonium dile-
ctionis Dei erga nos esse, cogitemus Deum velle nos vocali
predicatione obedire, cogitemus quod hac adeo angusta vo-
catio requirat sanctitatem, qua & fructus & finis vocationis
nostrae existit.

Haecenus de partibus epigraphae. Nunc amplificationes in-
teriectas videamus.

PRIMA est commendatio Euangelij, in quam dilapsus
est hac occasione: Dixit se segregatum in Euangelium Dei,
huc iam apponit amplificando: Quod ipse ante promiserat per
Prophetas suos in scripturis sanctis. Verum, ut studiosi locos
commendationis Euangelij in promptu habeant, quos spar-
sim Apostolus attingit, in vnum breuiter colligam, hoc modo.

PRIMVS sumitur ab autoritate diuina. Habet enim Euangelium Deum ipsum autorem. SECVNDVS ab antiquitate. Non enim hodie aut nudius tertius est notum. Sed iam olim à Deo promissum, Genes. 3. TERTIVS, à Prophetarum testimonijs, qui Propheta à cti Spiritu Dei locuti sunt. Nemo rem vile, inquit Ambrosius, magnis præcursoribus nunciat. QVARTVS, ab obiecto. Est enim Euangelium doctrina de filio Dei Domino nostro IESV CHRISTO. QVINTVS, à fructu, nempe quod Euangelium sit organum annuntiande gratia DEI & salutis, qua offertur predicatione Euangelij in filium Dei, credentibus. SEXTVS, ab amplitudine, nimirum quod Euangelium non tantum Iudaico populo, sed etiam omnibus gentibus sit destinatum. SED qua fuit amplificationis huius causa? Iudei calumniabantur & reiciebant Euangelium tanquam doctrinam recens natam, ignotam Prophetis & Patriarchis. Horum criminationi opponit autoritatem Prophetarum, per quos ipse Deus iam olim prænunciauerat Euangelium de suo Filio. Si modum quaris, quo Deus per Prophetas suos antepromiserat hoc de filio suo Euangelium. Respondeo, Quod id fecit & signis & verbis. Signorum sunt alia sacrificia, alia sacramenta, alia typi. Verbis Prophetæ concionantur nunc de persona filij Dei, nunc de officio, regno & sacerdotio, nunc de aduentu & tempore aduentus, nunc de factis ex quibus agnosci deberet adueniens Messias, nunc de beneficijs Messia erga homines.

SECUNDA amplificatio prosopographia est, & manat ex prima. Facta enim mentione obiecti Euangelij, qui est Iesus Christus, in persona Christi descriptionem excurrit, qua sint eius natura, qua gloria, quodq; officium ostendens. Qui natus est, inquit, ex semine Dauid secundum carnem. Hic humanitas vera Christi asseritur, in qua assertionem mentionem Dauidis facit, propter promissionem Dauidis factam, Promisit enim Deus, ut Christus de semine, hoc est, posteritate Dauidis nasceretur. Hæc promissio primum facta est Dauidi, 2. Samuelis 7.

manuel 7. ubi promittitur filio David, solium regni perpetuum, & thronus firmus usque in seculum. Deinde, hac promissio sapius inculcatur, ut Psalmo 72. Deus iudicia tua regi da, & iusticiam tuam filio regis. Et paulo post, versu quinto: Timebunt eum dum sol & luna splendebunt, hoc est, perpetuo. Psal. 89. In seculum custodiam ei misericordiam meam, & patulum meum firmum erit ei, & ponam in seculum semen eius, & thronum ipsius sicut dies cæli. Huc Psalmus 110. Dixit Dominus Domino meo, pertinet. Item, Psal. 131. Memento Domine David. In hoc Psalmo expresse dicitur: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.

Ex his scriptura locis triū erat apud Iudeos, quod Messias esset nasciturus de semine Davidis. Hinc cæci apud Matthæum: Misere mei Domine fili David. Atque hæc causa est, cur Matthæus capite 1. & Luc. cap. 3. adeo diligenter genealogiam Christi recenseant.

Qui declaratus est filius Dei.

Id est, certis & infallibilibus testimonijs & operibus diuinis ab eo editis comprobatum est, quod re vera sit filius Dei. Huc illud elogium 1. Timoth. 3. Deus manifestatus est in carne, iustificatus est in spiritu &c. Sed quomodo hæc declaratio est facta?

In potentia secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum.

Per potentiam intelligit miracula diuina, quibus IESVS se verum esse Deum comprobauit, dum hic in terris visibilis inter homines versaretur, cæcis visum reddidit, claudis ut ambularent, leprosos sanauit, mortuos excitauit. Huc illud ad Iudæos: Si mihi non creditis, operibus meis credite.

Secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum.

Hoc est, Declaratus filius Dei ex eo, quod post resurre-

Elionem suam ex mortuis dederit die Pentecostes suis discipulis Spiritum sanctum, quæ Spiritus donatio aperte testatur de omnipotentia Christi, & diuina eius natura. Habemus ergo hic tria, quæ IESVM Nazarenum filium DEI esse conuincunt. PRIMVM, est miraculorum varietas, quæ edidit cum adhuc visibilis versaretur inter Iudeos. SECVDVM est, quod sua virtute resurrexit à mortuis. TERTIVM, Quod resuscitatus à mortuis, discipulis suis dederit Spiritum sanctum, idque visibiliter, Actor. 2. Extrema potissimum Apostolus urget, ut quæ in omnium oculos incurrebant. Capita testimoniorum de utraque natura Christi completi hoc disticho poterimus.

Dictum, cultus, opus, confessio, munera, quinque hæc
Quæ sint natura Christi nos rite docebunt.

Ex hoc præterea loco licebit colligere QVATVOR, quæ pios de Christo scire omnino necessarium est. Horum PRIMVM est, quod noster Messias sit verus Deus. SECVDVM, quod sit, verus homo. TERTIVM, quod non sint due persone ut due nature, Sed una persona in duabus naturis diuina & humana subsistens. QVARTVM, quod sit sanctificator, & victor mortis, hoc est, Sacerdos & Rex, qui populum suum liberat à peccatis eius. Hæc quatuor simul fides intuebitur, ne ullis Sathana insidijs succumbat.

TERTIA amplificatio ex secunda nascitur, hanc ideo apposit, ut suum Apostolatam aduersus aduersarios suos Pseudoapostolos tueretur ac defenderet. Ut ergo illi extenuarunt Pauli Apostolatam: ita ipse Paulus contra asserit, se Christi gratia factum esse Apostolum, idq; in obedientiam fidei inter gentes super nomine CHRISTI, hoc est, ut prædicet Paulus gentibus Euangelium, & gentes prædicato Euangelio obediant, credantq; in nomen CHRISTI. Cum autem dicit, Super nomine eius, materiam Euangelij exprimit, quæ est nomen CHRISTI. Significat autem nomen relationem ad prædicationem Euangelij. Talem siquidẽ Christum credamus oportet, qualis

qualis nominatur, hoc est, prædicatur nobis in Euāgelio. Cum autem dixisset, in omnibus gentibus, addit hypothesin, inquit:

Inter quas estis & vos vocati Iesu Christi.

Id est, qui Euangelio IESV CHRISTI obtemperatis. Nam qui de Dei filio recte sentiunt, hi vocati & sancti dicuntur, ut inquit Ambrosius. DEINDE cum dicit: In obedientiam fidei in omnibus gentibus, inter quas estis & vos, rationem reddit cur Romanis scribat, quæ ratio hoc syllogismo clauditur. Ego Paulus à Christo designatus sum Apostolus, ut Euāgelium inter gentes prædicem. Quare cum vos sitis ex gentibus, Apostolatus meus requirit, ut vobis etiam Euangelium prædicem.

Gratia vobis & pax à Deo patre & Domino nostro
IESV CHRISTO.

Mos est scribentibus ad amicos antiquissimus & humanissimus, à salutatione incipere. Verum hoc est discrimen inter salutationes ciuiles & Apostolicas, Illæ quidem sunt φιλικαὶ, testantes de beneuolentia erga eum cui scribitur, ut τὸ χαίρειν, τὸ εὐπράττειν, τὸ ὑγιαίνειν apud Græcos. Et apud Latinos, Salutem, salutem dicit, iubet saluere. Hæ vero sunt non solum φιλικαὶ, sed etiam religiosæ, summam beneficiorum Euangelij continentes. Nam gratia est hoc loco fauor Dei & beneuolentia, qua Deus pater in Christo nos complectitur, recipit nos, & nobis remittit peccata. PAX effectus gratiæ, videlicet gaudium Spiritus sancti, tranquillitas conscientie, breuiter omnia prospera adeoque salus ipsa. Ut hæc gratia & hæc pax Romanis multiplicetur optat Apostolus, idque à Deo patre nostro & à Domino IESV CHRISTO. Ut Gratia & Pacis vocabula fidem requirunt: ita Patris & Domini voces nos adoptionis & obedientiæ admonebunt, quæ omnia vni IESV CHRISTO accepta ferri debent. Habemus ergo in hac salutatione tria. PRIMVM, summam doctrinæ Euangelij, quæ gratiæ & pacis nomine signatur. SECUN-

DVM, confutationem Pseudoapostolorum, qui ex operibus salutem quarunt. TERTIVM, Admonitionem de officio nostro, hoc est, de fide & obedientia erga Deum. In epistolis ad Timotheum & Titum, inter Gratiam & Pacem interponit Apostolus Misericordiam, quæ prima origo nostræ salutis est. Ita ergo ordinandæ sunt causæ salutis. MISERICORDIA, quæ afficitur Pater cœlestis intuens in miseriam generis humani. GRATIA, quæ donatur Filius, ut sit vltima & ἄρτος pro peccato. PAX, quæ est recôciliatio fide accipienda ad prædicationem Euangelij. Hanc pacem comitantur fructus verborum & suauissimi, cum in hac vita tum in futura.

Exordium.

Hoc Exordium iuxta normas Rhetorum formatum est. Precipiunt autem Rhetores, ut exordium iustum, plenum & perfectum, quatuor ex partibus, Expositione (quæ & propositio exordij dicitur) Ratione, Redditione & Comprobatione componatur. Has partes ita institui oportet, ut non solum loci exordij, qui sunt beneuolentia, attentio & docilitas aspergantur prudenter, Verumetiam ut oratio sponte in ipsam propositionem, quæ exordij finis esse debet, feratur. Has leges Paulum in hoc suo sermone exordio in explanatione patebit.

Primum quidem gratias ago Deo meo per Iesum Christum, super omnibus vobis, quod fides vestra annuntiatur in toto mundo.

Expositio exordij est, per quam à suo studio erga Romanos beneuolentiam captat. Est enim certissimum indicium beneuoli animi, ob alicuius felicitatem & commoda, Deo gratias agere. Cum itaque Paulus testatur, se Deo gratias agere, quod fides, hoc est, religio seu professio fidei Romanorum annuntiatur in toto mundo, id est, passim per omnes Ecclesias, se Romanis optime velle, & salutem eorum ex animo cupere significat,

gnificat. Quod autem dicit, Deo meo, per pronomen, ME O, nō excludit alios, quasi ipsi Deum eundem non haberent, Sed quod est commune, sibi per fidem applicat. Est igitur hac adiectio, ME O, fiducia argumentum, non exclusionis indicium. DEINDE in verbo κατὰ γέλλεται est emphasis, qua significatur, nec addendum nec detrahendum esse quicquam Euangelio prædicato Romanis. Angeli enim, id est, nuncij munus est, ea tantum quæ sibi commissa sunt, narrare. Quare & sacerdotes Angeli dicuntur, id est, nuncij, quia non sua, sed eius qui ipsos misit, nunciant. Porro hac expositio quatuor nobis suppeditat hypotheses. PRIMAM, omnia bona ad Deum autorem referenda esse, & præsertim annunciationem Euangelij. SECUNDAM, Oportere eos qui beneficia Dei sentiunt, datorem & agnoscere & celebrare. TERTIAM, Omnia bona per Christum hominibus dari, atq; ideo p̄ eundē gratias Deo agēdas esse. QUARTAM, Ministrorū verbi Dei esse, atq; adeo omnium priorū, congratularijs, quibus Deus suū de filio Euāgelium patefacit, idq; nō sine gratitudine mētis & beneficij prædicatione.

Testis enim mihi est Deus (cui seruiō in spiritu meo) in Euangelio filij ipsius, quod indefinenter mentionem vestri faciam, semper in precibus meis rogans, vt (si aliquo modo tandem prosperum iter nactus fuero per voluntatem Dei) veniam ad vos.

SECUNDA pars exordij, quæ est expositionis ratio, à signo certissimo sumta, vnde expositio concluditur hoc modo. Paulus semper mentionem facit Romanorum in suis precibus, cupitq; vt sibi prosperum ad illos iter contingat &c. Ergo procul dubio Paulus gaudet atque Deo gratias agit, ob Romanorum fidem ac religionem. Verum vt rationi huic, quæ per se non magis firma videbatur quam expositio, fidem adhibeant Romani, iureiurando eam fulsit Apostolus, inquiens: Testis mihi est Deus, ac si dicat, Deum qui solus corda scrutatur & nonit omnia, vindicem cupio, si hæc ita non sunt vt dico. Ve-

rum ne quis iusiurandum hoc leuitati ascribat, opponit argumentum constantiæ, & inquit: Cui seruió in spiritu meo (id est, promississimo animo & colo spiritali cultu) In Euangelio filij ipsius. Nam diligentia mea & labor indefessus in vocatione ad prædicandum Euangelium satis me à leuitate vindicat. Quod additur in ratione: Si quo modo tandem prosperum iter nactus &c. Argumentum est admodum expetentis occasionem proficiscendi ad Romanos, quare rursus suam erga ipsos testatur beneuolentiam.

PORRO ex hac ratione aliquot utiles admonitiones extruamus. PRIMAM, iuramentum aliquod licitum cōtra veterum quorundam errorem, & Anabaptistarum insaniam. SECUNDAM, iurantibus fidem habendam esse, modo Deum timere eos vitæ ratio attestetur, alias minime. TERTIAM, cultum Dei spiritalē esse, docere & discere Euangelium, modo fides praluceat. QVARTAM, officiū ministrorum verbi Dei esse, non solum Ecclesiam docere & verbo Dei pascere, verum etiam pro Ecclesia orare. QVINTAM, Stoicam necessitatem euerti. Nam si felix in rebus successus precibus impetrari potest, profecto non omnia eueniunt inenitabili necessitate. SEXTAM, rerum prosperum successum à Deo esse, quæ res nos timoris Dei & seriæ inuocationis admonebit.

Desidero enim videre vos, vt aliquod impertiar vobis donum spirituale ad vos stabiliendos, hoc est, vt communem exhortationem percipiam apud vos, per mutuam fidem vestram simul & meam.

Redditio rationis est, TERTIA exordij pars à causa finali sumpta. Paulus expetit impertiri Romanis aliquod donū spirituale ad eos stabiliendos. Ergo Paulus cupit venire ad Romanos. At ne quis ex aduersarijs Pauli hoc dictum arrogantius interpretaretur, metriasmō utitur, ac exponit, quod illa spiritalis doni collatio, non sit aliud quam vt Paulus &
Romanis

Romani se mutuo exhortentur, idque per communem fidem, quo animi utrinque confirmationes reddantur. Ac si dicat, Donum illud spirituale, quo vos cupio stabiliri, huiusmodi est, ut ego vos mea fide exhorter, & vos me vestra fide vicissim exhortemini, ut ita mutua fide confirmati, proficiamus in vera & sincera Christi religione.

Ex hac pericopa aliquot colligamus hypothesen, harum sit PRIMA, doctoris presentis vox multo efficacior est ad docendum & confirmandum, quam lectio scripti absentis. Unde monemur, ut auide audiamus docentes in Ecclesia, nec putemus cum nauseantibus, ad verbum Dei sufficere nobis domesticam lectionem & meditationem priuatam. Habet, inquit Hieronymus, nescio quid latentis energia viva vox, & in aures discipuli de auctoris ore transfusa, fortius sonat. SECUNDA, commendantur hic officia mutua doctorum & auditorum, videlicet ut se mutuis exhortationibus confirment & stabiliant in fide & pietate. Nam mutua exhortatio, est fidei communis fulcrum ac stabilimentum quoddam. TERTIA, Quanta sit externi ministerij verbi dignitas ex eo colligitur, quod sit instrumentum, quo Christus offert & confert hominibus sua spiritualia dona, qua ideo ministri impertiri dicuntur, quia spiritus Christi organa sunt, per quae illa hominibus distribuuntur. QUARTA, Confutantur hic Enthusiastae, quales sunt Anabaptistae, Stenchfeldius & similes, qui externo ministerio & vocali verbo suam detrahunt efficaciam. QUINTA, Exemplo Pauli deprimitur hic fastus & arrogantia eorum, qui velut ex alto despiciunt eos, qui minoribus donis praediti esse videntur, & parum se decere putant, ut ab alijs aliquid discere videantur, Cum tamen Paulus tantus Apostolus, fateatur se vel à neophytis Romanis confirmari & fulciri posse. Intuentes igitur Pauli exemplum, discamus quicquid nobis donorum collatum est, conferre ad commune Ecclesiae Christi aedificium, ut ita mutuis officijs inter nos coalescamus.

Nolo autem vos ignorare fratres, quod sæpe proposui venire ad vos (& impeditus sum vsque adhuc) vt fructum aliquem haberem etiam in vobis, quemadmodum & in reliquis gentibus.

Comprobatio hac est & præsumptio. Vt enim redditionis causam ponit, & rem totam manifestius tangit, unde in propositionem principalem dilabitur: ita anteuertit obiectionem eorum, qui ipsius aduentum anxie expectarunt, idq; per translationem causæ. Ego quidem, inquit, proposui ad vos venire, sed prohibitus fui. Impedimentum autem hoc, videtur fuisse arduum certamen, quod habuit cum Pseudoapostolis, quorū ora obstruenda erant, ne semen verbi cœlestis quod iecerat ipse in varijs locis, spinis Iudaicis suffocaretur. Addit finem aduentus: Vt, inquit, fructum aliquem haberem in vobis. Hic fructus absque dubio fuit propagatio Euangelij, & confirmatio Romanorum in sana doctrina, ne Iudaicis corruptelis locum darent. Exemplum hoc Pauli sinceri ministri Dei imitentur, quo nonis quotidie accessionibus augeatur Ecclesia, & seruetur doctrina puritas.

Et Græcis & Barbaris, cum sapientibus tum insipientibus debitor sum, itaque promptus sum ego, vobis quoque qui Romæ estis, euangelizare.

Dixit se fructum querere in Romanis, quemadmodum & in reliquis gentibus, iam idem enthymemate concludit, sumta ratione ab Apostolatus proprietate. Est ergo hic sensus: Ex Apostolico munere à Domino mihi imposto, teneor quibusuis hominibus Christum annunciare, itaque promptus sum etiam vobis Romanis euangelizare. Distributionis PRIMA antithesis ad nationes referenda est. Barbarorum appellatione intelliguntur omnes qui non sunt Græci. Huc illud pertinet: Itē in mundum vniuersum &c. ALTERA distributionis antithesis, qualitatem personarum quæ sunt in nationibus, respicit, quorum alij sunt sapientes, alij rudes. Hinc PRIMVM colligamus

gamus predicationem Euangelij, qua homines promiscue vocantur ad gratuitam salutem, esse vniuersalem, Communis enim, inquit Chrysostomus, predicatio proposita est omnibus, non dignitatis nouit discrimen, non gentis eminentiam, neque aliud quicquam huiusmodi. DEINDE Euangelium esse distinctum doctrinae genus à Philosophia. Est enim ignotum sapientibus mundi. TERTIO, requiri à ministris Euangelij singularem animi promptitudinem in predicando Euangelio.

Non enim pudet me Euangelij Christi.

Dixit se promptum ad Euangelizandum Romanis, nunc eius rei causam affert, & simul obiectioni quorundam occurrat. Causa promptitudinis sic applicabitur:

Euangelium est gloriosum & honorificum. Igitur, Ego promptus sum ad predicandum omnibus Euangelium.

Obiectioni eorum respondet qui pro ludibrio habuerunt Euangelium, quasi nulla ex parte responderet splendori Romani imperij, inter hos fuit Nero & alij multis Romæ. Atque ideo utitur contrario per negationem, quasi dicat: Sunt quos pudet Euangelij, Sed ego illud gloriosum & honorificum ducō, tantum abest ut me eius pudeat. Monentur proinde hic ministri verbi, ut hominum iudicia, qui de ministerio Euangelij parum sincere sentiunt, fortiter contemnant.

Nam potentia Dei est in salutem omni credenti, Iudæo primum ac Græco.

Ætiologia est gloria Euangelij, & ratio presumptionis.

Vere gloriosum & minime erubescendum est organum, per quod Deus efficax est ad dandam salutem omni credenti.

Euangelium est tale organum. Proinde, Euangelium nequaquam erubescendum, sed gloriosum potius habendum est.

Potentia Dei hic nihil aliud est, quam instrumentum quo Deus exerit suam virtutem in saluandis ijs, qui Euangelio obtemperāt, ne ipsos peccatum, mors, diabolus, infernus in damnatione detineant: Sed vt in eis gratia, remissio peccatorum, iusticia, vita & salus locum habeant. Huc illud Pauli pertinet: Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij sui dilecti, in quo habemus redemptionem per sanguinem eius, remissionem peccatorum. Distributi uincula quæ subiungitur generi, opponitur imaginationi Iudeorum, qui gentes à gratia Euangelij excludendas putarunt. GRÆCVS hic synecdochice ponitur, pro omni eo qui non est Iudeus, idq; ideo, quia maxima pars orientis tum græcè loquebatur. Quod autem dicit: primum Iudeo tum etiam Græco, non dignitatis est, sed dispensationis, quia ex Iudæa prodijt primum salutis verbum, quod est Euangelium, iuxta vaticinium Esaia: De Zion exhibit Lex, & verbum DOMINI de Hierusalem. Porro hac brevis sententia multas hypotheses continet, harum PRIMA est, quod Deus sit autor Euangelij. SECUNDA, Quod Euangelium sit instrumentum per quod Deus vult efficax in auditoribus esse. TERTIA, Quod hoc instrumentum, hoc est, predicatio Euangelij destinetur salutis hominum. QUARTA, Quod predicatio Euangelij sit vniuersalis. QUINTA, Quod beneficia quæ offeruntur per Euangelium, fide accipiantur & possideantur. SEXTA, Quod sine predicatione Euangelij homines hereant in damnatione. SEPTIMA, Quod salus hominis non pendeat ex operibus aut meritis humanis, sed sit gratuitum DEI donum. OCTAUA, Quod Euangelium sit aliud doctrina genus quam Lex. Nam Lex peccatum ostendit, Euangelium gratiam: Lex morbum, Euangelium remedium indicat: Lex mortis ministerium est, Euangelium vita & pacis: Lex virtus damnationis est, Euangelium virtus salutis: Lex ad pœnam peccatores vocat, Euangelium eosdem ad pœnitentiam inuitat, vt sit locus gratiæ. Hac omnia ex antithesi salutis & damnationis, & eorum quæ

quæ ad ea pertinent, intelligi possunt.

Iusticia enim Dei in eo reuelatur, ex fide in fidem.

Encomium Euangelij quod sit potentia Dei in salutem omni credenti, confirmat argumento ab effectu sumto.

Euangelium patefacit & proponit iusticiam fidei, quæ Deo probatur.

Ergo Euangelium affert salutem omni credenti.

Consequentia à consequentibus contrariorum pendet. Iusticia causa est perditionis & damnationis. Ergo iusticia quæ offert Euangelium est causa salutis. Proinde Euangelium recte dicitur potentia Dei in salutem omni credenti. Vocatur autem iusticia Dei hoc loco, non quia ipse iustus est in se, vel quia ipse iustos punit & insones tuctur, sed quia ipsi probatur, placet. seu accepta est, & cuius ipse autor existit. Quod autem hæc Dei iusticia non sit essentialis Dei iusticia, sicut Osiander docet: Sed potius ea iusticia, quæ Deus noster IESVS CHRISTVS suo Patri obediens fuit usque ad mortem, assumpta humana natura, patet ex ea collatione, quæ est ad Romanos 5. his verbis: Sicut inobedientia unius hominis peccatores constituti sunt multi, sic etiam per unius obedientiam iusti constituentur multi. Ergo iusticia quæ patefit per Euangelium, est obedientia Christi imputata credenti.

Hæc explicatio firma & immota est. Deinde verbum Reuelandi significat hanc Dei iusticiam absconditam esse, donec reueletur hominibus per Euangelium. Si ergo reuelatur per Euangelij prædicationem, sequitur, quod omnino sit tecta, occulta & incognita, ubi vox Euangelij non sonat, quæ de causa Euangelium dicitur mysterium absconditum. Sequitur & hoc, quod hæc Dei iusticia nec sit philosophica nec legalis. Nam utraque nota est sine Euangelio. SED quomodo contingit homini hæc iusticia Dei, quæ reuelatur in Euangelio? Ex fide in fidem. Hoc est, ex fide perpetuo crescente, & subinde vires maiores acquirente. Hanc esse Hebraica phrasis veram

enarrationem, PRIMVM ex similibus locutionibus scriptura manifestum est, Psalm. 84. De victoria in victoriam ibunt, hoc est, subinde maiores victorias consequentur. Ieremia. 9. De malitia in malitiam exierunt, hoc est, paulatim peiores facti sunt. 2. Corin. 3. Transformemur ex gloria in gloriam, hoc est, ex minori gloria in maiorem. DEINDE hanc interpretationē confirmat Clemens Alexandrinus Stromateon 5. p. a. 225. in Florentino exemplari. Videtur, inquit, Paulus geminam fidem facere, cum tamen unam tantum statuatur, quæ argumentum & perfectionem recipit. Non est ergo distinctio rei in repetitione vocis fidei per antanaclasin, ut Ambrosius vult, cui priori loco fides pro fide Dei, id est, promissione gratiæ, posteriori pro fide hominis accipitur. Sed est distinctio modi tantum unius & eiusdem fidei. Hac loquendi forma singulari consilio usus est Apostolus. Aduersarij ipsius Pseudoapostoli ex Iudeis conuersi, partim urgebant iusticiam operum, partim fabricarunt iusticiam ex fide & operibus, seu ex fide in opera, ut ex fide inciperet iusticia, quæ postea absolueretur operibus, quasi opera essent fidei perfectio, quemadmodum etiam nugantur Papistæ. Contra hos Paulus dicit, iusticiam Dei reuelari ex fide in fidem, non ex fide in opera, quasi hac iusticia initium sumeret à fide, & consummaretur operibus. Vult ergo Paulus, quod hæc fidei iusticia, sola fide absque operibus recipiatur & possideatur, quemadmodum ipse se interpretatur infra cap. 3. ubi hanc propositionem copiosius confirmandam repetit. Diligenter itaque obseruetur hæc sententia, quia continet summam Euangelij, quæ est prædicatio iusticiæ Dei, quæ fide apprehenditur. Deinde hic brevis aphorismus refutat omnes errores de iusticia, quæ consistimus coram Deo, alio modo quærenda quam per solam fidem. PORRO quantum ad ordinem attinet sciendum est quod hæc sententia: Iusticia Dei in Euangelio reuelatur ex fide in fidem, sit finis comprobationis exordij, & propositio principalis, seu status huius Epistolæ, ad quam propositionem paulatim & velut per gradus, iuxta Rhetorum

Rhetorum praescriptū, ut supra admonui, descendit Apostolus.

Quemadmodum scriptum est: Iustus ex fide uiuet.

Ratio propositionis est. Ut autem hac ratio recte intelligatur, retexenda est propositio in duas quaestiones, quarum VNA est. Num iusticia sit ex fide. ALTERA, Num iusticia quae est ex fide, Dei iusticia sit, hoc est, Deo accepta. Prioris thesini affirmatiuam concludit à coniugatis, hoc modo:

Qui iustus est, ex fide iustus est,

Igitur iusticia ex fide est.

Posterioris autem thesini affirmatiuam à coniunctis colligit, hoc pacto:

Iustus ex fide uiuet, Ergo

Iustus ex fide acceptus est Deo. Atque adeo iusticia ex fide, Dei est iusticia, ut quae Deo probatur, illiq; accepta est. Consequentia manifesta est. Nam habere promissionem vitae & Deo probari & acceptum esse, sunt natura coniuncta. Deus enim nequaquam promitteret vitam & benedictionem sibi displicentibus.

Hec est rectissima huius rationis accommodatio ad probandum id quod propositum erat. Querebatur enim, Num ex fide sit iusticia, Non, an qui iustus est uiuat? Nam lex ipsa ait: Qui fecerit ea, uiuet in eis. Quod autem in dicto Propheta: Iustus ex fide uiuet, determinatio Ex fide, principaliter ad subiectum Iustus pertineat, non solum ex copatet, quod ita requirat argumenti Paulini necessitas, Verum etiam ex eo conuincitur, quod uerba Propheta contineant promissionem, in qua iustus ex fide promittitur liberatio, quae uita nomine apud Prophetam designatur. In Propheta ergo dicto duo tribuuntur fidei, nempe iusticia principaliter, & uita quae ex fide manat. Est enim fides uelut anima noui hominis, quae uita actiones edit per nouum spiritum, qui est Christi.

Porro Propheta dictum non unum tantum usum habet. PRIMVM enim confirmat, ueluti hic Paulus ostendit, quod

enarrationem, PRIMVM ex similibus locutionibus scriptura manifestum est, Psalm. 84. De victoria in victoriam ibunt, hoc est, subinde maiores victorias consequentur. Ieremia. 9. De malitia in malitiam exierunt, hoc est, paulatim peiores facti sunt. 2. Corin. 3. Transformemur ex gloria in gloriam, hoc est, ex minori gloria in maiorem. DEINDE hanc interpretationē confirmat Clemens Alexandrinus Stromateon 5. pa. 225. in Florentino exemplari. Videtur, inquit, Paulus geminam fidem facere, cum tamen vnā tantum statuatur, quæ argumentum & perfectionem recipit. Non est ergo distinctio rei in repetitione vocis fidei per antanaclasin, ut Ambrosius vult, cui priori loco fides pro fide Dei, id est, promissione gratiæ, posteriori pro fide hominis accipitur. Sed est distinctio modi tantum vnius & eiusdem fidei. Hac loquendi forma singulari consilio vsus est Apostolus. Aduersarij ipsius Psendoapostoli ex Iudeis conuersi, partim urgebant iusticiam operum, partim fabricarunt iusticiam ex fide & operibus, seu ex fide in opera, ut ex fide inciperet iusticia, quæ postea absolueretur operibus, quasi opera essent fidei perfectio, quemadmodum etiam nugantur Papistæ. Contra hos Paulus dicit, iusticiam Dei reuelari ex fide in fidem, non ex fide in opera, quasi hæc iusticia initium sumeret à fide, & consummaretur operibus. Vult ergo Paulus, quod hæc fidei iusticia, sola fide absque operibus recipiatur & possideatur, quemadmodum ipse se interpretatur infra cap. 3. ubi hanc propositionem copiosius confirmandam repetit. Diligenter itaque obseruetur hæc sententia, quia continet summam Euangelij, quæ est predicatio iusticia Dei, quæ fide apprehenditur. Deinde hic brevis aphorismus refutat omnes errores de iusticia, quæ consistimus coram Deo, alio modo quærenda quam per solam fidem. PORRO quantum ad ordinem attinet. sciendum est quod hæc sententia: Iusticia Dei in Euangelio reuelatur ex fide in fidem, sit finis comprobationis exordij, & propositio principalis, seu status huius Epistolæ, ad quam propositionem paulatim & veluti per gradus, iuxta Rhetorum

Rhetorum præscriptū, ut supra admonui, descendit Apostolus.

Quemadmodum scriptum est: Iustus ex fide uiuet.

Ratio propositionis est. Ut autem hac ratio recte intelligatur, retexenda est propositio in duas quaestiones, quarum VNA est. Num iusticia sit ex fide. ALTERA, Num iusticia quæ est ex fide, Dei iusticia sit, hoc est, Deo accepta. Prioris thesini affirmatiuam concludit à coniugatis, hoc modo:

Qui iustus est, ex fide iustus est,

Igitur iusticia ex fide est.

Posterioris autem thesini affirmatiuam à coniunctis colligit, hoc pacto:

Iustus ex fide uiuet, Ergo

Iustus ex fide acceptus est Deo. Atque adeo iusticia ex fide, Dei est iusticia, ut quæ Deo probatur, illiq; accepta est. Consequentia manifesta est. Nam habere promissionem vitæ & Deo probari & acceptum esse, sunt natura coniuncta. Deus enim nequaquam promitteret vitam & benedictionem sibi displicentibus.

Hæc est rectissima huius rationis accommodatio ad probandum id quod propositum erat. Quærebatur enim, Num ex fide sit iusticia, Non, an qui iustus est uiuat? Nam lex ipsa ait: Qui fecerit ea, uiuet in eis. Quod autem in dicto Propheta: Iustus ex fide uiuet, determinatio Ex fide, principaliter ad subiectum Iustus pertineat, non solum ex eo patet, quod ita requirat argumenti Paulini necessitas, Verum etiam ex eo conuincitur, quod uerba Propheta contineant promissionem, in qua iustus ex fide promittitur liberatio, quæ uitæ nomine apud Prophetam designatur. In Propheta ergo dicto duo tribuuntur fidei, nempe iusticia principaliter, & uita quæ ex fide manat. Est enim fides uelut anima noui hominis, quæ uitæ actiones edit per nouum spiritum, qui est Christi.

Porro Propheta dictum non unum tantum usum habet. PRIMVM enim confirmat, ueluti hic Paulus ostendit, quod

iusticia qua Deo placet, sit ex fide. DEINDE, confutat operum iusticiam, hoc est, quod iusticia non sit ex operibus, ut ad Galat. 3. ubi ita colligit Apostolus. Quod autem per Legem nullus iustificatur apud Deum manifestum est, quia iustus ex fide uiuet, Lex autem non est ex fide, Sed qui fecerit ea homo uiuet in eis, Hoc est, Lex non spectat fidem in iusticia, sed opera, Sen, Lex non pronunciat iustos qui crediderint, sed qui fecerint. Sunt itaque contraria via Lex & fides. Lex enim in nobis querit quod nunquam in nobis inueniet, ideoque occidit. Fides offert quod nobis deest, ut nobis imputetur quod in solo Christo est. Ideoque hoc respectu fides iustificat & uiuificat. TERTIO, Hoc dictum Propheticum consolatur pios, qui in hac uita sub cruce & aerumnis varijs gement, & in hunc usum dictatur Propheta ab ipso Deo. Hinc ad Hebraeos 10. Tolerantia (inquit) opus habetis, ut uoluntatem Dei faciendo feratis promissionem, adhuc enim tantillum, tantillum inquam & qui venturus est ueniet neque tardabit, iustus autem ex fide uicturus est. Atque ita una γνῶσις multis rebus seruit, quod est diligenter obseruandum.

Reuelatur enim ira Dei de cœlo aduersus omnem impietatem & iniusticiam hominum, qui ueritatem Dei in iniusticia detinent.

Ratio propositionis est à contrario sumta. Paulus enim duas uias ad consequendam iusticiam indicat, Legem & Fidem: quarum illam impossibilem, hanc uero expeditam & facilem docet. Proposuit iusticiam esse ex fide, id quod Propheta testimonio confirmauit. Nunc idem astruit hoc dilemmate: Omnis qui iustificatur, aut fide aut lege iustificatur, Sed nemo lege iustificatur, Proinde iusticia est ex fide. Minorem probat pronuncias omnes homines & impios & iniustos esse. Certum est enim impios aduersus Deum, & iniustos contra homines non iustificari lege, sed potius condemnari à lege. Potest & hac ratio hoc pacto colligi:

Nulli

Nulli impij & iniusti iustificari possunt nisi ex fide (hoc est, Nulli impij & iniusti iustificari possunt propria iusticia, sed aliena, nempe Christi, qua fide recipiuntur, eos iustificari oportet.)

Omnes homines in se sunt impij & iniusti.

Igitur, Nulli homines possunt propria iusticia iustificari.

Quare opus habent aliena, cuius credentes sunt participes. Proinde nulla alia iusticia hominis potest esse plena & solida quam fidei. Sola minor loco totius argumenti ponitur, que quia est κενωδωρον, fulcitur utrinque à principio & à fine. A principio enim per signum, à fine per effectum confirmatur. SIGNVM est: Deus irascitur omnibus hominibus non iustificatis fide. Ergo omnes homines fide destituti sunt impij & iniusti. EFFECTVS est, Omnes homines fide non iustificari detinent veritatem in iniusticia. Proinde omnes homines in se sunt impij & iniusti. Haftenus argumentum Apostoli explicauimus. iam vocabula & phrascs videamus. Vt impietas violatio est prime tabula: ita iniusticia (etsi postea utrunque complectitur) secunda tabula est transgressio. REVELAR I iram Dei de calo, est Deum testari pœnis quibus puniuntur homines, Omnes homines in se impios & iniustos esse. Cum enim iustum sit Dei iudicium, nemo profecto inuocens est qui vlla diuinitus castigatur pœna. Proinde cum constat omnes homines morti & alijs calamitatibus obnoxios esse, certo certius conuincit hoc Dei iudicium, omnes homines esse peccatores & reos coram tribunali Dei, ideoque non posse suis viribus aut operibus iustificari. Ponitur hic vocabulum iræ pro ultione seu pœna, vsitata Hebrais metonymia.

DETINERE veritatem in iniusticia est, quicquid lucis in hominibus relictum est de pietate erga Deum, & iusticia erga homines, iniuste obruere per impietatem & iniusticiam, adeo vt nec Deo cultum præstent homines, nec

hominibus quod ipsis debent, reddant.

Caterum obseruandum est, quod quemadmodum praesens pericopa continet rationem à contrario sumtam, ut iam dictum est, ita ad ea quae sequuntur relata, noua est propositio, videlicet confutationis praesudiciorum Pseudoapostolorum, qui iusticiam quae est ex sola fide impugnarunt. Atque ita hic incipit QUARTA pars huius capituli, qua vniversus mundus reus peragitur coram Dei iudicio, idque in eum finem, ut agnito peccato & iusta nostri damnatione iuxta vocem Euangelij agamus poenitentiam, & iustificemur aliena fide, nempe Christi, qua omnibus credentibus imputatur.

Iam ex praesenti loco aliquot colligamus hypothesen. PRIMVM itaque hic probatur quod Deus non velit peccatum, Nam irascitur peccato. Nemo enim offenditur ea re quam probat, Huc illud Psalmi 5. Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es, neque habitabit iuxta te malignus, neque permanebunt iniusti ante oculos tuos, odisti omnes qui operantur iniquitatem. DEINDE hic docemur omnes calamitates, quibus obnoxium est genus humanum, esse testimonia irae Dei ob peccatum. PRÆTEREA hic docemur, omnes homines in se esse impios & iniustos, ut qui detinent, iniuste reprimunt & cohibent sponte veluti erumpentem veritatem Dei. ADHÆC impietatem & iniusticiam hominum, esse veritatis Dei repudiū, quo scelere nullum maius cogitari potest. POSTREMO, reliquias legis naturae quae in homine remanet hic dici veritatem, sicut infra διαταίωα Dei, quod sane encomium legis naturae maximum est. Huic veritati Dei cum impietas & iniusticia ab Apostolo opponuntur, facile est intelligere duas hic statui partes legis naturae seu veritatis, videlicet pietatem erga Deum & iusticiam, qua & nobis & alijs reddimus quae debemus. Haec quinque hypothesen in hac breui pericopa continentur, ex quibus alia plurima tanquam ex primis quibusdam axiomatibus extrui possunt, quas breuitatis causa omitto.

Propterea

Propterea quod id, quod de Deo cognosci potest, manifestum est in illis. Deus enim illis manifesta-uit, Siquidem inuisibilia ipsius, ex creatione mundi, dum per opera intelliguntur, conspiciuntur: æterna scilicet eius tum potentia, tum diuinitas, in hoc vt sint inexcusabiles.

Ætiologia est, Dixit iram Dei palam esse è cælo aduersus impietatem & iniusticiam hominum, huius propositionis rationem attexit, videlicet quod homines detineant veritatem Dei in iniusticia, huc Ætiologiam addit per occupationem, ne quis ignorantiam prætexere possit, & est sensus: Homines naturaliter habent noticiam Dei, Ergo cum Deum iuxta hanc noticiam non colunt, detinent veritatem Dei in iniusticia. Quare iniusti sunt, & merito ira Dei subiacent. Hac est sententia huius loci, quantum ad argumenti summam attinet. Verum si hanc ætiologiam retexis, plura in ea obseruanda occurrunt. PRIMVM enim hic exponitur quænam sit prima pars veritatis Dei, quam dixit homines detinere & cohibere per iniusticiam, nempe noticia tanta, quantam per naturam habere possunt. DEINDE, quod hanc de se noticiam ipse Deus hominibus patefecit, idq; per res creatas. PRÆTEREA, quod res create nos introducant in cognitionem æternitatis potentia & diuinitatis opificis. POSTREMO additur finis patefactionis diuina, non essentialis, qui est Deum agnoscere conditorem, & agnitum colere, sed accidentalis, qui videlicet ex hominum culpa accidit, non ex natura rerum creatarum, videlicet vt homines sint inexcusabiles, vt qui nihil prætere possunt in iudicio Dei, quin iure sint damnabiles, qui Deum agnitum non coluerunt. Nam cum ex perpetuitate creaturarum conditor intelligitur æternus, ex magnitudine omnipotens, ex ordine & dispositione sapiens, ex gubernatione & rerum usu optimus, merito damnantur, qui ei laudem æternitatis, omnipotentia, sapientia & bonitatis non

tribuunt, & iuxta hac debitum cultum non prestant. Plura de hac pericopa legant studiosi in Enchiridio in primo loco primæ classis.

Propterea quod cum Deum cognouerint, non ipsi tanquam Deo gloriam dederunt aut grati fuerunt.

Dixit Deum se patefecisse per res creatas, ut homines ipsum non colentes, sint inexcusabiles, iam cur sint inexcusabiles rationem reddit, argumento à necessario connexionē causæ & effectus sumto: Homines Deum cognitum non glorificauerunt, nec ei debitam gratitudinem exhibuerunt. Igitur homines (gentes potissimum intelligit) sunt inexcusabiles. Nam à cognitione Dei non debet eius celebratio & gratitudo erga ipsum separari.

TANQUAM, hoc loco, non est improprietatis nota, sed solide approbationis, ut Iohannis primo: Vidimus gloriam eius gloriam tanquam unigeniti.

Sed vani facti sunt in ratiocinationibus suis, & obtenebratum est desipiens cor eorum, cum se profiterentur sapientes esse, stulti facti sunt.

Unde prouenerit, quod Deum agnitum non tanquam Deum glorificauerint, & grata fuerint gentes exponit, ac si diceret: Gentes quidem principia vera de Deo & eius cultu habent. Verum cum ventum fuerit ad praxin, ibi à suis principijs aberrant, adeo ut & à vero Deo & ab eius vera colendi ratione per suas ratiocinationes abducantur. Nam cum dicit eos vanos esse factos per suas ratiocinationes, significat eos ratiocinando aberrasse. Huius rei causam facit tenebras cordis (id est mentis, seu τῆς διανοίας) desipientis, id est, minime ad comprehendendum id quod querebatur apti, unde & factum est, quod cum se sapientes profiterentur, eorum stulticia sit deprehensa. Hoc quam verum sit, docet superstitio omnium gentium, Socrates, Plato, Aristoteles, & alij sapientes, immo etiam

etiam maxime barbari testantur principia hac, Quod Deus sit, & quod Deus sit colendus, & opifex rerum summe sapiens & summe bonus, tenuerunt. Sed postea suis stultis ratiocinationibus eo deuenerunt, ut animalia, astra & idola loco veri Dei superstitiosis & prodigiosis cultibus coluerint, omisso vero Deo. Nam ex communibus noticijs inter ratiocinandum deficientes in teterrimam idolomaniam prolapsi sunt. Istorum ergo lapsu & cecitate admoniti, nihil tribuamus rationi extra verbum Dei in negocijs salutis, Sed potius cum Danide dicamus: Lucerna pedibus meis verbum tuum. Sit ergo nobis suspectum quicquid non habeat faciem clari verbi Dei prætensam, præsertim cum negocia religionis aguntur.

Et mutauerunt gloriâ incorruptibilis Dei, similitudine imaginis corruptibilis hominis & volucrum, quadrupedum & serpentum.

Vanitatem & stulticiam hominum ratiocinatum de Deo & eius cultu describit, quæ est crassa illa & prodigiosa idolatria, in quam totus terrarum orbis prolapsus erat. Neque alia occasio inuentorum idolorum & imaginum fuit, quàm falsa opinio, quod homines putarint prostratos se coram idolis seu imaginibus verum Deum colere, neque tamen existimandum est, quod autores imaginum adeo crassi fuerint, quod ligna & lapides Deos existimarint, sed istis adminiculis se excitari dixerunt ad verum Deum colendum, atque ideo oraturi se coram illis prostrauerunt, quem ritum colendi Deum hic Spiritus sanctus damnat. unde prudens & pius Christi discipulus facile intelligere poterit, quo in loco habenda sint istæ Ethnica & Diabolica abominationes, quas in contumeliam Euangelij Christi quidam hodie tuentur, adeo ut earum causa persequantur ministros Euangelij.

Quapropter tradidit illos Deus in concupiscentias

D ij.

etiam cordium eorum, & immundiciem; vt ignominia afficerent corpora sua inter se.

Pœna idololatriæ describitur, quæ est desertio, quæ Deus deserit idololatrias, & finis vt ferantur in omnem turpitudinem, prout rapiuntur à turpibus affectibus.

Vocabulum TRADENDI, permissionem significat & non efficacem impulsionem, id quod ipse textus conuincit. Nam Deus dicitur tradidisse gentes in concupiscentias cordium eorum. Proinde concupiscentia ista quas dicit fuisse cordium eorum non sunt à Deo illis tradita, sed cum antea in cordibus latuissent, Deus permisit vt isti pro caco suo impetu ferantur in immundiciem, hoc est, vt impuri forent & immundi.

Obseruetur itaque hic locus, quo docemur, quod Deus suam manum amoueatur ab idololatriis, quo facto, ruunt in omne genus turpitudinis.

Qui commutauerunt veritatem Dei mendacio, & coluerunt & venerati sunt creaturam potius quam creatorem, qui est laudandus in sæcula, Amen.

Amplificatio est sceleris idololatrarum à comparatis sumpta. Gentes mendacium, hoc est, cultum idolorum prætulerunt veritati, hoc est, luci naturali de Deo & eius cultu. Deinde creaturam prætulerunt creatori, illam colentes, hunc contemnentes, qui tamen solus laudandus existit.

Propterea tradidit eos Deus in affectus ignominiosos. Nam & fœminæ illorum mutauerunt naturalem vsum in eum qui est præter naturam. Similiter & masculi relicto naturali vso fœminæ, exarserunt per appetentiam sui alius in alium, masculi in masculos fœditatem perpetrantes, & præmium (quod oportuit) erroris sui, in sese recipientes.

Supra dixit, Deum tradidisse gentes in concupiscentiam cordium eorum in immundiciem, hic easdem concupiscentias definit

definit esse ignominiosos affectus, quibus se mutuo contaminauerunt homines ignominiosissime.

Hic locus PRIMVM docet, quòd homines deserti à Deo, plus quam bestia rationis expertes, impuras impuri Demonis suggestiones sequantur, Qui enim non ducuntur spiritu Dei, impuro Demonis spiritu eos agi necesse est. Hinc Chrysostomus: Cum Deus homines reliquerit, omnia sursum & deorsum feruntur. DEINDE analogia peccati & supplicij hic obseruetur, Gentes spirituale adulterium commiserunt, & sua corpora ignominiose idolis prostituerunt. Proinde iusto Dei iudicio permittuntur gentes in hanc fœditatem ruere, à qua vel bestia nonnulla abhorrent, adeo ut supplicij qualitas sceleris turpitudini respondeat. Huc illud Sapientia 11. Per quæ peccat quis, per ea cruciatur. Monemur proinde nos timoris Dei, ne proprijs cupiditatibus laxantes frena, permittamur in horrendissima scelera ruere. Vocabulum Tradendi accipitur ut supra, non pro efficaci impulsione, sed p permissione, id quod vel ipse textus, ut supra admonui, conuincit.

Et quemadmodum non probauerunt Deum habere in cognitione, (ita) tradidit eos Deus in reprobam mentem, ut facerent quæ non decent.

Dixit gentes premium quod oportuit erroris sui in se recepisse: Nunc id confirmat argumento à iusticia Dei sumto. Est q, sensus: Homines non probauerunt Deum habere in cognitione, hoc est, hominibus non placuit Deum agnoscere iuxta noticiam illis naturaliter insitam. Ergo iusta Dei permissione factum est, ut iudicium Dei naturale de colenda virtute & iusticia inter homines corruerint, adeo ut omnis iudicij quodammodo expertes esse videantur. Est enim mens aduorsus, quæ nihil recte probat, & quæ quod exploratum est, minime comprobatur, sed peruerse scelera pro virtutibus amplectitur, adeo mens peruersa est, & conscientia contaminata. Quod hic sit sensus verborum Pauli ostendit fructus reprobæ

mentis, qui est, ea facere que non decent. Obseruetur hoc loco quod malarum concupiscentiarum origo sit mens ipsa, & non carnis substantia, quemadmodum quidem heretici existimarunt. Postquam enim mens facta est reprobata, omnia secum trahit. Hac horrenda pœna contemptus Dei, nos timoris Dei admoneat, ne cum maxima parte mundi reprobata tradamur menti, & efficiamur, ut Paulus loquitur, ἀπλῶν ὄντες, id est, de dolentes conscientia cauterio iniusta.

Oppleri omni iniusticia.

Effectum reprobatae mentis dixit facere quae non conveniunt, seu ut Paulus habet, facere τὰ μὴ καὶ ἴκοντα, hoc est, quae officio cuiusque aduersentur. Est enim καὶ ἴκον officium quod cuique pro sua persona conditione convenit. Huius officij violati genus facit iniusticiam, cui mox subiungit congeriem seu enumerationem specierum. Oppleri, inquit, omni iniusticia. Iniusticia, hoc loco, ut ex membris enumeratis patet, violatio est utriusque tabulae, quae sit, ut nec Deo nec nobis nec proximo reddamus τὰ καὶ ἴκοντα, hoc est, quae debemus naturali iure. Ex antithesi colligitur, quod iusticia universalis sit, quae Deo, nobis ipsis & hominibus alijs ea, ad quae natura obligamur, reddimus, hoc est, pietas erga Deum, sanctimonia vitae seu puritas & caritas proximi, quae ei τὰ καὶ ἴκοντα reddimus.

Sortatione.

In enumeratione specierum iniusticia primo loco ponit eam speciem, quae homo sibi ipsi iniustus est, non reddens corpori suo debitum honorem, sed illud fæde contaminans & exponens omni immundicia. Sortationis voce synecdochicòs omnem illicitam Venerem intelligit. Quanta sit huius vitij gravitas lege 1. Corinth. 6.

Prauitate.

Πονηρία Grace, quae proprie est studium malefaciendi, & magis ad actum refertur quam ad habitum.

Auvaricia.

Auaricia.

Latius patet vox πλεονεξία, quàm Latine auaricia. Nam præter auariciam complectitur fraudulentas & astutas artes, præcipuum in quavis re querendi, siue in laboribus, siue in lucris, siue in honoribus, Unde πλεονεχτικοὶ dicuntur qui hoc vitio laborant.

Malicia.

Hac, animi habitus est, virtuti contrarius.

Pleni inuidia, cæde, contentione, dolo.

Fructus hi sunt maliciæ animi, ex malicia oritur inuidia, hac eadem parit & dolum, qui est contentionis origo.

Peruersitate.

Κακοήθεια græcè est vitium multis innatū, quo fit ut omnia in deteriore partem accipiant, hoc est studium calumniandi & deprauandi rectè facta, & opponitur candori.

Sufurrones.

Hi sunt qui clanculum aliorum vitam rodunt, & semina discordiarum inter homines spargunt.

Obtrectatores.

Verbo græco significantur omnes, qui maledicendi laborant morbo, & linguam effrenem in absentes stringunt.

Dei osiores.

Hoc est: Palam in Deum blasphemari, qualis Senacherib fuit, & multi omnibus temporibus.

Contumeliosi.

Græcè ὕβρις αἰ, qui alijs violenter iniuriam inferunt.

Superbi, gloriosi.

Haec duæ voces apud Græcos ita distinguuntur, ut υπερήφανος sit, qui de donis suis quæ habet gloriatur, & propter ea vult alijs videri superior & melior. ἀλάζων vero, qui falso gloriatur & iactat se ea habere, quæ non habet, qualis Thraso Terentianus fuit.

Inuentores malorum.

Hoc est, astuti ad inueniendā noua aucupia, quales sunt adulatores principū, qui immodicas expilationes excogitant, & noua grauamina publicæ utilitatī prætēxtu subditis imponūt

Parentibus immorigeri.

Hoc est, superioribus nec debitam reuerentiam nec gratitudinem referentes, sed potius aduersus eos contumaces.

Intelligentiæ expertes.

Hoc est, insipientes vel minime ad comprehendēdum apti, ut supra ἀσύνετος καὶ δῖα dicitur cor imprudenter ratiocinans seu minime aptum ad comprehendendū aliquid.

Fœdifragi.

Etsi συνθήκη generaliter pro quolibet pacto accipitur, propriissime tamen est pactum quo lites componuntur, & offēsi in gratiam redeunt, unde ἀσυνθετοὶ dicuntur, qui pacta violant, & furiose ulciscendi libidine inflammantur.

Caritatis expertes.

Hoc est, qui vacui naturalibus storgis, quibus se mutuo complectimur & uxor, parentes & liberi atque amici deberent, instar bestiarum se inuicem petunt.

Implacabiles.

Hoc est, qui nec legibus nec pactis, sed affectibus se regi permittunt.

Immisericordes.

Hoc est, qui non solum in afflicto nulla tanguntur misericordia, verumetiam sunt in illos crudeles, afflictis addentes afflictionem.

Qui cum ius Dei nouerint, (nempe, quod qui talia faciunt, digni sunt morte) non solum ea faciunt, verumetiam assentiuntur ijs qui talia faciunt.

Exag-

Exaggeratio est grauissima flagitiorum, quorum Paulus gentes reas peragit, quæ hoc syllogismo concluditur. Qui norunt ius Dei, & non solum ipsi contra faciunt, sed etiam contra facientibus assentiuntur, vere sunt iniusti, iure damnabiles, & morte digni.

Gentes norunt ius Dei, & non solum ipsæ contra faciunt, verumetiam contra facientibus assentiuntur.

Proinde, Gentes verè impia sunt iure damnabiles & morte digna. Quid autem hic assentiri significet, ex Græco petendum est. Dicuntur autem *συνοδοκῶντες*, qui apud se & in suo animo comprobant, quo afficiuntur & veluti titulantur. Significat ergo Paulus gentes, quæ non externam illam turpitudinem perpetrarunt de qua locutus est, iisdem tamen inclinationibus fuisse obnoxias. Quapropter merito coram tribunali Dei reas esse eorundem flagitiorum.

Ex hac pericopa tria colligamus. PRIMVM, noticiam naturalem de honestis actionibus & contrariis insitam esse hominibus diuinitus, quod significat Paulus dum legem naturæ seu ius gentium *δικαιοῦν τὸ θεὸν* appellat.

SECVDVM, iudicium conscientie approbantis honeste facta & damnantis contraria, esse iudicium diuinum.

TERTIVM, Hominum horrendam deprauationem, quæ non solum ruunt in ea, quæ norunt à Deo prohibita esse, verumetiam exemplo delectantur peccantium, esse maximam & præcipuam causam ac veluti pabulum grassantium scelerum.

Caput II. Summa capitisecondi.

VT reos peragit Apostolus eos qui alios iudicant & reprehendunt, ita iudicium Dei, quod Deus ipse absque personarum acceptione exercet, in omnes iustum esse declarat. & sicuti gentes frustra confugere ad ignorantia prætex-

rum, Ita Iudeos vtut magnificè de lege & circumcissione gloriantur, reos esse firmis conuincit demonstrationibus.

Ordo & partes capitis secundi.

QUATVOR sunt huius capitis partes eundem scopum spectantes, nimirum, quod totum genus humanum reum sit coram Deo. Harum PRIMA est, illatio ex principio in fine primi posito, videlicet quod noscentes ius Dei, & nihilominus contra facientes sint inexcusabiles, horum cum sit duplex genus, ALII enim aperte legem violant flagitiosa vita, ALII foris quidem speciosi sunt & reprehendunt alios, cum tamen illorum affectus sunt impuri. Contra primum genus egit in fine primi capitis, aduersus alterum in principio huius secundi acturus.

SECUNDA pars continet argumentum à iusto Dei iudicio sumtum, qui reddit unicuique iuxta opera sua.

TERTIA pars deprimit Iudeorum supercilium, qui etsi legis erant transgressores, de lege tamen non parum gloriabantur.

QUARTA *περίληψις* habet, qua gloriationem de circumcissione amouet, ostendens non externum Iudaum, sed internum laudem habere apud Deum.

Exegesis secundi capitis, cum observatione doctrinarum.

Quapropter inexcusabilis es ô homo quisquis es qui iudicas.

Dixit duo genera hominum ex vno principio damnari. Principium hoc est: Noscentes ius Dei nihilominus contra facientes sunt inexcusabiles. PRIMVM genus hominum eorum est, qui non solum manifestis flagitijs se polluant, verum-
etiam

etiam assentiuntur peccantibus. ALTERVM genus est eorum, qui externe iusti apparent, & flagitiosos damnant, cum tamen mentem sceleratam gerunt. Ex principio itaque proposito aduersus hoc secundum genus sic colligit: Qui nouit *Dei*, & nihilominus contra facit, est inexcusabilis. Tu homo quisquis iudicas, id est, reprehendis & damnas alios tanquam legis diuina prauaricatores, nosti *Dei* & contra facis. Proinde es inexcusabilis quisquis alios iudicas. Obseruetur hoc loco quod non solum rei sint coram Deo qui flagitijs externis polluti sunt, verumetiam hypocrite, qui externam simulant sanctitatem, cum interim fide, qua sola corda purificantur, vacui sint.

Nam hoc ipso quod iudicas alterum, teipsum condemnas, eadem enim facis quæ iudicas.

Propositionem quam intulit ex principio posito, nouis rationibus confirmat, & sumitur prima ratio à causa ad effectum, quæ hoc pacto colligitur:

Qui iudicando alium, seipsum condemnat, est inexcusabilis, Tu quisquis alios iudicas, iudicando alios teipsum condemnas. Igitur quisquis iudicas es inexcusabilis. Minor confirmatur, Quia eadem ipse facis qui alios iudicas. Iam autem cum nemo non videt eum qui damnat in alijs quod ipse perpetrat, seipsum condemnare: Sequitur quod hypocrite, quorum mens & conscientia polluta est, seipsos condemnant, sententiam damnationis ferentes aduersus eos, qui externis sceleribus sunt polluti. Hæc cum ad conscientias hominum pertinent, coram tribunali *Dei*, non tollunt iudicia ciuilia, in quibus condemnantur flagitiosi & legum ciuilium transgressores.

Nouimus vero quod iudicium *Dei* est secundum veritatem in eos qui talia agunt.

Quia probatio minoris proxima rationis (quæ est, eadem

enim facis qui iudicas) poterat ab hypocritis negari, cum eorum vita externa sit irreprehensibilis, prouocat Apostolus ab externa larua ad iudicium Dei, quod sane cum verum sit & iustum, non potest fallere. Hinc ergo in hunc modum colligit:

Iudicium Dei tantum exercetur in reos. Est enim iustus index. Iudicium Dei exercetur in hypocritas. Igitur hypocrite sunt rei, id est, ea faciunt motibus cordis quae damnant in alijs. Maior cum asseueratione ponitur tanquam ab omnibus confessa. Nam si illa vera non esset, sequeretur maxima absurditas, videlicet quod Deus esset iniquus & iniustus index.

Putas autem ô homo, qui iudicas eos qui talia agunt, & facis eadem, quod tu effugies iudiciû Dei?

Procatalepsis est. Nam cum hypocrite ex proximo argumento poterant contra Paulum excipere hoc modo: Tu Paulus dicis iudicium Dei exerceri in eos qui talia agunt, at in nos nō exercetur iudicium Dei, Quare vel tuo proprio testimonio rei non sumus. Paulus anticipans hanc obiectionem, asserit iudicium Dei manere ratum, etiamsi ad tempus differatur. Hic proinde locus nos admoneat timoris Dei, ne propter dilatas pœnas accersamus nobis maiorem cōdemnationem. Hic locum habet illud Valerij Maximi: Lento quidem gradu ad vindictam sui diuina procedit ira, sed tarditatem grauitate supplicij compensat.

An diuitias benignitatis illius ac tolerantiz lenitatisque contemnis, ignorans quod benignitas Dei te ad pœnitentiam inuitat?

Translatio causae est, ac fidiceret: Tu putas ô hypocrite, quod tua innocentia causa sit, quod aduersus te Deus suum iudicium non exerceat, sed erras. Nam benignitas Dei inuitantis te ad pœnitentiam differt iudicium, ut tibi pœnitentiae locum relinquat.

Obseruandus

Observandus hic locus imprimis est; quod dilatio pœna sit inuitatio ad pœnitentiã, quæ habet causam benignitatem Dei erga homines.

Sed iuxta duriciem tuam & cor pœnitere nescium thesaurizas tibi ipsi iram in diem iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei.

Ne quis lenitate Dei abutatur ad peccandum, addit comminationem de futuris pœnis, nisi anteuertantur pœnitentia. Obserua hoc loco ex dilatione pœnitentia cor obdurescere, ut tandem cor nesciat pœnitere, unde cumulantur peccata tanquam thesaurus pessimus, quo veluti comparantur æterna pœna. Imitemur itaque exemplum diui Hieronymi, qui hac cogitatione se in timore Dei continebat. Sine, inquit, comedam sine bibam, sine aliquid aliud faciam, semper vox illa videtur sonare in auribus meis: Surgite mortui & venite ad iudicium. Obseruetur & hoc, quod duratio cordis non à Deo sit, sed ab homine ipso, quæ crescit peccandi consuetudine: Auferam (inquit Dominus) cor lapideum, & dabo vobis cor carneum.

Qui reddet unicuique secundum opera ipsius.

Quia Apostolus promouit ad iudiciũ Dei, exponit qualisnam feretur sententia, quando sistemur coram iusti iudicis tribunali, tunc, inquit, iustissimus index absque personarum acceptione reddet unicuique secundum opera ipsius. Pontificy hunc locum torquent aduersus gratiam fidei iustificationem, hoc modo: Paulus dicit: Deus in extremo iudicio reddet unicuique iuxta opera sua, Igitur, Operibus iustificamur. Sed falluntur, facientes ex non causa causam. Existimant enim Paulum hoc loco opera, causas ac merita seu formale, ut ipsi loquuntur, iustificationis statuere. Verum illis facile refutantur, PRIMVM enim ista Sophistarum interpretatio pugnat cum presentis loci scopo & peristasi. Tota enim hæc disputatio suscepta est, ut conuincat omnes homines reos

esse peccati, quo iusticiam, quæ est ex fide, sciamus unicam esse, quæ consistere coram Deo possimus. DEINDE vim vocabulorum quibus Paulus utitur, non recte considerant. Paulus enim dicit ἀποδώσει, non ἀντιδώσει. Vt autem ἀποδοῦναι significat abunde reddere. ἀπὸ enim in compositione saepe epitasin significationis eius vocis, cui additur, significat: ita ἀντιδοῦναι significat condignam mercedem operibus reddere. DEINDE secundum opera non significat pro dignitate operum vel iuxta operum merita, sed iuxta qualitatem operum, quæ si bona sunt testantur de fide, si mala diffidentie & impœnitentis cordis sunt iudicia. Quare cum Deus dicitur redditurus esse cuique secundum opera, significatur, quod Deus redditurus sit iuxta opera, quatenus sunt testimonia vel fidei vel diffidentie, non quatenus sunt vel merita vel causa vel formale iustificationis. Præterea iusticiarij vel hoc dilemmate refutari possunt. Propositio, Homines iustificantur operibus, vel de non regeneratis, vel de regeneratis intelligenda est. De non regeneratis scriptum est, Quod ira Dei de cælo aduersus eos reueletur. Item, Qui non credit in filium, manet ira Dei super eum. Item, Impossibile est placere Deo sine fide. De regeneratis autem hoc constat, quod ipsis vita æterna contingat ex solo dono Dei, Ita enim Paulus ait: Donum Dei vita æterna per IESVM CHRISTVM. Idem testatur legem fidei excludere gloriationem, & pronunciat de Abrahamo (cuius exemplo omnes alij iustificantur) quod non habeat de quo gloriatur coram Deo. Firmum itaque hoc principium teneamus, quod solus Christus nostra sit iusticia coram Deo, cuius spiritu donati sanctificamur, quæ sanctificatio cum inuocatio vitæ sit, testimonium erit fidei nostræ in extremo die, iuxta quod testimonium sententiam feret iustus iudex.

Iis quidem qui perseuerantes in benefaciendo gloriam & honorem & immortalitatē quærunt, vita.

Con-

Contentiosis vero & inobedientibus quidem veritati, obediētibus vero iniusticiæ, indignatio & ira.

Distributio est generis propositi. Dixit Deum redditurum esse unicuique iuxta sua facta, nunc duobus generibus hominum, hoc est, bonis & malis sententiam generalem accommodat. Bonis, inquit, reddet Dominus vitam eternam, malis indignatio & ira (quibus supplicia aeterna significatur) reddetur. In utroque membro operum causas ponit, in bonis studium querendi gloriam & honorem & immortalitatem: quæ quia queri nequeunt sine fide in Christum, aperte significat Apostolus, se loqui de operibus quæ fidei fructus sunt & testimonia. In malis ponit contentionem, quæ facit ut perpetuo hæsent & veritati se opponant, & iniusticia, hoc est, sensui carnis se accommodent. Atque ita aperte causas malorum operum contentionem & dissidentiam facit.

Hinc rursus manifestum est, quod Deus iudicaturus sit secundum opera, quatenus sunt vel fidei vel dissidentia testimonia. hinc, ut ait Chrysostomus, discas, quod lapsus sit πρὸς τὴν ἡμετέραν, nulla necessitatis culpa.

Afflictio & anxietas aduersus omnem animam perpetrantis malum cum Iudæi inprimis tum & Græci. Gloria vero & honor & pax omni operanti bonum, tum Iudæo inprimis tum & Græco.

Repetitio distributionis per exaggerationem, ac si dicat, Quæ dico de retributione bonorum & malorum operum, ad omnes homines ita pertinere pronuncio, ut ne unum quidē excipi velim de toto humano genere, quin huic Dei iustissimo subiciatur iudicio. Hæc eò pertinent, ut seriò cogitemus de æqualitate, quæ seruabit iustissimus index, de q̃ futuro iudicio, quod nemo euadere poterit. Deinde, ut agamus peccatorum poenitentiam, & poenitentia dignos fructus edamus, secundum quos pronuntiabit iustus index: nisi malimus cum hostibus Christi æternum perire. Hic rursus remocemus in memoriam

principium illud, quod vita aeterna sit donum Dei per IESVM CHRISTVM Dominum nostrum. Præterea teneatur hac regula: Quod Deus det præmia non propter dignitatem operum ex debito, sed propter suam paternam promissionem ex gratia, neque enim ulla proportio esse potest bonorum operum & vita aeterna. Quare falluntur qui hoc Pauli dictum torquent contra gratuitam iustificationem & salutem. Falluntur & illi, qui fidem iactant sine vera resipiscencia, quæ est mutatio prioris vitæ & meditatio nonna per mortificationem & viuificationem.

Non enim est personarum acceptio apud Deum.

Ratio iusticiæ diuinæ in iudicando, sumpta ab officio iusti iudicis, apud quem non est προσωποληψία, est autem προσωποληψία talis personarum respectus, quo iudex magis uni quàm alteri fauet, non ob causâ, sed persone discrimen. Hac enim duo offeruntur iudici, persona & causâ. Iustus iudex personam non respiciens, causâ examinat, & iuxta eius qualitatem iudicat de homine. Contra, iniustus iudex causâ non respiciens, personam intuetur, & prout erga eam affectus est, de homine iudicat. Argumentum Apostoli hac forma concludi potest: Omnis iudex qui nõ est personarum acceptor, reddet unicuique secundum facta sua. Deus iudex non est personarum acceptor. Ergo Deus reddit unicuique secundum facta sua.

Quicumque enim sine lege peccauerunt, sine lege etiam peribunt, & quicumque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.

Quod apud Deum non sit acceptio personarum probat ab eueniẽt iudicij, in quo Deus reddet omnibus peccatoribus iuxta sua facta, interitum & damnationem. Hoc est, Deus sine discrimine puniet omnes peccatores, siue sunt gentes, quæ scriptam legem non habent, siue sunt Iudei, qui legem à Deo acceperunt. Proinde apud Deum non est acceptio personarum.

Non

Non enim auditores legis iusti apud Deum, sed factores legis iustificabuntur.

Ætiologia est posterioris partis distributionis à remotione non causæ, & assignatione veræ causæ iusticiæ, iuxta quam iustus index feret sententiam. Audire, inquit, legem, non est iusticia, sed prestare factis legem, est iusticia. Quare nō qui audiunt legem, sed qui legem prestant, iustificantur. Hunc Pauli locum Papistæ torquent, & eius præsidio euertere conantur gratuitam iustificationem, quam prædicat Euangelium. Horum opinionē PRIMVM refutat loci præsentis peristasis. Nam cum Paulus in hac longa contentione hunc unicum scopum habeat, ut ostendat neminem operibus iustificari posse, perperam faciunt qui verba Pauli in alienam torquent sententiam, ex diametro pugnantem cum mente Pauli & disputationis serie. DEINDE deberent Papistæ animaduertere, quod Paulus hic non quenquam facere legem pronunciet, sed sub conditione loquatur implicita. Verissimum quidem est factores legis iustificari, si tales ulli inueniuntur. Scriptum est enim: Qui fecerit ea homo viuet in eis. Quod autem sub tali conditione loquatur Apostolus, conuincitur etiam ex conclusione huius contentionis, quæ conclusio est in tertio capite his verbis: Ex operibus ergo legis non iustificabitur omnis caro coram Deo. Præterea tenendum est discrimen duplicis iustificationis, quod Paulus in quarto huius epistolæ tradidit. Est enim QVÆDAM iustificatio debita, ut quæ sequitur obedientiam legis ut debitum, QVÆDAM est gratuita, ut quæ ex gratia imputatur credenti. Iam quoniam illam quæ ex debito est, de qua hoc loco disserit Apostolus, nemo mortalium habet: Euangelium proponit iustificationem gratuitam, de qua in fine tertij capitis, & in quarto & in quinto agitur. Nos igitur iuxta Pauli mentem sic ratiocinemur ex præfati loco.

Soli factores legis iustificantur coram Deo ex debito.

*Sed nulli sunt factores legis, Igitur,
Nulli ex debito iustificari possunt.*

Est proinde opus alia iustificatione, nempe gratuita, quæ fide accipitur. Ad hoc enim argumentum tota præsens disputatio pertinet.

Ceterum quia cum gentes tum Iudæi habebant, quod contra obijcerent, Paulus prudenter cogitans, anteuertit utrorumque obiectiones, easque diluit. Ac primum quod gentes nihil habeant quod inre prætendant, ostendit hisce verbis:

*Nam cum gentes quæ legem non habent, natura quæ legis sunt faciant, isti legem non habentes, si-
bi ipsi sunt lex.*

Anteuertit obiectionem gentium, quæ ex eo excusationem petere poterant, quod ut Iudæi non haberent legem sibi diuinitus impositam. Verum harum excusationem tribus refellit argumentis, quorum PRIMVM ab effectibus, MEDIVM à signo, POSTREMVM à conscientie iudicio sumtum est. PRIMVM huiusmodi est: Gentes quæ legis sunt, natura (hoc est, naturali instinctu & intelligentia) faciunt. Ergo gentes legem habent, etsi non scriptam, impressam tamen mentibus diuinitus. Quare ipsis vice legis naturalis intelligentia esse debet. Sed quid est, quod dicit gentes legem non habentes quæ legis sunt facere? Apostolus hic non loquitur de plena obedientia erga legem, sed tantum de operibus quibusdam externis, quæ in oculos hominum incurrunt, & tantum ad externam disciplinam pertinent, quæ aliunde proficisci non potuerunt, quàm à naturali legis intelligentia.

Vt qui ostendant opus legis scriptum in cordibus suis.

SECUNDVM argumentum quod dixi à signo sumtum. Gentes manifeste ostendunt opus legis scriptum esse in cordibus suis. Igitur frustra prætendunt ignorantiam. Sed quod nunc est

est opus istud legis, & qualisnam illa operis ostensio? Opus legis est agnitionem Deum colere, & iusticiam inter homines non violare. Hoc legis opus in suis cordibus scriptum ostendunt gentes, quando religiones instituunt, & quando puniunt iniusticiam, quæ sanè facta euidenter indicat, hominibus naturaliter impressam noticiam quandam esse, de Deo colendo, & naturalè quendam affectum de iusticia inter homines seruanda.

Simul attestante illorū conscientia & cogitationibus inter se accusantibus aut etiam excusantibus.

TERTIVM argumentum à iudicio conscientie cuiusque petiit: quod sane iudicium cum Dei sit, infallibile est & immotum. Conscientia in gentibus ut facta iuxta legem approbat: ita contra legem perpetrata accusat. Igitur gentes noticiam legis naturaliter sibi impressam habent. Hic obseruemus PRIMVM, quod conscientia cuiusque praebeat testimonium legi diuine mentibus hominum diuinitus impressa. DEINDE, quanam sit vera ratio conscientie indicatur. Desinitur enim hic conscientia, quod sit cogitatio seu iudicium mentis damnans aut excusans nos. Conscientia enim est motus cordis cum scientia facti naturaliter coniunctus. Ab hac copula, videlicet motus cordis & scientia facti, conscientie nomen factum est. Verum quia ut facta sunt duplicia, bona videlicet ac mala, seu congruentia cum lege & pugnantia cum lege: ita motus cordis sunt duplices, nempe leticia quæ comitatur recte facta, & tristitia quæ ex male factis nascitur: sit ut alia dicatur conscientia bona, alia mala. Ut bona quidem sit incundus motus cordis coniunctus cum scientia recti facti, mala vero sit motus cordis crucians seu tristis, cum scientia prauis facti coniunctus.

In die quando iudicabit Dominus occulta hominum (secundum Euangelium meum) per Iesum Christum.

Dixit fore, ut qui lege peccarunt, per legem damnentur, iam

circumstantiam temporis addit propter hypocritas, qui secure viuentes contemnunt iudicium, & occultam cordis impuritatem tegunt hypocrisis: quæ impuritas patefiet omnium creaturarum conspectui, quando Dominus iudex mortuorum & viuorum ad iudicandum venerit. Cum autem dicit: Secundum Euangelium meum, significat partem Euangelicæ prædicationis esse, sicuti & symbolum nostrum testatur, prædicare Christum esse iudicem viuorum & mortuorum. Sum hoc Euangelium vocat Apostolus, non quod eius autor sit, sed quod sit præco & Apostolus ad prædicandum Euangelium diuinitus vocatus.

Ecce tu cognominaris Iudæus.

Dilutio seu refutatio secundi præiudicii est, quod causæ suæ aduersari animaduertit Apostolus. Ingredditur autem huius præiudicii refutationem concessionis schemate, enumerans ea quibus maxime confidebant Iudæi. Deinde ostendit aperte eos nihilo meliores esse factos. Summa autem huc redit: Iudæi utut de lege gloriantur, non tamen sunt iusti lege. Sed sunt & isti peccatores ac rei, non minus quam gentes. Particula (ECCE) Iudæos placide indormientes legi, excitat, ut apertum & proximum periculum cernant.

Cognominaris Iudæus.

Hoc est, Ex eo superbis quod sis in populo Dei peculiari, & veluti domesticus Dei: quod sane magnum esse non inficior, modo te tali familia dignum præstiteris. Obserua quod non titulus, sed fides pium ab impio discernat.

Et acquiescis in lege.

Hoc est, Delectaris in eo, quod Deus tibi legem dederit, idq; in contemptum gentium facis, Deuteron. 4. dicitur: Quæ est gens cui sunt leges, ut est gens ista. Et Psal. 147. Annunciauit verbum suum Iacob, iusticias & iudicia sua Israël, non fecit taliter omni nationi.

Et

Et gloriaris in Deo.

Hoc est, Deum tuum esse prædicas, idq; vana ostentationis causa, sine vna in ipsum fiducia.

Et nosti eius voluntatem.

Qua scilicet in lege ipsius cernitur.

Et probas eximia, institutus ex lege.

Hoc est, lege Dei edoctus iudicium habes de discrimine eorum qua excellent, & qua minus excellent. Hic enim probandi verum non ad approbationem, sed tantum ad iudicium refertur. Nam duplex est vsus verbi δοκιμαζειν. Aliàs enim significat explorare rem aliquam, aliàs rem exploratam approbare, illud iudicij, hoc proare seos est. Vox κατηχοῦμε- vos satis nota est, & dicitur ἀκατηχεῖν, quod est voce doctrinam aliquam tradere.

Confidisque te ducem esse cæcorum, lucem eorum qui sunt in tenebris, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem informationem cognitionis & veritatis in lege.

Exaggerat ea qua dixerat, ut magis supercilium Iudeorum deprimat, eandem sententiam alijs atque alijs figuris repetens. Per formam seu informationem, intelligit rationem methodicam instruendi alios in cognitione legis, quam & Timotheo suo commendat Apostolus. Nam in docendo qui certam rationem non tenet, non tam docere quàm dedocere censendus est.

Qui igitur doces alium, te ipsum non doces? Qui prædicas non furandum, furaris? Qui dicis non mœchandum, mœcharis? Qui abominaris idola, sacrilegium committis? Qui in lege gloriaris, per transgressionem Deum inhonoras?

E ii.

Retorquet in Iudaos illud ipsum, de quo maxime gloriari solebant, hoc argumento?

Quicumque legem habent, eamque docent alios, ipsi tamen eandem non præstant, iniusti sunt, & frustra legem prætendunt.

Iudæi legem habent, eamque docent alios, ipsi tamen eandem non præstant, Igitur,

Iudæi sunt iniusti & frustra legem prætendunt.

Sola minor ponitur, idque interrogatiue, ut acrior sit oratio, & magis hypocrisis pungat. Minori subiicit probationem duplicem. PRIMVM asserit eos violare secundam tabulam furto & adulterio. DEINDE primam sacrilegio & contumelia, qua leditur honor & gloria Dei. Cum Iudaos reos peragit furti, adulterij, sacrilegij ac contumelia, non externa respicit facta præcipue, sed magis internam cordis impuritatem, unde externa facta ut effectus impuri cordis promeniunt.

Nam nomen Dei propter vos blasphematur inter gentes; sicuti scriptum est,

Quod in extremo loco in probatione minoris posuit, non recipiebatur à Iudæis. Igitur adiungit confirmationem ex capite 52. Esaiæ, & 36. Ezechielis. Esaias enim ait: Iugiter toto die nomen meum blasphematur. Et Ezechiel: Nomen meum sanctum polluitis in gentibus ad quas intrastis. Quid autem sit blasphemare nomen Dei, ex antithesi sic collige. Sanctificat nomen Dei qui pie de Deo loquitur & sentit, qui vero cultu Deum colit, qui sanctimonia vitæ alios ad pietatem inuitat. Proinde is dicitur blasphemare nomen Dei, qui vel impie de Deo loquitur & sentit, vel superstitiosis cultibus Deum colit, vel vitæ impuritate alios à confessione auocat. Vocabulum blasphemie Græcum est, & dicitur à βλάπτω noceo, & φήμη fama. Est ergo blasphemia omne id, quo nomen & fama Dei leditur inter homines, cuius tria genera posuit, vide-

videlicet, Erroneam doctrinam, Superstitiosum cultum, & Impuram vitam. Obseruetur hoc loco diligentissime, quòd spiritus DEI in Paulo pronunciet blasphemiam & contumeliam DEI esse, si quis sibi locum vendicat in populo & familia DEI sancta, qui scelestam degit vitam.

Nam circumcisio quidem prodest, si legem serua-
ueris, Quod si transgressor legis fueris, circumcisio
tua in praputium versa est.

*Anticipat obiectionem Iudeorum, qui meritis nite-
bantur externorum cultuum, & precipue circumcissionis.
Nam aduersus exaequationem Iudeorum & gentium ita
ratiocinabantur Iudaei: Simile est discriminis inter Iudeum
circumcisum, & gentilem incircumcisum, inutiliter pro-
fecto videtur à Domino Iudaico populo circumcisio commen-
data. Quod sane cum absurdum sit, non est affirmanda
Iudeorum & gentium exaequatio. Paulus respondit pri-
mum per concessionem, cui mox subiungit correctionem.
Circumcisio, inquit, prodest quidem, si legem serua-
ris. Hac concessio est. Sequitur correctio. Quod si trans-
gressor fueris legis, circumcisio tua pro praputio reputabi-
tur.*

*Ceterum hic duae quaestiones excutienda sunt, VNA, cur
dicat Paulus circumcisionem utilem esse, cum aliàs manifeste
contradicat. ALTERA, cur requirat observationem legis,
ut circumcisio profuit, cum constet, legi neminem posse satis-
facere. Ad PRIOREM quaestionem ita respondendum est:
Circumcisio suo tempore profuit, non ut cultus per se, sed ut
testimonium & signaculum externum fauoris Dei, symbo-
lum vitae & tessera quaedam professionis. Loquitur igitur
Paulus de circumcissionis natura, qualis erat antequam est
per Christi mortem abolita. Ad POSTERIOREM qua-
estionem dico, quod lex circumcissionis sit peculiaris, qua
circumcisis data fuit, de qua hic loquitur Paulus. Hac*

requirebat fidem promissionis, videlicet quod Deus in semine Abrahæ, hoc est, in Christo velit benedicere eis, qui in semen Abrahæ fiduciam collocant. Requirebat præterea ex fide obedientiam, quæ tamen si perfecta non erat, placuit tamen propter fidem in promissum Abrahæ semen. Hac interpretatio sumpta est ex 17. & 22. cap. Genes.

Hinc vniuersalem doctrinam petamus de Sacramentis nostris, de quibus frustra gloriantur qui legem eorum non seruant. Baptismus quidem prodest, prodest & sacra Cæna, Sed si legem baptismi, si legem Cæna seruaueris, hoc est, Si credideris in Christum, si pœnitentiam seriam egeris, si Deo ex fide obedientiam præstiteris.

At si transgressor fueris legis Baptismi, si violaueris legem Cæna, ut baptismus tuus sit tibi immundicia, ita cæna tua profana tibi redditur. Ruit igitur opinio eorum, qui vñu Sacramentorum se iustificari putant, & meliores esse alijs, nisi viuam in Christum fiducia accedat.

Ergo si præputium iusticias legis custodiat, nonne præputium ipsius pro circuncisionè reputabitur? & iudicabit quod est ex natura præputium, si legem seruauerit, te qui per literam & circuncisionem transgressor es legis.

Ex ratione posita infert exaurationem Iudaorum & gentium, & prerogatiuam externi signi tollit. Quia autem phras̃s Hebraica paulò est obscurior, hanc pericopam periphrasticòs reddam, hoc modo: Si gentilis legem circuncisionis, quæ est promissioni gratuita credere, & ex fide Deo obedire fecerit, censebitur in populo Dei circumcisus, & damnabit suo honesto exemplo ac vitæ innocentia Iudæum, qui de externa legis ceremonia gloriatur, sine viuâ fide & obedientia erga Deum. Hic sensus est huius pericopæ. Nunc vocabula quedam explicemus. Antanaclassis est in voce Præputij, ter repetita. Nam extremis locis metonymicòs pro subiecto sumitur, hoc

hoc est, pro homine habere praputium, medio loco proprie accipitur, & carnis opponitur circumcisioni. Deinde cum dicit, per literam & circumcisionem, hendiadis est, vocat enim literam & circumcisionem literalem, & externam circumcisionem, sine vera hominis conuersione.

Non enim qui est in aperto Iudæus, is Iudæus est, nec quæ in aperto est circumcisio in carne, ea est circumcisio, sed qui est in occulto Iudæus, & circumcisio cordis in spiritu non litera, cuius laus non ex hominibus est, sed ex Deo.

Ratio exæquationis Iudeorum & gentium à differentia veri & falsi, seu externi & occulti Iudei, similiter à differentia carnalis seu literalis & spiritalis circumcisionis, quæ & cordis dicitur. Sensus autem huius loci est: Qui tantum professione externa & nuncupatione est Iudeus, non coram Dei iudicio censetur Iudæus, sed is solus quacunq. tandem de stirpe fuerit, qui & fidem promissionis habet, & Deum ex fide vera obedientia colit. Eadem est ratio literalis & spiritalis circumcisionis. Literalis, quæ & carnis dicitur, est ea solummodo quæ fit in corpore, Spiritalis vero, quæ & cordis dicitur, est quæ in fide purificante corda & amputante veterem hominem consistit. Non est igitur verus Iudæus qui est litera tantum Iudæus, non est circumcisio vera, quæ est litera tantum circumcisio. Sed ut verus Iudæus est qui est spiritu Iudæus: ita vera circumcisio est quæ spiritu fit. Ut litera hoc loco significat, quicquid foris apparet sine vera animi pietate: ita spiritus significat motum Spiritus sancti in corde, & puram religionem, quæ est fides cum vero Dei timore coniuncta. Quod autem dicitur: Cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est, opponitur peruerso Iudeorum iudicio, qui externa circumcisione tuebant, cum interim de vera cordis circumcisione nihil erant solliciti. Quæ hic à Paulo de Iudæo & circumcisione disputantur, rectissime multis hodie accommodari

possunt, qui de Sacramentis ac Christiano titulo sine animi pietate Thraſonicè gloriuntur. Iis enim rectè obici potest: non qui est in aperto Christianus is Christianus est: nec qui est in aperto tantum baptizatus is baptizatus est, sed qui est in occulto Christianus is Christianus est, & baptizatus cordis, quo conscientia mundantur ab operibus mortuis, verè est baptizatus. Hæc nihil detrahunt dignitati Sacramentorum, nec veteris nec noui Testamenti, quemadmodum in quarto copiosius explicabitur.

Caput III. Summa capitistertij.

EUersa prerogatiua Iudeorum, exæquat Iudeos & Gentes ex eo, quod omnes sint sub peccato: qua exæquatione confirmata, Prophetici testimonijs colligit conclusionem refutatoriam præiudiciorum, videlicet quod nemo nec Iudeus nec Gentilis operibus legis iustificetur coram Deo. Deinde infert expositionem gratuita iustificationis quæ ex fide est, quam contractam in vnius propositionis summam, ad omnes homines Iudeos & Gentes promiscue pertinere contendit.

Ordo & partes capitij tertij.

PARTES huius capitij sex cõstitui possunt: quarum **PRI-M**A est concessio prerogatiuæ Iudeorum, quantum scilicet ad dona gratuita attinet.

SECUNDA, est correctio in qua exæquat Iudeos & Gentes, quantum ad merita attinet. Utrosque enim sub peccato esse pronunciat.

TERTIA est confirmatio secunda per dicta Prophetica, ex quibus tota superior disputatio de reatu totius generis humani concluditur.

QVARTA, est expositio gratuita iustificationis circumstantijs causarum & effectuum illustrata.

QVINTA,

QVINTA, collectio est expositionis in unam propositionem, unde infertur omnis gloriationis eversio.

SEXTA, est ostensio amplitudinis gratuite iustificationis, videlicet quod promiscuè pertineat ad omnes qui eam fide apprehendere non recusant. Et ne quis existimaret hac doctrina legem aboleri, pronunciat fide legem stabiliri.

Exegesis tertij capitis, cum observatione doctrinarum.

Quid igitur habet in quo præcellat Iudæus? aut quæ utilitas circūcisionis? Multum per omnem modum.

Hæc obiectio ex eo orta est, quod dixerat Apostolus in fine secundi capitis, Iudeos nihilo meliores gentibus esse propter externum titulum & circumcisionem carnis: quod quia Iudæi intolerabile indigebant, confert duplicem sententiam, videlicet quod Iudæi præstent gentibus, & quod non præstent. Præstare quidem eos, si dona gratuita respicias. Non verò præstare, si merita salutis spectes, affirmat. Vt enim utrique simul rei sunt, ita neutri habent merita quibus niti possunt coram tribunali Dei.

Nam primum quidem quia concredita sunt illis oracula Dei.

Ratio responsionis, qua dixit præcellere Iudeos, sumta à beneficijs Dei erga ipsos:

Iudæis concredita sunt oracula Dei, & non gentibus.

Igitur Iudæi præcellunt gentibus.

Græci distinguunt inter λόγια & χρησµοὺς. λόγια vocant oracula quæ à Deo dicuntur familiari sermone, seu ut Græci loquuntur, κατὰ λόγον, id est, oratione soluta. χρησµοὺς autem appellant oracula versibus edita, quos furentes vates fundebant, quales sunt Apollinis. Intelligit igitur Paulus per oracula Dei, leges Dei, & pmissiones Adamo primum, deinde

sequentibus patribus Abraham, Isaac, Iacob, & multis alijs factas.

Hoc loco obserua collationem Iudeorum & Christianorum. Nam ut Iudæis prerogatiua, qua tuebant aduersus gentes, ipsis inutilis erat sine vera animi pietate, ita & Christianis hodie inutilis est prerogatiua, qua gloriantur se prestare Turcis, nisi vitam & mores iuxta professionem exprimere conantur.

Quid enim si quidam illorum fuerunt increduli, num incredulitas eorum fidem Dei faciet irritam? Absit.

Obiectio hac nascitur ex proximo responso. Neque est quorumuis, sed infirmorum & titubantium de promissionibus Dei ob incredulorum multitudinem & ingratorum. Sensus autem obiectiois hic est: Plurimi Iudeorum fuerunt ingrati & increduli. Ergo fides Dei facta est irrita, id est, non compleuit promissionem factam patribus. Sed Paulus consequentiam negat abominationis particula, Absit. ac si dicat: Indignum hoc est cogitatu. Nequaquam enim promissiones Dei propter hominum ingratitudinem irritæ sunt. Nam nullo modo ob multos malos paucos bonos abicit. Neque enim promissiones editæ sunt alio consilio, quàm ut earum tantum participes fiant, qui eas fide receperint, alij comminationibus subiacent.

Sit autem Deus verax, omnis autē homo mendax.

Confirmat responsum datum argumento sumto à Dei proprietate:

Qui verax est, præstat promissa.

Deus est verax, Igitur

Promissa præstat.

Sola minor ponitur amplificata antithesi Rhetorico more, ac si dicat: Longe aliter indicandum est de Deo quàm de homine.

mine. Nam homo qui temere sepe promittit, sepe etiam non stat promissis, Sed Deus nihil promittit temere, & quicquid promittit, prestare absque omni dubio decreuit. Nam ipsa veritas est. Ut ergo prior huius antitheseos pars commendat nobis fidem Dei, hoc est, constantiam Dei & veritatem, cum in promissionibus tum in minis. Vnde consolatio nobis petenda est, si promissionibus fide adhareamus, & iudicium est rimendum, si à promissionibus recedamus per incredulitatem: Ita posterior, hominis ingenium nobis depingit, quale sit sua natura, ut quod & mentiri & fallere & falli possit. Neque tamen hoc ita accipiendum est, quasi nullus homo verax inueniatur, sed de eo quod fieri potest, loquitur Apostolus, ut longe aliud de Deo, qui immutabilis est, statuamus.

Quemadmodum scriptum est: Ut iustificeris in sermonibus tuis, & vindicas cum iudicaris.

Ætiologia est responsi à testimonio scriptura, & exemplo Davidis sumta: David peccauit, sed nihilominus Deus prestat illi quod promiserat, Promisit autem se seruaturum promissiones iis, qui eas fide amplectuntur, idq; ut iustificetur in sermonibus suis, hoc est, ut ipsius singularis bonitas & fides in promissis prestandis appareat. Nam de hac iniusticia forma hoc loco agitur, & vincat cum iudicatur, hoc est, quando sit de eo iudicium collatis promissionibus & euentibus, verax deprehendatur.

Quod si iniusticia nostra Dei iusticiam commendat; quid dicemus, num iniquus est Deus qui infert iram? secundum hominem dico, Absit.

Hac obiectio oritur ex responso dato ad præcedentem obiectiōē. Si Deus glorificatur, & iustus ex eo declaratur, quod promissa seruet peccatoribus, profecto videtur iniustus qui punit peccatores. Quis enim iuste irascitur iis per quos & glorificatur & agnoscitur iustus esse? Paulus particula abominationis consequentiam reijcit, argumentum tamen non dire-

Est soluit, sed tantum per instantiam. Solui autem dirette potest hoc modo: Si dicatur paralogismum committi secundum non causam ut causam. Non enim causa glorificationis & declarationis iusticie Dei est peccatum nostrum, sed Dei potius veritas, qui promissa seruat resipiscenibus. Deinde non recipit Dauidem Dominus quia peccauit, sed quia resipuit. Ira pro pœna hic ponitur idiotismo Hebraico. Secundum hominem dico, id est, iuxta carnis sensum & humanam sapientiam, non iuxta meam sententiam.

Alioquin quomodo iudex erit Deus mundi.

Hec instantia opposita obiectioni precedenti, sumta à contrariorum consequentibus.

Deus erit iudex mundi. Igitur,

Deus iniustus non est.

Nam iusticia mundum componere, & ea quæ inordinata sunt in optimum ordinem reducere, atque simul iniustum esse, nequaquam unà stare possunt. Quare cum Deus mundum iudicabit iustus est, & nequaquam iniustus. Respicit autem Paulus ad locum qui est Genes. 19. Nunquid qui iudicat vniuersam terram, non faciet iudicium? Iudicare seu iudicem esse, est proprie iure & iusticia res componere, quare qui iniquum iudicat, non proprie, sed catachresticòs iudex dici potest.

Si enim veritas Dei per meum mendacium abundabit in ignem ipsius. Quid ego adhuc tanquam peccator iudicor? At non potius, quemadmodum de nobis male loquuntur, & sicuti quidam aiunt nos dicere, faciamus mala ut veniant bona? Quorum damnatio iusta est.

Duo absurda colligunt aduersarij Pauli ex responsione proxima. PRIMVM, si veritas, hoc est, constans promissio Dei sit illa maior per meum mendacium, id est, per meum peccatum, non debeo propter peccatum accusari, puniri aut dānari.

Nihil

Nihil enim quod gloriam Dei illustrat, merito damnabitur. ALTERVM, si veritas Dei per peccatum sit illustrior, peccatum est multum, quo magis gloria Dei depradicietur. Nam si ex malo bonum eueniet, malefacere prodest, quo cumulatiora bona reddantur. Verum Paulus exuthenismo hanc obiectionē tollit, & affirmat eos, qui hoc obiciunt, iuste damnari. At Dialecticē dixeris recte committi fallaciam secundum non causam ut causam. Nam peccatum per se nequaquam causa est, quod illustrior reddatur gloria Dei, neque mala per se causae sunt bonorum, sed per occasionem tantum.

Quid ergo præcellimus? Nequaquam.

Redit ad questionem in principio capitis positam, & negat Iudaeos præstare gentibus, quantum quidem ad iusticiam & meritum attinet, cuius responsionis plurimas ex scriptura rationes subicit.

Nam antea causis redditis, ostendimus & Iudaeos & Græcos omnes sub peccato esse.

Confirmat responsionem datam superius de exaequatione Iudaeorum & gentium, & simul repetit propositionem, videlicet, Quod omnes homines sint sub peccato, & rei coram Deo: idq; ideo facit, ut nouam confirmationem petitam ex scriptura testimonijs ingrediatur.

Quemadmodū scriptum est: Nō est iustus, ne vnus quidem, non est qui intelligat, nō est qui exquirat Deum. Omnes declinauerunt, simul inuiles facti sunt, non est qui faciat bonum, nō est vsq; ad vnū.

Ratio propositionis repetita à pronuntiatis scripturae per locum à contrario. Nullo sunt iusti. Ergo omnes sunt peccatores. Antecedens probatur per remotionem causarum iusticiae: quae sunt rectum iudicium, voluntas & conatus sine præstandi facultas. Nam haec tria ad iustas actiones requiruntur. Cū enim dicit: Non est intelligens, regula iusticiae tollitur, quae

est rectum iudicium. Cum additur: Non est requirens Deum, negatur volūtas. Cum subiungitur: Omnes declinauerū (scilicet à recta iusticia via) & inutiles facti sunt, videlicet quod non sit quis faciat bonitatem. (scilicet iuxta sententiā legis) & ne vnus quidem, conatus seu præstandi facultas adimitur.

Loquitur autem hic Paulus de homine qualis sit per naturam, non per gratiam. Deinde loquitur non de iusticia fidei sed operum. Dauid enim cum hæc diceret, absque omni dubio iustus fide fuit, etsi legis operibus non fuit iustus. Obseruetur hoc loco validissimum argumentum aduersus assertores liberi arbitrij, quod ad iusticiam spiritualem attinet. Quatenus enim homo sibi relinquitur extra gratiam, nullū ei prorsus in actionibus salutis liberum relinquitur arbitrium. Quare monemur nostra corruptionis, vt agnita naturali infirmitate, cōfugiamus ad verbum, quo formetur iudicium nostrum, petamus Spiritum sanctum, vt & voluntatem flectat, & vires præstandi quæ ipsi grata sunt, suppeditet.

Sepulcrum apertum guttur eorum, linguis suis dolose agebant.

Alio testimonio ex Psalmo. s. desumpto, propositionem cōfirmat. Expressit autem Apostolus sententiam Prophetæ ad verbum, nisi quod pro dolose agebant, ex Hebræo vertendū erat partientur vel blandientur, sed Paulus secutus septuaginta interpretes, genus pro specie posuit. Blandicie enim dolis & fraudibus destinantur. Sensus autem Psalmi hac comparatione absoluitur. Quemadmodum ex cadauere putrido, aperto sepulcro foetores pestilentes exhalant: ita ex corde impiorum per guttur, quasi per apertum ostium mala proficiuntur.

Venenum aspidum sub labijs eorum.

Hoc testimonium ex Psal. 140. desumptū est, cuius sensus est: ita impiorū pernicioſa & lethifera est oratio, vt veneno aspidū obluta labra videantur. Afflatur enim exitiū & mors per impiorum mendacia, maledicta, calumnias, obrectationes &c.

Quorum

Quorum os maledictione & amaritudine plenum.

Hoc testimonium ex Psalmo 10. est desumptum, quo id quod figuratè dixit, ex Psalmo 140. sine figura dicit.

Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem,
contritio & calamitas in vijs eorum, & viam pacis
non nouerunt.

Hoc Esaiæ testimonium est ex cap. 59. quo testimonio impiorum studium describitur. Graculus habet זָעִים, id est, acuti, ut sit metalepsis. Nam per acutum penetrabile, per hoc velox intelligitur.

Non est timor ante oculos eorum.

Hoc admodum appositè ex Psalmo 36. adiungitur, ut impietatis fons monstretur, qui est carere timore Dei.

Iam in summam contrahamus descriptionem, in qua Paulus deprauata natura imaginem proponit.

PRIMUM, adimitur homini iusticia. SECUNDO, intelligentia. TERTIO, tribuitur homini deprauata voluntas. QUARTO, omnes eadem turpitudine inuoluuntur. QUINTO, metaphoricis picturis ostenditur, quibus potissimum vitijs laborent homines nondum renati. SEXTO, adimitur homini fons omnis virtutis timor Dei. Tamen si autem in singulis hominibus hac flagitia non emergunt, hydra tamen ista in singulorum pectoribus, qua nondum sunt fide purgata, latet.

Scimus autem, quod quæcunque lex dicit, ijs qui in lege sunt, dicat.

Anthypophora occurrit exceptioni Iudaorum, qui adducta testimonia Prophetica in gentes torserunt, quasi ad se non pertinerent. Verum istam hypocriticam exceptionem euerit hoc modo:

Lex qua dicit, ijs dicit quibus est lata.

Est autem Iudæis lata. Proinde

Quæ dicit lex, Iudæis dicit. Prophetica ergo testi-

monia adducta, non solum ad gentes, verumetiam ad Iudeos redarguendos pertinent. Lex hoc loco generaliter accipitur pro doctrina Moysi & Prophetarum. In lege esse dicuntur, quibus lex lata est.

Vt omne os obstruatur, & obnoxius fiat totus mundus Deo.

Finis cur vniuersum genus humanum reum peccati peragat scriptura, videlicet ut mundus reus esse comperiat, ut qui nihil possit pretendere, quin iure sit damnabilis.

Obstruere os, metonymicè est ita reum aliquem rationibus & testimonijs conuincere, ut ne verbum quidem habeat quod contradicat, & excusationem iustam se habere nullam fateatur.

Propterea ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram Deo.

Conclusio refutationis praiudiciorum, & repetitio propositionis vniuersalis, qua est: Nullus homo iustificabitur ex operibus legis coram Deo, cuius propositionis ratio est, quod opera legis à nullo mortalium perfecte præstentur, quemadmodum copiose hætenus in refutatione praiudiciorum demonstratum est. Opera legis sunt, qua lex siue scripta siue non scripta præcipit & requirit ab omni homine, qua si præstarentur, verè iustificarent. Nam sunt ipsissima iusticie norma. Qui hac interpretantur de ceremonijs nihil afferunt. Nam Paulus in hac tota confutatione de pietate erga Deum & iusticia inter homines locutus est. Nemo ergo iustificatur operibus ullis, hoc est, nemo est qui operum perfectione & integritate ita satisfacit legi, ut ob opera sua merito censeatur iustus coram Deo. Hæc sententia est verborum Pauli. Verum cum Iacobus dicit: Hominem iustificari operibus, sentit hominem non fieri, sed declarari iustum per opera, quod verissimum est, iuxta illud: Qui facit iusticiam, iustus est. Item, Arbor bona facit bonum fructum.

fructum. Ut ergo fructus bonitatem arboris indicat: ita opera bona, fide iusticiam ostendunt.

Per legem enim agnitio peccati.

Ratio propositionis à contrario effectus. Per legem est agnitio peccati. Igitur per legem non est iusticia.

Obseruetur hic usus legis diuina, qui est reuelare peccatum, & cum peccato iram Dei & damnationem meritam. Verum ne legis damnatorie sententia obnoxij pereamus, succurrit Euangelium: quod hortatur nos ad pœnitentiam seu conuersionem, proponit iusticiam gratuitam, de qua plenissima disputatio sequitur.

Nunc vero absq; lege iusticia Dei manifestata est.

Apostolus refutatis praiudicijs, quæ suæ causæ, hoc est, gratuite iustificationi obstare videbantur, & collecta conclusione: Quod omnes homines sint rei, nec possint ex operibus legis iustificari, principalem propositionem de iusticia fidei (quam in fine exordij attigit) aggreditur, ac PRIMVM iusta expositione docet, qualis sit iusticia fidei. DEINDE eandem in propositionem colligit, ac eam methodo confirmatoria munit. Quoniam autem instituta expositio multas circumstantias, quas Rhetores elementa expositionis appellant, continet: eas, priusquam ad textus enarrationem accedam, nudè & breuiter recensebo, quo distinctius mysterium iustificationis gratuite, intelligi possit: quod prorsus rationi humana occultum manet, donec face verbi cœlestis prætensa, Spiritus sancti gratia mēs nostra illuminetur, quod cum sit, hac disputatio de gratuita iustificatione suauissima & facilima redditur.

PRIMA igitur circumstantia distinctionis est, qua iusticia legis à iusticia fidei separatur. Iusticia legis est ex lege, iusticia fidei est absque lege.

SECUNDA circumstantia est causæ, videlicet quod iusticia fidei dicatur Dei iusticia, ut quæ Deo probetur, & quæ

Deum autorem habeat.

TERTIA circumstantia est comprobationis. *Asserit enim Paulus, fidei iusticiam habere testimonium Moysi & Prophetarum.*

QUARTA circumstantia est instrumenti, quo homini hac Dei iusticia applicatur. *Eam enim fide obtineri affirmat.*

QUINTA circumstantia uniuersalis beneficij est. *Affirmat enim Apostolus, ad hanc Dei iusticiam omnes credentes sine discrimine admitti.*

SEXTA circumstantia, est exaequationis omnium hominū, quo ad meritum attinet, videlicet quod omnibus sit meritum mortis & damnationis, atque ideo non esse causam, cur unus alij in gratia perceptione praferatur.

SEPTIMA circumstantia, est exclusionis omnis meriti humani, adeo quod omnes destituantur gloria Dei.

OCTAVA circumstantia, est causae principalis efficientis, quae est gratia & fauor Dei.

NONA circumstantia, est forma iusticiae fidei, quae est ἀπολύτρωσις per Iesum Christum, quae fide possidetur.

DECIMA circumstantia est materia. Est enim huius iusticiae materia sanguis Christi, hoc est, uictima cum tota obedientia cum crucis tum legis.

VNDECIMA circumstantia est temporis duplicis, hoc est, & eius quod praecessit aduentum Christi in carnem, & eius quod postea secutum est, & sequetur usque ad consummationem saeculi. Nam ut homines ante Christum exhibitum quotquot crediderunt, hac fidei iusticia placuerunt Deo: ita post Christum exhibitum eadem fidei iusticia Deo probatur.

DVODECIMA circumstantia & ultima, est finis duplicis huius iusticiae, PRIORIS qui lem, ut soli Deo tribuatur laus iusticiae, POSTERIORIS, però, ut omne humanum meritum conticescat & omnis gloriatio humana excludatur.

Has circumstantias omnes continet hac Pauli expositio, quibus rite perpenſis à pijs lectoribus, gratuita iustificationis doctrina

doctrina facilius intelligi & iudicari poterit, quarum singulas in textus enarratione fusius explicabimus.

Nunc autem absq; lege iusticia Dei manifestata est.

Hiscē verbis prima & secunda circumstantia exprimitur.
PRIMA, quod iusticia legis sit diuersa à iusticia fidei, id quod differentia hac significatur, Absque lege, ita enim colligit Apostolus: Postquam ex lege non est iusticia, proponitur in Euangelio alia iusticia, quæ ex lege non est. Teneatur ergo omnium primum hac differentia inter iusticiam legalem & iusticiam Euangelicam, quod illa ex lege sit, hæc absq; lege. Unde hac certissima doctrina sequitur: quod lex seu legis opera, neq; sint principium, neq; causa, neq; pars, neque forma, neque consummatio iusticie Euangelicæ, qua credentes iustificati consistunt coram Deo. **SECUNDA** circumstantia hic expressa est, quod Euangelica iusticia sit iusticia Dei, ut quæ Deo accepta sit & probetur, Deumq; autorem habeat non hominem. Hoc Paulus ad Philippenses 3. hisce verbis declarat: Non habens meam iusticiam quæ ex lege est, sed illam quæ ex fide IESU CHRISTI, quæ est Dei iusticia in fide. Quod autem Oslander interpretatur hic Dei iusticiam, quæ Deus ipse essentialiter est iustus, refellitur in hac ipsa expositione in nona circumstantia, ubi Paulus formam huius iusticie facit ἀπολύτρωσιν, quæ est in Christo Iesu, & infra ubi apertissime dicit, nos iustos fieri imputatione obedientie Christi. Cum autem audimus Dei iusticiam nobis promitti, duo obseruemus, **VNUM**, quantum decus sit, quantaq; dignitas iusticie fidei, quæ ab ipso Deo proficitur autore. **ALTERVM**, quod illam facile consequi valeamus, cum à Deo gratis conferatur, cui omnia sunt possibilis. **IAM** particulas, quibus Paulus annexit hanc expositionem, conclusioni proxima videamus, ita enim ait: Nunc autem absque lege, ac si dicat: Cum iam palam est, omnes homines esse peccatores & iniustos, atque a deo nullam homini contingere ex lege iusticiam, sequitur aliam quæren-

dam esse iustitiam, ijs qui nolunt in suis peccatis perire, atque hanc Dei esse debere hac ratione manifestum euadit: Quisquis iustificatur, aut propria iusticia, aut Dei iusticia iustificetur oportet. Nam alias iusticia formas verbum Dei non agnoscit. Sed iam ostensum est, neminem iustificari ex operibus. Proinde necesse est, ut quicumque iustificabitur, Dei iusticia opus habeat, qua sibi imputata, iustus coram Deo censeatur.

Manifestari, hoc loco est rationib. & testimonijs scripturæ ostēdi, sicut ipse Apostolus se interpretatur verbis sequētib.

Testimonium habens à lege & Prophetis.

Tertia circumstantia expositionis Paulina de gratuita iusticia, videlicet quod sit comprobata testimonio legis & Prophetarum. Est autem hac circumstantia addita propter eos, qui doctrinam iustificationis gratuita tanquam nouam aspernabantur, quorum obiectionem anticipat Paulus, ne absentis doctrina in calumniam ab hostibus raperetur. Admoneamur igitur exemplo Pauli, ne quicquam in Ecclesia doceamus, nisi quod testimonio Prophetico & Apostolico comprobare poterimus. Admoneamur quoque, quod doctrina iusticia gratuita non sit recens nata, sed quod fuerit perpetua Ecclesie doctrina omnibus temporibus.

Obseruetur ἀπὸ τῆς λέξεως in vocabulo legis. Nam cum dicitur, sine lege, opera legis intelliguntur, cum rursus dicitur: Testimonium habens à lege, legis nomen opponitur Prophetis, & ipsum Moysen seu penteteucon complectitur, cuius vniuersa doctrina ad quatuor capita renocari potest, qua sunt historia, regula vite, promissiones & comminationes legales, & fœdus gratia cum suis Sacramentis, in quo fœdere huius gratuita iusticia promissio continetur. Habet autem Moyses de hac gratuita iusticia tria testimoniorum genera. PRIMVM, Aperta dicta, quale est hoc: Semen mulieris conteret caput serpentis. Item, Benedicentur in semine tuo omnes gentes. DEINDE, typos, quibus adumbratur hoc Dei donum,

ut sacrificia patrum, quæ fuerunt aspectabiles quadam con-
 ciones de materia huius iusticiæ, videlicet Christi victima.
 TERTIO, exempla ut Abel, Enoch, Noë, Abraham, &c.
 de quo scriptum est: Credidit Abraham Deo, & imputatum
 est illi ad iusticiam. plura de testimonijs legis & Propheta-
 rum in quarto dicentur.

Iusticia autem Dei per fidem Iesu Christi.

Hæc est quarta expositionis circumstantia, de instrumento
 quo apprehenditur gratuita iusticia. Est autem instrumen-
 tum apprehendens seu recipiens fides Iesu Christi, hoc est, fi-
 ducia promissionis quæ nititur merito Christi. Obseruetur
 proinde hic discrimen inter illud quod nos iustificat, & inter
 instrumentum, quo apprehendimus iusticiam. Illud quod nos
 iustificat est iusticia Dei Iesus Christus, qui nobis natus est à
 Deo iusticia, huius enim iusticia, quæ & Dei dicitur, creden-
 ti imputatur. Instrumentum autem quo hanc iusticiam ap-
 prehendimus est fides, hoc est, fiducia promissæ misericordie
 seu promissæ iusticiæ. Fides itaque proprie loquendo neque est
 principium, neque materia neque forma iusticiæ gratuita, sed
 tantum instrumentum ac veluti manus quadam, qua iusticia
 hæc gratuita per verbum oblata accipitur.

In omnes & super omnes qui credunt.

Hæc quinta circumstantia beneficium gratuite iusticiæ v-
 niuersale esse docet. Nemo enim à gratuita iusticia excludi-
 tur qui eam fide amplecti nō recusat. Offeritur quidem omni-
 bus promiscue fide accipienda, sed fide vacui, sua culpa & in-
 gratitudine pereunt, iuxta illud: Qui non credit in filium, ira
 Dei manet super eum. Consolabitur ergo nos hæc circumstan-
 tia contra tentationem particularitatis.

Non enim est distinctio. Omnes enim peccau-
 runt & destituuntur gloria Dei.

Hæc septima circumstantia rationem continet quintæ. Dixit

iusticiam Dei extendere se in omnes & super omnes qui credunt, quo dicto excludit non credentes, cuius exclusionis ratio est exaquisitio omnium hominum, quo ad meritum mortis quod est peccatum. Nam omnes peccauerunt & rei sunt, nec est quisquam qui suis viribus assequi poterit metam propositam, immortalitatis gloriam, sed omnes veneno peccati infecti, in ipso cursu deficiunt. Hac interpretatio sumpta est à propria significatione græcæ vocis qua hic Paulus utitur.

Iustificantur autem gratis ipsius gratia.

Septima & octava circumstantia, qua sunt meriti exclusio à parte nostra & causa iustificationis in Deo. Cum gratis nos iustificari dicit, meritum excludit, non Christi, sed nostrum. Semper enim hac particula, Gratis, nostro opponitur merito, non Christi. Græca vox δωρεάν, accusatiuus est, & subintelligitur χάρις, ut sit sensus: Iustificamur dono gratuito sine omni nostro merito, causa in Deo sequitur, cum ait: Ipsius gratia. Ut autem vox, Gratia, solum fauorem Dei & misericordiam iusticiæ causam facit: ita omne humanum meritum excludit. Nam ut vere Augustinus ait: Gratia est nullo modo, quæ non gratuita omni modo. Quod enim est ex gratia, donum, quod ex operibus, est debitum.

Obseruetur hic prima & principalis iustificationis nostra causa, gratia Dei, quæ gratia est ultronea beneuolentia & euoxia Dei. Vnde pie admodum hoc loco Ambrosius, Iustificati, inquit, sunt, quia nihil operantes, neque vicem reddentes, sola fide dono Dei iustificati sunt. Basilius Magnus in oratione de humilitate, in qua homini adimit omnem gloriandi materiam, dicit, quod nulli gloriari possint de iusticia μὴν πῖς δὲ δὲ χάρις τοῦ θεοῦ, & Chrysostomus non minus eleganter in hunc ipsum locum: Non homo est, qui operatur hoc ut defatigetur: Sed Deus qui omnia potest. Hinc patet, quod sanctis patribus hæ orationes: hominem iustificari gratis, & hominem sola fide iustificari, aequipolleant. Præterea obseruetur etiam refutatio illustris

illustris omnium hominum, qui vlla opera, siue precedant fidem, siue sequantur, inter causas iustificationis ponunt.

Per redemptionem quæ est in CHRISTO IESV.

Nona circumstantia, quæ est forma iustificationis gratuita, nempe redemptio per Iesum Christum, quæ consistit in absolute à peccato, in imputatione iusticiæ Christi, & acceptance credentis ad vitam æternam. Vox Græca ἀπολύτρωσις significat proprie redemptionem captiui, per soluto pro eius capite precio. Quare per redemptionem tota obedientia Christi intelligenda est crucis & legis. Unde redemerit nos Christus explicat Paulus ad Galatas: Christus redemit nos à maledictione legis, factus pro nobis maledictum. Patri igitur precium soluit, quod iusticia Dei requirebat, à potestate Diaboli nos eripuit, tanquam è lictoris manu, qui hominem tantisper reum mortis detinet, donec inssu magistratus iubetur eum dimittere, soluto non lictori, sed ei qui laesus erat, precio.

Quem proposuit Deus propitiatorium in sanguine eius.

Exponit quomodo per Christum parta sit redemptio, nimirum quod suo sanguine emundauerit nos à peccatis, atque hæc est decima circumstantia presentis expositionis, in qua notatur materia iustificationis, videlicet sanguis Christi, hoc est, victima atque adeo tota obedientia Christi, quæ nobis fit meritorea ad salutem, quando eam fide apprehendimus, tum enim filius Dei peccata nostra tegens suo sanguine placat offensum patrem. Hæc est summa sententiæ Paulinæ, quæ ut nobis magis dulcescat, analysi quadam retexenda est. Primo itaque loco ait, Deum proposuisse Christum propitiatorium, quibus verbis typum veteris propitiatorii, de quo Exodi 25. Christo dulcissime accommodat. PRIMVM mandat Deus, ut Moses faciat propitiatorium ex auro mundo, hoc est, laminam auream. Deinde eius vsum ostendit, dum inquit: Po-

nes propitiatorium super arcam superne, & in arca pones testimonium quod dabo tibi. Hunc typum Iohannes primo prima, & in 4. prima explicat, quod & Paulus hoc loco facit: Quemadmodum enim operculo illo seu propitiatorio tegebatur lex in arca, ita Christus in Ecclesia tegit, abscondit & expiat peccata nostra, ut lex amplius non accuset nec damnet eos, quorum peccata expiat sanguis Christi. Illi enim Deum patrem propitium & placatum propter hoc propitiatorium habent. Admonet igitur appellatio propitiatorii nos de duabus rebus, nempe de ira Dei, & de remedio aduersus iram Dei in propitiatore Iesu Christo. DEINDE verbum, Proponit, significat quod Christus Deus & homo sit ordinatus & constitutus à Deo Pontifex. Sicuti enim Moyses propitiatorium ordinatione & mandato Dei arca impositum erat, ita hic noster Dominus IESVS CHRISTVS sacerdos Ecclesie à Deo constitutus est, idq; in æternum, secundum ordinem Melchizedech, ut David & Epistola ad Hebræos testantur. PRÆTEREA hic fit mentio sacrificij huius sacerdotis, & simul fœderis quod sanguine ipsius sancitum est: Meminit autem sanguinis Apostolus, ut ad typum respiciamus. In veteri enim populo nulla fiebat remissio sine sanguine, & sanguine populus in confirmationem fœderis aspergebatur: Ita hunc typum accommodat Apostolus ad Christum, qui suo sanguine intrat in sancta sanctorum redemptione æterna inuenta, quemadmodum fusc & luculenter hic typus in Epistola ad Hebræos explicatur. Ad hæc applicationis meminit Apostolus, cum inquit: Per fidem. Nam applicatio sacrificij Christi ac aspersio sanguinis, huius noui fœderis super nos fit, quando in hunc propitiatorem credimus, qui offert pro nobis sua merita, persoluit pœnam, & applicat sua merita omnibus credentibus. Huc illud Iohan. 17. Ego me pro eis sanctifico.

Ex his veluti elementis definitio sacerdotis Christi huiusmodi extrui potest: Christus est sacerdos à Deo constitutus, ut sua víctima propitium nobis reddat patrem, ac sanguine

sanguine suo tegat & aboleat reatum omnium, qui ad ipsum firma fiducia confugiunt, ac tandem eos vita aeterna & immortalitatis gloria donet. Non inutile videtur hoc loco distinguere quasdam appellationes, quibus etsi eadem res significatur, rationis tamen aliqua est distinctio. Appellationes autem haec sunt: Sacerdos, Mediator, Propitiator, Redemptor, quæ appellationes gradibus quibusdam Christi officium & merita nobis ob oculos ponunt.

SACERDOTIS appellatio generalis est, quæ significat quod Christus sit constitutus in iis quæ ad Deum pertinent, ut ex epistola ad Hebræos patet: Nam illud commune veterum sacerdotum officium fuit.

MEDIATORIS appellatio, propriam sacerdotis Christi notam indicat, quæ est ut se inter Deum offensum, & homines qui offenderunt, interponat, ut qui confors sit utriusque partis, Deo enim vera diuinitate, hominibus vera humanitate coniunctus est.

PROPICIATOR dicitur ab effectu sacrificij sacerdotis. Nam Deum iratum placat, ipsum nobis conciliat, factus propitiatio pro peccatis nostris.

Postremo REDemptor dicitur ob fructum, qui ad nos homines venit, ex eo quod Deus placatus sit. Per CHRISTI enim sacrificium placato patre manumittimur à iure peccati, liberamur à morte & damnatione, & tandem donabimur aeterna vita, idque nullis alijs meritis quam unici nostri Sacerdotis, Mediatoris, Propitiatoris & Redemptoris beneficio.

Ad declarandam iusticiam per remissionem peccatorum prius factorum, quæ Deus tolerauit ad declarandam iusticiam suam in præsentī tempore.

Undecima circumstantia de efficacia victimæ Christi, eam enim non solum efficacem esse dicit ad peccata eorum, qui post Christum exhibitum fuerunt delenda. Verum etiam ad de-

lenda peccata prius facta, hoc est, eorum hominum qui fuerunt ante Christum exhibitum. Atque hoc est, quod in Apocalypsi dicitur: *Agnus occisus est ab initio mundi. Et si autem hoc in typo, id est, in sacrificijs factum est: Virtus tamen eius infinita est, qui finito est passus tempore. Perag, enim patres qui fuerunt in testamēto veteri, & eos qui in Christum exhibitum credunt, idem Christi sanguis à peccato mundat.*

Vocat itaq, hoc loco peccata praterita seu prius facta, peccata omnium patrum, qui fuerunt ante Christum exhibitum, quae Deus tolerauit, id est, remisit propter Christi victimam. Est proinde Monachorum insomnium de lybmo patrum detestandum, ut contumeliosum in sanguinem CHRISTI, & verè statuendum eque saluatum esse Abelem atque Cornelium.

In hoc vt sit ipse iustus, iustificans eum qui est ex fide Iesu Christi.

Duodecima circumstantia, ut Deo soli tribuatur iusticia laus, qui solus iustificat, id est, absoluit à reatu imputata Christi iusticia, eum qui credit in Christum propitiatorem.

Hic observa vnde, per quem, & quomodo cōtingat iusticia homini, quae homo acceptus est coram Deo, videlicet iusticia Christi à Deo patre imputata credenti.

Vbi igitur gloriatio? Exclusa est. Per quam legem? operum? non. Sed per legem fidei.

Duas conclusiones ex superioribus colligit. VNAM, neminem posse gloriari coram Deo ob iusticiam operum. ALTERAM, iusticiam esse ex fide sine operibus. Priorem interrogationis schemate infert: Vbi, inquiens, est gloriatio? Exclusa est. Hac subiectione veluti parta victoria insultat aduersus eos, qui de legis iusticia gloriabantur, & pra se gentes contemnebant. Infert enim ex dictis: omnem gloriationem carnis exclusam esse, ut statuatur iusticia fidei. quae fides non de suo gloriatur merito, sed alienum prae dicat beneficium. Figurata haec locutio

locutio perinde valet ac si dixisset simpliciter: Nemo potest gloriari coram Deo, propterea quod nemo iustificatur operibus legis. Nam cum gloria sit decus virtutis seu factorum præclare gestorum, gloriatio hoc loco est fiducia meriti & operum. Facit hic Paulus duplicem legem, ut illustrior sit antithesis, VNAM operum, quam decalogus docet, ALTERAM fidei, quam Euangelium docet. Neque enim hic aliud lex operum est, quam opera, neq; lex fidei aliud quam fides. Hic ergo obseruetur vnum ex præcipuis axiomatis doctrina Ecclesie, videlicet quod omnis meritum fiduciam in iustificatione hominis coram Deo exclusa sit.

Arbitramur igitur fide iustificari hominem absq; operibus legis.

Secunda conclusio ex superioribus collecta, qua & principalis propositio est, & status primæ partis Epistolæ. Hanc propositionem antea in primo attigit, & deinde in hoc tertio longa expositione tractauit, Nunc verò ipsam colligit & validius infert, postquam declarauit, & firmissimis rationibus cõicit, neminem ex operibus legis iustificari posse. Hæc enim vis verbi Græci est, quo in collectione Paulus vtitur. λογίζομαι, inquit, hoc est, colligimus, & subductis rationibus concludimus, ac si dicat: Cum verbum Dei tantum duplicem iusticiam proponit homini, nempe legis & fidei, hominis & Dei, quarum altera hominem peccatorem iustificari necesse sit, Et iam immotis rationibus demonstratum est, neminem posse legis seu propria iusticia iustificari coram Deo. Sequitur, omnes qui iustificantur, fidei iusticia, qua est Dei, iustificari. Atque hæc sententia simplicissima est huius conclusionis, qua ut nobis magis dulcescat, aliquot colligam ex ea hypotheses, quibus illustrior hæc de iustificatione doctrina fiat. Harum PRIMA sit, de qua aliquoties supra dictum est, quod alia sit legis, alia fidei iusticia, quarum illa ex operibus, hæc sine operibus contingat. Cum enim hominem dicit iustificari absque operibus, ma-

nifeste discrimen facit inter legis & fidei iusticiam, Unde & nos discamus non confundere operum iusticiam cum iusticia fidei.

SECUNDA hypothesis, quam hæc conclusio nobis suppeditat, est quod Christiana iusticia non partim operibus, partim fide nitatur, sed quod sit fidei tantum. Cum enim dicit: absque operibus, manifeste docet Apostolus iusticiam Euangelij ex fide & operibus, tanquam ex partibus eam constituentibus, minime constare. Hac ergo hypothesi aperte refutatur pontificij, qui iusticiam Christianam ex fide & operibus componunt.

TERTIA hypothesis, quod omne meritum humanum ab hac Euangelij iusticia excludatur. Meritum enim aliunde provenire non potest quam ex operibus, quæ cum excluduntur ab hac iusticia, manifestum est meritum excludi. Non enim fieri potest, ut sit effectus sine causa.

QUARTA hypothesis, quod iusticia Euangelij sit ex fide, hoc est, fiducia Mediatoris. Hac hypothesis testatur hanc fidei iusticiam non esse qualitatem in nobis, sed donum Dei, nempe imputationem iusticie Christi, quæ fide accipitur.

QUINTA, Quod hæc fidei iusticia omnibus promiscue offeratur, Cum enim dicit ἀνθρώπων, indefinitè sine aliquo articulo neminem excludi ab hac iusticia, qui eam fide amplecti non recusat, significat.

SEXTA, Quod hominem iustificari fide sit eum absolui à peccato, donari iusticia Christi, & acceptari ad vitam æternam gratis propter Christum. Nam cum dicit hominem iustificari absque operibus legis, clare docet, iustificari non significare iustum ex iniusto fieri per suam iusticiam, quæ sanè esse nequit sine operibus legis. Cum ergo id fide tantum fieri dicat Apostolus, Christi iusticiam proponit, quam in conversione fides apprehendit. Hac hypothesis latius in quarto, quinto, decimo capitibus huius Epistolæ explicatur, similiter in Epistolis ad Galatas & Ephesos.

SEPTIMA hypothesis est confutatio erroris eorum, qui per opera legis tantum ceremonias Mosaicas intelligunt, cum presentem conclusionem Apostolus ex superioribus colligat, in quibus homines ita reos peregit, quod ne unus quidem sit, qui ex operibus legis iustificari possit. Nam cum dicit λογισμα, non significat opinionem incertam, sed persuasionem firmam, qua quasi rationibus subductis & explicatis, deducta est.

An Iudæorum Deus tantum? an non & gentium? certe & gentium. Quandoquidem vnus est Deus, qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem.

Prolepsis est. Nam anticipat obiectionem Iudæorum, qui sibi solis hanc vendicarunt gloriam, quasi Deus solos Iudæos respiceret, eosq; tantum suos agnosceret, atque ideo pertinere ad se solos gratuite iustificationis beneficium, gloriabantur. Verum hanc inanem fiduciam adimit Apostolus Iudæis, ostendens nullum discrimen esse, nec in Deo, qui vnus est tantum, nec in hominibus, qui eiusdem Dei sunt populus. Quare gratuite iustificationis beneficium non minus ad gentes quàm ad Iudæos pertinere concludit, Atq; hoc est quod supra in expositione quoq; in quinta circumstantia attigit, ubi asserit Apostolus, iusticiam Dei per fidem Iesu Christi extendere se in omnes & super omnes qui credunt. Hoc ipsum iustia disputatione prosequitur in 9. 10. & 11. capitibus. Nam istorum capitum scopus est, ut doceatur beneficium Christi vniuersale esse. Porro metonymia qua circumcisio pro Iudæis, & præputium pro gentibus ponitur, vsitata est Hebræis, qui sæpissime nomen signi ad rem signatam, nunc presentem cum signo, nunc tantum signo representatam transferunt.

Obseruetur hoc loco diligenter hac Pauli distributio, qua & occurrit tentationi particularitatis, & admonet nos fidei, qua p̄miscue omnib. oblatū beneficiū accipitur & possidetur.

Legem igitur inanem facimus per fidem? Absit.
Sed legem stabilimus.

Obiectionis huius hic est sensus. Si fidei doctrina veram iustificandi rationem & unicam continet, videtur irrita lex, quæ operum iusticiam requirit, & promittit vitam omnibus observantibus eam. Paulus hanc consecutionem negat, & asserit legem stabiliri per fidem. Sed huius assertionis hic nullam causam reddit, ne confirmationem nimirum à propositione diuellat. Verum in decimo capite hanc rationem reddit, quia Christus est finis legis (id est, quod lex quasi extremum requirit) in iusticiam omni credenti. Hoc autem ut intelligatur clarius, sciendum est quod finis legis, & quasi ultima eius voluntas sit, iustificare eos, qui ipsam observant, quo iustificati vitam ingrediantur, iuxta illud: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Verum quo minus assequatur lex quod querit, non impedit legis ulla qualitas, sed communis natura humana corruptio, & carnis nostra viciositas, Quomodo igitur stabilitur lex? Viciositati carnis nostra & communi corruptioni ita medetur Christus, ut eius iusticia nobis imputata per fidem, finem legis consequamur, propterea quod Christus pro nobis legem impleuit, factus sit nobis iusticia, 1. Corinth. 1. Hanc esse sententiam Pauli loci peristasis ostendit, & testimonium Chrysostomi, cuius verba hæc sunt: Quodnam igitur legis opus est? & cuius causa omnia agit? Ut hominem faciat iustum, Sed illa quidem hoc non potuit, Omnes enim (ait) peccauerunt, fides vero veniens ipsum perfecit. Nam cum aliquis credit, simul iustus est. Igitur fides legis voluntatem statuit, & propter quod omnia lex egit, hoc fides in finem perduxit. Non igitur legem irritam facit fides, sed stabilem reddit. Et Theodulus Syria Episcopus: Ecqua ratione fides stabilis legem, quia lex salutem impartire volens, non potest hoc præstare, fides autem saluat & æternum beat.

Caput

Caput IIII.
Summa capitis quarti.

VT exemplo Abrahæ alijsq; testimonijs iusticiam ex fide esse docet, ita & filios Abrahæ describit, & fidei naturam seu indolem in Abrahamico exemplo depingit.

Ordo & partes capitis quarti.

Hoc caput duabus absolvitur partibus, Argumentatione & Expositione. Argumentatione quidem confirmatur iusticia fidei, Expositione vero filij Abrahæ depinguntur & vis fidei ostenditur.

Exegesis quarti capitis, cum observatione doctrinarum.

Quid ergo dicemus patrem nostrum inuenisse secundum carnem.

Confirmationem orditur ab exemplo Abrahæ per procatalsin. Nam Iudei qui impense Abrahami nomine intumescabant, opposuerunt Paulo Abrahamum, quem falso arbitrabatur operibus legis iustificatum. Verum istud exemplum ἐν τῷ ῥητορικῷ Rhetorica Paulus retorquet in ipsos, & inde primam & precipuam suæ propositionis (contra eorum expectationem) confirmationem depromit. Quid, inquit, dicemus patrem nostrum Abrahamum inuenisse & adeptum esse secundum carnem, hoc est, ex operibus, quasi dicat, nihil prorsus ex operibus, Sed inuenit prætensa face promissionis diuinæ, & accepit iusticiam manu fidei, non possedit per opera. Vocat autem hic Apostolus, secundum carnem, iusticiam operum, quandoquidem per ipsam carnem & vires carnis operamur. Quod autem quidam, Secundum carnem, referunt ad Pa-

trem, non congruit huic loco, Nam Paulus seipsum interpretatur, inquiens:

Si enim Abraham ex operibus iustificatus fuit, habet quo gloriatur, At non apud Deum.

Ratio est subauditæ inficiationis. Querit quid inuenerit Abraham secundum carnē? subintelligitur inficiatio, videlicet, quod nihil inuenerit secundum carnē, seu quod non fuerit iustificatus ex operibus. Huius inficiationis cōfirmationem petit à remotione effectus ad remotionē causæ, per argumenti modū, à destructo consequente. Si, inquit, Abrahā ex operibus iustificatus est, habet gloriationē. Sed non habet gloriationem apud Deum. Proinde non est apud Deum operibus iustificatus.

Verum cum iam Abraham iustus à Deo pronuntiatur, & operum iusticia coram Deo destituitur, sequitur ipsum fide iustificatum esse, Cum tantum has duas iusticiæ formas, legis videlicet & fidei, verbum Dei agnoscat.

Sed quomodo hoc argumentum particulare, pronūciatum vniuersale confirmare poterit? Ad hoc ita respondendum est, quod firmissima sit consecutio: Abraham est iustificatus fide absq; operibus. Ergo quotquot iustificantur, iustificari fide absque operibus necesse est.

Argumentū quidē videtur infirmū, ut quod ex particulari concludat vniuersale contra Dialecticorū legis, Verū consecutionis ratio pēdet à causæ constantia & equalitate. Deus enim qui iustificauit Abrahamum credentē, cum non sit personarū acceptor, equalis est omnibus. Proinde oēs credentes iustificabit non secus quā Abrahamum iustificauit. Perinde igitur valet argumentum Pauli, ac si dixisset, Eadem est ratio iustificandi in omnibus. Sed Abraham est iustificatus absq; operibus, Igitur & reliqui absque operibus iustificabuntur.

Quid enim dicit scriptura: Credidit Abraham Deo, & imputatum est ei in iusticiam.

Secundum argumentum à testimonio scripturae & exemplo

pro probato sumto. *Ut autem primo concludebatur iusticiam non esse ex operibus: ita hoc secundo iusticiam esse ex fide colligitur. Argumentum hoc ideo valet, quia & exemplo approbato in subiecto approbatur res in genere, ex quo fit quod concinne ab exemplo per locum coniugatorum concludatur hoc modo:*

Abraham credens Deo est iustus reputatus apud Deum. Ergo iusticia qua Abraham Deo approbatus est, ex fide provenit. Hac hypothesis ad thesin transferendo est hoc modo: Quemadmodum Abraham iustificatus est, ita & alij iustificabuntur. Sed Abrahæ credenti fides imputata est ad iusticiam, Ergo & alyis credentibus fides imputatur ad iusticiam. Est enim eadem iustificationis ratio, & Deus est æqualis omnibus, iuxta normam suæ iusticiæ & misericordiæ.

Porro ad clariorem huius argumenti explicationem observandum inprimis est, cur fides dicatur imputari in iusticiam, & quid sit imputari in iusticiam. Cum itaq; dicatur fides imputari in iusticiam, seu reputari pro iusticia, nequaquam ita accipiendum est, quasi fides ipsa, qua Evangelio creditur, in se reputetur ita pro iusticia, ut ea tanquam qualitate aut actione seu habitu aliquis sit iustus coram Deo, Verum ita intelligi oportet, quod fides reputetur pro iusticia, quatenus illa apprehendit iusticiam Christi, & eam ut suam sibi à Deo imputatam amplectitur. hoc etiam imputandi verbo confirmatur, quod ab Arithmetica sumtum est. Quemadmodum enim calculus non æstimatur ex materia, nec per se quicquam valet, sed respectu lineæ in qua ponitur, æstimationem capit: ita fides per se non habetur pro iusticia, sed respectu Dei, qui credenti filij sui iusticiam assignat quasi eiui propria esset. Non est ergo imputare, attribuire quod ex debito dandum est, sed est gratuito dare & assignare, quemadmodum Paulus ipse se declarat, cum inquit: Operanti merces non imputatur secundum gratiam, &c. Deinde in quinto definitur illa iusticia, qua nobis imputatur esse obedientia Christi. Sicut

ti ergo Plinius loquitur, cum ait: Culpam nostram illi imputamus, id est, ascribimus illi culpam nostram, ita hic, cum Deus dicitur nobis imputare iusticiam, intelligendum est non de nostra quam habemus ipsi, sed de ea qua nobis a Deo ascribitur.

Habemus quæ sit vis & quis sit sensus argumenti Paulini: Nunc autem, quia duabus calumnijs hoc pulcherrimum argumentum eludi solet, illis occurrendum est. PRIOR calumnia est Iudeorum, PAPISTARUM POSTERIOR.

IVDÆI accusant Paulum male fidei, quod hoc testimonio ex 15. capite Geneseos desumpto conetur probare iusticiam ex fide esse. Dicunt enim istum locum perperam torqueri ad Christum & vitam æternam, qui de terrena promissione, & multiplicatione seminis super terram concionatur. Sed invidi isti falluntur committendo fallaciam compositionis & diuisionis. Male enim separant præcedentia à sequentibus, non obseruantes plenam historiam, nec principale membrum historie, videlicet promissionem Dei, qua Deus Abrahamum in suam tutelam recipit, promittit salutem & benedictionem per semen promissum. Non ergo Abraham in promissionem multiplicandi seminis sui super terram tantum respexit, ut Iudei cauillantur, sed eam includit in illa priori tanquam partem in toto. Quare cum Abraham credendo oblatam gratiam amplectitur, perspicuum euadit, calumniam Iudaicam ut syco-phanticam detestandam esse. Prouenit enim partim ex inuidia, partim ex ignorantia promissionis principalis, in qua aliæ continentur.

POSTERIOR calumnia est PAPISTARVM & iusticiariorum, qui Iacobum cum Paulo committunt, ut iusticiam componant ex fide & operibus simul. Proferunt autem ex Iacobo hæc verba: Si autem scire vis o homo inanis, quod fides absq; operibus mortua est? Abraham pater noster nonne ex operibus iustificatus est? offerens filium suum ad altare, Vides quod fides cooperata fuerit operibus eius, & ex operibus perfecta

fecta fuerit, & impleta est scriptura, dicens: Credidit Abraham Deo, & imputatum est illi ad iusticiam, & amicus Dei appellatus est. Videtis igitur quod ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum.

Hoc testimonium Iacobi Papistæ opponunt Paulo, & toti Euangelio, & audacter reijciunt λόγος persolutum pro genere humano. Verum ne videantur contra Paulum ista discere, interpretantur Paulū de operibus ceremonialibus, Sed quāmodō hallucinantur paucis ostendam.

PRIMUM omnium obseruandus est scopus Iacobi, qui non disputat de iustificationis causa, cum status questionis apud ipsum sit, quo in loco habenda sit fidei professio & iactatio sine operibus bonis. Quare hanc propositionem statuit: Fides absq; operibus est mortua, hoc est, iactatio seu gloriatio de fide, cui non adiuncta sunt bona opera, vana & inanis est.

Hanc esse sententiam propositionis ostendit compellatio. Vis autem scire homo καὲ inanis & vacue, qui nulla vana fide pradius es. Hanc propositionem confirmat exemplo Abrahæ desumpto ex 22. cap. Genes. ubi manifeste loquitur scriptura non de iusticia gratuita, quæ credenti Abrahæ imputata est, Sed de declaratione iusticie à suo proprio effectu, quæ in hominum oculos incurrit. Nam iusticiam gratuitam quindecim annis ante natum Isaac obtinuerat fide. Cum igitur Papistæ quocunq; se vertant non possunt efficere contra naturæ ordinem, ut sua causa prior sit effectus, frustra ex hoc loco contendunt, iusticiam qua iustificamur coram Deo, in operibus consistere. Verum quo omnis tollatur ambiguitas, placet exactius locum Genes. quem Iacobus adducit, examinare. Sunt autem hæc Moysis verba:

Vocauit angelus DOMINI Abraham secundo de celo, Per memetipsum iuravi dicit DOMINVS, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo unigenito, propter me benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellæ, & velut arenam, quæ est in luto maris, possidebit semen tuum portus

inimicorum suorum, & benedicentur omnes gentes terra in semine tuo, quia obedisti voci meae.

Hoc testimonio confirmat Iacobus propositionem suam, ex quo firmissime colligam, quid iustificare Iacobo significare possit. Predicatur Abraham ob obedientiam suam, quod paratus fuerit offerre filium, sit promissio seminis, & posteritatis numerosae, neque aliud habet iste locus in Genesi. Cum itaque Iacobus confirmat Abrahamum iustificatum operibus, profecto aliud intelligere non potuit, quam Abrahamum fuisse iustificatum, hoc est predicatum, ornatum, & amplissima promissione remuneratum propter obedientiam suam ex fide praestitam. Quod autem ab exemplo proposito infert Iacobus: *Vides quod fides cooperata sit operibus illius, & ex operibus consummata est fides illius. Nihil aliud vult quam significare opera necessario fidem comitari, atque fidem consummari operibus, id est, manifestari hominibus seu demonstrari apud homines per obedientiam erga Deum, atque ideo fidem sine operibus esse inane spectrum, quod nequaquam meretur fidei appellationem. Quod autem addit, impletam esse scripturam quae dicit: Credidit Abraham Deo, & imputatum est ei ad iusticiam, & amicus Dei appellatus est, Nihil aliud significat, quam declaratum esse iusticiam fidei per obedientiam operum. Impleri enim dicuntur idiotismo Hebraico, quae plenius exhibentur & ostenduntur & palam fiunt. Hinc tandem concludit Iacobus: Videtis quod ex operibus iustificatur homo, hoc est, ex fructu cognoscitur & approbatur iustus, & non ex fide tantum, hoc est, nuda & inani cognitione Dei. His ita explicatis iuxta analogiam fidei ex scopi consideratione & testimonij ex Genesi adducti vero sensu, breuiter colligam firmam paralogismi papistici solutionem. Cum ergo obiciunt contra gratuitam iustificationem:*

Fides absque operibus est mortua.

Ergo homo non iustificatur fide coram Deo absque operibus.

Respondeo

Respondeo duplicem paralogismum committi, & utrunque æquiuocationis esse. PRIMVM enim fides in doctrina Pauli de Iustificacione non significat tantum noticiam & assensum, sed proprie fiduciam in Deum, quod verè velit nobis prestare quod promittit per Euangelium, id quod ex descriptione fidei, qua sequitur in fine huius capitis, plenius constabit. Sed in Iacobo significat noticiam tantum historia & assensum, id quod quatuor rationibus ex Iacobo desumptis, ostendam, quarum PRIMA sumitur ex his verbis: Si fidem, inquit, quis dicat se habere, opera autem non habeat. Quid aliud quæso hoc loco potest Iacobus intelligere per fidem, quam inanem professionem & iactationem fidei, Vera enim fides & iustificans est, qua viuit iustus, & est efficax ad operandum. SECUNDA, Diaboli, inquit, credunt, & contremiscunt. Quid iam certius est quàm Diabolos nullam misericordia Dei fiduciam habere, Non enim habent promissionem. Quare nequaquam veram fidem habere possunt, sed historicam tantum, unde contremiscunt, exhorrentes iustum Dei iudicium. TERTIA, Iacobus fidem, de qua agit, vocat mortuam, eamq; confert corpori exanimi, Sed fides Paulo est, qua credētes viuunt in fide filij Dei, Galat. 2. QUARTA, Tu, inquit Iacobus, credis quod sit Deus, Ita sane credere est tantum historia noticiam habere, qua homines minime iustificari & nos testamur. Cur, inquires, Iacobus ita vititur voce fidei? Respondeo. Loquitur ex hypothesi hypocritarum, qui suam inanem de fide iactantiam fidei nomine ornarunt.

ALTER paralogismus committitur in voce iustificandi, Paulus enim de iustificacione imputationis, Iacobus autem de iustificacione declarationis loquitur, ex quo clare apparet, Paulum & Iacobum non inter se pugnare, & frivolum esse commentum Papistarum, qui in Paulo per opera tantum ceremonias intelligunt. Verum Papista hac solutione non contenti, ut hostes gratuita iustificacionis, similem loquendi figuram ex quarto Moysis libro proferunt, ubi opera imputari in

iusticiam asseruntur. Scriptum est enim de Phinea, quod zelo quodam heroico occiderit scortatorē ut scortum, quod factum David Psalm. 105. affirmat Phinea fuisse imputatum ad iusticiam. Hac Davidis verba torquet Pontificij contra gratuitam iustificationem, Sed qua fide id faciant facile est iudicare. Non possunt sane Sophistae isti inficiari, quin ad legis iusticiam requiratur plena legis obedientia, Sed in Phinea non videmus nisi particulare factum ex zelo peculiari profectum, quod sane plenam legis obedientiam fuisse nemo dixerit, nisi qui partem & totum confuderit. Quid ergo dicendum, clara sunt Davidis verba, qui affirmat hunc zelum Phinea fuisse imputatum ad iusticiam? Si qualitatem facti Phinea respicimus, ex eo non est iustificatus Phinies, at si qualitatem personae cuius erat hoc factum attendimus, constat ex historia, quod Phinies fuerit iustus fide antea. Ex fide enim exarsit hic zelus in sancto viro, ad impediendam turpitudinē in populo Dei, ne nomen Dei propter illam male audiret inter gentes. Opus igitur ab eo factum, imputatum est ei ad iusticiam, hoc est, habitum est iustum ac Deo placuit, quia ex fide profectum à iusta persona editum est in gloriam Dei. Ad hunc modum iudicandum est de aliorum sanctorum operibus ex fide factis. Multum enim refert attendere qua sit persona qua facit opus, quidq; opus per se valeat, & quo in loco censeatur positiuitam fidei iusticiam.

Porro regula quarum observatio prodest ad refutandas Papistarum argutias, alibi expositae sunt & declaratae.

His ita breuiter annotatis, ad exemplum Abrahae redeamus, ex quo omnia ferè, quae in hoc capite sequuntur, extructa sunt. Paulus ut artifex duo considerat & examinat in exemplo proposito, videlicet factum in se, & circumstantias personae & facti: unde, ut ad summam omnia renocem, tria docemur, PRIMVM, quenam sit vera iustificandi ratio. DEINDE, quenam sit vera fidei indoles. POSTREMO, qualis visa credentis persona esse debeat. Et si autem his tribus capitibus

pitibus reliqua omnia continentur: tamen factum & circumstantias persona distinctius examinabimus, ut nō solum habeamus vita speculum in sancto Abrahamo patre nostro, Verumetiam ut observatio studiosis seruiat in aliorum exemplorum tractatione & accommodatione ad vsum.

Factum itaq; Abrahā in se docet sicut antea etiam dictum est, quod iusticia vera, qua Deo probamur, sit ex fide, qua gratuita promissioni credimus. Nam ut Abraham iustificatus, ita & alios iustificari est necesse. Non enim potest diuersa esse iustificationis ratio, cum Deus equalis sit omnibus. Circūstantia iustificati Abrahā de pluribus & grauissimis rebus nos admonent, quarum precipuas recitabo.

PRIMA est professionis vite Abrahā ante iustificationem, quae testatur Abrahamum nullis suis meritis aut preparantibus suis operibus, sed sola gratia Dei receptū esse in gratiam. Quare & Paulus omnem ipsi materiam gloriandi ademit. Quid enim quæso potuit idololatra mereri? Quæ potuit merita congruis habere quibus Deus moueretur ad conferendam ipsi gratiam? Confutat igitur hac circumstantia dogma de operibus preparantibus & meritis congrui.

SECUNDA circumstantia est temporis, quo Abraham est fide iustificatus. Hac docet quod circumcisio non necessario requiratur ad iustificationem. Est enim Abraham antea iustificatus quā circumcisus, quod minime verum esset, si circumcisio iustificationis aut causa aut meritum aut pars aut consummatio fuisset.

TERTIA circumstantia est etiam temporis, quæ docet iusticiam, quæ ex fide est, promiscue ad omnes pertinere. Nam Abraham fide iustificatus est, antequam ullis notis externis discreti sint homines. Ex hac circumstantia, Propheta haud dubie conciones suas de vocatione gentium extruxerunt.

QUARTA circumstantia similiter est temporis, quæ docet ritus Mosæicos non requiri ad iustificationem. Ut enim sine illis Abraham est iustificatus, ita qui eius exemplo iustifica-

buntur, eos non requirant ad iusticia vel causam vel complementum.

QVINTA circumstantia etiam est temporis, quæ docet si-
ne lege morali & operibus in decalogo præceptis contingere
iusticiam gratuitam. Nam cum Abrahæ exemplo iustifica-
mur, qui fuit iustificatus annis multis, hoc est, 430. ante legem
moralem diuinitus commendatam populo Israelitico, fieri non
potest, ut ex lege morali sit iusticia. Verum si quis obijciat le-
gem moralem perpetuam esse, ideoq; ea non caruisse Abra-
hamum? Responso facilis est: Nulla merces debetur operibus
nisi ex pacto Dei. Nō enim existimandum est opera hominum
intrinsicæ aliqua dignitate meritoria esse, sed acceptatione
Dei & ratione pacti interpositi. Quare immota est hæc ra-
tio: Abraham iustificatus est fide promissionis ante editum
pactum de operibus, videlicet, Qui fecerit ea homo, viuet in
eis. Proinde fide & non obedientia legis moralis est iustifica-
tus Abraham.

SEXTA circumstantia est fidei Abrahæ, quæ non est for-
tuita opinio aut inanis persuasio, sed certa *παρομοσία*, quæ nul-
lis rationis argumentis cedit, immo contra omnem rationem
assurgit, constantia promittentis Dei firmissime nitens.

SEPTIMA circumstantia est adiunctorum fidei Abrahæ-
micæ, quæ docent Abrahami fidem non fuisse vacuam bonis
operibus, sed adiunctam habuisse obedientiam erga Deum.
Et si enim sola fides apprehendit gratuitum beneficium: tamen
suis naturalibus proprietatibus non est spolianda fides, quem-
admodum in Abrahamo videmus, qui & gloriæ Deo tri-
buit veritatis, & ei obediuit, paratus ad mactandum filium
unicum. Vnde discat pius, nihil sibi carius esse debere obedien-
tia erga Deum, & studio bonorum operum, atque ideo Pau-
lus dicit, Christum eripuisse nos à presenti seculo malo, & ad-
dit finem, ut simus zelotæ bonorum operum. Proinde Abra-
hami obedientia nobis imitanda est, modo iure de patre nostro
& Abrahamo gloriari voluerimus.

OCTAVA circumstantia, est vita æconomica in Abrahamo. Vocatus enim diuinitus Abraham, non abiicit curam familie, sed magis industrium se præbuit cum domi tum foris: quæ res docet, æconomicam administrationem, diuitiarum iustum acquirendarum modum, cōtractus & legitima bella non impedire quo minus placeamus Deo, modo in earum rerum usu vestigys patris nostris Abrahami insisterimus.

NONA circumstantia, est fortunarum Abrahamæ, quæ impij dogmatis Monachorum, qui perfectionem Christianam in mēditate collocant, est refutatio. Nam cum Abraham testimonio Dei perfectus est pronuntiatus, etsi facultates haud mediocres habuerit, Sequitur perfectionem Christianam nequaquam in possessionem abdicatione sitam esse, immo hoc Abraham exemplum clare docet, in quo vera Christiana q̃, perfectio sita est. Nam cum voci Dei obtemperat, paratus ad mactandū filium unigenitum, satis docet, eam demum perfectionem esse Christianam, cum quis credens Deo, omnia obedientie erga ipsum postponit, quemadmodum Abraham fecit.

DECIMA circūstantia est persecutionis Abrahamæ, quæ docet Ecclesiam cruci subiectā, ut exerceatur fides & inuocatio.

VNDECIMA circumstantia, est inuicta fiducia Abrahami aduersus varia scandalorum genera. Hic enim doloribus, hostium multitudine, & paucitate piorum non est fractus, sed se fiducia liberationis gloriose in medijs ærumnis sustentauit.

DVODECIMA circumstantia, est communis sortis piorum, videlicet quod tametsi amicus Dei prædicetur: tamen communi sorti hominum, videlicet morti subiectus erat: qui quidem non mortis aspectum timuit, sed glorie cœlestis meditatione in media morte se erexit, ac animam sanctam spe immortalitatis Deo commendauit.

HÆC de circumstantijs persone Abrahamæ adicere placuit, ut nobis constet, quæ ratione Abraham dicatur credentium pater, nimirum ut fidem & obedientiam huius sancti

Patriarcha Christiani exprimant.

Operanti autem merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum, Verum non operanti, sed credenti in eum qui iustificat impium, imputatur fides eius in iusticiam.

Tertium argumentum sumtum à differentijs seu contrarijs definitionibus mercedis operum & iusticia fidei. Ponit autem hic Paulus duas propositiones, quæ cum propositioni probanda accommodantur, hic conficitur syllogismus:

Imputatio gratuita non est operantis merces.

Iusticia credentis est imputatio gratuita.

Ergo, Iusticia credentis non est merces operantis.

Maior probatur per contrarium. Merces operantis, id est, ei qui aliquid operibus promeretur, datur ex debito. Igitur non est gratuita imputatio. Probatio hæc per concessionem Rhetoricam intelligenda est. Nequaquam enim Paulus sentit, quod quisquam ex debito fiat iustus reuera, sed quæ sit natura rerum indicat. Minor testimonio Moysis: Credidit Abraham Deo, & imputatum est ei ad iusticiam, nititur.

Ex conclusione infertur propositio probanda, nempe quod iusticia sit ex fide. Consequentia ex superioribus manifesta est, ubi proposuit Apostolus, iusticiam aut ex fide aut ex operibus esse. Cum itaque ex operibus non sit, sequitur eam ex fide esse. Hæc vis est argumenti Paulini. Verum nos plures colligamus hypotheses ex verbis Apostoli. Harum PRIMA sit, de qua hic potissimum agitur, quod iusticia, qua iustificatur homo coram Deo, sit imputatio iusticie, qua fide accipitur.

SECUNDA, Quod imputare sit aliquid ex gratia conferre, non ex debito tribuere. Imputare enim ex gratia, & ex debito tribuere, ex diametro pugnant.

*TERTIA, quod merces propriè sit, quod debebatur ex merito, hoc est, debiti solutio. Et si pro genere, id quod frequentissime *οὐκ ἐκδοχικῶς* capitur, hoc est, pro quavis compensatione.*

Hoc

Hoc genus, compensatio, quia duas habet formas, fit ut merces nunc pro debita, nunc pro indebita compensatione accipiat. Cum dicitur, merces datur operanti, significatur debita compensatio, idq; intelligendum est & de bono & de malo opere. At alibi dicitur, Merces vestra copiosa est in cœlis, significatur compensatio indebita, & gratis propter promissionem collata.

QUARTA, Quod gratia & debitum apud Paulum ita opponantur, ut de eodē dici non possint. Habent enim causas immediate contrarias.

QUINTA, Quod ut duplex iusticia est operum & fidei: ita illa debita, hæc gratuita appelletur. Hæc distinctio non habet hunc sensum, quod aliquis possit consequi iusticiam illam ex debito, sed rerum differentias facit, ut supra admonui, ut fidei iusticia intelligatur diuersa esse à legis iusticia. Habent enim hæ iusticie forma differentias specificas.

SEXTA, Quod impium iustificare sit remissis peccatis illum iustum facere per imputationem aliena iusticia, nempe Christi. An non scriptura clamat: Qui condemnat iustum, & iustificat impium, uterque abominatio est coram Deo? Hoc igitur quomodo Deo conueniet? An is facit quod in alijs abominatur? Nullo modo. Aliud enim Paulo aliud Propheta significat iustificandi verbum. Nam apud Prophetam iustificare est, sententia iudiciaria nocentem absoluerè, ne pœnas debitas luat, & nihil præterea. Verum apud Paulum, iustificari non solum est absoluerè reum, ne sui reatus causa pœnas luat, verum etiam significat ex iniusto iustum facere, imputatione iusticia Christi.

SEPTIMA, hac oratione: Qui iustificat impium, significatur & qualis homo sit ante iusticia imputationem, nempe impius, & quod nulla merita congrui præcedant iustificationem, sed ut à parte hominis mera præcedat impietas, ita à parte Dei sola paterna beneuolentia in filio.

OCTAVA, Eueritur hic dogma eorum, qui clamant, o-

pera necessaria ad salutem, quæ salus, cum à iustificatione separari nequit, non habet alias causas aut merita, quàm ipsa iustificatio. Hoc tamen fatendum est, quod opera necessario requirantur in iustificatis, ut iter inter medium, non ut causa aut merita.

NONA, Cum hic non operans & operans opponuntur, sciendum est, quod ut operans dicatur hoc loco, is qui suis operibus meretur iusticiam: ita non operans dicatur, qui operibus suis non meretur iusticiam; sed qui in gratuitam Dei bonitatem recumbit fide, quo iustus fiat, Cuius rei pulcherrimum exemplum proponitur in Paulo ipso ad Philippenses tertio, qui de seipso scribit hoc modo: Omnia ut detrimentum reputo propter excellentem cognitionem CHRISTI IESU DOMINI mei, propter quem omnium iacturam passus sum, & omnia reputo ut reiectamenta, ut CHRISTO lucrificiam & inueniar in eo non habens meam iusticiam, quæ est ex lege, sed eam quæ est per fidem IESU CHRISTI. Hic Apostolus non spoliatur seipsum operibus bonis, sed fiduciam operum abiicit, quo locus sit iusticiæ Dei, quæ fide in IESUM CHRISTUM accipitur & possidetur.

Quemadmodum & Dauid finit beatitudinem hominis, cui Deus imputat iusticiam absque operibus. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata, Beatus vir cui non imputauerit Dominus peccatum.

Quartum argumentum ab autoritate Davidis & definitione iustificationis sumtum, cuius maior tantum ponitur cum sua probatione à coniunctis desumpta, hoc modo:

Beatitudo hominis est imputatio iusticiæ absque operibus.

Iustificatio est beatitudo hominis.

Proinde, Iustificatio est imputatio iusticiæ absque operibus.

Probatur

Probatnr maior hoc pacto: Beatus est, cui est remissum, tectum, & non imputatum peccatum. Ergo, Beatitudo est remissio, tectio & non imputatio peccati. At cui non imputatur peccatum, sed est remissum, illi verè iusticia imputatio imputatur ex gratia. Proinde, Beatitudo est imputatio iusticia absque operibus.

Porro Psalmus Davidicus, vnde sumtum est hoc testimonium, didascalicus est, in quo & expositione & exemplo docetur, quanam sit vera iustificandi ratio. Sunt autè huius Psalmi partes plures. IN PRINCIPIO enim desinit, quanam sit vera coram Deo beatitudo. DEINDE ostendit, cuinam remittatur peccatum, nempe illi soli, qui sine dolo peccatum agnoscit, & cõfugit ad misericordiam. TERTIO loco vniuersalis doctrina additur, nempe quod omnes teneantur peccati reatu, ideoq; debere peccatorũ veniam petere etiam sanctos. QUARTO ostendit, quod consecuti remissionem peccatorum, obedientiam debeant Deo prestare iustificati. QUINTO, Quia Ecclesia cruce premitur, finis crucis piorum assignatur, nimirum ut veluti camo & freno coërceantur, ne in peccata ruant, & peccatis inuoluti pereant. SEXTO loco pœna impiorum indicatur. SEPTIMO, effectus vera beatitudinis significatur esse gaudium spiritus, quo in Domino letantur & exultant iusti.

Postquam œconomiam Psalmi ostendimus, paulo altius verba Davidis, quæ ex hoc Psalmo desumpsit Paulus, perpendamus & examinemus. PRIMO ergo loco meminit remissionis peccatorum, Vnde docemur, quod nemo pro peccato satisfacere Deo possit, Nemo enim debitum remittit quod soluitur. Huius remissionis pulcerrima imago proposita est Marth. 18. in debitore 10000. talentorum. SECUNDO docemur hoc loco voce remissionis, quod Deus non amplius irascatur homini, cui peccatum remisit, Vt enim pater filium prodigum Luca 15. summa beneuolentia complexus, postquam confugienti ad se remiserat peccatum: ita Deus Davidem, remisso peccato,

summo fauore profecutus est.

Verum quid uberioris doctrina contineat vox Remissionis, vide in Catechismo nostro.

DEINDE Psalmus definit aliquo modo remissionem peccati, cum inquit: Et quorum tecta sunt peccata, hoc peccati tegumentum de duabus maximis rebus nos admonet. PRIMVM, quod non ita tollatur peccatum, quin viciū remaneat in natura, donec in hac mortali vita sumus. Quod enim tegitur, non prorsus tollitur, sed absconditur tantum. Verum sciendum est, in peccato duo esse, formale videlicet, ipse reatus, qui remittitur & tollitur simul, & materiale, quod tegitur & non imputatur. DEINDE monemur hoc loco, ut qualenam sit illud umbraculum peccatum tegens, cogitemus. Est enim hoc umbraculum nihil aliud quam Christus Dominus cum sua victima expiatrice, cuius umbraculi seu tegumenti symbolum fuit olim vestitus Adæ, Genes. 3. Nam cum Adam à Deo pellibus vestitus scribitur, figura signatur, quod etsi peccatum manet in homine: tamen Christi umbraculo tegatur, ne imputetur credenti. Et hoc umbraculum etiam figuratum fuit in aurea lamina (qua dicebatur propitiatorium) quategebatur lex ipsa cum sua maledictione in arca testamenti, hoc est, Christi victima tegit peccatum, ne sententia legis obnoxij damnemur.

PRÆTEREA in Psalmi verbis adductis ab Apostolo additur: Beatus homo cui non imputauerit Dominus iniquitatem, quo dicto significatur, quod Dominus peccatum remissum & tectum nequaquam punire velit, præsertim æternis pœnis. Quod autem Dauidem corporalibus pœnis punierit post remissum peccatum, non fuit iudiciaria pœna, sed paterna disciplina, qua clementissimus pater filium in officio continuit.

Discrimē iniquitatis & peccati ex Græcis appellationibus hoc statui debet: Iniquitas est, quicquid cum lege Dei pugnat, Græcè enim ἀνομία dicitur. Peccatum vero proprie errata & commissionis delicta notat, Græcè ἀμαρτία.

Beatitudo

Beatitudo ergo hæc ad circumcissionem an etiam ad præputium? Dicimus enim quod imputata sit Abrahæ fides in iusticiam, quomodo ergo imputata est? In circumcissione an in præputio? Non in circumcissione, sed in præputio.

Quia dixerat beatos, quibus imputatur per fidem iusticia, commode questionem mouet de circumstantia; ad quosnam pertineat ista beatiitudo, an ad solos circumcisos Iudeos, an etiam ad non circumcisos, hoc est, ad gentes. Ponitur autem hic circumcisio & præputium metonymicè pro subiectis, hoc est, pro Iudeis & gentibus, ut supra in tertio capite. Ad questionem autem respondet Apostolus, videlicet quod ista beatiitudo, qua imputatur credentibus, pertineat promiscuè ad omnes cum Iudeos tum gentes, quicunque eam fide re. ipiunt. Est enim gratia hac uniuersalis. Verum quia potissimum in questione versabatur, an illa gratia beatiitudinis pertineret ad gentes etiam, hoc syllogismo Apostolus concludit eam ad gentes quoque pertinere.

Abraham credens reputatus est iustus.

Abraham credens fuit incircumcisus.

Ergo, Incircumcisi modo crediderint reputantur iusti.

Pertinet igitur hac beatitudo etiam ad gentes.

Maiores & minores expresse ponuntur. Verum ut oratio fieret acrior, & validius inferret conclusionem, usus est Apostolus subiectionis schemate.

Et signum accepit circumcissionis signaculum iusticiæ fidei, quæ fuerat in præputio.

Occupatio necessaria est, qua anteuertit eos, qui ex dictis inferre poterant circumcissionem, vel plane inutilem esse, vel esse complementum iusticiæ antea per fidem inchoatæ. Hanc obiectionem diluit Apostolus, monstrato vero circumcissionis usu hoc modo: Circumcisio est sigillum quo obsignatur iusticia

fidei. Ergo circumcisio nec est inutilis, quia est obsignatio iusticie per fidem acquisita, nec est complementum iusticie, quia aliud est res, aliud rei obsignatio.

Porro quia hic locus admonet nos de usu Sacramentorum, volo, idq̃ breuissime, rationem Sacramentorum in genere excutere. **PRINCIPIO** itaque quo pacto Deus suam Ecclesiā inde vsq̃ ab edita prima pmissione seminis, rexit & administrauerit, operæ precū est obseruare. Ea enim obseruatio, & qua sint ministerij partes, & quomodo inter se consentiant, clarissime manifestabit. Sēper inde à mundi exordio hunc morem seruauit Deus, quod promissionibus suis vel recens propositis, vel solenniter repetitis, adiecerit externa signa, tanquā aspectabiles suarum promissionum conciones, qua signa ob res sacras quas significant, à Latinis Sacramēta dicta sunt, à Graecis μυστήρια appellata, eò quod sub rebus aspectabilibus res arcane & spirituales continentur. Atque hac de causa Augustinus verissime dicit: Sacramentum esse visibile verbum. Nam quod Dominus verbo offert, id sacramento tanquam visibili testimonio obsignat. Vtrumq̃, hoc est & verbum & sacramentum fidem requirit, quia vtrumq̃, est promissionis alicuius concio. Ex his facile intelligi potest, ad substantiam cuiusq̃ sacramenti hac ordine requiri. **PRIMUM** mandatū Dei & institutionem. **DE INDE** externū signum, idq̃ non simplex, sed symbolicum. **TVM** promissionem gratia. **POSTREMO** fidem promissionis. Hac quatuor Paulus hic coniungit, cum ait: Et signum accepit circumcisionis, signaculum iusticie fidei. Cum dicitur Abraham accepisse, notatur mandatū & institutio diuina, de quibus Genes. 17. Cum nominatur circumcisio, externum proponitur signum. Cum subiungitur signaculum iusticie, significatur illud externum signū promissionis gratuite iusticie esse obsignationem quandam. Cum postremo loco additur, fidei, indicatur promissam iusticiam fide accipiendam esse. Quatuor ergo ad rationem cuiusq̃ sacramenti concurrunt, Mandatū seu institutio diuina, Signum analogicum

gicum seu symbolicum, Promissionis verbum, & Fides promissionis. Nec aliud vult illud breue Augustini dictum in 15. caput Iohan. Accedit verbum ad elementum & fit sacramentum. Verbum intelligit instituentis Dei & promittentis, quod verbum requirit fidem & obedientiam, elementum est res externa incurrans in sensus. His ita constitutis ex dictis extruamus definitionem Sacramenti generalē, hoc modo: SACRAMENTUM est visibile signum mandatum & institutum à Deo, quo ut Deus hominibus suam gratiam testatur & obsignat: ita homines vicissim suam in Deum fidem profitentur, eāq; usu Sacramenti confirmant. Hinc etiam apparet quis sit principalis finis sacramentorum, videlicet obsignare promissam gratiam, qua fide accipitur & possidetur. Quod autem supra dictum est, signum externum oportere esse analogicum seu symbolicū, diligenter est obseruandum. Dicitur autem analogicum seu symbolicum propter finem. Debet enim hoc signum esse velut aspectabile verbum, hoc est, quod doctrinam similitudine aliqua subiicit sensibus, atq; ideo rectissime symbolum dicitur, id est, signum, quod cōparatione (quā habet res visibilis ad rem promissam & oblatam in sacramēto) docet. Hinc Augustinus: Si sacramenta cōparationem ad eam rem quam significant non haberent, sacramenta non essent. Circūcisio externa symbolo docuit hoc modo: Ut genitalis membri preputium præscindebatur in circumcissione: ita figurabatur veterem naturam in regeneratione abscindendam esse. In baptismo analogia seu symbolica ratio est inter aquam & sanguinē Christi in effectibus. Ut enim aqua abluit sordes corporis: ita eius aspersione significatur sanguinis Domini virtus, quo homines emundantur à suis peccatis. In Cœna est analogia euidenter inter panem & corpus, & inter vinum & sanguinem. Sicut enim pane nutriuntur corpora nostra, & vino reficiuntur: ita corpore & sanguine DOMINI in Cœna, modo fides a sit, spiritualiter pascimur. Hæc sint in genere de Sacramentis dicta, plura petantur ex alijs scriptis.

fi lei. Ergo circumcisio nec est inutilis, quia est obsignatio iusticie per fidem acquisita, nec est complementum iusticie, quia aliud est res, aliud rei obsignatio.

Porro quia hic locus admonet nos de usu Sacramentorum, volo, idq; breuissime, rationem Sacramentorum in genere excutere. PRINCIPIO itaque quo pacto Deus suam Ecclesiā inde usq; ab edita prima pmissione seminis, rexit & administraverit, operæ precium est obseruare. Ea enim obseruatio, & qua sint ministerij partes, & quomodo inter se consentiant, clarissime manifestabit. Sēper inde à mundi exordio hunc morem seruauit Deus, quod promissionibus suis vel recens propositis, vel solenniter repetitis, adiecerit externa signa, tanquā aspectabiles suarum promissionum conciones, quæ signa ob res sacras quas significant, à Latinis Sacramēta dicta sunt, à Grecis *μυστήρια* appellata, eò quod sub rebus aspectabilibus res arcana & spirituales continentur. Atque hac de causā Augustinus verissime dicit: Sacramentum esse visibile verbum. Nam quod Dominus verbo offert, id sacramento tanquam visibili testimonio obsignat. Vtrumq; hoc est & verbum & sacramentum fidem requirit, quia vtrumq; est promissionis alicuius concio. Ex his facile intelligi potest, ad substantiam cuiusq; sacramenti hac ordine requiri. PRIMVM mandatū Dei & institutionem. DEINDE externū signum, idq; non simplex, sed symbolicum. TVM promissionem gratiæ. POSTREMO fidem promissionis. Hac quatuor Paulus hic coniungit, cum ait: Et signum accepit circumcisionis, signaculum iusticie fidei. Cum dicitur Abraham accepisse, notatur mandatū & institutio diuina, de quibus Genes. 17. Cum nominatur circumcisio, externum proponitur signum. Cum subiungitur signaculum iusticie, significatur illud externum signū promissionis gratuite iusticie esse obsignationem quandam. Cum postremo loco additur, fidei, indicatur promissam iusticiam fide accipendam esse. Quatuor ergo ad rationem cuiusq; sacramenti concurrunt, Mandatū seu institutio diuina, Signum analogicum

gicum seu symbolicum, Promissionis verbum, & Fides promissionis. Nec aliud vult illud breue Augustini dictum in 15. caput Iohan. Accedit verbum ad elementum & fit sacramentum. Verbum intelligit instituentis Dei & promittentis, quod verbum requirit fidem & obedientiam, elementum est res externa incurrens in sensus. His ita constitutis ex dictis extruamus definitionem Sacramenti generalē, hoc modo: SACRAMENTUM est visibile signum mandatum & institutum à Deo, quo ut Deus hominibus suam gratiam testatur & obsignat: ita homines vicissim suam in Deum fidem profitentur, eāq; usu Sacramenti confirmant. Hinc etiam apparet quis sit principalis finis sacramentorum, videlicet obsignare promissam gratiam, qua fide accipitur & possidetur. Quod autem supra dictum est, signum externum oportere esse analogicum seu symbolicū, diligenter est observandum. Dicitur autem analogicum seu symbolicum propter finem. Debet enim hoc signum esse velut aspectabile verbum, hoc est, quod doctrinam similitudine aliqua subiicit sensibus, atq; ideo rectissime symbolum dicitur, id est, signum, quod cōparatione (quā habet res visibilis ad rem promissam & oblatam in sacramēto) docet. Hinc Augustinus: Si sacramenta comparisonem ad eam rem quam significant non haberent, sacramenta non essent. Circūcisio externa symbolo docuit hoc modo: Ut genitalis membri preputium praescindebatur in circumcisione: ita figurabatur veterem naturam in regeneratione abscindendam esse. In baptismo analogia seu symbolica ratio est inter aquam & sanguinē Christi in effectibus. Ut enim aqua abluit sordes corporis: ita eius aspersione significatur sanguinis Domini virtus, quo homines emundantur à suis peccatis. In Cœna est analogia euidenter inter panem & corpus, & inter vinum & sanguinem. Sicut enim pane nutriuntur corpora nostra, & vino reficiuntur: ita corpore & sanguine DOMINI in Cœna, modo fides asit, spiritualiter pascimur. Hec sint in genere de Sacramentis dicta, plura petantur ex alijs scriptis.

Vt esset pater omnium credentium in præputio, quo ipsi etiam imputetur in iusticiam.

Hic finis est cur Abrahamo imputata sit fides in iusticiam, cum adhuc esset incircumcissus, nimirum ut esset pater & typus gentium, quæ circumcisa non sunt. Nam cum gentes credunt promissionibus Dei de gratuita misericordia, Abrahamum imitantur, quare eius filij imitatione sunt. Quare cum credunt ut Abraham, imputatur fides ipsis ad iusticiam, quemadmodum Abrahamo credenti fides ad iusticiam imputata est. His monemur, ut Abrahamum nobis proponamus fidei & vitæ exemplum, Vnde Augustinus: Si filij Abrahæ estis, factis probate, non verbis.

Et pater circumcisionis non ijs qui sunt ex circumcissione tantum, sed etiam iis qui insistant vestigijs fidei patris nostri Abrahæ, cum adhuc esset in præputio.

Reddit causam cur Abraham iustificatus acceperit circumcisionem, nimirum ut circumcisorum etiam pater haberetur, præsertim eorum qui insistant vestigijs fidei Abrahæ. Habet ergo Abraham duplices filios, videlicet carnales, iuxta originem carnis, & spirituales, iuxta cordis fidem, ut loquitur Augustinus. ad hos pertinet promissio, ad illos minime. Spirituales filios Abrahæ definit ipse Apostolus, esse omnes homines cum ex Iudeis oriundos, tum ex ipsis gentibus, quicunque insistant vestigijs fidei Abrahæ, hoc est, qui recto ordine incedunt iuxta exemplum Abrahæ, & fidem promissionibus Dei habent, sicuti Abraham habuit. Hac vis est græcica vocis σοιχοῦσι. Nam σοιχεῖν, ordine procedere, & veluti in versus rectos porrigi, significat.

Non enim per legem promissio Abrahæ aut semini facta est, ut esset hæres mundi, sed per iusticiam fidei.

Sextum

Sextum argumentum à causis iustificationis sumtum est, idq; per collationem. Formari autem potest argumentum hoc modo: Illud iustificat per quod facta est promissio Abrahamo. Promissio autem Abrahamo facta est non per legem, sed per iusticiam fidei, hoc est, promissio iusticia facta est non operanti, sed credenti. Igitur non lege, sed fide obtinetur iusticia. Sola minor ponitur loco totius argumenti. Verum quia minor hac est *ἡ ἀρχή*, atque adeo *ὁ ἀρχή* totius huius disputationis de iustificatione, subiicitur probatio partium eius, quae sunt duae, VNA, per legem non est facta promissio. ALTERA, per iusticiam fidei est facta credenti. Harum partium probationes gignunt noua argumenta, quae si accommodantur propositioni, eam per se confirmant. Sed quid est, quod dicit Abrahamum per fidem factum heredem mundi? An unquam Abrahami mundi heres factus possedit terram, an tantum terrena bona per fidem obtinuit Abraham? Respondeo synecdochen esse. Hares enim mundi ponitur pro heredem terrae Canaan, quae erat hereditatis aeternae vita externus typus, ac veluti sacramentum quoddam. Nam Abraham nullo pacto acquieuit in istis terrenis & momentaneis bonis, sed semper ad principalem promissionem respexit. Est & concinna eorum interpretatio, qui Mundum accipiunt pro hominibus, qui in mundo sunt, Atq; ita sensus erit: Abraham heres est mundi, id est, pater est multarum gentium.

Si enim ij qui sunt ex lege, haeredes sunt, inanis facta est fides, irrita facta est promissio. Lex enim iam operatur.

Septimum argumentum à destructione consequentis, seu ab absurdo, quod formabitur hoc modo:

Si ij qui sunt ex lege (hoc est, si illi qui operibus legis nituntur, ut per ea consequantur iusticiam) sunt haeredes, scilicet vitae aeternae, inanis est fides, & irrita facta est promissio, hoc est, frustra creditur promissioni gratuita iusticiae, seu ut Chrysostomus interpretatur, non opus erit gratuita salute.

H ij.

Sed nec fides est inanis, nec promissio irrita, hoc est, iusticia & hereditas contingit credenti promissioni gratuita iusticie. Ergo ex lege, hoc est, propter opera legis non contingit hereditas.

Maiores probatur à contrario effectu legis. Lex, inquit, iram operatur, hoc est, quia nemo legi satisfacit, lex subicit omnes iræ Dei & damnationi, sicuti ostensum est in tribus primis capitibus. Ergo lex non facit heredes, quod est gratia opus. Ubi enim est ira, ibi gratia non est, quæ gratia est promissionis & hereditatis causa. Sublata itaq; promissione, tollitur & fides. Nam fides ex promissione pendet. Duo hoc loco de fide diligenter obseruemus. VNVM, quod fides non sit tantum noticia historia & assensus, sed etiam fiducia promissionis, eaq; firma. ALTERVM, quod fides habeat se correctatine ad promissionem Dei, ita ut sublata promissione, fides esse nequeat.

Siquidem ubi non est lex, ibi nec transgressio est. Propterea ex fide (est hereditas) ut sit secundum gratiam, quo firma sit promissio omni semini.

Octauum argumentum quo ut posterior pars superioris argumenti, quæ est p fide facta promissio, confirmatur: ita eodem ipsa principalis propositio concluditur. Quare hic ordinem probandi spectantes octauum argumentum constituamus, à cõnexionem causarum & effectuum sumum, quod in Soriten cõcludi potest hoc modo:

Ubi non est lex, ibi nec transgressio.

Ubi non est transgressio, ibi fides.

Ubi fides, ibi gratia.

Ubi gratia, ibi quoque firma promissio.

Proinde, Ubi non est lex, sed fides, ibi firma promissio.

Nam si ex lege penderet hereditas, promissio omnino irrita esset propter iustam iram iudicis punientis peccatum, & damnantis reos. Poterit etiam commodissime & hoc pacto formari argumentum.

Quicquid

Quicquid debet esse firmum, est ex gratia per fidem.

Hæreditas promissa debet esse firma.

Ergo promissa hæreditas est ex gratia per fidem.

Probatur maior: Vbi est fides? ubi lex non est, scilicet accusans & damnans, hac sublata, nulla est peccati imputatio, sed gratia ibi regnat, ex qua firmitas promissionis dependet, qua fide accipitur. Poterit quoque concinne hoc modo formari argumentum,

Ubi non lex, neque transgressio.

In promissione non est lex.

Ergo, In promissione non est legis transgressio. Et per consequens firma est promissio, qua si penderet ex conditione legis, omnino irrita esset.

Non solum ei quod est ex lege, sed etiam ei quod est ex fide Abrahæ.

Dixit promissionem esse firmam omni semini, id est, omnibus credentibus: Nunc seminis distributionem addit. Semen ex lege vocantur Iudei credentes, qui orti ab Abrahamo, lege circumcisionis ab alijs hominibus erant distincti. Semen ex fide vocantur gentes credentes. Supra opponuntur esse ex lege & esse ex fide simpliciter. Nam ibi esse ex lege dicuntur, qui ex lege querunt iusticiam, & ex fide, qui ex gratia sine lege gratuitam iusticiam accipiunt. Verum hic opponitur esse ex lege & esse ex fide, κατὰ τὴν, hoc est, quatenus fidei adiuncta est, aut non est adiuncta circumcisio. Nam totum semē supra vocauit, Omnes credentes, quod hic in duas has formas distribuit, ut aliud sit ex lege, aliud ex fide Abraham.

Qui est pater omnium nostrum, quemadmodum scriptum est (patrem multarum gentium constitui te) coram eo cui credidit, qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ non sunt, tanquam sint.

Ratio distributionis à relative oppositis. Si enim Abraham

H iiij.

pater est noster, nos certè eius semen, hoc est, filij sumus. Esse autem Abrahamum patrem nostrum, testimonio scripturae Genesis decimo septimo probatur, ubi promittit DOMINVS quod Abraham sit futurus pater, non unius tantum populi, sed multarum gentium. Antea quidem dictus est Abraham, hoc est, pater excelsus, Verum ut nomen admoneret ipsum perpetuo promissionis diuina de multitudine gētium, quarum pater esset futurus Abraham, mutat Dominus nomen, qui ut antea dicebatur Abram, pater excelsus, iam dicatur & sit Abraham, quasi Abram hamon, hoc est, pater excelsus multitudinis, scilicet seminis, seu pater magna multitudinis. Fuit ergo hoc nouum nomen Abrahamo, veluti μνηστικόν perpetuum huius magnifica promissionis. Ex hoc tempore cœperunt infantibus nomina dare in circumcissione, hoc est, octauo à natiuitate die, ut nomen tum inditum esset illis in initium cum Deo fœderis testimonium.

Hoc exemplum postea imitati sunt Christiani, qui in Baptismo, qui successit circumcissione, nomina suis infantibus imponunt, in testimonium suscepti Baptismi. Merito proinde nostra nomina deberent nos admonere & fœderis quod cum Deo iniunimus, & abiurationis qua renunciauimus Sathana & eius operibus, accepta candida veste in signum ablutionis peccatorum, & candida, hoc est, nouæ vitæ in posterum agende.

Sed hic oritur quæstio: Genesis videtur polliceri carnale semen, quod & euentus confirmare videtur. Ex Ismaële enim, qui natus est Abrahamo ex Hagar ancilla, prodierunt dyodecim potentissima & nobilissima familia. Ex Nepote Abrahamæ Iacob prodierunt duodecim tribus Israël, Ex Nepote Esau prodire Idumæi, Ex Chetura multi populi nati sunt, ut habetur Genes. 25. Hanc quæstionem diluit Paulus, cum dicit, Abrahamum patrem nostrum coram Deo cui credidit: quo dicto PRIMVM discernit inter filios Abrahamæ spirituales & carnales. DE INDE modum propagationis ostendit. Ut e-

nim carnales filij iuxta originem carnis ab Abrahamo descendunt, ita spirituales, qui filij coram Deo dicuntur, sunt qui non naturæ propagatione, sed fidei imitatione nascuntur filij. Quare omnes, qui Abrahamæ fidē imitantur, eius filij recte dicuntur, idq; coram Deo, ut hic Paulus loquitur.

Sed quid sibi vult adiecta amplificatiuncula: Qui vivificat mortuos, & vocat ea quæ non sunt, tanquam sint? Hac amplificatio ideo adiecta est, ut Paulus doceat potentiam Dei fundamentum esse complendarum promissionum, atque adeo totum salutis beneficium soli bonitati Dei ascribendum esse. Sicuti enim Abraham effectum, & Saræ naturæ & ætate sterilem fœcundos reddidit: ita & alios sua dignatur gratia, dum vocat ex gratia. Cum itaque dicit: Qui vivificat mortuos, & vocat ea, quæ non sunt tanquam sint, periphrasis est omnium hominum, qui cum steriles sunt in se, eos tamen sua gratia fœcundat. Obseruemus itaque in omnibus promissionibus Dei ad divinam potentiam respiciendum esse, quæ potest Dominus omnia quæ vult, & vult omnia quæ suo verbo promittit, quantumvis absurda sensui carnis videantur.

Qui præter spem sub spe credidit, ut fieret pater multarum gentium.

Confirmata e propositioni subiungit Apostolus expositionem paradigmaticam, in qua fidei naturam in illustri exemplum tanquam in tabula proponit. Postquam enim tantum fidei tribuit, quod ea sola iusticiam Dei apprehendat, quæ ornati, sententia legis damnatorie non amplius sumus obnoxij, sed potius iusti effecti imputatione divina, æterna vitæ hæredes inscribimur, merito quæri potest, quanam sit ratio fidei. Nam vocabuli huius vis ampla est, & quenam sit illa iusticia, quæ iusti reputamur. Paulus itaque veluti analysin propositionis instituens, singulas eius partes seorsum tractat, ne dubia sententia vocum fluctuaret lectores. Proponit autem Apostolus exemplum idem,

quo proposuionem potissimum confirmauit, Vnde per locum à coniugatis, quæ sit vera fidei iustificantis ratio, ostenditur. Est enim hoc Dialecticorū præceptū, ut cum queritur de abstractu definitione, eius concretū in illustri exemplo adhibeatur in cōsiliū, ut ex cōcreti huiusmodi actionibus & officijs perspiciamus, & eruamus, quæ sit abstracti propositi ratio. Sic, quid prudentia ex prudentis persona, actionibus & officijs eruit Aristoteles libro 6. Ethicorum, cum ita ait: Prudentiam ita demum intelligemus, si quales prudentes dicantur, considerauerimus. Est autem prudentis officium, habere facultatem rectè deliberandi de ijs, quæ non ex parte ut sanitatem aut robur efficientia: sed in genere sibi utilia bonaq; sunt, & spectant ad vniuersam vitam. Hinc Aristoteles per locum coniugatorum hanc prudentia definitionem extruxit. Prudentia est habitus verus cum ratione coniunctus & idoneus ad ea, quæ profunt humana vite, gerenda. Neque alia ratio est exemplorum, Nam illa concretorum loco ponuntur, & magis incurrunt in oculos. Hac Dialecticorum norma seruata, si queritur quid sit sanctitas, quid pietas, quid perfectio Christiana, quid patientia & alia huiusmodi, facile est respondere propositis concretis, hoc est, harum rerum illustribus exemplis. Hanc regulam & Paulus secutus, fidei rationem explicandam aggreditur hoc modo: Qui præter spem super spe credidit. Pauca quidem sunt hæc verba, sed totam fidei naturam summam exprimunt. Abraham, inquit, ubi nulla rationi & carnis sensui affulsit spes, nixus tamen promissionibus Dei credidit. Est ergo fides fiducia promissionum diuinarum contra omnem carnis sensum & expectationem.

In voce, SPEI, antanaclassis figura est, PRIORE enim loco obiecta spei, quibus mouetur ratio, notat. POSTERIORE vero, promissionem diuinam significat. Nam super spe credere, est veluti super fundamento rei sperate fidem edificare. Obseruandus proinde est hic locus imprimis, qui docet apertissime, quod fides sit certa fiducia rerum speratarum propter

propter promissionem Dei, etiam si tota rerum natura repugnare videatur. Refutantur igitur Papistæ, qui dicunt fidem, de qua Paulus loquitur, esse tantum historiae noticiam & assensum, qualis est in Diabolis & in impijs, qui articulos fidei norunt & proficiuntur voce. Quod autem dicitur: Ut fieret pater multarum gentium, pars est quadam benedictionis, qua facta est Abrahamo, & in se includit synecdochicòs totum salutis beneficium.

Secundum id quod dictum ei fuerat: Sic erit semen tuum.

Rationem seu naturam fidei generatim in illustri exemplo proposuit. Nunc, ut fiat fidei ratio illustrior, particulatim id facit. Nam quæ generatim dicuntur obscurius, explicata, particulatim illustriora redduntur. Enumerat autem sex fidei sine partes seu conditiones, ac PRIMO loco eius proprium obiectum ponit, quod ipsa intuetur, unde & nomen habet suum, hoc autem obiectum est ipsa Dei promissio. Sic erit semen tuum, in qua principalis promissio inclusa est de semine, qui est Christus. Hinc ergo conficiuntur quod promissio sit fidei correlatiuum. Est itaque fides cognita promissionis fides, tolle promissionem, fides sublata est. Et contra, ubi nulla promissio, nulla fides. Hinc etiam sequitur, differentias fidei pendere ex promissionum varietate. Est promissio legalis, cum conditione impossibili, si nos ipsos respicimus: Qui fecerit ea homo, viuet in eis. Hinc promissioni legalis fides legalis respondet, quam & Decalogus requirit. Est promissio gratuita iusticie, cui fides Euangelicæ ancillatur. Est fides remunerationis obediencia à sanctis præstita, quam fides remunerationis intuetur, sed semper extra iustificationis negotiū. Sic Moses dicitur respexisse ad remunerationem. Quæ ergo dicunt fidem iustificatam esse opus exactum lege Dei, ut caritas & alia officia, modo fidei non recte discernunt. Porro si fidei differentias ab ipsis subiectis in quibus est petamus, alia fides Dei est, alia hominum,

alia Diabolorum . Fides Dei est vel ipsa Dei promissio, vel veritas & constantia dictorumq; factorumq; in Deo . Fides hominum alia est Christianorum propria, alia hypocritarum, alia communis Christianis & hypocritis . Diabolorum fides est, cum noticia promissionum & comminationum diuinarum tremor quidam propter impendens iudicium.

Ac fide minime debilitatus non cōsiderauit suum ipsius corpus iam demortuum, cum cētum circiter natus esset annos, nec emortuam vuluam Saræ.

SECUNDA descriptionis fidei pars. *Quemadmodum Abraham exclusit omnes rationis & carnis obiectiones, dum facta est ei promissio seminis: ita vera fides omnem carnis sensum, dum intuetur promissiones Dei, secludit. PRIMVM etenim ratio in Abrahamo statuit impossibile esse, ut effectus senex fieret pater. DEINDE obiecit ratio preclusionem Saræ, eamq; duplicem. Nam & natura erat sterilis, & tempore iam grandior, quàm ut concipere, vel alium gestare potuerit. His rationis argumentis non succumbit Abraham, immo potius inuictus factus, constantissime in fide promissionis perstitit. Atque hoc est quod dicit, minime debilitatus, id est, fortissimus factus. Est enim liptote v̄sitata Hebræis, qui contrarium eius quod negant, fortissime assenerant. Hac ergo oratione exponit quid sit quod supra dixit: Præter spem sub spe credidit. Docet & hic locus, quod fides non sit tantum noticia & assensus, sed etiam firma fiducia, quæ nullis rationis argumentis succumbit.*

Aduersus promissionem autem Dei non disceptauit infidelitate,

TERTIA pars descriptionis fidei. *Quemadmodum Abraham nō hesitauit de promissione diuina ob incredulitatem, ita fides vero verbo promissionis acquiescit, & pendet tota ex promissione Dei, omnem dubitationem excludens. Obseruetur hoc*

hoc loco confutatio dogmatis Papistici de dubitatione, quam illi cum fide coniungunt. Sed Paulus eandem à fide prorsus alienam esse testatur. Ubi enim sunt disceptationes, quibus moti, nunc in hanc, nunc in illam partem ferimur, ibi vera & firma fiducia esse nequit.

Sed robustus factus est fide.

QUARTA fidei conditio, videlicet, quod fides veluti collectis viribus luctetur aduersus incredulitatem, & dubitationem vincat. Est ergo in sanctis lucta carnis & spiritus, & spiritus collectis viribus opponit se carni. Probat itaque & hoc dictum, quod fides non sit tantum noticia historiae, sed etiam firma promissionis fiducia.

Tribuens gloriam Deo.

QUINTA fidei conditio est. Quod fides Deo verum cultus tribuat, qui sine fide prestari nequit. Obseruetur hac fidei proprietates, quae sibi nullam, sed Deo omnem tribuit gloriam.

Et plene persuasus, quod quicquid promisit, posset etiam praestare.

SEXTA fidei conditio, quod fidei ea constantia & certitudo esse debeat, ut nullo pacto patiatur se auelli à promissionibus diuinis, sed semper incrementa sumat, certissima fiducia sibi persuadens, quod qui promisit, & possit & velit promissa praestare.

Ideo & imputatum est illi iniusticiam.

Exposuit qualis fuerit fides Abrahae. Nunc quid ea fides ei profuerit, adiungit, ac pronunciat eam fuisse Abrahamo imputatam ad iusticiam, hoc est, quod Abraham fide apprehenderit Christi iusticiam, qua illi imputata, iustus & acceptus fuit Deo. Haecenus Apostolus proposuit in illustri exemplo veram fidei indolem, nunc per locum à coniugatis definitionem fidei absolutam extruamus hoc modo: Fides est noticia & firma fiducia diuinarum promissionum, excludens carnis

sensum, ac rationis argutias pugnantes cum verbo promissionis diuina, atque adeo omnem hesitationem, acquiescens in verbo promissionis diuina, sua constantia omnem incredulitatem vincens, qua cum vere Deo gloriam tribuat, plenissima fiducia promissa Dei expectat.

Hac fidei iustificantis ratio est, qua breuius in hanc summam cogi potest: Fides est noticia, assensus, expositio & certa fiducia promissa salutis propter Christum. Huc adyctiam memorabile dictum Bernardi de fide: Transgreditur, inquit, fides rationis fines, humana natura vsum, experientie terminos.

Non scriptum est autem propter illum tantum, quod imputatum sit illi. Sed etiam propter nos quibus imputabitur credentibus in eum, qui excitauit Dominum nostrum IESVM à mortuis, qui traditus fuit propter peccata nostra, & excitatus est propter iustificationem nostri.

Translatio hypothesis ad thesin, seu accommodatio exempli Abrahami ad credentes. Hanc accommodationem amplificat Apostolus ab obiecto fidei, & simul qua sit materia nostrae iustitiae exponit, sed breuius, quia hoc in quinto capite profequitur latius. Obseruetur hic catholica doctrina de beneficijs Christi, qui morte quidem sua, hoc est, obedientia tota crucis expiauit peccatum. Est enim victima, ἁγίων & σωσθων, quo homines à iure peccati absoluti & redempti aeterna donantur salute, resurrectione vero iusticiam nobis parauit. Nam nisi resurrexisset Dominus, victima ipsius nequaquam fuisset satis nobis à iure peccati redimendis. Nam tum non victor mortis, sed superatus à morte fuisset.

Hoc loco obseruemus synecdochen vsitatam in scripturis, qua parti saepe tribuitur quod est totius. Hic tribuit resurrectioni Christi iustificationem nostri, in quinto eandem sanguini Christi, hoc est, victima Christi ascribit. Hinc docemur beneficium

beneficium salutis cum toti obedientia Christi, tum singulis eius partibus tribuere. Recte proinde dicitur: Christus natus, circumcissus, oblati in templo, passus, excitatus à mortuis propter nostra peccata, Et rursus singulis actionibus Christi idem effectus tribui potest, ut Christus sua natiuitate nos redemit, & sic de alijs. Pendet ergo salus nostra tota, non ex nostris, sed ex Christi meritis: quorum verè participes sumus, quando Christum fide intinimus, tunc enim fit nobis & umbraculum quo tegitur peccatum nostrum, & iusticia qua placemus Deo dilecti in dilecto.

Caput V.

Summaria comprehensio quinti capitis.

FRVCTVS iustificationis enumerando amplificat Apostolus caritatem Dei erga homines. & ut doceat quæ sit materia iusticiae, de qua hactenus disputauit, instituit collationem Adæ & Christi, ostendens, quod ut Adæ lapsus fuerit nobis iniusticia, mortis & damnationis causa: ita Christi obedientia sit nobis iusticia, vita ac salutis materia.

Ordo & partes capitis quinti.

Absoluta confirmatione iustificationis ex fide, commode Apostolus in principio huius capitis, quæ beneficia cum iustificatione coniuncta sunt, enumerat, ut sunt, pax cum Deo per Christum, accessus ad Deum, spes glorie Dei, consolatio sub cruce, & gloriatio in Deo. Horum omnium causam principalem interponit, caritatem Dei erga homines, quam caritatem à signis & comparatis amplificat. Deinde tertio loco, ut doceat quenam sit illa iusticia Dei, qua iustificatur qui credit, monstrat, Quod ut ab Adam peccatum, mors & damnatio, ita à Christo proficiatur iusticia, vita & salus.

Exegesis quinti capitis, cum obseruatione doctrinarum.

Iustificati igitur ex fide, pacē habemus apud Deū, per Dominum nostrum Iesum Christum.

Hunc PRIMVM effectū iustificationis infert ex fine quarti capitis, ibi enim ratio ponitur, cur iustificati ex fide, habeant pacem cum Deo, videlicet quod eorum peccatum sit expiatum morte Christi. Fecit enim peccatum Deum nobis inimicum & hostem. Quare eo sublato, inimicitia quoque tollitur, & pax stabilitur, quæ pax fundatur in voluntate Dei, charos nos habentis in filio expiatore peccati, & terminat in fide nostra recipiente oblatam gratiam.

Porro hæc brevis sententia continet & uberrimam doctrinam, & consolationem dulcissimam. Doctrinæ partes sunt plures. PRIMA, Quod iusticia sit ex fide. SECUNDA, Quod iustificatio sit reconciliatio nostri cum Deo. TERTIA, Quod hæc reconciliatio sit facta per Dominum nostrum IESUM CHRISTVM Mediatorem, cuius victima merito absolui à reatu, donamur iusticia ipsius, & acceptamur ad vitam æternam gratis, propter CHRISTVM. QUARTA, Quod sine fide rei sumus coram Deo, hostes Dei, & subiecti damnationi, ut qui adhuc sub ira Dei detinemur captivi. QUINTA, Refellitur falsissimum dogma eorum, qui fingunt homines meritis congrui ante gratiam preparari ad iustificationem. Quid enim quæso mereri potest iniustus, reus, damnatus, sub ira Dei constitutus? Talis est omnis, qui non est iustificatus ex fide.

Consolationis summa est, quod credentes sciant se habere Deum propitium, sciant se acceptos esse fide, et si adhuc sentiunt peccatum. Non enim sua merita, sed CHRISTVM Mediatorem intuentur. Contra autem nunquam possunt tranquillo esse animo, qui opera & merita spectant, & ea tanquam mediatores inter se & Deum collocant, quod sane omnes illi faciunt,

faciunt, qui suis operibus iustificari volunt.

Per quem etiam fide habuimus accessum in gratiam hanc, in qua stetimus.

SECUNDVS effectus fidei primo necessario coniunctus, nempe accessus in gratiam Dei. Hic accessus non pedibus corporis, sed fiducia fit Mediatoris, dum ex fide Mediatoris Deum inuocamus. Gratia fauor Dei est, cuius fundamentum est gratuita beneuolentia in Deo, qui nos in Christo charos habuit. Terminus est persona placens fide. Atq; ita hoc loco vox gratia omnino accipienda est. Interdum gratia vox per metonymiam pro effectibus fauoris Dei sumitur, idq; tripliciter. AVT enim accipitur p imputatione iusticie, ut infra, ubi gratiam & donum coniungit. AVT pro infusis donis, ut sunt fides, gaudium spiritus, pax, tranquillitas conscientie &c. AVT pro donis ad hanc vitam potissimum spectantibus, qualia sunt anime & corporis dotes varia & multiplices. Cum his etiam conuenit Augustini distinctio, qui duplicem gratiam facit, quarum una gratia gratis dans, altera gratia gratis data appellatur. Gratia gratis dans, est ipse fauor Dei, seu Deus ipse. Gratia gratis data est, quicquid ex fauore Dei nobis datur, ut illa sit causa, hac effectus. Opponitur autem gratia merito, ut infra cap. 10. & debito, ut supra cap. 4. Merito quidem, quia nulla in nobis sunt merita fauoris Dei. Debitum uero, quia Deus ex sola gratia in nos liberalis est, non expectans ullam nostram compensationem. Recte igitur Augustinus. Gratia est, inquit, nullo modo, que non est gratuita omnimodo. Dicitur enim gratia, ut idem testatur, quia gratis datur, Gratis autem datur, quia merita non precesserunt, sed beneficia Dei te prauenerunt. Eiusdem Augustini est & hac distinctio, ut sit gratia Vna operans, Altera cooperans. Illa preparat hominis uoluntatem ut velit, hac adiuuat ne frustra velit. Sed hac distinctio est gratie gratis dantis, estq; non forme, sed modi distinctio. Hac de Gratia vocabulo admonere hoc loco uolui, ut

studiosi in lectione scriptura significata huius vocis rectè applicent. Iam quæ potissimum hic obseruanda sunt, annotabimus.

PRIMO itaque loco obseruetur effectus fidei, qui est non solum accessus ad Deum, verumetiam perseuerantia in gratia, quæ significatur standi vocabulo, ut fides sit perseuerans in gratie fiducia.

SECUNDO loco obseruetur testimonium, quod fides significet non tantum noticiam historie & assensionem, sed etiam fiduciam. Nam per historie noticiam & nudam assensionem nemini patet accessus ad Deum. Unde ad Ephesios 3. Per quem habemus audaciam & accessum in fiducia per fidem ipsius.

Obseruetur PRÆTEREA maxima credentium consolatio, quæ ex hoc loco peti potest. Credentes enim non in se, non in vllis suis meritis & dignitate, sed in solo CHRISTO habent fiduciam accedendi ad Deum, obtinendi gratiam, & in diuino favore perseuerandi. Huc pertinet illud Augustini: Totius fiducie certitudo in precioso sanguine IESV CHRISTI. PRÆTEREA cōstatutur hoc Pauli dicto pestilentissimus Papistarum error, qui iubent querere alios mediatores & patronos, quàm vnicum IESVM CHRISTVM. Dicunt presumptionem esse sine patrono accedere ad DEVM, quare ut contumelia afficiunt CHRISTVM Mediatorem, & stabiliunt idololatriam: ita summa consolatione spoliant homines, eos auocantes à vero Mediatore, ad inuocationem Sanctorum, quod est Antichristi proprium.

Et gloriamur super spe gloriæ Dei.

TERTIVS effectus fidei, gloriatio sancta, quæ est cum pijs non solum a quo animo & moderato sunt: sed etiam cum magna leticia persusi, placent sibi de hereditate cœlesti, quæ ipsos manet. Hæc gloriatio nititur spe certissima, quæ est cōstans & firma expectatio promissæ hereditatis, quæ hereditas hic gloriæ

voce

voce significatur, quam Deus olim iuxta suam promissionem pijs donabit. Accipitur enim hic gloria Dei actiue. Hanc gloriam etiam iustificationi subiungit Apostolus, infra cap. 8. Quos, inquit, iustificauit, hos & glorificauit. Est proinde iustificationi proximus gradus gloria hæc seu gloriatio, qua resurrectionis corporibus glorificabimur. Hic Pauli locus aperte pugnat cum dubitatione Papistica. Qui enim fieri potest, ut is gloriatur super spe gloria Dei, qui dubitat an sit in gratia, nec ne. Porro quod in tertio capite dictum est, gloriacionem exclusam esse, non cum hoc loco pugnat: Illic enim gloriacionis fundamentum est meritum humanum seu opus, hic verò fiducia in Deum, qua nititur constantia promissionis diuine, & hæc est gloriatio in Domino, de qua Paulus 1. Corinth. 1.

Non solum autem hoc, sed etiam gloriamur in afflictionibus.

QUARTVS effectus fidei, gloriatio in presentibus erumnis, quæ sane gloriatio magnum est paradoxum sensui carnis & sapientiæ humane. Vis veræ & viuæ fidei tanta est, quod in media morte animum erigat, consoletur, atq; inuitum infra-ctumq; reddat. Dominus in Euangelio iubet, ut sui discipuli gaudeant, quando ab ingrato mundo affliguntur, id quod etiam fecerunt flagellati à principibus sacerdotum, ut testantur acta Apostolica. Verum hæc gloriatio super afflictione non ex eo prouenit, quasi afflictio per se esset expetenda ut bona, Sed gloriacionis huius causa, ex quibus æstimabitur, aliunde proueniunt. PRIMVM enim pijs, sub cruce constituti, intuentur Christum, qui pependit in cruce, cui cum se conformes fieri per crucem animaduertunt, ex illa conformitatis cogitatione non parum consolationis capiunt. DEINDE Christum glorificatum intuentur, unde spem concipiunt de futura glorificatione sibi promissa, quæ suo tēpore reuelabitur. PRÆTEREA, patris clementissimi voluntatem considerant sancti, qui castigat filios suos paterno animo, non ut perdat, sed ut cruce veluti

excoctos puriores reddat. Proinde non gloriantur pijs de cruce, ac si suo genere esset bonum, sed propter euentum. Verum quia caro & sanguis longe aliter de cruce indicant; addit huius dicti: *Gloriamur in afflictionibus, confirmationem.*

Scientes quod afflictio tolerantiam operatur, Tolerantia probationem, Probatio spem, Spes non confundit.

Dixit iustificatos gloriari in afflictionibus: Nunc eius paradoxum rationem subiicit ab usu crucis. Vititur autem Apostolus Rhetorica gradatione causarum & effectuum, quae quoniam nuda proponitur, non indiget quoad formam attinet nostra explicatione, nisi quod liptote sit in postrema propositione: Spes non confundit, hoc est, spes gloriam affert. Iam connecte subiectum primae propositionis cum praedicato postremae, & concluditur hoc modo: Ergo afflictio est gloriosa. Atque ita sententia fit magis perspicua mutatione Rhetorica gradatione in Soritem Dialecticum. Iam materiam excutiamus. Quid sit afflictio notum est. Tolerantia est, qua patienter afflictio sufferitur. Probatio est, qua multa tolerando probati facti sumus. Spes est fiducia probatione firmata, qua pius expectat promissam immortalitatem. Haec est rerum harum non naturalis consecutio, sed supernaturalis, siquidem in solis renatis locum habet. Nam cum pijs cernunt bonam Dei voluntatem & praesentiam in aduersis, augetur in illis patientia. Huius occasio est afflictio, ubi enim non est afflictio, ibi nec patientia locum habet. Contra in prophanis & epicureis hominibus afflictio fremitum aduersus Deum, impatientiam, ac tandem desperationem ac mortem parit, tantum abest, ut patientiam operetur.

Huius diuersitatis ratio haec est. In ijs prae lucet cum fide doctrina de causis, quare Deus velit Ecclesiam subiectam esse cruci, quarum cogitatione spiritus in renatis se erigit aduersus crucem. Haec causae epicureis & impijs sunt ignotae, qui
tantum

tantum quæ carnis sunt, sapiunt. Verum hic aliquis merito obiecerit Abrahamū, Dauidem, atque multos alios pios non raro gemuisse sub cruce, atque ardentem precatos fuisse mitigationem. Respondeo. Duplex effectus crucis est in pijs, secundum duplicia principia. Nam si externum hominem respicis, hic tristatur, dolet quoties cruce premitur, ut in Davide & Iob videmus. Contra, si internum intueris hominem, hic exhilaratur & exultat sub cruce. Caro enim infirma est, inquit DOMINVS, spiritus autem promptus. Item, Tristis est anima mea usq; ad mortem. In Iob videmus luctum carnis & spiritus sub cruce. Secundum carnem tristatur adeo, ut maledicat diei in quo natus est. Secundum spiritum autem exultat in redemptore & cogitatione futurae immortalitatis, Scio, inquit, quod Redemptor meus viuat, & quod in extremo die resurrecturus sim, &c. Quod ergo per se pœna peccati est, & suo genere malum, hoc pijs fit bonum & salutare, iuxta illud: Diligentibus Deum omnium cooperantur in bonum. Porro patientia seu tolerantiæ effectus est probatio, qua aliquis exploratus & probatus declaratur. Passivæ enim vox probationis accipi debet. Nam græcè ἐξομωμένη, quæ est effectus patientiæ. Verum cum Iacobus contrario modo videtur loqui, cum ait: Probatio fidei vestrae operatur patientiam, non intelligendum est de probatione passivâ, sed activâ. Nam Græcè ἐξομωσις, hoc est, quod probat & explorat. Nam loquitur de tentatione quæ probat & explorat fidem, ut ignis aurum, Vnde nascitur patientia, ex qua ἐξομωμένη, quæ sentitur fides non simulata, sed vera potius ac vivâ, atque ideo spem operari ab Apostolo dicitur. Nam ut fides est fiducia presentis gratiæ: ita spes est fiducia futura gloriæ.

Quia caritas Dei effusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.

Ratio certitudinis spei iustificatorum à causâ infallibili sumpta, videlicet à caritate Dei erga iustificatos. Concluditur

autem hac ratio aptissimè hoc syllogismo :

Qui diliguntur à Deo non sua frustrantur spe.

Iustificati fide diliguntur à Deo. Igitur,

Sua non frustrantur spe.

Maiores per se euidens est. Nemo enim qui diligit alium, sincere fallit amicum, qui de se bona sperat, praesertim ubi accessit constans & voluntaria promissio. Minor probatur arrhabone spiritus. Is enim reddit iustificatorum cordibus testimonium dilectionis Dei erga ipsos, iuxta illud 2. Cor. 1. Dedit arrhabonem spiritus in cordibus nostris. Atque hac est argumenti sententia.

Caritas Dei hic accipi aeternè debet. Nam de ea loquitur caritate Apostolus, quae Deus pater in filio nos prosequitur. Hac effusa est, inquit, per Spiritum sanctum in cordibus nostris, hoc est, Spiritus sanctus inexhaustam bonitatem Dei nostris obsignat cordibus, quando in eis accendit fidem, inuocationem, leticiam cordis, patientiam, & alios motus congruentes cum voluntate Dei. Haec Spiritus sancti flammula certissima sunt indicia praesentis Spiritus sancti, qui datus est, ut sit testimonium dilectionis Dei erga nos. Obseruetur ergo hoc loco testimonium praesentiae Spiritus Dei in homine, ab euidentissimo signo, quod est effectus ipsius spiritus in homine, qui effectus carnis spiritui ex diametro aduersatur, & potissimum in eo situs est, quod homo retineat fidem & bonam conscientiam. DEINDE, quod hac Spiritus praesentia sit testimonium caritatis Dei paterna erga nos, TUM, quod hinc, hoc est, ex testimonio caritatis Dei spes nostra confirmari & excitari debeat, ut iam firmissimi & certissimi simus de promissa hereditate caelestis. PRÆTEREA admonemur hoc loco humilitatis & sanctitatis, ne vel superbia vel impuritate expellamus castissimum hunc Spiritum, & excidamus gratia praesenti, & gloria futura. Papistae hunc locum perperam interpretantur de caritate qua nos Deum diligimus, ac si nostra dilectio causa spei esset. Quorum errorem refutat & argumenti series, & Paulus ipse se clarè interpretatur, cum ait: Compendat autem suam cari-

tatem

tatem erga nos Deus &c. Præterea si hoc Apostoli dictum intelligendum esset de dilectione nostra, ac si illa fundamentum esset spei, omnium hominum conscientia cogerentur contrarium fateri, videlicet quod potius desperationis causa esset dilectio nostra quam spei: Cum constat nostram dilectionem per quam exiguum esse & immundam, & qua contaminatur alijs impuris affectibus. Quid præterea consolationis haberet hoc argumentum. Nos diligimus Deum, Ergo non frustrabimur spe, Præsertim cum dilectio sit opus legis, quod habet annexam conditionem implicitam, sed impossibilem, Tum enim redditur promissio legalis, ubi legi satisfactum fuerit.

Christus enim cum adhuc essemus infirmi, suo tempore pro impijs mortuus est.

Ætiologia est ab affectu caritatis Dei. Nam affectus ex actionibus cognoscitur:

Christus mortuus est pro infirmis & impijs, ut eos à morte æterna liberaret.

Ergo, Maxima est Dei caritas erga nos, qua unicum suum filium dedit, ut solueret λύτρον pro nobis.

Huc illa sententia Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret. Quod autem addit, κατὰ καιρόν, secundum tempus, seu ut nos vertimus, suo tempore, Significat tempus illud opportunum, quo pater apud se constituerat filium in mundum mittere, ut fieret victima pro mundo. Huc illud ad Gal. 4. Quando venit plenitudo temporis, emisit Deus filium suum natum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret. Pertinet & huc Prophetia Iacob patriarchæ, & Danielis de tempore aduentus Christi. Porro quod Apostolus dicit: Cum adhuc essemus infirmi seu inualidi, destituti omnibus viribus (nā hac vis est Græcæ vocis ἀσθενῶν) relationē habet duplicis temporis, videlicet ante conuersionē & post conuersionem. Ante conuersionem omnes homines sunt & ἀσθενῶν & ἀρετῶν, ἀσθενῶν quidem, hoc est, omnibus viribus

destituti & minime apti ad intelligenda & sapienda quae Dei sunt. Nam ut alibi dicit Apostolus *ἄχρηστος* homo non capit ea quae sunt Spiritus Dei, cuius ratio redditur ad Ephes. 4. vbi tribuit τῷ ᾧ, hoc est, principi animae parti *ματαιότης*, vanitatem, τῇ δυνάμει, tenebras siue caliginem. Quare necesse est in non renatis ignorantiam rerum diuinarum esse. Deinde tertio loco tribuit cordi, hoc est, voluntati & affectibus *πώρασις*, hoc est, obdurationem, hoc est, summam contumaciā qua aduersus Deum ruunt homines indulgentes suis prauis affectibus. ἀσεβείας verò, id est, sine cultu, scilicet Dei. Non enim Deum coluerunt, sed multiplici idolomania se contaminauerunt. Hac duo epitheta hominibus ante conuersionem tribuit Apostolus, ut inde illustrior appareat caritas Dei erga nos, qui pro talibus filium suum in mortem tradere voluit. DEINDE significat Apostolus, quod in conuersione donentur homines nouis viribus, ut iam conuersi, et si lege plenam obedientiam praestare non possint: tamē possint aliqua Deo grata facere. Nam & donantur noua luce, & adiuuantur a Spiritu sancto, ut Deum veris cultibus iam colere incipiant. Sed quomodo hac simul Deo conueniunt, ut & intime amet homines, & tamen eosdem ut hostes persequatur nondum conuersos? Duo in homine intuetur Deus, VNVM, quod ab ipso est, ALTERVM, quod ab homine & à Diabolo. Amat quidem nos, quia eius sumus creatura ad ipsius imaginem conditi, Persequitur verò ut hostes, idē, propter peccatum. Amor ex misericordia est, persecutio ex iusticia. Misericordia vult homines saluare Deus, iusticia vult eosdem punire. At sapientia Dei fecit & misericordia & iusticia locū. Misericordiae quidem, dum perditorum hominum miseria afficitur Deus, & ad iuuandum mouetur. Iusticiae verò dum filium mittit, qui nostra causa in se recepta satisfacit iusticiae Dei, ut omnis qui credit in hunc filium, non moriatur, sed viuat vita aeterna, in alios autem exerceatur iudicium iustum abique misericordia.

Enimuero

Enimuero vix pro iusto quisquam moriatur. Nam pro bono forsitan aliquis mori sustinet.

Amplificat Dei erga nos caritatem duplici collatione. PRIOR est, vix pro iusto quopiam homine quisquam velit mortem subire, At Deus filium suum dedit, qui pro nobis non modo non iustis, sed etiam sceleratissimis moreretur. POSTERIOR, eius caussa, à quo quisquam beneficium acceperit, forsitan sustineat mori, At Deus, cum non modo nullis à nobis beneficijs esset affectus, sed etiam nos sibi insensissimos hostes esse non ignoraret: tamen filium unigenitum in mortem pro nobis tradidit. Quare necesse est ardentissimam dilectionem esse, qua nos est persecutus. Hac videtur simplicissima huius loci sententia. Nam ut infirmo opponit iustum, ita impio bonum & alijs commodum. Nec mutatio numeri quęquam offendet, quę est frequentissima apud Hebræos, qui sæpe numerum singularem collectiue accipiunt. Quidam interpretes Bonum & iustum accipiunt in neutro genere, ut pro iusto mori, sit pro re iusta mori, hoc est, cum quis legibus mortem debet, & pro bono, hoc est, pro re bona, ut si quis mortem oppeteret volens pro patria aut liberis, Sed peristasis loci facit, ut priorem interpretationem præferam, quę & autoritate veterum, Chrysostomi, Athanasij, Ambrosij, Sela, & aliorum nititur.

Commēdat autem suam caritatem erga nos Deus,
Quod cum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit.

Accommodatio est collationis proposita, cuius hac vis est, Si quis sustineret mori pro iustis & bonis, certè maximam suam erga ipsos declararet dilectionem, At nunc Christus filius Dei mortuus est pro nobis non iustis, sed iniustis, non bonis, sed malis, Nihil enim commodi aut utilitatis à nobis expectauit. Ergo necesse est immensam & ineffabilem caritatem Dei fuisse, qua motus, filium suum unigenitum pro nobis dederit. Hac Pauli concio de caritate Dei erga nos, diligenter obser-

uetur. Continet enim & doctrinam utilissimam, & consolationem uberrimam, & confutationem iusticiariorum validissimam. DOCTRINA est, quod Christi mors impietatis hominum expianda gratia sit facta, quodq; ea sola salutis meritoria sit. CONSOLATIO hic proponitur contra iram Dei summa, videlicet quod filius Dei adeo homines dilexerit, ut in se deriuaret iram patris, ne humanum genus conditum ad imaginem Dei, aeternum periret. CONFUTATIO est erroris pharisaici omnium temporum, quo putatur quod alys medijs liberentur homines à peccato & morte, quam sola filij Dei victima.

Multo igitur magis iustificati nunc in sanguine eius seruabimur per ipsum ab ira.

Illatio à minori ad maius. Confert autem homines eosdem pro duplici eorum statu. Aut enim adhuc peccatores sunt, hoc est, rei aeternae mortis propter peccatum, aut sunt iustificati fide. Iam Deus dilexit nos peccatores, Igitur, Multo magis iustificatos diligit, Si diligit, certè non damnabit. Neque enim damnare potest quos à reatu absoluit. Est enim reatus damnationis causa. In voce Ira, est metalepsis. Nam ex ira damnatio intelligitur. Obseruetur igitur hic rursus beneficium reparationis totum uni CHRISTO ascribendum esse. Nam hic Apostolus disertè iustificationem & glorificationem, quae est liberatio ab ira & damnatione, adeoq; integra salutis possessio uni Christo tribuitur.

Nam si cum inimici essemus, reconciliati fuimus Deo per mortem filij ipsius. Multo igitur magis seruabimur per vitam ipsius.

De mortis Christi efficacia per collationem effectuum dixit: Efficax fuit mors Christi ad abolendum peccatum eorum, qui adhuc erant inimici Dei. Proinde multo magis est efficax ad abolendam iram Dei aduersus eos, qui iam non sunt peccatores amplius, Sed iustificati, hoc est, absoluti à peccato:

cato: Nunc autem addit argumentum ab efficacia vite Christi, idg, per collationem virtutis, mortis & vite Christi. Mors caussa est reconciliationis, Vita caussa est salutis seu acceptationis ad vitam aeternam. Concludit autem hoc modo à minori ad maius:

Mors Christi fuit efficax ad reconciliandos nos Deo.

Multo igitur magis vita Christi, hoc est, resurrectio Christi efficax erit ad communicandam reconciliationis vitam aeternam, qua vita aeterna reconciliationis & iustificationis finis est.

Obseruentur ergo distincta Mediatoris beneficia, qui ut morte sua expiat peccatum, & reconciliat nos Deo: ita vita sua, hoc est, resurrectione iustificat, ac in integram salutis possessionem nos introducit. Quid hinc sequitur? Id quod confirmandum proposuit Apostolus: Videlicet spem iustificationum non fore irritam, ut quae nititur firmissimis fundamentis caritate Dei patris, ob signatione Spiritus sancti, morte & vita filij, Siquidem morte expiatum est peccatum, vita autem parta est iusticia & salus.

Neque id solum, sed etiam gloriamur in Deo per Dominum nostrum Iesum Christum.

Hic QVINTVS iustificationis seu fidei effectus est, gloriari in Deo, quae gloriatio est spiritualis quadam ratione, qua non solum gloriamur super spe gloriae Dei, Sed etiam in ipso fundamento spei, hoc est, in ipso Deo, videlicet quod sit noster Deus, qui nos tuetur & defendit. Hinc consolatio petenda est in omnibus aduersis. Si enim Deus pro nobis, quis contra nos? Si Deus iustificat, quis est qui condemnat. Verum ut abducat Apostolus nos à cogitatione suae dignitatis siue indignitatis nostrae, causam huius gloriationis non in nobis, sed extra nos ponit, cum inquit: Per Dominum nostrum IESVM CHRISTVM.

Per quem nunc reconciliationem affecuti sumus.

Aliquoties dixerat Apostolus nos reconciliatos esse Deo per Christum, iam ideo idem repetit, ut paret sibi viam ad declarandam eam iustificationis partem, quam in propositione attigit, quæ est iusticia Christi imputatio. Haftenus enim partim in genere de iustificatione disseruit, partim de prima eius parte, videlicet de expiatione peccati, seu absolutione à peccato, quæ est remissio peccatorum, partim etiam de acceptatione reconciliatorum ad vitam æternam, idq̃ gratis propter Christum. Verum quia & remissio peccatorum, & acceptatio personæ nititur Christo fundamento & autore, cuius iusticia credentibus imputatur, ut appareant iusticoram Deo, iam de ea iusticia disputationem aggreditur. Nam cum merito quæri posset, quanam sit illa Dei iusticia de qua haftenus toties dictum est, & cum ea Christi propria esse definitur, adhuc quæri posset, quomodo vnius iusticia multis sufficere possit & imputari. Eam ergo iusticiam explicandam nunc aggreditur, & modum imputationis vsque ad capitis huius finem ostendit, idq̃ pulcherrime per collationem causarum & effectuum. Cōfert enim inter se peccatum & iusticiam, Christum & Adam, mortem & vitam, legem & gratiam, ex quorum collatione non solum modus iustificationis nostri aperte concluditur, Verum etiam alij multi loci, iſq̃ in scriptura præcipui offeruntur: quorum noticia admodum utilis est, ad declarationem mysterij salutis & reparationis nostræ apud Deum. Hec ergo pars in primis cognoscenda & observanda est, non solum quia continet præcipua doctrinæ cœlestis capita, Verum etiam quia valide refutat Osandricum errorem, & aliorum veterum & recentium scriptorum, qui à vera nostræ iustificationis materia aberrarunt.

Propterea sicut per vnum hominem peccatum in mundum introijt, ac per peccatum mors: Et sic in omnes

omnes homines mors peruasit, quatenus omnes peccauerunt. Vtique ad legem enim peccatum erat in mundo. At peccatum non imputatur quando nō est lex. Sed regnauit mors ab Adam vsque ad Mo- sen, etiam in eos, qui non peccauerunt, iuxta simili- tudinem transgressionis Adę, qui est typus eius, qui erat futurus.

Quoniam dixit Apostolus reconciliationem factam esse per Christum, Nunc modum ostendit, quomodo id fieri potuerit. Videtur enim parum conuenire, asserere vnius Christi fa- ctum multis imputari posse. Hoc autem ut explicet Apostolus, collationem facit causarum & effectuum. Confert enim A- dam & Christum, & ostendit quid uterque fecerit. Confert autem eos tum in re simili, tum in contraria. Similes enim sunt in eo, quod uterq; quod est suum, cum suis communicat. Rur- sus in eo plane dissimiles sunt, quod Adam peccatum in suos natura deriuat in mortem, Christus vero suam iusticiam cum suis per gratiam communicat in vitam. Non est ergo mirum vnius Christi iusticiam imputari multis in vitam, cum vnius Ada lapsus imputatus sit multis in mortem. Atq; hæc est ar- gumentipresentis summa. Verum ut textum Paulinum pleni- us intelligamus, PRIMVM collationem ipsam verbis Pauli proponam, & ἀποδοσι collationis adiungam integre, quam attigit tantum Apostolus. DEINDE verba textus ordine ex- plicabo. Est autem hæc collatio: Quemadmodum per unum (Adamum) peccatum, (hoc est reatus) in mundum intrauit, & per peccatum mors (hoc est, corruptio & damnatio) & sic in omnes homines (ab illo vno Adamo per naturalem propa- gatos generationem) mors peruasit, etiam in eos qui non pec- cauerunt simili transgressionem cum Adam: Ita per vnū Chri- stum iusticia in mundum intrauit, & per iusticiam vita, & sic in omnes homines (à Christo per regenerationis gratiam pro- pagatos) vita peruasit etiam in eos, qui non fuerunt iusti simili

obedientia cum Christo. Hec integra est collatio. Sed Paulus pro apodosis posuit hac verba: Qui est typus eius, qui erit futurus, hoc est, Christi. Typus autem ad propagandi similitudinē, non ad res ipsas propagatas pertinet. In eo enim, ut Ambrosius ait tantum forma Adæ Christus, qui quod unus peccauit, unus emendauit. Iam verba textus particulatim excutiamus: Quemadmodum, inquit, per unum hominem peccatum in mundum intrauit, & per peccatum mors. per unum hominē intelligit primum hominem, videlicet Adam, qui fuit veluti massa, unde ceteri homines sunt desumpti. Per hunc, inquit, peccatum intrauit in mundum. Peccatum originis sentit. Sunt autem duo in peccato originis consideranda, Reatus scilicet & Corruptio: quæ duo, etsi non possunt separari, tamen accuratè distingui debent. Sicut enim Adam, admissio peccato, primum reus factus est iræ Dei. Deinde, quia reus erat, pœna peccati, id est, corruptionem illam tum animi tum corporis subiit. Atq; hoc est quod Paulus dicit. & per peccatum mors. Sic quoque in posteros naturam transmisit tum ream inprimis, tum corruptam. De reatus igitur propagatione proprie agit hoc loco Apostolus, cui opponitur imputatio iusticiæ Christi. Nam cum Christus morte sua reatum eluit, simul fideles iusticia imputata induit. Quod autem ad corruptionem attinet, ea diuersum habet remedium, nempe sanctificationem humana natura in Christo, de qua in octauo agitur.

Porro obseruandum est hoc loco, Adam considerari dupliciter. PRIMVM simpliciter sine respectu ad posteros: quæ ratione nullus est reus ipsius delicto. DEINDE relatiue, quatenus est prima radix nature humana, in quo totum humanum genus quodammodo fuisse manifestum est, atq; hac ratione reatus Adæ cum sua pœna, quæ est corruptio, deriuatus est in omnem eius posteritatem. Quapropter ut leprosi parentes generant leprosos liberos, qui liberi & lepra parentum & propria sunt contaminati: ita Adam reus & corruptus, generat ream & corruptam posteritatem, atque id est, quod Paulus ait: Sic

in omnes homines mors peruasit, scilicet cum reatu. Causam apponit: in quo, scilicet Adamo, Omnes peccauerunt, hoc est, rei fuerunt imputato posteritati reatu patris, cum quo coniuncta est & pœna, scilicet corruptio. Complectitur itaq; utrumq; peccatum originis, reatum & corruptionem. Nam utrumque propagatur ab Adam in posteros, Sed alterum causæ, alterum effectus rationem habet.

Vsq; enim ad legem peccatum erat in mundo.

Quid hoc sibi vult? Absurdum videri poterat homines cõdemnari, ut reos ante datam legem. Si enim peccatum est legis transgressio, necesse est legem esse ante peccatum. Hanc obiectione anteuertit Apostolus prolepsi Rhetorica, & asserit peccatum omnino fuisse in mundo ante legem, contra eos, qui ab Adamo non voluerunt propagari peccatum: Sed tum demum incœpisse, quando lex data, ab hominibus est violata. Sed effectus peccati ostendit, peccatum etiam fuisse ante legem datam in monte Synai. Nam fuit alia lex data Adamo in paradiso, quam nos omnes in Adamo transgressi sumus, sicuti docet pœna, quæ peccatum est consecuta.

At peccatum non imputatur, quando non est lex.

Hæc etiam aduersariorum obiectio est, quæ ex eo provenit, quod primam legem, quam transgressi sumus in Adamo, non attendant. Est autem hæc obiectio:

Peccatum est legis transgressio,

Ergo, Quando lex non est, neq; peccatum esse potest.

Nam accidens non cadit nisi in subiectum. Sed Paulus dat instantiam hoc modo:

Mors regnavit ab Adam vsque ad Moysen,

Ergo, Necesse est fuisse peccatum ante Moysen.

Nam mors sequitur peccatum ut iusta pœna. Sumitur autem hæc responsio à iusticia iudicis Dei.

Deus puniuit peccatum morte ante datam legẽ, Ergo,

Reus fuit homo ante datam legem per Moſen.

Cuius ergo legis fuit reus? Primum eiſdem, quam Adam transgreſſus eſt. Deinde legis non ſcriptæ in libris, ſed inſculpta in natura, de qua ſupra capite ſecundo.

Etiam in eos qui non peccauerunt, iuxta ſimilitudinem transgreſſionis Adæ.

Hæc verba coniungi debent cum principio huius pericopæ, hoc modo. Propterea ſicut per unum hominem peccatum in mundum intrauit, & per peccatum mors, & ſic in omnes homines mors peruaſit, etiam in eos qui non peccauerunt, iuxta ſimilitudinem transgreſſionis Adæ, Hoc eſt, Et ſi non omnes peccauerunt gultu pomi vetiti, ſicut Adam fecit: tamen qui ab eo tãquam à vicioſa radice ſunt propagati, peccatores ſunt & ipſi & damnati.

Ex hæc deſcriptione Apoſtolica concludamus definitionem peccati originis, hoc modo: Peccatum originis eſt, cum reatus, quo naſcentes rei ſunt ob peccatum Adæ, tum corruptio humana natura propagata ab Adamo, obnoxia morti & damnationi, niſi fiat remiſſio.

Sed non ſicuti delictum, ita & donum.

Hæc propoſitio eſt diſſimilitudinis inter Adamum & Chriſtum. Dixit Chriſti typum fuiſſe Adamum, At ne quis eandem rationem in typo & antitypo ſtatueret, dicit Apoſtolus maximam diſſimilitudinem factorum Adæ & Chriſto eſſe. Ab illo enim delictum, ab hoc donum, hoc eſt, iuſticia qua nobis imputatur.

Nã ſi vnus delicto multi mortui ſunt, Multo magis gratia Dei & donum per gratiam, quæ eſt vnus hominis Ieſu Chriſti, in multos abundauit.

Ratio & declaratio diſſimilitudinis inter delictum & donum. Si lapſus Adæ ceſſit τοῖς πολλοῖς, id eſt, multis illis, hoc eſt,

est, toti posteritati Ada in mortem, Multe magis gratia Dei & donum per gratiam, quæ est vnius Iesu Christi, cedit multis in vitam. Hac argumenti propositio est.

Assumptio est:

Sed lapsus Ada cessit toti posteritati ipsius in mortem. Hinc sequitur conclusio: Igitur, Multo magis gratia Dei, & donum per gratiam, cedit multis in vitam.

Gratiam opponit Apostolus ira Dei ut donum reatui. Est enim GRATIA fauor Dei, quo cælestis pater nos cõplectitur in filio. DONVM autem est ipsa obedientia CHRISTI, qua nobis imputata, absoluihur à reatu. Differunt ergo Gratia & Donũ, ut causa & effectus, Gratia enim doni causa est. Quidam per gratiam intelligunt remissionem peccatorum, & per donum sanctificationem & nouitatem. Sed horum sententiam refutat non solum series argumẽti, verumetiam Apostolus ipse satis indicat, quid per donum velit significare. Nam ut paulo antea delictum opposuit dono, ita postea ait: Qui acceperunt abundantia gratia & doni iusticia. Porro hac iusticia CHRISTI nunc ab Apostolo dicitur χάρισμα, nunc δώρεμα, nunc δωρεά, quæ tria Latinus interpres una latina voce reddidit, nempe DONI. Sed discrimen hoc est: Δωρεά genus est ad χάρισμα & δώρεμα. χάρισμα autem dicitur, respectu Dei nobis iusticiam imputans. δώρεμα, respectu nostri, quia ea iusticia donati sumus. Proinde χάρισμα ipsius δωρηματος causa est, quod δώρεμα paulo infra δικαίωμα vocatur, quia donum illud, quod est obedientia Christi, nos iustos efficit.

Et non sicut per vnum qui peccauit, donum.

Secundæ differentie inter delictum & donum propositio. Oratio autem hac deficiens ita completur: Et non sicut delictum per vnum qui peccauit, ita donum, per vnum qui iustus fuit se habet. Sensus proinde est huius propositionis: Non est eadem ratio delicti, quod per vnum peccatorem in alios permanuit, & doni quod per vnum iustum ad alios peruenit.

Hac differentia ideo obseruanda est, ne quis ex eo, quod dixerat, Adam typum esse Christi, inferret hanc similitudinem propagationis delicti & doni, Quemadmodum Adam uno peccato originali coniecit mundum in mortem & damnationem: ita Christus ab uno illo peccato Adami, hoc est, originali sua iusticia homines liberat. Verum huic obiectioni occurrit Paulus, statuens discrimen in typo & antitypo. Adam per unum peccatum damnauit mundum, Sed Christus ex gratia per suam iusticiam à multis delictis mundum liberat, hoc est, non solum ab originali, verumetiam ab omnibus alijs credentes absoluit. Obseruetur igitur contra Monachorum somnia hec insignis sententia, quam verba Pauli offerunt. Non quemadmodum vnus Adam peccans uno peccato coniecit mundum in damnationem: ita Christus ab vno tantum peccato liberat, sed à pluribus.

Nam iudicium quidem ex vno in condemnationem,
At donum ex multis delictis in iustificationem.

*Ratio propositionis, continens discrimen inter reatus propagationem, & doni. Cõpletur & hac oratio hoc modo: Nam iudicium quidem ex vno delicto introit in condemnationem, at donum ex multis delictis, hoc est, post multa delicta venit in iustificationem, quæ est absolutio & liberatio à reatu. Hic primum obseruemus iudicium hoc loco significare reatum, Nam ex reatu oritur condemnatio. Præterea quod per donum Apostolus intelligat iusticiam Christi, qua nobis imputata, non amplius rei coram Deo, sed iusti apparemus. Adhæc, quod iustificatio hominis sit imputatio iusticie Christi, & absolutio à reatu & damnatione, quæ damnatio ob reatum contingit. Nam Apostolus iustificationem opponit *κατάκριματι*, hoc est, condemnationi, quæ antithesis satis ostendit, quid Paulus per iustificationem intelligat.*

Nam si vnus delicto mors regnauit per vnũ, Multo
magis ij qui abundantiam gratiæ & doni iusticiæ
accipiunt

accipiunt in vita, regnabūt per vnum Iesum Christum.

Ætiologia est sumpta à virtute caussarum efficientium, per collationem minoris & maioris. Si tanta fuit delicti & reatus Adami vis, ut in totam eius posteritatem dimanarit in condemnationem, Multo profecto maior erit vis gratiæ & iusticiæ Christi, ut qui eius reddantur participes per fidem, vitam viuant æternam.

Obseruetur hic Hebraismus, quo abundantia gratiæ ponitur, pro abundante gratia, quæ opponitur iræ Dei: & abundantia doni iusticiæ pro abundante & donata, hoc est, imputata Christi iusticia. Rursus hic gratia & donum, ut causæ & effectus se habent, & aperte donum definitur iusticia, quæ donatur ex gratia, hoc est, gratis imputatur.

Itaque quemadmodum per vnus delictum (iudicium venit) in omnes homines in condemnationē. Sic etiam per vnus iustificationem (donum abundauit) in omnes homines in iusticiam vitæ.

Cōclusio est dissimilitudinis inter Adamum & Christum, quantum ad effecta contraria attinet. Erasmus in priorimēbro ex suo: propagatum est malum. in posteriori, propagatum est bonum adiecit, deprauata sententia Apostoli. Nam si admiserimus propagari bonum in iustificationem: sophistæ intrudent nobis suam inherentem qualitatem, qua homines iustos fieri fingunt. Rectius ergo complebitur sententia, si id quod deest restituiamus ex versu, qui paulo ante præcessit: Nam iudicium quidem ex vno in condemnationē: at donum ex multis in iustificationem. Ex hoc versu subiecta, iudicium & donum sumamus. Deinde verbum quod respondebit priori subiecto, sumatur ex versu, Sicut per vnum hominem peccatum in mundum intrauit, Quod posteriori respondebit, petatur ex illo dicto: Gratia & donum in multos abundauit. Hanc interpretationem facile approbat is, qui accuratius

totam hanc disputationem contemplatur. Vocabulum iustificationis bis positum, ut apud Græcos variat parascematismo, ita etiam hoc loco variat modo significandi. Nam PRIORI loco iustificatio Græcè δικαιωσις, ipsam iustificationis nostra materiam declarat, hoc est, iustificationē, qua ipse Christus iustus est sua obedientia. Opponitur enim delicto Adæ & nostro. POSTERIORI loco, iustificatio Græcè δικαιωσις, significat iustificationem, qua nos à damnatoria legis sententia absoluihur. Opponitur enim condemnationi communi. Differt ergo iustificatio priori loco posita, à iustificatione qua posteriori loco ponitur, ut causa à suo effectu. Hanc interpretationē germanā esse, antithesi collatio facile cōvincit. Quod autē addit Apostolus: Vita, notat finē iustificationis esse vitā aternā, quam in 8. cap. vocat glorificationē. Hoc etiam ex antithesi finis patet. Nam ut condemnationis finis est mors aterna, ita iustificationis finis est vita aterna. Docet præterea hac antithesis, quid apud Paulum significet iustificationis vox. Nam cum opponitur cōdemnationi, quid queso aliud significare potest, quam absolutionem à reatu, quæ fit cum Christi iusticia nobis imputatur?

Sicut enim per inobedientiam vnus hominis peccatores constituti sunt multi: Ita obedientia vnus, iusti constituentur multi.

Comprobatio conclusionis est per collationem causarum in contrarijs effectibus. Causa sunt Adam peccans, & Christus iustus: Effecta sunt, peccato Adæ multi sunt constituti peccatores, iusticia Christi multi constituti sunt iusti.

Obseruemus hoc loco PRIMVM definitionem vtriusque, hoc est, & delicti Adæ & iusticie Christi. Vt enim delictum Adæ definitur inobedientia esse erga Deum: ita iusticia Christi definitur obedientia, qua ipse Christus non solum satisfecit legi, verum etiam obediens fuit vsque ad mortem crucis. DEINDE quod, quemadmodum vnus Adam suo peccato nos reos fecit: ita vnus Christus sua obedientia nobis imputata, nos iustos

stos coram Deo constituit. Hinc ergo patet, quod quemadmodum reatus est ordinatio peccati Adæ ad damnationem: ita iustificatio est ordinatio iusticie Christi ad acceptationem nostri. Notetur igitur diligenter discriminẽ inter causam reatus, & causam iustificationis. Causa reatus & in Adam & in nobis est, Sed iustificationis causa in solo Christo existit, per quem etiam sanctificamur, vt incoetur in nobis noua obedientia. POSTREMO, obseruemus hic solidam refutationem erroris Osiandri, qui contendit homines iustificari essentiali Dei iusticia, propterea quod supra Apostolus distinguat inter iusticiam Dei & hominum. Sed Paulus hic apertissime illã Dei iusticiam desinit obedientiam Christi, quam multi constituentur iusti, quæ Christi obedientia ideo Dei iusticia dicitur, quia & Deum autorem habet, & summe Deo probatur.

Cæterum lex præterea introijt, vt abundaret delictum,

Quia aduersarij Pauli ex singulis pene verbis eius calumniandi occasionem quarebant, Paulus prudenter anticipat, quæ obijci possunt ab aduersarijs. Disputauit hætenus Apostolus, gratia Dei & obedientia Christi iustificari homines. Hanc doctrinam expugnare contenderunt aduersarij hoc modo. Si Christi obedientia ex sola gratia Dei iustificantur homines, profecto frustra per Moysen lex lata est. Quid enim aliud est lex, quam iusticie regula? Paulus respondet, & tribuit legi effectum, opinionioni aduersariorum prorsus cõtrarium. Aduersarij putabant legem esse latam quæ tolleret peccatum, & iustos faceret homines, Sed Paulus contra contendit, legem accessisse ad morbum naturalem, & eum magis auxisse in humana natura, & damnassee. Hic questio oritur difficilis: Cum nullus bonus magistratus fert legem, vt malum in sua repub. augeatur, immo potius vt minuat & tollatur: Quomodo quæso optimo Deo conueniet, vt ferat legem in hunc finem, vt peccatum abundet magis & augeatur? Ad hanc questionem

alij aliud respondent. Quidam dictum Pauli ad incrementum noticia & perniciæ referunt. Ad noticia quidem incrementum, quia vox legis ponit homini voluntatem Dei ante oculos, quam qui violat, scit se magis reum esse, quam si nulla extaret lex diuinitus lata, atque ideo supra dictum est: Per legem est agnitio peccati. Ad perniciæ verò incrementum, quia ex lege data scit maiestatem diuinam contemni præuicatione legis, magis apparet delinquentis præuicatio & contumacia, nam suam voluntatem diuinæ anteponit. Hæc etsi vera sunt: tamen huic loco minime quadrare videntur. Nam gratiam & legem committit Apostolus quantum ad contraria effecta attinet. Vt enim gratia peccatum minuit & tollit: ita lex lata idem auget & abundare facit, ut dicit Apostolus, aperte legem accessisse, ut abundaret delictum. Quid ergo ad obiectionem dicendum est? Si præsentem locum conferamus cum nonnullis dictis, quæ sunt in septimo, nulla amplius relinquatur dubitatio. In septimo enim ita habetur: Cum essemus in carne affectiones peccatorum per legem existentes, vgebant in membris meis ad fructificandum morti. Item: Peccatū occasione sumpta genuit in me omnem concupiscentiam. Item: Peccatum occasione sumpta seduxit me. Item: Ergo quod bonum est, mihi factum est mors? (id est mortiferum?) Absit, immo peccatum. Ex horum locorum collatione discimus legem per se non augere peccatum in natura, sed per occasionem. Nam peccatum sumpta occasione à lege crescit magis magisque, ac veluti exastuat. Lex bona ab optimo Deo lata est, ut quid iustum & iniustum sit edoceat: atque ut facientes eam, viuam in ea. Quod autem aliud iam sit euentus legis, id hominum culpa fit, non villo legis vitio. At hanc interpretationem non videntur admittere verba Apostoli: Dicit enim disertè: Lex introijt ut abundaret peccatum, hic rem & finem rei coniungit. Respondeo, vsitatam in scripturis phrasin esse quæ causse agendi propter aliud, effectus tribuitur qui habet aliam propriam causam, idque propter euentum. Supra in primo capite

capite dictum est: Deum aternam suam potentiam & diuinitatem patefecisse hominibus, ut sint inexcusabiles, qui sane finis non est proprius patefactionis diuinae maiestatis, sed accessori-
us, idq; propter euentum. Osea 8. Aurum suum & argentum fecerunt sibi idola, ut interirent. Hic sane euentus non sequitur consilium fabricantium idola, sed aliam causam, videlicet peccatum Israël. Sed huius phrasidis exempla videbimus plura in 9. cap. Hic ergo finis legis ex euentu eius in hominibus, & non ex natura legis accipiendus est, quemadmodum rursum ostendetur in septimo.

Vbi autem abundauit peccatum, superabundauit gratia.

Dixit peccatum abundare per legem, iam peccato abundanti opponit victtricem gratiam. Nunquam enim ita abundare peccatum potest, quin gratia, qua Deus nobis remittit peccatum, & imputat iusticiam filij, sit multo abundantior, adeo ut gratia à peccato superari nequeat, sed semper peccatum vincat in ijs, qui confugiunt ad gratiam. Hic locus insignis est, qui ut clypeus tētationi quæ oriitur ex cogitatione magnitudinis peccati opponendus est, Huiusmodi tentatio in Cain fuit, cum diceret: Maius est peccatum meum quam propitiatio, & in Iuda, qui peccati mole oppressus desperauit. At Paulus persecutor Ecclesia, se cogitatione huius superabundantis gratia consolatus est. Sic David, Manasses, Magdalena, atq; adeo omnes sancti omnibus ætatibus, se cogitatione misericordie Dei exerunt contra desperationem, atque hinc est quod David dicat, misericordiam Dei omnia opera Dei superare. Opponamus ergo & nos hoc insigne dictum cogitatione de ira Dei & magnitudine peccati, & sciamus, ut Ioannes ait: ad hoc apparuisse filium Dei, ut destruat opera Diaboli. Hac consolatione in hora mortis nulla grauior, nulla firmior, nulla denique dulcior esse potest, Verum caueat unusquisque, ne hoc Paulino dicto abutatur, & diuturna impenitentia

prouocet iram Dei. Hoc enim ideo à Paulo dictum est, non ut gratia magnitudine ad licentiam peccandi abutamur, sed ut lapsi non despondeamus animum propter peccati magnitudinem, & ut agamus pœnitentiam maturè, gratias agētes Deo, qui tanto favore nos complectitur in filio, quod velit omnia nostra peccata sanguine filij sui abluere, modo seriam egerimus pœnitentiam.

Porro sciendum est, gratiam supra peccatum abundare quatuor modis, videlicet, Imputatione, Dignitate, Donatione, & Consummatione. PRIMVM enim remissis peccatis imputatur credentibus iusticia Christi, qua perfectè iusti in conspectu Dei & angelorum habentur. DEINDE dignatur Deus credentes filiorum honore & titulo. Dedit enim hūc honorem Deus hominibus, ut filij eius sint, quotquot credunt in nomen eius. PRÆTEREA, donat Deus credentibus suum Spiritum sanctum, quo aguntur, hoc est, qui eos consolatur, viuificat, sanctificat, adiuuat, eisq; obsignat promissam hereditatem. POSTREMO, sua gratia excitabit Deus corpora nostra, & ea reddet conformia glorioso corpori filij ipsius Domini nostri Iesu Christi, atq; ita in omni aternitate gestabimus imaginem Dei, & Deus erit omnia in omnibus.

Vt quemadmodum regnauit peccatū in mortem:
Sic & gratia regnet per iusticiam in vitam æternam, per Dominū nostrum IESVM CHRISTVM.

Dulcissimus finis victricis gratie attexitur per collationem regni peccati & regni gratie. Regnum peccati cedit in mortem & damnationem, Regnum gratie finem habet vitam æternam, idq; per victorem mortis Dominum nostrum IESVM CHRISTVM. Obseruandus est hic locus inprimis, monstrat enim discrimen inter duo diuersissima regna, quorum unum est peccati, alterum gratie. Illud administratur per inobedientiam in mortem, hoc per iusticiam in vitam æternam. Ubicunque autem fides in Mediatorem non est, ubi re-

gna-

gnat peccatum in mortem. Contra ubi fides est, ibi est regnum gratiae in vitam. Credenti enim remissa sunt peccata, & imputata est iusticia CHRISTI, per quem habemus pacem cum Deo. Monemur proinde hic, ut fidem retineamus, ut non sinamus peccatum in nobis regnare, ut excitemus spiritum vere poenitentiae fructibus, inuocatione, lectione & meditatione verbi, patientia & alijs virtutibus, quo tandem ad optatam metam perueniamus, per Dominum nostrum IESVM CHRISTVM.

Caput VI.

Summaria comprehensio sexti capitis.

QUEMADMODVM docet iustificatorum munus esse, peccato renunciatō sanctitati & nouae vitae studere: ita hortatur ut hoc suum officium iugo peccati excusso gnaniter praestent.

Ordo & partes capitis sexti.

Postquam Apostolus demonstrauit iusticiam esse ex fide, eamq; iusticiam non esse in nobis qualitatem ullam, sed obedientiam Christi credentibus imputatam: vicinam quaestionem de sanctificatione aggreditur. Est enim sanctificatio comes iustificationis. Auspicatur autem hanc partem ab obiectione aduersariorum, qui cum studerent iustificationis doctrinam calumnijs proscindere, ex eo quod dixerat Apostolus: Gratiam superabundare, ubi peccatum abundat, inferebant, licenter peccandum esse. Verum huic obiectioni opponit contrariam sententiam, videlicet, Quod nequaquam sit propterea peccandum. Hac sententia iusta confirmatione munita, ex doctrina exhortationem more Prophetico & Apostolico extruit. Atque ita huius capitis partes sunt duae, quarum PRIOR docet, POSTERIOR exhortatur.

Exegetis sexti capitis, cum obseruatione doctrinarum.

Quid igitur dicemus? Manebimus in peccato ut gratia abundet?

Hac aduersariorum obiectio: Si abundante peccato gratia magis abundat (qua sane gratia res dulcissima & optima est) profecto peccatis indulgendum esse videtur. Sed cum hoc sit extreme absurdum, docere manendum esse in peccatis, quae Deus & vetat & punit, Sequitur Paulinum paradoxum, esse minime ferendum, quo docetur, superabundare gratiam ubi abundat peccatum. Verum Paulus respondet per instantiam. Opponit enim fortius argumentum sumtum à conditione iustificatorum. Realis autem solutio hac est.

Vbi abundat peccatum, ibi superabundat gratia.

Ergo peccandum est, ut gratia magis abundet.

Neganda est consequentia. Nam est fallacia secundum non causam ut causam. Distinguendum est enim inter causam rei alicuius & occasionem. Peccatum abundans per se causa est maioris irae & damnationis, per occasionem vero superabundantis gratiae. Manasses cumulans peccata, thesaurisauit sibi iram, donec iusto iudicio Dei sit abductus in captiuitatem, ubi in carcere flectit genua cordis, & precatur veniam. Hic peccatum Manassis per se fuit causa irae, quia Deum grauissime offendit, sed occasio fuit superabundantis gratiae. Nam illa omnia peccata Manassis, quae fassus est excedere numerum arenae maris, & omnes sanctorum cades, quibus impleuit Hierusalem, victrix gratia superauit. Hinc ergo patet quanta fuerit malitia aduersariorum Pauli, qui huiusmodi sophistica doctrinam Pauli inuisam reddere Romanis conabantur.

Abfit.

Hec responsio abominantis est maliciam aduersarium, & includit contrariam opinionem aduersariorum sententiam, ac si dicat:

dicat: Nequaquam inde peccandi licentia petenda est, quod abundante peccato superabundet gratia, sed potius cogitanda est bonitas Dei, & meditanda est pia & sancta vita, ne ira Dei aduersum nos prouocantes, gratia rursus excidamus. Ex hoc ergo responso coligenda est hæc propositio: Iustificati fide, noua vita seu sanctitati studere debent. Obseruemus proinde hoc loco catholicam doctrinam, videlicet, quod iustificationis comes esse debeat sanctificatio, quæ est regenerationis forma, cuius fructus est exterior & interior obedientia erga Deum. Hoc confirmatur 1. Corinth. 1. Factus est nobis sapientia, iustificatio, sanctificatio, redemptio.

Qui mortui sumus peccato, quomodo adhuc uiuimus in eo?

Ratio propositionis à priuatiuè oppositis, quæ non possunt simul eidem subiecto tribui. Qui enim uiuit, mortuus non est, & qui mortuus est, nequaquam uiuit, Hinc talis conficitur syllogismus. Mortui peccato non uiuunt peccato. Iustificati fide igitur non uiuunt peccato. Minor & conclusio in unius ueluti propositionis formâ redactæ, interrogationis schemate ideo efferuntur, ut & uehementior sit oratio, & fortior illatio, ut eius ueritati nemo facile se opposuerit. Sed quid est mors peccati, & quid uita peccati? Ut uita peccati in eo cõsistat, quod homo peccati concupiscētis indulgens peccato obtemperat, illiq; imperium committit: ita mors peccati in uera pœnitentiâ est sita, quæ pœnitentiâ semper cum iustificatione coniuncta est. Nam in conuersione iustificatur homo ut moriatur peccato, & uiuat iusticiæ, atq; huius rei causa Euangelium nos ad pœnitentiâ, hoc est, conuersionem inuitat. Obseruetur itaq; hic necessaria doctrina, quod ubi uiuat fides, ibi necesse sit mori peccatum per ueram & salutarem pœnitentiâ.

An ignoratis, quod quicumque baptisati sumus in Christum Iesum, in mortē ipsius baptisati sumus,

Sepulti igitur sumus vna cum ipso per baptismum in mortem, ut quemadmodum excitatus est Christus ex mortuis per gloriam patris: ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.

Probatio minoris est, videlicet, quod iustificati fide, sint mortui peccato. Sumitur autem hæc probatio ab analogia seu simbolo baptismi. Quicumq; baptisati sumus, in Iesum Christum sumus baptisati, Ergo quicumq; baptisati sumus, in mortem, sepulturam & resurrectionem Christi baptisati sumus.

Est autem in Christum baptisari, in eum finem baptisari, ut coalescentes Christo unum simus cum illo, vim mortis, sepultura & resurrectionis ipsius percipientes, quo virtute mortis Christi moriamur peccato, virtute sepultura corrumpatur peccatum, & virtute resurrectionis nouam cum Christo incoemus vitam.

Porro hoc loco misere Anabaptistæ abutuntur, ad stabilendum suum errorem de usu sacramentorum. Hinc enim probare conantur sacramenta noui testamenti tantum esse symbola quadam vitæ ac morum Christianorum, ac veluti quasdam imagines rerum gerendarum. Verum quam misere fallantur isti, peristas huius loci satis indicat. Nam hoc omnium PRIMVM certissime nobis constat, quod Paulus hoc loco probare contendat, fideles mortuos esse peccato, & debere nouam vitam vivere, propterea quod sint in CHRISTVM IESVM baptisati. Hoc ut totum & minime dubium sumit. DEINDE, ex hoc toto infert partes totius hoc sensu: In Christum Iesum baptisati sumus. Ergo in Christum mortuum & in eundem sepultum atque excitatum, baptisati sumus. Hic sane quilibet videre potest, quod non solum proponat Apostolus mortis, sepultura & resurrectionis Christi qualem cunque imitationem, qua nos in hoc incumbere deberemus, ut quemadmodum Christus pro peccatis nostris mortuus est, & resurrexit propter iustificationem nostram: ita & nos illum studeamus imitari,
Verum etiam

Verumetiam & id multo magis Apostolus monstrat nobis, proposito symbolo baptismi. vim mortis peccati & vite noue in virtute mortis & resurrectionis Christi sitam esse. Nisi enim prius in nobis extincta sit peccati ingens virtus, & vis noua accesserit, qua nobis vitam nouam pariat, frustra proponitur imitationis exemplum. Hanc ergo vim conferrim nobis per mortem, sepulturam & resurrectionem Christi docet Apostolus, proposito baptismo, qui huius rei efficax symbolum existit: Qui enim fieri potest, ut Deus suis non stet promissis. Promisit autem quod sacramentorum notis figurat. Proinde vis illa efficax, qua in nobis perimitur peccatum, & crucifigitur vetus homo, ad nos emanat ex virtute mortis Christi, qua moriens peccata nostra nobis quoque domuit, peremit, & crucifixit peccatum & veterem hominem, ut in nobis iustificatis modo, pristinas suas vires exercere non possit regnando & damnando ut antea. PRÆTEREA, ut virtute mortis Christi indies magis magisque contunditur in credentibus corpus peccati, & virtute sepultura corrumpitur paulatim & extinguatur, donec totum aboleatur: ita virtute resurrectionis Christi excitatur in credentibus spiritus nouus, & vis supeditatur noua, qua iusticie studere incipimus. Sunt ergo in iustificatis fide, mortis, sepultura & resurrectionis Christi effecta, qua nobis baptismus figurat & consignat, hæc nobis communicantur per eam, quam habemus cum Christo spiritualem communionem, cuius efficax symbolum est sacrum baptisma. Ex his quæ hæcenus ex Paulo diximus, non solum consutationem dogmatis Anabaptistici concludimus, verumetiam mortem, sepulturam & resurrectionem Christi esse in nobis & donum & virtutem & exemplum. Donum quidem, quo iustificamur, Virtutem vero, qua mortificatur in nobis vetus homo, & excitatur nouus. Denique exemplum pœnitentie, atque adeo totius vite, iuxta voluntatem Dei formande.

Nam si infititij sumus facti illi per similitudinem

mortis eius, certe etiam resurrectionis erimus.

Hoc ad probationem consequētie proximi argumenti refero. Dixerat nos mortuos esse peccato per mortem Christi, id est, per virtutem mortis Christi, ergo etiam oportere nos resurgere cum Christo in nouitatem vitæ. Hoc confirmat pulcherrima similitudine. Nos coaluimus cum Christo similitudine mortis, hoc est, virtute mortis Christi in nos manāte morimur peccato, ut & ipse mortuus est. Proinde etiam resurrectioni eius inferimur, ut quemadmodum ipse excitatus est ex mortuis, & vitam nouam viuit: ita & nos excitati nouam vitam viuamus. Similitudo ergo hoc loco non significat imitationem, sed conformationem, virtuti ab ipso Christo in nos deriuata. Hæc similitudo seu conformatio in ipso baptismo conspicitur, quemadmodum ex superioribus patet. Hoc ergo vult Apostolus: Nos sumus surculi insiti corpori Christi. Igitur ferre fructum nos oportet.

Sed quomodo fit hæc insitio? Spiritualiter fit, cum in Christum credimus qua insitio figuratur & obsignatur baptismo. Porro quæ Ambrosius annotauit in hunc locum, pulcre mentem Apostoli explicant. Nos, inquit, baptisati consepulti sumus Christo, ut de cætero hanc vitam consequamur, in qua Christus resurrexit. Baptismus itaque resurrectionis pignus est & imago, ut iam in noua illa vita manentes non peccemus, qui enim moritur iam non peccat. Mors enim finis peccati est. Nam ideo per aquam celebratur baptismus, ut sicut aqua sordes corporis abluit: ita & nos per baptismum ab omni peccato spiritualiter purgatos & innouatos credamus, ut quod incorporale est, inuisibiliter abluatur. Hæc Ambrosius.

Hoc scientes, quod vetus noster homo cum eo crucifixus est, ut aboleatur corpus peccati, ut non amplius nos seruiamus peccato.

Quæ sit vis mortis Christi in iustificatis exponit, videlicet quod eius virtute crucifigatur vetus homo in nobis, hoc est, ut mortificetur

mortificetur peccatum, & paulatim viciſſitas natura corri-
gatur, vt aboleatur & enervetur corpus peccati, hoc eſt, caro
in qua peccatum ipſum haret, idq; in eum finem, vt non ampli-
us ſeruiamus peccato. In hac pericopa multa ſunt obſeruanda,
ac PRIMVM diſcrimen inter veterem & nouum hominem.
Sciendum eſt ergo quod vetus & nouus homo metonymia He-
braica dicuntur. Nam ſubſtantia ſeu ſubieſti appellatio pro ad-
iuncto ponitur, & epitheta vetus & nouus, diuerſa ſtudia &
affectiones indicant.

DEINDE vetus homo & nouus conſiderantur dupliciter.
ALIAS enim inter ſe opponuntur in diuerſis ſubieſtis, qua ra-
tione vetus homo dicitur, qui eſt expers fidei & nondum re-
natus. Contra nouus qui credit & renatus eſt. Vetus quidem,
quia detinetur in ſue originis vetuſtate, hac viciſſitate, refe-
rens indolem primi & veteris Adami: Nouus verò qui ſpiri-
tu Chriſti renouatus & regeneratus eſt, referens imaginem
ſecundi Adami, hoc eſt, Chriſti. ALIAS, vetus homo & no-
uus opponuntur in iſdem ſubieſtis, vt enim primo modo nouus
dicitur propter fidem, ita ſecundo modo dicitur nouus, propter
noua arboris novos fructus, hoc eſt, propter nouam obedi-
entiam & vitam, quæ ſequitur fidei iuſtificationem. Cōtra, quod
in iuſtificatis ſpiritus ſe opponit, vetus homo dicitur, quem vt
Paulus interdum carnis voce designat, ita nouum ſpiritus ap-
pellatione notat, idq; duplici metonymia. PRIMVM enim ſpi-
ritus & carnis vocabula non pro ſubſtantijs, ſed pro qualitati-
bus, quæ in ſubſtantijs ſunt, accipiuntur. DEINDE cauſſa pro
effectu ponitur. Vt enim caro carnis opera: ita ſpiritus motus
a ſpiritu ſancto excitatos ſignificat.

DEINDE & hoc loco obſeruandum eſt, quod vetus noſter
homo duplici modo dicatur crucifixus eſſe cum Chriſto. PRI-
MVS enim modus pertinet ad gratuitam pro peccatis noſtris
ſatisfactionem. Chriſtus enim peccata noſtra per crucem expi-
auit. Huc illud Apoſtoli: Chriſtus mortuus eſt propter pec-
cata noſtra, ſcilicet expianda. Nam ipſius mors peccatorum

nostrorum satisfactio est, quæ satisfactio nobis credentibus imputatur. SECUNDVS modus pertinet ad regenerationem, de qua hoc loco agitur, Virtute enim crucis Christi crucifigitur in nobis peccatum, quæ crucifixio intra nos sentitur in vera pœnitentia. Vocatur autem hæc crucifixio in genere mortificatio, quæ est regenerationis seu sanctificationis principium, Sicut viuificatio finis est & consummatio, quæ proficiscitur, ut supra dictum est, ex virtute resurrectionis Christi.

PRÆTEREA observandum est hic discrimen inter veterem hominem & corpus peccati. Vetus homo, ut supra dictum est, peccatum ipsum notat, Corpus peccati omnes hominis partes significat, in quibus vis peccati se exerit. Hoc corpus peccati virtute crucis Christi paulatim enervatur, ut homo renatus non seruiat peccato, hoc est, nō faciat quæ imperat peccatum, sed eius concupiscentiis reluctetur spiritu.

POSTREMO observandum est, quid Paulo sit abolere peccatum, videlicet ita eius impetum cohibere, ut ei non seruias, hoc est, non facias desideria eius, quod cum sit, vetus homo cum Christo crucifixus esse cognoscitur.

Qui enim mortuus est, iustificatus est à peccato.

Dixit Apostolus veterem hominem crucifixum esse & mortuum peccato, ex quo conclusit, non seruendum esse peccato. Iam eam consecutionem confirmat à conditione seruorum, qui suis dominis obnoxij sunt, donec viuunt, à quorum tandem potestate per mortem liberantur. Argumentatur autem hoc modo.

Qui mortuus est, iustificatus est à peccato.

Vetus noster homo mortuus est, quia est cum Christo crucifixus.

Igitur, Vetus noster homo iustificatus est à peccato,

Proinde, non amplius debet seruire peccato.

In verbo iustificandi metalepsis est. Nam hic iustificari est exemptum esse à iure peccati, ut non amplius peccato sis obnoxius,

noxius, ut eius imperata facias. Non ergo loquitur hic Apostolus de expiatione peccati per mortem Christi. Sed de effectu mortis Christi, quæ facit, ut à peccati actionibus abstineamus.

Quod si mortui sumus cum Christo, credimus etiam quod viuemus cum eo.

Duo sunt propositionis probande membra, sicuti supra dictum est VNVM, quod non sit peccandum, ALTERVM, quod sit ambulandum in nouitate vitæ: prius potissimum hætenus probauit, videlicet quod non sit peccandum, Nunc posterius, videlicet, quod oporteat ambulare in nouitate vitæ confirmat. Sumitur autem hoc argumentum, ut superiora, ab efficacia communionis nostræ cum Christo, & ponitur propositio loco totius argumenti.

Si mortui sumus cum Christo, viuemus etiam cum eo.

Iustificati fide, mortui sumus cum Christo.

Igitur etiam viuemus cum eo, cum in hac vita per nouam obedientiam, tum in æterna vita per resurrectionis gloriam.

Scientes, quod Christus excitatus ex mortuis, non amplius moritur, mors illi ultra non dominabitur, Quod autem mortuus est, peccato mortuus est semel, Quod autem viuit, Deo viuit. Sic & vos reputate, vosipso stum mortuos esse peccato, tum vero viuere Deo in Christo Iesu Domino nostro.

Hætenus argumentis sumtis à virtute communionis nostri cum Christo, probauit iustificatos mortuos esse peccato, & viuere debere iusticia, nunc ab exemplo ratiocinatur. Est autem hic duplex Enthymema, VNVM ab exemplo mortis: Christus semel mortuus est. Ergo nos mortui peccato, non debemus rursus peccato viuere. ALTERVM, ab exemplo resurrectionis. Christus resurgens perpetuam vitam viuit, Igitur & nos perpetuo nouitatis vitæ studebimus. Summa ergo huc

redit: Vt exemplo Christi mori debemus peccato, ut ei non obtemperemus: ita eodem exemplo viuere debemus Deo, ut qua grata sunt illi faciamus. Verum hic dissimilitudo obseruanda est, Christus mortuus est corpore nature, & mortuus est peccato expiando. Nos autem fide iustificati morimur corpore peccati, & morimur peccato non expiando, sed destruendo peccata in carne nostra, quod peccatum plene abolere nequit, donec in hoc mortali moriamur corpore. Nā nostra sanctificatio à Christi virtute promanans, nunq̃ hic in nobis perficitur, cū ab ipsa morte pendeat nostra sanctificationis consummatio.

Ne regnet igitur peccatum in mortali vestro corpore, ut obediat is illi in cupiditatibus huius, neque sistite membra vestra arma iniusticiæ peccato.

Hanc exhortationem commode subiicit Apostolus doctrine, ut intelligatur quodnā sit iustificatorum officium, qui sunt cum Christo crucifixi & excitati, nimirum ut tyrannidi peccati se opponant, ne imperium habeat in ipsorum corpore. Cōfert autem hic peccatum originale violento tyranno, qui sibi imperium usurpat in hominem, cum homo cupiditatibus corporis indulgens, membra sua sistit veluti in cōspectu huius tyranni, ut præsto sint ad accipienda mādāta, & perficienda qua imperantur. Facit autem hic Apostolus quatuor peccatorum gradus, quibus regnū peccati perficitur. PRIMVS est ipsum peccatum, quod originale vocamus, quod hic n̄ à quætiā dicitur, articulus enim certum peccati genus ab Apostolo significari indicat. SECVDVS, est vis mala concupiscentiæ, quæ est natia corruptionis proximus effectus. TERTIVS, est cōsensus seu obedientia, qua voluntas se peccato subiicit. QVARTVS, est membrorum corporis promittudo, ad satisfaciendum cupiditatibus corporis. Subiectum horum omnium facit Apostolus corpus hoc mortale, quod circumferimus, cui ideo tribuit concupiscentias, quia animus per concupiscentias corpus commouet, ac vicissim corpus animum sollicitat. Hinc iam colligamus

ligamur regnum peccati esse, cum concupiscentia corporis imperio peccati obediunt, ac membra corporis imperata perficiunt. Ut ergo peccatum regnans dicitur, cuius imperio per concupiscentias corporis ac membrorum interiorum & exteriorum satisfuit: ita peccatum non regnans, sed domitum & subigatum dicitur, & crucifixum, quando renati opponunt se cupiditatibus, & coercēt membra, ne quæ imperat peccatum, perficiāt. Docemur præterea hoc loco, quod renati possint per gratiam regenerationis ita reluctari peccato, ut in ipsis non regnet. Tamen si enim omni ex parte motus suborientes coercere non possunt: tamen corpus & eius mēbra ita in potestate habēt, ut ea continere possint, ne sint arma peccato ad perpetrandam iniusticiam, hoc est, ad id faciendum, quod non decet.

Sed sistite vos Deo ut ex mortuis viuētes, & membra vestra arma iusticiæ Dei.

Exhortationis alterum membrum. Ut enim prius mētrum est, ne nos obediamus peccato, ad faciendā ea quæ sunt iniusta: ita posterius est, ut obediamus Deo, & sistamus mēbra nostra, arma iusticiæ, ut ea quæ iusta sunt, faciamus, id quod ideo, quia ex mortuis uiui facti sumus, uirtute resuscitati Christi. Sciant ergo renati sui muneris esse, ut perpetuo se sistant in Dei conspectu, & semper præsto sint, ad faciendā quæ imperat.

Peccatum enim vobis non dominabitur.

Prolepsis est. Nam anteuertit obiectionem illorum, qui conqueri poterāt de peccati tyrannide quam sentiunt in se renati, ac promissione erigit eos, ne animum in luctu spiritus aduersus carnem despondeant, ac si dicat: Scio quanta sit vis peccati, sed maior est vis gratiæ, qua donati sunt renati. Quare nequaquam futurum est, ut eos peccatum rursus suo iugo subiiciat, modo ut strenui milites iusticiæ peccato se opposuerint spiritualibus armis, quibus Christianos munitos esse oportet. Pertinet itaque hæc promissio non ad quosuis, sed tantum ad eos,

de quibus hic agitur, hoc est, ad iustificatos fide. Memorabilis itaq; doctrina hic obseruetur de viribus iustificatorum, qui ita possunt peccato resistere, ne in ys regnum habeat. Verum interea sciendum est, quod istud posse non sit natura, sed gratie adiuvantis reformatam voluntatem, & Spiritus Christi, quo fideles aguntur.

Non enim estis sub lege, sed sub gratia.

Ratio promissionis à conditione iustificatorum. Iustificati non sunt sub lege damnante. Ergo peccatum non dominabitur iustificatis. Est enim dominium peccati, quod qui peccatum faciunt, sint sub legis maledictione, & ira Dei. Verum cum iustificati sint sub gratia, qua teguntur peccata per umbraculum Christi, & donamur Spiritu sancto, per quem sanctificamur, legis damnatoria sententia non amplius sunt subiecti. Obseruetur hic & insignis doctrina, & utilis consolatio. Doctrina quidem, quod qui sunt sub gratia, & habent remissionem peccatorum, liberi sint à iure legis, quantum sanè ad eius damnatoriam sententiam attinet. Consolatio verò, quod iustificati fide, & si habent peccatum quod lege Dei dānatur, hoc tamē illis non imputetur ad dānationē, propter gratiā cuius sunt participes.

Quid igitur? peccabimus quod non simus sub lege, sed sub gratia?

Hac obiectio est male torquentium proxime precedentem sententiam, & ex ea concludentium absurditatem, ut doctrinam Pauli cauillationibus hostium obyciant. Sic ergo ex verbis Pauli inferunt:

Nos non sumus sub lege.

Ergo liberum est peccare. Quia peccatum non amplius est peccatum. Nam peccati ratio ex lege pendet. Ubi ergo non est lex, ibi neque peccatum, Proinde licebit ex arbitrio quiduis audere. Atque ita aduersarij Pauli non esse sub lege significat, homines exemptos esse ab omni lege, ut iam amplius nullam legi obedientiam debeant, quemadmodum hodie
Libertini,

Libertini, & olim Carpocratiani impie docuerunt, statucentes libertatem Christianam in licentia quiduis audendi & faciendi esse positam.

Abfit.

Hec responsio, μὴ γένοιτο, familiaris Paulo est, quoties crassa & absurda, perperam vel ab aduersarijs vel ab infirmis obiecta, confutat, ac si dicat, monstri simile esse quod obicitur, ut hoc loco, cum aduersarius obycit: Nos non sumus sub lege, sed sub gratia, Igitur quiduis audere licebit. Paulus respondet, Abfit, quasi diceret, minime sequi propterea peccandum esse, quia sumus sub gratia, & non sub lege, immo contrarium potius inde colligi oportet, hoc modo: Nos sumus sub gratia, Ergo non est peccandum, Quia gratia & peccatum abolet, & nouam obedientiam in renatis incoat. Verum ad antecedens ita respondendum erit: Iustificati non sunt sub lege, hoc dictum non est intelligendum simpliciter, sed secundū quid, Non enim sunt iustificati sub lege, scilicet accusante & damnante, sed manent sub lege docente, & normam iusticiae praescribente.

An nescitis, quod cui sistitis vos ipsos seruos ad obediendum, eius serui estis, cui obeditis, vel peccati ad mortem, vel obedientiae ad iusticiam.

Hac ratio sumitur à iure gentium: Quilibet eius seruus est, cui se sistit ad obediendum. Hac propositio est principium, ex quo has duas hypotheses infert: Ergo qui se sistit peccato ad obediendum illi, est seruus peccati, Et qui se sistit Deo ad obediendum illi, seruus est eius. Requirebat plena antithesis, ut in secunda hypothesi diceretur: Sine iusticiae vel Dei in vitam. Verum loco iusticiae siue Dei ponit obedientiam, ut quid per iusticiam intelligat, explicet, videlicet obedientia erga Deum, quae iustificationis finis est. Deinde pro eo quod diceret, in vitam, ideo ponit in iusticiam, quia iusticia vitae, hoc est, iustificationis est comes & monstratrix.

de quibus hic agitur, hoc est, ad iustificatos fide. Memorabilis itaq; doctrina hic obseruetur de viribus iustificatorum, qui ita possunt peccato resistere, ne in ys regnum habeat. Verum interea sciendum est, quod istud posse non sit natura, sed gratia adiuuantis reformatam voluntatem, & Spiritus Christi, quo fideles aguntur.

Non enim estis sub lege, sed sub gratia.

Ratio promissionis à conditione iustificatorum. Iustificati non sunt sub lege damnante. Ergo peccatum non dominabitur iustificatis. Est enim dominium peccati, quod qui peccatum faciunt, sint sub legis maledictione, & ira Dei. Verum cum iustificati sint sub gratia, qua teguntur peccata per umbraculum Christi, & donamur Spiritu sancto, per quem sanctificamur, legis damnatoria sententia non amplius sunt subiecti. Obseruetur hic & insignis doctrina, & utilis consolatio. Doctrina quidem, quod qui sunt sub gratia, & habent remissionem peccatorum, liberi sint à iure legis, quantum sanè ad eius damnatoriam sententiam attinet. Consolatio verò, quod iustificati fide, & si habent peccatum quod lege Dei dānatur, hoc tamē illis non imputetur ad dānationē, propter gratiā cuius sunt participes.

Quid igitur? peccabimus quod non simus sub lege, sed sub gratia?

Hæc obiectio est male torquentium proxime præcedentem sententiam, & ex ea concludentium absurditatem, ut doctrinam Pauli cauillationibus hostium obijciant. Sic ergo ex verbis Pauli inferunt:

Nos non sumus sub lege.

Ergo liberum est peccare. Quia peccatum non amplius est peccatum. Nam peccati ratio ex lege pendet. Ubi ergo non est lex, ibi neque peccatum, Proinde licebit ex arbitrio quiduis audere. Atque ita aduersarij Pauli non esse sub lege significat, homines exemptos esse ab omni lege, ut iam amplius nullam legi obedientiam debeant, quemadmodum hadie

Libertini,

Libertini, & olim Carpocratiani impie docuerunt, statucentes libertatem Christianam in licentia quiduis audendi & faciendi esse positam.

Abfit.

Hec responsio, μὴ γένοιτο, familiaris Paulo est, quoties crassa & absurda, perperam vel ab aduersarijs vel ab infirmis obiecta, confutat, ac si dicat, monstri simile esse quod obycitur, ut hoc loco, cum aduersarius obycit: Nos non sumus sub lege, sed sub gratia, Igitur quiduis audere licebit. Paulus respondet, Abfit, quasi diceret, minime sequi propterea peccandum esse, quia sumus sub gratia, & non sub lege, immo contrarium potius inde colligi oportet, hoc modo: Nos sumus sub gratia, Ergo non est peccandum, Quia gratia & peccatum abolet, & nouam obedientiam in renatis incoat. Verum ad antecedens ita respondendum erit: Iustificati non sunt sub lege, hoc dictum non est intelligendum simpliciter, sed secundū quid, Non enim sunt iustificati sub lege, scilicet accusante & damnante, sed manent sub lege docente, & normam iusticiae praescribente.

An nescitis, quod cui sistitis vos ipsos seruos ad obediendum, eius serui estis, cui obeditis, vel peccati ad mortem, vel obedientiae ad iusticiam.

Hac ratio sumitur à iure gentium: Quilibet eius seruus est, cui se sistit ad obediendum. Hac propositio est principium, ex quo has duas hypotheses infert: Ergo qui se sistit peccato ad obediendum illi, est seruus peccati, Et qui se sistit Deo ad obediendum illi, seruus est eius. Requirebat plena antithesis, ut in secunda hypothesi diceretur: Sine iusticia vel Dei in vitam. Verum loco iusticiae siue Dei ponit obedientiam, ut quid per iusticiam intelligat, explicet, videlicet obedientia erga Deum, quae iustificationis finis est. Deinde pro eo quod diceret, in vitam, ideo ponit in iusticiam, quia iusticia vitæ, hoc est, vniustificationis est comes & monstratrix.

Gratia autem sit Deo, quod fuistis quidem peccati serui, sed ex animo obedistis formæ doctrinæ, in quam estis traditi, verum liberati à peccato, serui estis iusticiæ.

Hæc subsumtio est, sed ornata amplificatione. Simpliciter dixisset: At vos serui estis iusticiæ sine Dei, Verum quia magnum beneficium est è seruo peccati seruū Dei fieri, orditur subsumptione à gratiarum actione, qua gratias agit Deo, ut monstret autorem tanti beneficij, & excitet iustificatos ad gratitudinē. DEINDE admonet prioris status, in quo fuerunt ante iustificationem adeptam, tum enim fuerūt miserrima peccati mancipia, hoc autem ideo facit, ut magis ad obediendum Deo, cuius iam serui facti sunt, excitet. TERTIO, causam mutati status indicat, cum dicit eos obtemperasse formæ doctrinæ, in quam traditi sunt per prædicationem Euangelij. Hic PRIMVM ex antithesi obseruetur, quod omnes qui non obediunt Euangelio, sint serui peccati in mortē. DEINDE, quod Euangelium sit veluti typus, hoc est, forma qua noui homines finguntur & formantur, ut referant figuram doctrinæ. PRÆTEREA, quod ut verbum, cum quo Spiritus Sanctus coniungitur, ab una parte necessarium est, ita voluntas nostra, qua obedi-mus verbo, à parte nostri requiritur, ut iusticiæ seruire possimus. Non ergo conuersi se habent ut saxa, ut inuiti, & quasi violenter trahantur in obsequium iusticiæ.

Humanum dico, propter infirmitatē carnis vestræ.

Antequam infert conclusionē, per prolepsin interponit excusationem, cur videlicet de rebus cælestibus agens, utatur cœnili exemplo, ac dicit se id facere propter infirmitatem carnis eorum. Humana enim tanta est infirmitas, ut sine comparatione rerum humanarum, in diuinarum cognitionem peruenire nequeat. Atque hac de causa Propheta, Apostoli, ac præcipuè Dominus ipse toties parabolis è rebus incurrentibus in sensus, utitur.

Quemadmo-

Quemadmodum enim exhibuistis membra vestra serua impuritati & iniquitati ad nequitiam : Sic nunc sistite membra vestra serua iusticiæ ad sanctificationem.

Hac conclusio argumenti est, similiter collatione amplificata, neque offendere debet quenquam particula γὰρ, enim. Nam & illa interdum illationibus deseruit. Obseruetur hic antithesis duplex, PRIOR, qua iusticia opponitur cum impuritati tñ iniquitati. POSTERIOR, qua sanctificatio seu sanctimonia opponitur iniquitati. PRIOR docet, quid per iusticiam intelligat Apostolus, nempe mundiciem cordis, quæ fit per fidem (hac enim mundicies aduersatur impuritati cordis) & obedientiam erga legem, quæ ἀνομία, hoc est, quicquid legi Dei aduersatur, opponitur. Ergo iusticia incoata in iustificatus, est mundicies cordis per fidem, & obedientia erga Deum, quanta in hac infirmitate prestari potest. POSTERIOR docet, quid sanctimonia vox significet, videlicet studiū innocentie & obedientie erga Deum (nam aduersatur iniquitatis studio) ut simus sancti. Hinc proinde colligitur, iustificationum officiū esse, perpetuo sanctimonia studere, quæ in iusticia sita est, quæ iusticia constat mundicie cordis, & incoata obedientia erga Deum.

Cum enim serui essetis peccati, liberi eratis iusticiæ.

Conclusioni suo more probationem addit Apostolus, idq; per locum à contrarijs. Vis autē argumenti hac est: Quando serui eratis peccati (scilicet ante iustificationem) liberi eratis iusticiæ, hoc est, iusticiæ non stitistis membra vestra ad obediendum illi. Nullum enim in vos imperium iusticia habuit. Igitur cum nunc serui estis iusticiæ, liberi estis peccato, scilicet ut non sistatis vos peccato, ad obediendum illi. Nam nullum in vos imperium habet peccatum, atq; ita Apostolus per prosopopæiam peccatum & iusticiam duos dominos, penes quos ius imperandi est, facit, quorum illi quidem non iustificati,

huic verò iustificati se sistant seruos.

Quem igitur fructum habebatis tunc, ob quæ nunc erubescitis?

Hæc quæstio duo argumenta continet, VNVM à fructu, ALTERVM à turpitudine peccati sumtum. Fructus peccati est pessimus, & peccatum ipsum turpe, Igitur fide iustificati, qui peccato renunciarunt, amplius peccato seruire non debent. Aduerbia tunc & nunc relationem duplicis status notant: PRIORIS quidem, ante iustificationem, POSTERIORIS vero, post acceptam iustificationem. Obserua quod iustificatos pudere oporteat prioris status, in quo turpissimo domino, videlicet peccato, se stiterunt seruos.

Nam finis illorum mors.

Probat fructum peccati pessimum esse, videlicet mortem, eamq; æternam.

Nunc vero liberati à peccato, serui vero facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificatione, finem vero vitam æternam.

Antithesis est eius quod paulo antea dixit: Cum enim serui essetis peccato &c. Hinc huiusmodi argumentum concluditur. Illa seruitus merito est præferenda, cuius fructus est sanctificatio, & finis vita æterna:

Seruitutis iusticiæ fructus in hac vita est sanctificatio, & finis vita æterna. Igitur seruitus iusticiæ præferenda est seruituti peccati quæ seruitus peccati in hac vita, fructum habet impuritatem, & finem mortem æternam. Vita æterna dicitur finis seruitutis iusticiæ, non quod iusticia nostra illam mereamur, sed quia est iter intermedium in iustificatis.

Nam stipendia peccati mors, donum autem Dei est vita æterna, per Christum Iesum Dominum nostrum.

Probat finē seruitutis iusticiæ esse vitam æternā à contrarijs.

Finis

Finis peccati est mors aeterna. Ergo,

Finis iusticiae est vita aeterna.

Ne autem quis hanc vitam ex merito pendere inferat, antequam Apostolus, & eam pronunciat esse donum Dei per IESVM CHRISTVM. Obseruetur metaphora in voce Obsonia, Significat autem obsonium regium comeatum, & dona quae ex lege dignitatibus tribuebantur. Cum ergo peccatum sit violentius tyrannus, suis militibus tribuit digna obsonia, mortem, infernum, perpetuum cruciatum.

Caput VII. Summa capitis septimi.

Iustificatos fide ideo non esse sub lege docet, propterea quod & lex ipsis sit mortua, & ipsi legi sint mortui, idq; ideo, ut se Christo iungant tanquam nouo marito, cui parere debent. Deinde legis officium esse, ostendere peccatum, indicat, unde delabitur ad dissidium legis, & corruptae naturae in iustificatis, describendum.

Ordo & partes capitis septimi.

Tres partes praecipuae sunt huius capitis, quarum PRIMA est de libertate nostri à iure legis, cuius libertatis finis est, ut seruiamus liberatori. Huius partis occasio haec est, Dixerat in sexto, ut doceret peccatum non dominari iustificatis, iustificatos non esse sub lege. Hic autem sublati dominij causam reddit, quam & illustrat proposita similitudine à cōiugio sumpta. SECUNDA pars huius capitis est quaestio de usu legis. TERTIA pars est descriptio dissidij legis diuinae & corruptae naturae, & certaminis spiritus & carnis in regeneratis. Antequam conclusionem huius partis in parenthesi pulcerrimum huius certaminis paradigma proponitur. Paulus enim ex lege diuina maculas suas agnoscens, terretur conspectu peccati, & tamen ex Euangelio concepta fiducia gratias agit Deo. Post

parenthesin sequitur conclusio tertia partis.

Exegesis septimi capitis, cum obseruatione doctrinarum.

An ignoratis fratres (scientibus enim legē loquor) quod lex dominetur homini quoad vixerit.

Compellatione & apostropha facit Romanos attentos ad ea, quae dicturus est de liberatione à iure legis. In sexto dixit: Iustificatos fide non esse sub lege, Verum quia hoc dicere multis videbatur absurdum, ideo hoc loco, quod illic breuiter attigit, iusta confirmatione munit, quaestio ergo est, Num iustificati fide sint sub lege nec ne? Ad huius quaestionis negatiuam thesin probandam, hoc principium versatis in lege notissimum: Lex dominatur homini quoad vixerit, assumit. Verum in hoc principio dubium est, quodnam sit subiectum verbi vixerit. Oratio enim ambigua est. Potest enim & lex & homo pro subiecto sumi. Lyrani interpretatur quoad vixerit, scilicet, lex. Chrysostomus, quoad vixerit, scilicet, homo, quem plerique sunt secuti. Comparatio qua proxime subiungitur, videtur confirmare sententiam Lyrani, Conclusio vero & declaratio quae eam sequitur, Chrysostomo patrocinator. Quid ergo dicendum? Contextus & series argumentorum Pauli omnino conuincit, quod Apostoli sententia sit, legem dominari homini quoad alteruter vixerit siue lex siue homo. Nam si lex aliqua abrogatur, non amplius obligat, & si homo moritur, legis imperatis non amplius tenetur. Præterea hic etiam quæri potest, de qua lege hic loquatur Apostolus, Sed hæc quaestionem soluunt sequentia. Nam ex Decalogo adducit testimonium. Verum sciendum est hoc non ad doctrinam legis, sed ad damnatoriam legis sententiam referendum esse. Nam doctrina nunquam moritur, immo in iustificatis est multo efficacior lex, quam in alijs, quantum quidem ad doctrinam attingit, & obedientiam.

Nam

Nam viro subiecta mulier viuenti viro alligata est per legem, quod si mortuus fuerit vir, liberata est à lege viri. Proinde viuente viro adultera vocabitur, si fiat alterius viri, Sin autem mortuus fuerit vir, liberata est à lege illa, vt non sit adultera, si iuncta fuerit alteri viro.

Declarat principium proposita similitudine à coniugio sumpta. Similitudinis autem partes sunt duæ, quarum PRIOR hæc est: Eadem est ratio legis ad hominem iustificatum, quæ est mariti mortui ad uxorem, Sed maritus mortuus non dominatur amplius uxori superstiti, Ergo nec lex mortua homini iustificato dominabitur. Minor antithesi amplificata est. Valet autem hæc comparatio, quia eadem est ratio legis & mariti, uterq; enim ius seu dominium habet donec viuât. POSTERIOR similitudinis pars, iustificatos debere Christo obedientiam, concludit. Cocluditur autem simplicissime hoc modo: Eadem est ratio iustificati hominis ad Christum, quæ est mulieris ad secundum maritum, priore mortuo. Sed mulier secundo marito subiecta esse debet per obedientiam, nam illi iam lege coniugali deuincta est. Ergo homo iustificatus fide, vt liber est ab imperio legis damnantis, ita Christo tanquam nouo spõso obedire debet.

HIC ergo locus apertissime confutat eos, qui negant nouam obedientiam necessariam esse in conuersis, qui enim hoc faciunt, perinde faciunt, ac si quis suaderet ne mulier nupta secundo marito obediret, quod sane nihil esset aliud, quàm diuortio operam dare. Obseruetur PRÆTEREA hoc loco, ad quosnam pertineat abrogatio legis, quo ad eius damnatoriam sententiam attinet, nimirum ad iustificatos fide. DEINDE obseruetur, quod Ecclesia sit Christi sponsa, cui per spiritum parere debet proles, hoc est, omnis generis virtutes, quales recensentur ad Galat. 5. & alibi. Et dicuntur fructus spiritus, quia spiritu Christi acti, homines fructificant bona opera. Vt

ergo hæc similitudo amorem Christi sponsi erga nos testatur: ita nos vicissim admonebit cum caritatis erga ipsum, tum officij erga nos mutui. PORRO quod quidam ex hoc Pauli loco catholicam doctrinam de coniugij vinculo sumendam putant, ineptius est, quam ut refutatione indigeat. Nam Apostolus hoc loco non instituit disputationem de matrimonio, aut de diuortij causis, sed tantum è re coniugali similitudinem suo proposito accommodam petit, ac loquitur solummodo de ordinaria via in bene constituto matrimonio, iuxta quam non fit coniugij à se inuicem separatio, Non autem loquitur de vicis propter qua diuortia fieri possunt legibus diuinis & humanis. Nam hoc adpropositum non fecisset quicquam, Non enim liberamur à lege per diuortium, sed per mortem.

Itaque fratres mei & vos mortificati estis lege per corpus Christi, vt sitis alterius, qui ex mortuis surrexit, vt fructificemus Deo.

Res hîc exprimitur, cui explananda ac probanda seruit similitudo adducta de muliere, in qua re tria sunt, Homo, Peccatum, Lex, sicuti tria sunt in propoſita similitudine, Mulier, Maritus, Lex. Ut ergo mulier, viuentem marito, sub lege mariti est, & mortuo marito libera est à lege mariti: ita homo viuentem in se peccato est sub lege, qua virtus peccati est, sed mortuo peccato, sub lege damnante non amplius est homo. Præterea, vt mulier libera à lege prioris mariti, & nupta alteri posteriori obedire debet: ita homo iustificatus fide liber à lege accusante & damnante, debet obedire Christo, vt nouo marito, eiq; liberos parere, scilicet fructus spiritus.

Hactenus sententiam Apostoli explicauimus, iam verba altius expendamus. PRIMVM ergo dicit: Et vos mortificati estis legi. Hic consequens ponitur pro antecedente, quod est: & vos mortui estis peccato, hoc est, & vobis peccatū mortuū est, Est enim hypallage. Hic sequitur, vos nō estis sub lege, quatenus lex virtus est peccati & dānat. DEINDE causa red-

ditur

ditur mortui peccati sine legis, quatenus est virtus peccati. Per corpus Christi, hoc est, per victimā Christi, & per cōmunionē, q̄ iustificati habent cū corpore Christi. Nā vt supra dictū est, Vetus noster homo cum Christo crucifixus est. PRÆTEREA additur finis mortui peccati: Ut sitis alterius qui ex mortuis exsuscitatus est, hoc est, Christi noni sponsi, videlicet, vt fructificemus Deo. Quod autem trāsīt Apostolus à secunda persona ad primam, idiomatismus Hebraicus est. SUMMA ergo collationis huc redit: Quod peccato in nobis mortuo non sumus sub lege damnante, sed sub gratia Christi noni sponsi, cui liberos parere debemus, fructus spiritus, vt dictum est.

Quando enim eramus in carne, affectiones peccatorum per legem existentes, operabantur in membris ad fructificandum morti.

Dixit finem liberationis à lege esse, vt adhareamus Christo ad fructum ferendum Deo, Verum quia aduersarij poterant obijcere, homines sub lege constitutos, posse Deo fructificare viuendo iuxta legis præscriptum, occurrit Apostolus isti obiectioni, ac tribuit legi contrarium effectum. Lex, inquit, facit, vt mali affectus incendātur & inflammentur magis in nobis. Igitur, per legem nemo potest fructificare Deo. At ne quis hanc sterilitatem legi ascriberet, Apostolus causam huius rei à conditione status hominis petit. Quando enim eramus in carne, hoc est, quando soli natura corrupta relictis destituebamur singulari spiritus gratia, tum affectiones peccatorum per legem irritata vigeant magis magisq; in membris nostris, idq; non vicio legis, sed corrupta natura, quantissimum in ~~membris~~ etiam semper, cupimusq; negata. Hinc Augustinus: Vbi non est gratia liberatoris, auget peccandi desiderium prohibitio peccatorum. Porro παθήματα peccatorum vocat Apostolus ὀρμῆς seu motus ad peccandum sollicitantes, qui sunt tanquam a-culeus peccati, per quem peccatum gignit in nobis carnis opera veluti parius, quorum catalogus Galat. s. recitatur. Iam

reliquum est, ut hypotheses nonnullas ex Pauli verbis concludamus.

PRIMA, Nemo natura viribus legi Dei plenam obedientiam potest prestare.

SECUNDA, Lex non in renatis excitat & irritat malos affectus, idq; vicio carnis.

TERTIA, Liberum arbitrium enervatum est ita, ut nemo Deo debitam obedientiam prestare possit sibi relictus.

QUARTA, Opera hominis non iustificati, omnia sunt peccata, ut quae morti fructificant.

QUINTA, Membra hominis non regenerati, atque adeo omnes vires, obsequium malis affectibus prestant.

Porro confutationem Manichaorum, qui his Pauli verbis abusi, dixerunt legem à Deo datam non esse, vide in Augustino sermone 4. de verbis Apostoli.

Nunc autem liberi sumus à lege, mortui ei sub qua detinebamur, ut seruiamus in nouitate spiritus, ac non in vetustate literæ.

Hæc antithesis quatuor habet. PRIMVM, manumissionem à lege, quæ opponitur seruituti legis. DEINDE causam manumissionis, mortem peccati, quod crucifixum est cum Christo, ex quo fit ut non amplius detineamur sub imperio legis damnantis. Nam per mortem peccati vinculum legis ruptum est. Hæc mors opponitur vitæ peccati, quæ ipsum viget in membris nostris. PRÆTEREA, finem manumissionis à lege, videlicet, ut seruiamus Deo, Hæc seruitus opponitur seruituti mortis, quæ illi fructificamus. POSTREMO, modum seruitutis, quem per collationem amplificat, dicens: Non in vetustate literæ, sed in nouitate spiritus. Hic vetustati nouitas, & literæ spiritus opponitur. Ut vetustas significat priorem conditionem sub primo marito, nempe peccato: ita nouitas significat posteriorem conditionem sub secundo marito, nempe Christo. Illa vetustatis nomine significatur, cum quia prior est, tum quia abolebitur,

abolebitur, Hac nouitatis voce indicatur, quia noni hominis est, & perpetuis incrementis augebitur, & nunquam abolebitur. Deinde ut litera appellatione legem respectu veteris conditionis vocat, quia scilicet apud homines non renatos est veluti muta ac litera mortua, quod ad eius observationem attinet, hac, quod ab ea peccatum arripiat occasionem nos interimendi, dicitur occidere. Huc illud Augustini: Doctrina illa, quam mandatum accepimus, continenter recteque viuendi, litera est occidens, nisi assit vinificans spiritus: Ita spiritus vocabulo significatur gratia spiritus Christi, qua & nostra voluntas per Spiritum sanctum reformatur, & motus noui excitantur, ac vires nouae suppeditantur, quibus incoamus Deo seruire, & parere Christo nouo sponso liberos, qui sunt fructus spiritus. Hic ideo dicitur vinificare, quia eo excitamur ad viuendam nouam vitam. Hanc esse genuinam interpretationem literae & spiritus, ipse contextus & argumenti series euincit. Quare qui per literam sensum literalem aut ceremonias, & per spiritum sensum allegoricum intelligunt, nec caelum nec terram attingunt, imo sacrum Dei verbum calumnijs hostium exponunt.

Iam quae sint obseruanda doctrina videamus. PRIMA, quod ut nihil boni poterimus agere, priusquam Christo coniungamur spiritu, per fidem manumissi à maledictione legis: ita soluti à vinculo legis, donamur Spiritu sancto, qui reformat mentes & voluntates nostras, ut & intelligamus quid fieri oporteat, & velimus prestare quod intelligimus.

SECUNDA, Quod finis iustificationis & manumissionis à lege, sit Deo obedire per nouam obedientiam.

TERTIA, Quod confutentur hac Pauli assertionem qui mētiuntur per predicationem Euangelij laxari frena cupiditatis, ut iam quod libet liceat. quasi libertas Christiana esset, omnem erga Deum obedientiam abicere, & licentia quiduis audendi, sicuti olim per Carpocratianos, & hodie per Libertinos Diabolus suum virus enomit in contumeliam Euangelij

Christi, & incertam multorum perniciem.

Secunda pars capituli.

Quid igitur dicemus? Lex peccatum est? Absit.

Quia dixerat Apostolus affectus peccatorum per legem existere, & animaduertit aduersarios hoc detorsuros in malam consequentiam, occupatione quadam eos antenerit. Poterant enim ex dictis Apostoli ita obycere.

Quicquid operatur malum & morti fructificat, id quoque malum & peccatum esse necesse est. Sed lex operatur malum, ut que gignit & fouet in nobis peccatum. Nam ut tu Paule dicis: Affectiones peccatorum sunt per legem ad fructificandum morti: Igitur lex est malum, siue peccatum. Hoc cum maxime sit absurdum de lege Dei dicere, male affirmas affectus peccatorum existere per legem.

Hac aduersariorum obiectio est, sed maior est distinguenda, quæ quidem vera est intellecta de eo quod per occasionem operatur malum, Non enim omnis occasio mali est mala, Neque sequitur qualitas rei qualitatem occasionis. Hac summa est responsionis Pauli. Sed primum opponit contrariam sententiam per abominationis notam, καὶ γένοιτο; hoc est, ne fiat, siue absit, quasi diceret, nequaquam sequitur propterea legem esse peccatum aut rem malam, atque hac occasione Apostolus ingreditur fusioem de lege disputationem.

Immo peccatum non cognoui nisi per legem.

Refellit aduersariorum obiectionem argumento à contrariis opposito, quasi diceret, Immo tantum abest ut lex sit peccatum, hoc est, ut peccatum gignat ac foueat, ut contra nihil æque aduersetur peccato, ea enim una est, quæ illud alioqui latens prodit ac detegit. Quod si inde peccatum irritetur, ac in irabiem feratur, multoq; magis fauiat quàm antea, quorsum hoc legi imputetur, quæ hostis insidias detegit? Non ergo peccatum

peccatum est lex, sed index peccati, ut ait Ambrosius. Atque ideo Paulus non dicit: Peccatum non erat nisi per legem, Sed peccatum non noui nisi per legem, Significans legem indicatricem esse peccati. Transfert autem Apostolus orationem in se, ut in paradigmate res ostendi clarius, & veluti pingi videatur. Si quaritur, quomodo noscamus peccatum per legem? sciendum est, id fieri hoc modo, dum homo sua facta legi, ut norma vite accommodat, videt ubi legem transgressus est, & ubi non. Ubi enim vita cum regula non congruit, peccatum commissum est, Contra, ubi vita cum regula concordat, nulla culpa deprehenditur. Hinc legis huiusmodi definitio colligi potest: Lex est regula faciendorum & vitandorum, quorum illa dum fiunt probat, hac dum committuntur, accusat & damnat. Obseruetur praterea hic usus legis vnus, qui est ostendere peccatum, de quo etiam supra attigit, ubi ait: Per legem est agnitio peccati.

Concupiscentiam non nossem, nisi lex dixisset:
Non concupisces.

Dixit se non nosse peccatum, nisi per legem, id iam propositio omnis peccati fonte probat. Concupiscentia proditur per legem, ut vetita & damnata à Deo. Igitur peccatum innotescit per legem. Hic nudam concupiscentiam, in qua natina illa labes veluti sedem posuit, intelligere oportet. Nam praua cupiditates, quæ ab isto impuro fonte oriuntur, à lege natura acriter damnantur, Vnde Plato ἐπιθυμίαν πολυκήφαλον vocat, ut quæ plurimorum malorum causa existit, quam coercendam esse monet φῶς καὶ νόμος καὶ ἀληθεὶς λόγος, hoc est, metus, lege, & vera ratione. Porro hic locus obseruetur diligenter, quo refutantur qui Paulum putant tantum de operibus ceremonialibus disputare in hac Epistola, & non de lege morali. Nam hic Apostolus adducit testimonium de vetita concupiscentia, quæ lege morali prohibetur, quare manifeste & fallunt & falluntur Sophistæ.

Sed peccatum occasione sumpta, operatum est per mandatum in me omnem concupiscentiam.

Translatio est culpe à lege in peccatum originale. Nam ex eo quod dixerat Apostolus: Affectiones peccatorum existere per legem, inferebant aduersarij legem esse peccatum, hoc est, peccatum gignere & fouere, id iam Apostolus diluit & affirmat id fieri non natura legis, sed vitio carnis & peccati in carne habitantis: quod peccatum occasione sumpta magis irritatur per mandatum legis, & inflammatur concupiscentia. Signum, Omnis, non hic notat distributionem eius cui additur, sed vim potius & vehementiam, ac si dicat: Concupiscentia ipsa magis vim suam declarauit, & importunius me inuasit per mandatum. Et si autem eadem concupiscentia est in homine ante legis noticiam, qua post legem est, tamen modo quodam differt hac ab illa.

Sine enim lege peccatum mortuum est.

Ratio à contrarijs. Sine lege, id est, cum ignoratur Dei voluntas ex lege. Peccatum mortuum est, hoc est, ignoratur, non apparet, non ita vim suam per concupiscentiam explicat. Hoc significari per mortem peccati manifestum est ex antithesi. Nam ut peccatum per legem cognoscitur, operatur & apparet magis: ita sine lege non cognoscitur, non operatur, hoc est, non exerit vim suam, & non apparet. Atque hoc est quod dicit Apostolus: Peccatum mortuum esse. Deinde & hoc obseruetur, quod hoc Pauli dictum non simpliciter, sed comparatè sit intelligendum.

Ego aliquando viuebam sine lege, Sed veniente mandato peccatum reuixit, & ego mortuus sum. Et inuentum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, ad mortem facere. Nam peccatum occasione sumpta per mandatum, decepit me, & per ipsum occidit.

Thefin

Thesis proxima ad hypothesin accommodat, Quod enim generatim dixit Apostolus, id nunc suo probat exemplo. Nam tum demum doctrina generalis perfectius cognoscitur, cum exemplis illustribus declaratur. Sensus verborum Pauli non melius percipietur, quam ex contrariorum collatione. Quare hanc pericopam in quinque membra retextam proponam, ex antithesum comparatione declarabo, & ex singulis membris vniuersales doctrinas extruam. PRIMVM membrum continetur his verbis: Ego autem vivebam aliquando sine lege, hoc est, Ego vivebam aliquando sine peccati sensu securus omnino, non vim peccati per legem intellexi, nec mea conscientia peccati stimulus est exagitata. Hinc sumatur hac generalis doctrina traducta ab hypothesi ad thesin: Quandiu homo legem Dei non attendit, nec eam accommodat tanquam regulam iusti & iniusti, aequi & iniqui ad sua facta, non sentit peccati vim ad mortem inferendam, sed vivit secure sine morsu conscientie ad hypocritam agit. Est enim hac thesis intelligenda de us, qui quantum ad externam conversationem attinet, inculpate vivunt, ut Paulus fecit cum viveret sine lege, quemadmodum ipse de se testatur ad Philipp. 3. Sequitur SECVNDVM membrum: Sed veniente mandato, peccatum renixit, hoc est, postquam vim legis sensi, factis meis ad normam legis examinatis, me transgressorem legis deprehendi, ac reum coram tribunalis Dei. Nam peccatum quod antea latebat ut mortuum, iam per legem agnitum in conscientia mea renixit, & affectiones peccatorum magis vigeant in membris meis. Hinc generalis doctrina concluditur, videlicet, quod lex, ubi homo coeperit suam vitam ad eius normam exigere, peccatum, antea veluti mortuum delitescens, excitet & produdat in conscientiam hominis affectus peccatorum, qui antea minus apparebant. TERTIVM membrum est hoc: Ego autem mortuus sum, hoc est: me mortuum esse cognovi, & me dignum morte & damnatione intellexi. Nam mortem & damnationem comminatur lex omnibus, qui perpetuam

obedientiam puram & perfectam, iuxta legis præscriptum, Deo non præstant. Generalis doctrina, quæ hinc concluditur, hæc est: Ex agnitione peccati per legem homines in agnitionem iræ Dei & commeritæ damnationis veniunt, cuius finis est, ut peccatores Christum propiciatorem quarant. Sequitur QVARTVM membrum: Et repertum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, ad mortem facere: hoc est, deprehendi quod mandatum quod institutum erat ad vitam consequendam, si quis ei obediret, cedere mihi in mortem, propter eius transgressionem. Vt enim obedientibus vita promittitur, ita præuaricantibus mors peccati stipendium est proposita. Hinc ergo generalis admonitio extruitur de promissionibus & comminationibus legalibus, videlicet, vitæ & mortis, iuxta sententiam legis. POSTREMVM membrum restat: Nam peccatum occasione sumpta decepit me per mandatū, ac ipsum occidit me. Hic transfertur culpa à lege in peccatum ut supra, ac si dicat Apostolus, Quod mortuus sum legis ministerio, nequaquam vicium & culpa legis est, sed peccati potius, hoc est, innata corruptionis. Hoc, inquit, peccatum, per mandatum decepit me, hoc est, ut latro quispiam me à via abduxit peccatum, quando magis irritabatur per legem. Nam ἐξαπατάω proprie est à via recta aliquem fraudulenter abducere, ut in eum securius grassari possit, donec ipsum occiderit & spoliauerit, ideo sequitur: Et per illud, scilicet, mandatum. Occidit me, scilicet peccatum, Nam peccati merces est mors. Doctrina generalis hinc petitur, non esse culpam legis reuelantis malum, quod ex agnitione peccati per legem reddamur deteriores, sed esse vitium peccati inhabitantis in carne nostra, quod magis astringat & inflammatur, quando accedit vox legis prohibetis & damnantis peccatum. Habemus ergo pulcherrime in hoc paradigma depictum, quis sit usus legis in nondum renatis, qualis Paulus fuit aliquando, indicat lex viam vitæ & mortis, cum conditione obedientiæ & præuaricationis: ostendit & reuelat peccatum: mortis sententiam pronunciat in legis transgressores, affectus

affectus prater ea peccatorum irritat, sed visio carnis. Si quis horum effectuum legis *μετανοια* & salutaris conuersio dici poterit, recte faciunt illi, qui predicationem pœnitentiae, hoc est, *μετανοιας* subiiciunt legi, Sed cum predictio pœnitentiae salutaris pugnet ex diametro cum istis legis diuina proprietatibus, Sequitur eam ad legem minime referendam esse.

Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum & bonum.

Conclusio est confutata obiectionis aduersariorum à vero usu legis, qui bonus est. Aduersarij quidem obiecerunt, Igitur lex peccatum est. Sed Paulus concludit: Igitur lex sancta est. Sanctum enim opponit peccato. Deinde mandatum concludit esse sanctum, iustum & bonum. Sanctum quidem, quia omni vitio caret. Iustum, quia quae iusta sunt requirit. Bonum vero, quia promittit vitam obtemperantibus.

Quod igitur bonum est, mihi factum est mors? Ah-fit, Sed peccatum.

Et si planissime respondit Apostolus ad proximam obiectionem, qua lex Dei ut mali causa accusata est, & culpam à lege in vitium carnis transtulit: tamen ex refutationis conclusionem & effectum legis accidentario, videlicet quod viuente lege dixerit Apostolus peccatum reuixisse in se atque adeo se mortuum esse, formant aduersarij hanc obiectionem, in qua absurda connectunt hoc modo: Tu Paule concludis legem bonam esse, & tamen eius aduentu dicis te mortuum esse factum. Ergo lex bona, homini mortifera est, atque adeo mortis culpam sustinet. Hac obiectio videtur nisi hoc immoto principio. Quod bonum est, nemini mortiferum esse potest. Sunt enim haec repugnantia, Bonum esse, & mortiferum esse. Si ergo lex bona est, non est mortifera, Si mortifera, non est bona. Sed Paulus consecutionem negat, & utitur cum inscriptione translatione. Culpam enim à lege in peccatum transfert, pronuncians

M iiy.

non legem quæ bona: sed peccatum quod malum est, in mortem sibi cecidisse. Est ergo in obiectione aduersariorum fallacia non causa ut causa. Lex enim causa mortis est per accidens, seu per occasionem, ut loquitur Apostolus, peccatum vero per se.

Vt appareat peccatum per bonum, operatur mihi mortem, quo fiat excellēter peccans peccatum per mandatum.

Sensus est. Lex facit ut appareat peccatū, quod antea veluti mortuum delituit. Hoc peccatum iam per legem detectū operatur mihi mortem, dum me mortis reum ostendit, idq; in eum finem, ut peccatum fiat excellēter peccans per mandatum, hoc est, ut appareat clarissime & certissime, constet quantus sit peccati reatus, & quam criminofum sit ipsum peccatum, quod lex ipsa statuit ob oculos. Obseruetur proinde hic vsus legis, quæ ideo reuelat peccatum, ut eius turpitude, magnitudo & reatus appareat, quo peccati grauitate territi, & fulmine legis prostrati, queramus propitiatorem, ne ira Dei & damnatione æterna obruamur.

Tertia pars.

Scimus enim quod lex spiritualis est, at ego carnalis sum.

Quæ sit vis legis in hominibus non regeneratis, hætenus in illustri exemplo ostendit, nunc repugnantiam legis & peccati inhabitantis ostensurus in regeneratis, collatione proponit legis & hominis, quarum conditio cum sit diuersissima, fieri non potest, ut consentiant. Nam quorum nature sunt contraria, eorū effecta repugnare sibi inuicem necesse est. Lex proinde cū sit spiritualis, & homo carnalis, fieri non potest ut eadem velint, & in eadem ferantur, sed ut illa spiritualia suadet, cælestia & integra requirit, ita hic in carnalia, terrena & corrupta toto fertur impetu. Cum ergo iam homo donatur spiritu Dei,

Dei, necesse est magnam luctam oriri. Nam cum spiritus spirituali lege delectatur, & caro originis corruptionem sapit, quid aliud expectandum est, quam ut caro & spiritus acerrime inter se in regeneratis dimicent? Spiritus enim homini suadet, ut sibi obtemperet, & Deo sua membra sistat ad obediendum: caro contra suadet, ut spiritus imperium homo excutiat, & sistat sua membra iniusticia. Spiritus vult ut homo se Deo subijciat in vera sanctitate, caro suadet ut serpenti & carnali voluptati auscultet. Si itaq; illi obtemperat homo, testimonium habet spiritus Dei, si autem huic sciens & volens auscultat, adhuc totus carnalis est, & extra Christi regnum. Sed semper excipiendi sunt ignorantia & infirmitatis lapsus, quibus sancti obnoxij sunt, donec hoc mortale corpus circumferunt. Ea enim est carnis nostra ad malum procliuas, ut nisi freno spiritus perpetuo coerceatur, ex uno in aliud malum præceps feratur. quantumvis enim magna adhibetur diligentia: tamen ea est peccati inhabitantis vis, ut nemo sine peccatis infirmitatis, ignorantia & suborientium concupiscentiarum vivere possit, quæ omnia repugnantibus spiritu, condonantur.

Venditus sub peccatum.

Hæc ratio est cur se carnalē vocat Apostolus sumpta à causa. Venditus sum, inquit, sub peccatum, hoc est, sub imperio peccati captiuus teneor. Sumpta est autē hæc metaphora à captiuis, qui vendebantur à victoribus, ut essent perpetui serui, nisi forte veniret quispiam potentior & fortior, qui eos à seruitute eriperet. Significat autem hic venditum esse sub peccato, esse ita peccato obnoxium, ut aliud fieri non possit quin sapissime eius tyrannide prematur. Hic proinde locus ponit nobis ob oculos vim peccati originis, quod etiam renatis facessit negotium. vnde satis apparet, quod non sit tantum alieni delicti imputatio, verumetsiam horrēda quedam deprauatio in natura humana, vnde in mente dubitatio de deo, de promissionibus & cōminationibus, in voluntate diffidentia, in corde inordinati

affectus etiam in sanctis suboriuntur, contra quæ mala pij perpetuam sustinent luctam. Nam si Paulus, qui non tantum primitiis spiritus, sed etiam decimas acceperat, hanc experitur pugnam, Quia sentiendum est de alijs? Monebimur proinde hoc loco, ut cautè ambulemus coram Deo nostro, & exuscitemus spiritum aduersus carnem perpetuis fidei & innocationis exercitijs, ne spiritus ipse extinguatur, ac ita naufragio circa fidem facto, salute excidamus. Huc pertinent exhortationes Apostolica & Prophetica, quibus ad studium sanctitatis excitamur. Quare diligenter cogitemus causas lapsum in sanctis, quæ sunt præcipue peccatum inhabitans, insidia Sathana, mala mundi consuetudo, quæ nequitia (ut quidam ait) pabulum est, & indulgentia eorum, qui legibus & disciplina mores hominum coercere & gubernare deberent. His causis opponamus spiritum Dei, crucem Christi, dignitatem filiorum Dei, exempla sanctorum, peccati & periculi magnitudinem, & victoriæ coronam. Sæpe enim multi, dum contra conscientiam peccant, eò impelluntur à Sathana, iusto Dei iudicio, ut nunquam resipiscant, sed ruant in æternam mortem.

Quod enim operor non noui.

Se venditum esse sub peccatum, probat ab effectu peccati, & ponitur minor loco totius argumenti, quod hoc pacto complebitur.

Quicumque operatur quod improbat, alieno impellitur imperio.

Ego Paulus operor, quod non noui, hoc est, quod improbo. Igitur,

Ego Paulus alieno imperio, nempe peccati, impellor. Proinde captiuus peccati sum, ita ut non possim penitus à cupiditatibus liberari.

PRIMUM hoc loco discernendum est inter spiritus impulsu & carnis ferociam. Hac facit ut Paulus quod malum est operetur, ille autem improbat carnis opera. Huiusmodi pugna

NON

non est nisi in renatis. Nam illi soli spiritum habent qui aduersatur carni. Quod autem de Medea dicitur: Video meliora proboq̃, deteriora sequor: totum carnis est, hoc est, animalis hominis non spiritus. Ratio enim prauos affectus, præsertim cum in actus erumpant, improbat. Sciendum est ergo quod Paulus hic non loquatur de externis actionibus, quas locomotiuaregit, nec de voluntarijs delictis vastantibus conscientiam, quod facile constabit, si Pauli vitam ante conuersionem primum, & deinde post conuersionem examinemus. Ante conuersionem testatur ipse Philippenſibus scribens, Quod vixerit secundum legem irreprehensibilis, quantum quidem ad iudicium humanum, & iusticiam literalem attinet. Post conuersionem sub ministerio sui Apostolatus Paulum bona conscientia vixisse constat, ita enim de seipso ait: Hæc est gloriatio nostra, testimonium conscientie nostræ. Item: Estote imitatores mei, sicuti & ego Christi. Hinc manifestum est quod Apostolus non loquatur de voluntarijs delictis aut externis actionibus patentibus oculis hominum, sed tantum de arcanis motibus, qui subinde suboriuntur in sanctis, idq̃ vitio carnis, & importunitate peccati inhabitantis, ut Apostolus seipsum paulo post interpretatur. Huiusmodi arcani motus sunt suborientes disputationes de promissionibus & minis Dei, de providentia, item impatiencia sub cruce, & aliæ cupiditatum flammula: quas tamen spiritus reprimat, cum primum suboriuntur. Vnde existit in homine renato perpetua lucta spiritus & carnis. Sed quid dicemus ad dictum Domini? Qui facit peccatum, seruus est peccati. Aliud est facere peccatum, quam affectibus peccatorum subinde turbari. Facere peccatum dicitur, qui vacuus spiritu Dei tradit semalis affectibus, isq̃ obtemperat ad faciendâ desideria peccati, seu ut breuius dicam, is facit peccatum, in quo regnat peccatum, iuxta impetum cupiditatum corporis, & qui talis est, vere seruus peccati est. Verum qui peccati incendia mox extinguit spiritu Dei, non est peccati seruus, sed iusticie, quemadmodum in sexto capite dictum est.

Obseruetur proinde hoc loco, quod sancti in hac vita nunquam ita possint peccati maculas abstergere, quin semper aliquid restet eluendum per Christi sanguinem.

Non enim quod volo hoc ago, sed quod odi hoc facio.

Assumitur hac propositio ad probandam minorem proximi argumenti, verbis Pauli expressam. Sumitur autem hac probatio à repugnantibus. Repugnant enim approbare & odisse, & ponitur sola assumptio, amplificata antithesi, sed complebitur argumentum hoc modo:

Quicumq; odit quod operatur, improbat suum opus.

Ego Paulus odi quod facio. Igitur,

Improbo meum opus, seu quod idem est, quod operor non noui.

Verba enim cognitionis interdum per metalepsin ponuntur pro affectibus, qui cognitionem sequuntur, ut in Psalmo primo: Dominus nouit viam iustorum, hoc est, approbat illorum vitam & studium. Iam verba textus altius expendamus. Non quod volo, scilicet, spiritu, hoc est, iuxta voluntatem reformatam spiritu Dei, Hoc ago, scilicet, ex toto corde, tota anima, totis viribus, iuxta legis scilicet præscriptum. Sed quod odi, scilicet, spiritu, hoc ago, scilicet viciositate carnis, dum concupiscentie incendia sentio. Sciendum & hic est, quod verba ago, facio, operor, non externa delicta, & ad externos mores referenda sint, sed tantum ad motus quos excitat subinde peccatum originis, quibus suborientibus, spiritus mox se opponit. Nam hic tantum describitur lucta spiritus & carnis incorrupta natura, & non fit collatio voluntatis & externorum morum, sicuti quidam insulse existimarunt. Vtitur autem Apostolus verbis agendi & faciendi, ut effrenem corruptæ naturæ concupiscentiam, actu peccatum esse ostendat, & sua natura mereri mortem & damnationem, quam tamen Deus dignatur veniam in conuersis. Admoneamur ergo hic de insidijs peccati originis,

Et semper simus in armis, & pugnemus contra eius praua desideria robore spiritus & precatone, obtemperantes Apostolo, qui ad Galatas quinto ait: Spiritu ambulate, & concupiscentias carnis ne perfeceritis.

Si autem quod non volo hoc facio, consentio legi Dei quod bona sit.

Colligit ex dictis defensionem legis. Lex diuina ea requirit, quae voluntas reformata spiritu Dei approbat. Ergo lex diuina bona est. Constat enim ea mandata optima esse, quae maxime congruunt cum spiritu Dei renouata & reformata.

Nunc autem ego non amplius operor illud, sed habitans in me peccatum.

Dixit paulo antea Apostolus: Non quod volo hoc ago, sed quod odi hoc facio, Iam eius dissidii in uno eodemque homine rationem infert, ostendens aliam esse voluntatem spiritus, alium esse impetum carnis seu inhabitantis peccati. Ego, inquit, secundum spiritum seu interiorem hominem seu voluntatem reformatam non operor scilicet quod odi, Sed inhabitans peccatum, quod in me gignit omnem concupiscentiam. Peccatum enim originis, quod perpetuo circumfert homo etiam renatus spiritu Dei, subinde excitat praua desideria, quibus renatus resistit.

Obseruetur igitur, quod sancti in hac vita nunquam possint ita mali fontem occludere, quin subinde ex eo pestilentes riuuli profluant. Non enim peccatum deserit suum domicilium, donec hoc mortale corpus circumferimus. Atque ea de causa dicitur, peccatum originis habitare in homine, ut quod perpetuam sedem in carne sibi delegerit. Obseruandum tamen est, aliter in renatis quam in profanis peccatum originis habitare. In his enim regnat iuxta cupiditates corporis: in illis autem spiritu Dei donatur & quotiescunque insurgit, per suas concu-

piscentias prostermitur. Atque hinc est, quod in profanis mortale sit, in renatis autem veniale, non quidem sua natura, sed ex gratia.

Noui enim quod nō habitat in me (hoc est, in carne mea) bonum.

Ratio est inhabitantis peccati ab eius effectu.

Nihil boni in carne mea habitat. Igitur,

Illic causam mali esse necesse est. Et huius causae nulla est alia, quam inhabitans in carne peccatum. Est autem caro hoc loco totus homo cum omnibus suis facultatibus & viribus, extra regenerationis gratiam.

Velle adiacet mihi, vt autem perficiam bonum, non reperio.

Aetiologia est, confirmat enim rationem proxime precedentem ab effectu. Bonum quod volo iuxta spiritum non possum perficere, propter carnem. Igitur in carne non habitat bonum. Verbum perficiendi significat regeneratos aliquo usque progredi, sed tamen longe abesse à meta. Ex hoc Pauli dicto duo colligamus, VNVM, quod peccatum originis remaneat in sanctis, ac in illis efficax sit, et si spiritus imperio reprimatur. ALTERVM, quod sancti in hac vita nunquam possint, et si maximè velint, Deo plenam prestare obedientiam.

Non enim quod volo facio bonum : Sed quod non volo malum hoc ago.

Ratio est proxima sententiae ab experientia Apostoli sumpta. Quicumque quod vult bonum non facit, Sed malum quod non vult, agit, facultatem voluntatis habet, sed perficiendi virtute destituitur. Apostolus regeneratus seu conuersus, bonum quod vult, non facit, sed malum quod non vult, agit. Igitur Apostolus habet quidem volendi facultatem, sed perficiendi non item. Hinc sumatur generalis doctrina de renatis, videlicet, quod illorum quidem voluntas ex gratia prompta sit ad obediendum

obediendum Deo, sed conatus imbecillitate carnis & nature prauitate inturbetur. Porro qui ex hoc loco liberum arbitrium in corrupta natura concludunt, toto cælo errant. Nam Paulus hic loquitur de se iustificato, & de voluntate quam habet ex gratia renouationis per Spiritum sanctum.

Si enim quod non volo ego hoc facio, nō amplius ego operor illud, sed habitans in me peccatum.

Translatio culpe est in peccatum hereditarium. Hoc argumentum ita concluditur:

Si quod volo nō hoc facio, non amplius ego operor illud.
Sed quod non volo hoc facio.

Ergo, Ego amplius non operor illud, Si ego id non facio, necesse est alium esse qui hoc agit. Is enim alius inueniri non potest, quam morbus hereditarius. Hinc rursus obseruetur lucta carnis & spiritus, Et discrimen noui & veteris hominis. Nouus est, qui vult, Vetus est qui aduersatur in vno eodemq; homine. Nouus homo est, quicquid ex regenerationis gratia homo habet, Vetus est qualitas totius hominis non regenerati, quæ aduersatur Deo. Non ergo hic sit collatio voluntatis & effectuum in quolibet homine, sed spiritus & gratiæ in renatis.

Reperio igitur legem volenti mihi facere bonum, quod malum mihi adiacet.

Hactenus multis ostendit ex carne peccatum esse, quod lex Dei profert in lucem. Nunc idem concludit hoc modo: Inuenio mihi volētis facere bonum, legem esse quæ doceat quod malum mihi adiunctum sit, Nam dum facta mea ad normam legis renoco, video defectum, quem mihi lex monstrat, cum ait: Non concupisces. Cum hic sit simplicissimus sensus huius loci, congruens cum tota disputationis serie, aliorum interpretationes omitto.

Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem, sed video aliam legem in mēbris meis rebellantem legi mentis meæ, & captiuantem me

legi peccati, quæ est in membris meis.

Comprobatio est conclusionis & declaratio partium eius. Nam quod velit bonum agere ex eo comprobatur, quod conceditur legi Dei, quod sane promissima voluntatis indicium est. Quod autem malum sibi adiunctum sit, ab effectu ostendit, cum inquit: Sed video aliam legem in membris meis, hoc est, vim ad peccandum seu impetum inhabitantis peccati, huic legi duo tribuit, VNVM, quod rebellando aduersetur legi mentis sue, id est, pio & sancto proposito, quo se ad normam legis diuina conatur componere. ALTERVM, quod captiuus se legi peccati, quæ est in membris, hoc est, ita se captiuum teneat, ut peccati iugum prorsus excutere nequeat. Obseruandum hoc loco quod & Ambrosius admonet, quadruplicem legem hic à Paulo proponi, quod eo spectat, ut expressius in renatis deliniet carnis & spiritus consuetum, ostendatq; veteris & noui hominis discrimen. PRIMA lex Dei est, quæ est rectissima iusticie norma, iuxta quã interior homo viuere expetit. SECUNDA lex mentis est, hoc est, noui hominis per gratiam regenerati spiritus. TERTIA est lex membrorum, quæ ut textu colligitur, est impetus ad peccandum. QVARTA est lex peccati, hoc est, ipsum peccatum originis & nature humane vitiositas, hæc à tertia differt, ut causa à suo effectu. Nam ut hæc quarta lex est ipsa nature prauitas, ita tertia complectitur concupiscentias prauas inde pullulantes. Hæ quatuor leges sunt in regeneratis, sed lege mentis, quæ est bona voluntas, sanctum propositum, bona inclinatio, propensio & impetus per regenerationis gratiam excitatus in cordibus piorum, ad obedientiam Deo præstandam carent non renati, Quare nec pugnam spiritus & carnis sentiunt. Obseruetur proinde hic clarissima doctrina de peccato originis, ac eius malis concupiscentijs. PRIMVM enim confertur militi ferociter oppugnanti aduersarium suum, & in hoc incumbenti, ut ipsum capiat, prosternat & opprimat. DEINDE confertur vi-

etori,

Et ori, qui victum aduersarium vincere & captinare conatur, ut ipsum perpetua mancipet seruituti. Quam autem hoc verum sit, ostendunt plurimi sanctorum lapsus, ut Dauidis & aliorum. Verum spiritus rursus se erigit, concepta fiducia, atq; hostem spiritualibus armis profligit.

Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratias ago Deo per Dominum nostrum Iesum Christum.

Exclamatio est parenthesi includenda, qua supra suspiras, deplorat suam sub peccato captiuitatem, a qua se non liberari, donec hoc mortale corpus circumferat, ingemiscit. Verum in hoc ipso suspirio fides mox adest, qua se rursus erigit Apostolus, unde erumpit in gratiarum actionem, cogitans de liberatore, ac ait: Gratias ago Deo per Dominum nostrum IESUM CHRISTUM. Hic Paulus agnoscit Deum Patrem autorem esse liberationis à morte & damnatione, quam lex minatur transgressoribus, Agnoscit & Christum Mediatorem, cuius mors pro peccatis nostris est satisfactio.

Igitur ipse ego mente quidem serui legi Dei, carne vero legi peccati.

Comprobationis conclusio est. Condelector legi Dei secundum interiorem hominem, etsi legi peccati captiuus sum secundum carnem. Igitur ego ipse Paulus mente quidem, scilicet reformatam manu Dei, serui legi Dei, hoc est, me legi Dei subijcio, & ad eius normam vitam meam componere studeo, Sed carne serui legi peccati, hoc est, peccato ipsi non quidem volens, sed sub eius tyrannide captiuus. Non enim ita possum carnem spiritus imperio subicere, quin subinde prauis motus suboriantur, quos gignit peccatum in carne mea. SUMMA eorum, quae in hoc capite de usu legis disputata sunt, huc redit: Quod alius sit usus legis in non renatis, alius in renatis. Non renatis reuelat lex peccatum; quod cum sit, affectiones peccatorum

magis irritantur, idq̃, non culpa legis, sed vitio carnis. DEINDE, homo agnito suo malo, se morte dignum agnoscit, dum mandatum, cui addita est conditio vitæ & mortis, intuetur. Verum renatis lex norma vitæ est, cui renatus se conformare conatur secundum spiritum, sed carnis vitiositate impeditus, quod lex requirit prestare ad plenum, minime potest.

Caput VIII.

Summa capitis octauī.

QUEMADMODVM eos, qui in Christo sunt, per fidem, & non secundum carnis imperium ambulant, a damnatione legis liberos esse pronunciat, contraq̃, contendit, ambulantes iuxta carnis imperium, mortis sententiæ adhuc subesse: Ita afflictiones præsentis vitæ bonum habi:uras exitum promittit, præsertim cum tanta sit Dei dilectio erga nos in Christo Iesu, ut ab ea nihil nos separare queat.

Ordo & partes capitis octauī.

Sapientia Apostoli in dispositione huius Epistolæ admiratione imprimis digna est, Omnia enim ita prudenter ordinat, ut nec quicquam omittat, quod scire in causâ proposita necessarium est, nec quicquam addat, quod offendere potest, modo omnia prudenter considerentur, & alia alijs conferantur. Semper enim à quibus vel ratio offenditur, vel infirmi fidelium animi percelluntur, occupationibus anteuertit & diluit, Sicut & in hoc capite facit. Postquam enim in disputatione superioris capitis de lege & peccato dixerat, peccatum habitare in regeneratis, quod sua natura & iuxta legis sententiā mortem & damnationem meretur, ne quis hinc occasionem desperationis sumeret, in PRINCIPIO huius capitis eā obiectionem anticipat, docens nullam condemnationem ijs metuendam esse qui sunt in Christo Iesu, & non ambulāt secundum carnis,
sed

sed spiritus imperium. Huic doctrina adiungit exhortationem, ut nos spiritui & non carni prebeamus obsequium. DEINDE, Quia in proximo capite Apostolus conquestus est de sua miseria in hoc mortali corpore, quæ illi cum omnibus pijs communis est, consolationem aduersus crucis scandalum instituit, eamq; plurimis munit argumentis. Tres itaque sunt huius capitis partes. PRIMA doctrina & consolatio contra damnatoriam legis sententiam. Docet enim quod nulla sit fidelibus condemnatio metuenda, modo secundum spiritum ambulent. SECUNDA est exhortatio ad pietatis studium, quæ sane exhortatio ex ipsa doctrina petitur. TERTIA consolatio est, quæ Apostolus animat pios aduersus iētationem, quæ ex crucis scandalo oriri poterat. Nam cum crux videtur legis damnatoriam sententiā confirmare, necesse est ut pijs rectè de crucis causis doceantur.

Exegesis octauæ capitis, cum obseruatione doctrinarum.

De prima parte.

Nulla igitur nunc est condemnatio ijs, qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum.

Propositio PRIMA huius capitis didactica simul & consolatoria. Opponitur autem hæc propositio obiectioni eorum, qui peccati vim in carne sua sentientes, sic ratiocinabātur. Si peccatum est reliquum in credentibus, Est & condemnatio reliqua. Nam certum est legem minari transgressoribus suis condemnationem. Paulus persecutionem hanc negat, affirmans nullam esse metuendam condemnationem ijs, qui sunt in Christo Iesu, qui est umbraculum, quo teguntur peccata, immo vitima, cuius virtute reatus peccati sublatus est. Verum ne quis inani spectro se fallat, certam notam apponit eorum, qui sunt in Christo Iesu. Sumitur autem hæc nota à consequentibus &

necessarijs signis fidei, seu spiritus Christi, quo donati sunt iustificati. Qui, inquit, non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum. Secundum carnem ambulant, qui contempto iudicio Dei, indulgent prauis cupiditatibus, & sinunt in se regnare peccatum. Contra, secundum spiritum ambulant, qui carnis imperium excutiunt, & spiritu facta carnis domant, perpetuamq; luctam sustinent aduersus carnem, atque eius prauas cupiditates. Porro hac propositio tria continet diligenter obseruanda, HORVM PRIMVM est doctrina consolatoria, videlicet, quod fidelibus sit sublata legis damnatoria sententia. SECVDVM est nota fidelium infallibilis, quæ est non carni, sed spiritui obsequium præstare. Hæc nota I. Ioan. I. his verbis etiam indicatur: Si dixerimus quod societatem habeamus cum ipso, & in tenebris ambulamus, mentimur & non facimus veritatem, At si in lumine ambulemus, sicut ipse est in lumine, societatem habemus inuicem, & sanguis IESU CHRISTI filij eius purgat nos ab omni peccato. TERTIVM est discrimen hominum, quorum alij habenas laxantes carni feruntur quocunque impetus impellit, alij spiritu premunt, ac veluti lupatis inieclis retinent ac refrenant carnem, quibus nihil molestius est quàm carnis & peccati maculis inuolui, Illi adhuc sunt sub lege, hi vero sub gratia. Quare ut illis mors & damnatio iusta est proposita: ita his salus est in CHRISTO IESU Domino nostro. His itaque admoniti respiscamus, ac spiritus imperio nos committamus.

Nam lex spiritus vitæ in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis.

Ratio propositionis à causa sumpta. Causam autem hanc accommodat illustri exemplo, ut vniuersalis doctrina in eo veluti pingi videatur. Questio est: Num vlla condemnatio sit fidelibus, qui adhuc sentiunt in se vim peccati, & qui adhuc gemunt sub peccati onere. Responsum est: Nullam condemnationem esse ijs qui sunt in Christo Iesu. Huius responsio ratio hic

à caussa petitur, quæ est sanctificatio Christi nobis credentibus imputata. Ut enim duo sunt in peccato, Corruptio seu vitiositas & Reatus, ita duo sunt in Christo remedia, Iusticia & Sanctificatio, hæc opponitur corruptioni & vitiositati nostræ, illa reatui. Non ergo reliquia peccati condemnant fideles, quia sanctificatio & puritas Christi, nobis imputata, nos liberat à lege peccati & mortis, ne videlicet peccato nobis imputato, mortis sententia simus obnoxij. Hæc simplicissima est huius loci interpretatio, iam verba Apostoli expendamus: Per legem spiritus vitæ Ambrosius intelligit fidem ipsam, quæ sane interpretatio non conuenit. Nam hoc ipsum queritur, Num fidelibus sit sublata condemnatio, alij per legem spiritus vitæ intelligunt regenerationis gratiam in nobis inchoatam, cui profecto nequaquam competit, ut dicatur nos liberare à lege peccati & mortis. Nam hæc inchoata gratia potius est testis nostræ liberationis, ob quam causam Chrysostomus intelligit per legem spiritus vitæ, ipsam Spiritus sancti personam, quam interpretationem ipsa distinctio satis conuellit. Quid ergo dicendum? Duo sunt in verbis Pauli, ut taceam de scopo disputationis & ætiologia quæ sequitur, quæ meam interpretationem quam posui, confirmant. VNUM, quod legem illam spiritus vitæ, de qua hic loquitur Apostolus, in Christo Iesu esse pronunciat, & non in nobis, Lex, inquit, spiritus vitæ in Christo Iesu, id est, quæ est in Christo. ALTERVM, quod hæc lex spiritus vitæ, quæ est in Christo Iesu, opponatur legi peccati & mortis, quæ est in nobis. Iam autem cum hic lex peccati & mortis absque omni dubio sit tyrannus peccati in vitiosa nostra carne, quæ fructificat morti, ut in sexto dictum est, quis non videt legem spiritus vitæ in Christo Iesu, vim quandam esse in Christo Iesu, quæ tyrannidem peccati & carnis corruptionem superat? Hæc vis nulla alia est, quàm Christi sanctificatio perfecta, quæ nobis imputata facit nos liberos, ne peccati labes, quæ adhuc reliqua est in carne, nos condemnet. Potentior est enim hæc Christi virtus peccati vitio & mortis imperio.

Quod enim per legem fieri non potuit, eo quod debilitabatur per carnē Deus (præstitit) dum proprium filium misit in similitudine carnis peccati, & pro peccato damnauit peccatum in carne, ut ius legis impleatur in nobis, qui non secundum carnem, sed secundum spiritum.

Ætiologia est, cuius hæc est summa: Christus factus est hostia pro peccato, ut ipsius innocentia nobis imputetur. Igitur nulla nobis metuenda est damnatio, nec peccatum nec mors quicquam in nos iuris habet, etiamsi in carne nostra manent reliquie peccati, quæ teguntur Christi puritate. Porro quoniam hæc ætiologia copiose amplificatur, eam in quatuor membra distinctam consideramus.

PRIMUM membrum occupationem habet, Nam anticipat quæstionem de iusticia legali, & diserte asseuerat inefficacem esse legem ad iusticiam obtinendam. At ne quis hoc infirmitati legis ascriberet, transfert culpam in carnem, hoc est, humane nature corruptionem. Nam lex per se quidem est certissima ac rectissima iusticie norma. Sed ea est infirmitas carnis nostra, ut legem præstare nequeamus, unde fit, quod nec iusticiam ex lege consequamur. Hic ergo testimonium obseruetur, quod nemo mortalium possit ex lege iustificari, propterea quod nemo obedientiam, quam requirit lex, præstare potest. Lex indicat quidem quid faciendum sit, sed non præstat vires, Lex indicat quidem morbum, sed non sanat.

SECUNDUM membrum modum indicat, per quem sumus à maledictione legis, atque adeo à iure peccati & mortis liberati. Deus, inquit, præstitit quod lex non potuit, dum misit filium suum in similitudine carnis peccati, hoc est, dum misit filium suum qui assumsit carnem, hoc est, humanam naturam similem nostræ, excepto peccato. Et pro peccato, hoc est, propter peccatum, hoc est, victimam Christi, (Peccatum autem ideo dicitur victima Christi, quia reatum peccati in se recipit Christus,

stus, & sua victima pro eo satisfecit.) Damnauit, id est, interfecit, aboleuit. In carne, id est, in humana natura, Peccatum, hoc est, ius peccati.

Obseruetur hoc loco praeclarum testimonium de aduentu CHRISTI in mundum, & cur assumpserit humanam naturam, videlicet, ut fieret victima pro peccato, seu ut Epistola ad Hebraeos loquitur, ut haberet quod offerret.

TERTIVM membrum finem victima CHRISTI continet, qui est ut ius legis impleatur in nobis, hoc est, ut obedientia, qua CHRISTVS legi satisfecit, nobis imputata, à iure legis simus exempti, ne videlicet nos amplius condemnet lex tanquam reos & peccatores. Est enim legis voluntati satisfactum per mortem Christi.

QVARTVM membrum repetit ea quae supra posuit de discrimine hominum, quorum alij secundum carnem, alij secundum spiritum ambulant. Hoc membrum ideo adiecit Apostolus, ne quis putet licentiam carni concedi, propterea quod à iure legis simus exempti. Est enim magnum discrimen inter ius legis damnatorium & regulam vitae, quae in lege traditur, ab illo liberi sumus, modo in CHRISTVM credimus, & spiritu Christi ducimur, iuxta hanc autem vitam conformare, quantum quidem in hac infirmitate fieri potest, oportet.

Nam qui secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt, qui vero secundum spiritum, quæ sunt spiritus.

Cur supra in propositione adiecerit: Qui non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum, & idem inculcaverit rursus in proxima aetologia, iam iusta confirmatione ostendit. Fundamentum autem huius rationis, hoc est: duplex est vita, carnalis una, altera spiritualis. Illa veteris hominis, hæc novi est, Qui illam vivit sub lege est, qui verò hanc, sub gratia Vtraque ex suo ingenio cognoscitur, & ex proprijs fructibus deprehenditur. Qui ergo secundum carnem sunt, hoc est, in qui-

bus corrupta natura dominatur, ea quæ carnis sunt, sapiunt, hoc est, indicant, cogitant, meditantur, sentiunt, curant. &c. quæ sunt carnis, id est, toti ad carnis imperium feruntur, quare adhuc carnalis illorum vita est. Nam regenerationis gratia in nouam creaturam nondum sunt renouati. Quare non mirum est, eos qui tales sunt, adhuc sub legis damnatione manere. Contra verò qui secundum spiritum sunt, hoc est, in quibus nouus homo dominatur, & qui Christi spiritu ducuntur, hi quæ sunt spiritus sapiunt, hoc est, indicant, cogitant, meditantur, curant, sentiunt quæ sunt spiritus, hoc est, spiritus imperio se regi sinunt, & se carni toto impetu opponunt, gementes sub acerrima lucta spiritus & carnis. Quare huiusmodi non amplius sunt sub damnatione legis, sed sub gratia, quæ reliquias peccati tegit, umbraculo Christo.

PORRO quia hæc ratio firmamentum est presentis confirmationis, eam Apostolus sibi probandam proponit, ut ea solide confirmata, nihil amplius dubij de quæstione proposita relinquatur. Continet autem hæc ratio duas hypothesas cum suis rationibus: Ambulantes secundum carnem sunt sub maledictione. Hæc est PRIOR hypothesis. Ratio huius est: Quia quæ carnis sunt sapiunt. Hypothesis POSTERIOR est: Ambulantes secundum spiritum non sunt sub damnatione. Ratio huius est: Quia quæ spiritus sunt sapiunt. Caterum ut veritas harum hypothesium constet, eas longiori circuitu confirmat Apostolus, & quoniam progressio huius argumentationis est à causis ad effecta, texit Apostolus duos Soritas continentes principalis syllogismi prosyllogismos quosdam, sic enim Aristoteles partes Soritarum appellat. Neq; id facit simpliciter, sed ut Aristoteles loquitur ὑπαλλήλων, hoc est, ita ut partes vnius partibus alterius ex aduerso κατ' ἀντίθεσιν respondeant, ut contraria effecta carnis & spiritus aperius conspiciantur. Ut autem uterque Sorites nude conspiciatur, alterum ab altero seiungam, & deinde in textus explicatione membrorum antithesin ostendam.

PRI-

PRIMVS SORITES.

1. *Verfantes secundum carnem carnalia sapiunt.*
2. *Carnalia sapientes quæ sunt mortis sapiunt.*
3. *Sapientes quæ sunt mortis, inimici sunt Dei.*
4. *Inimici Dei Deo displicent.*
5. *Displicentes Deo sunt sub maledictione.*

Hinc à primo ad vltimum concluditur.

Igitur, Verfantes secundum carnem sunt sub maledictione.

SECUNDVS SORITES.

1. *Verfantes secundum spiritum, quæ spiritus sunt sapiunt.*
 2. *Sapientes quæ sunt spiritus, quæ vita & pacis sunt sapiunt.*
 3. *Sapientes quæ sunt vita & pacis, amici Dei sunt.*
 4. *Amici Dei Deo placent.*
 5. *Placentes Deo liberi sunt à damnatione legis.*
- Hinc rursus concluditur à primo ad vltimum.*
- Igitur, Verfantes secundum spiritum liberi sunt à damnatione legis.*

In hoc posteriori Sorita quadam adieci, quæ non expresse ponuntur in textu, Sed ex antithesitamen facile intelligitur, nunc partes utriusque Sorita in textu declarabimus.

Nam qui secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt.

Hac PRIMA pars antecedentis est primi Sorita, & minor primi prosyllogismi. SECUNDVM carnem esse dicuntur, non qui interdum carnis imbecillitate labuntur, sed qui se totos carnis imperio tradiderunt, seu ut Paulus locutus est: In quibus peccatum regnat iuxta concupiscentias corporis.

Qui vero secundum spiritum sunt, ea quæ sunt spiritus.

Hac PRIMA pars antecedentis est secundi Sorita, & minor primi prosyllogismi. Sapere secundum spiritum dicuntur, qui luctantes cū carne spiritus imperio cupiunt subesse, & quæ spiritus sunt cogitant & faciunt.

Intelligentia enim carnis mors est.

SECUNDA pars antecedentis primi Sorita, & minor secundi prosyllogismi. Sed mutatio abstracti in concretum non nihil obscuram reddidit collectionem. Quare ita retexenda est oratio: Qui sapiunt secundum carnem, quæ mortis sunt sapiunt. Verum Apostolus ideo abstracto usus est, ut ostendat totum φρόνημα carnis, hoc est, omnem sapientiam, omnia cogitata, omnia consilia, omnes deliberationes, omnem prudentiam, breuiter λόγον ἡ ὁρμὴν omnium hominum nō regeneratorum, si modo negocium salutis spectes, non nisi ad mortem facere. Vocabulum enim φρόνημα, genus est complectens omnes animi actiones & affectus. Quare potius intelligentiam posui supremam animi actionem, quam prudentiam vel sensum. Nam si constiterit intelligentiam hominis, quæ ut pars sub voce Græca continetur, in rebus salutis non nisi ad mortem tendere, facile de inferioribus facultatibus idem concedetur. Augustinus sapientia voce usus est.

At intelligentia spiritus vita & pax.

SECUNDA pars antecedentis secundi Sorita, & assumptio secundi prosyllogismi. Mutetur & hic abstractum in concretum hoc modo: At qui sapiunt secundum spiritum, quæ vitæ & pacis sunt sapiunt. Nam contraria sunt carnis & spiritus studia, Si igitur caro in ea fertur quæ sunt mortis, sequitur spiritum vitam & pacem sectari.

Habemus hætenus materiam duorum prosyllogismorum, quorum unus est prioris, alter posterioris Sorita. Prosyllogismum prioris Sorita ita concludemus, si ex predicatis primæ & secundæ

secunda partis prioris Sorita maiorem fecerimus hoc modo: Qui carnalia sapiunt, quæ mortis sunt sapiunt. Assumptio est prima pars antecedentis: Qui secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt, Hinc sequitur conclusio: Ergo qui secundum carnem sunt, quæ mortis sunt sapiunt. Formabitur etiam primus prosyllogismus secundi Sorita ad eundem modum:

Sapientes quæ sunt spiritus, quæ vitæ & pacis sunt sapiunt.

Qui vero secundum spiritum sunt, ea quæ sunt spiritus sapiunt.

Ergo, Qui secundum spiritum sunt, quæ vitæ & pacis sunt sapiunt.

Propterea quod intelligentia carnis inimicitia est aduersus Deum.

TERTIA pars antecedentis primi Sorita, & assumptio tertiæ prosyllogismi, cuius prædicatū si attribuatur prædicato secundæ partis, fiet maior tertiæ prosyllogismi, hoc modo: Quicumque quæ mortis sunt sapiunt, inimici sunt Dei. Assumptio ut antea est assignata: Qui sapiunt secundum carnem, quæ mortis sunt sapiunt. Igitur, Qui sapiunt secundum carnem, inimici sunt Dei. Verum hic obseruandum est, quod nonnihil à lege Sorita deflexerit Apostolus. Nam pro eo quod discendum fuisset: Intelligentia mortis inimicitia est aduersus Deum, hoc est, qui sapiunt quæ mortis sunt, inimici sunt Deo, substituit hanc propositionem, propterea quod intelligentia carnis inimicitia est aduersus Deum, ac ita probat intelligentiam carnis ad mortem tendere, atque concludit hoc modo: Inimicitia aduersus Deum mortem affert, Intelligentia carnis inimicitia est aduersus Deum, Igitur mortem affert. Verum, quia idem est sapere quæ carnis sunt & quæ sunt mortis, quia carnis quæ tendit ad mortem, tertiam partem hic constituo antecedentis primi Sorita, cui cum ex antithesi lege opposueris hæc: Sapientes quæ sunt vitæ & pacis, sunt amici Deo. Habes ter-

iam partem antecedētis posterioris Soritæ, cuius prædicatum cum attribuitur prædicato secunde partis, fit maior secundi prosyllogismi hoc modo: Qui sapiunt quæ sunt vitæ & pacis, amici sunt Deo. Assumptio ut antea est signata, Qui sapiunt secundum spiritum, quæ vitæ & pacis sunt sapiunt. Proinde qui sapiunt quæ sunt spiritus, amici sunt Deo.

Legi enim Dei non subijcitur, neque enim potest.

Ratio est proxima sententiæ, videlicet quod intelligentia carnis sit inimicitia aduersus Deū. Hoc loco consuetudo scripturæ obseruanda est, quæ contrariū cum negatione pro contrario ponitur. Cum ergo dicit: Intelligentia carnis non subijcitur legi Dei. Sensus est: Intelligentia carnis aduersatur legi Dei. Nam ut supra dictum est: Affectiones peccatorum in carne existunt per legem, Quare non mirum est intelligentiam carnis inimicitiam esse aduersus Deum. Fieri enim aliter non potest, quam ut hostis sit legislatoris, quicumque eius legem auersatur.

PORRO hic obserua duo quæ tribuuntur carni, PRIMVM, praua voluntas, quæ fit ut caro aduersetur legi Dei. DEINDE impotentia, quæ fit ut caro legi Dei subesse non possit. Caro proinde, hoc est, homo quatenus carnalis est, nec vult nec potest se lege Dei subycere. Huic rationi ex antithesi opponitur alia de spiritu, videlicet, quod spiritus se legi Dei subiciat, Quare & intelligentia spiritus amicitia est cum Deo. Nam ita complere membra comparationis oportet, ut plena conspiciatur collatio. Quod autem spiritus se legi Dei subiciat, ad voluntatem & conatum spiritus referendum est, & non ad impletionem legis, quemadmodum ex superiori capite manifestum est.

Cæterū qui in carne sunt, Deo placere non possunt.

QUARTA pars antecedentis primi Soritæ, & assumptio quartæ prosyllogismi, cuius prædicatum cum attribuitur prædicato

dicato tertiae partis, fit maior tertij proſyllogiſmi, hoc modo: *Inimici Dei Deo diſplicent, Aſſumptio ſupra ſignatur, Qui ſapiunt quae ſunt mortis, inimici ſunt Dei, Igitur Deo diſplicent.* Hic ruruſus ponitur oratio equipollens. Nam pro eo quod dicendum fuiſſet, *Inimici Dei Deo diſplicent*, ponit, *Qui in carne ſunt Deo placere non poſſunt.* Huc iam per antitheſin adde: *Amici Dei Deo placent, ſeu quod idem eſt: Qui ſunt in ſpiritu Deo placent.* Hinc tertiuſ proſyllogiſmus ſecundi Sorita concluditur: *Amici Dei Deo placent, Qui ſapiunt quae ſunt vitae & pacis, amici ſunt Dei, Ergo Deo placent.* Hinc iam ſequuntur duae concluſiones, videlicet quod placentes Deo ſint extra damnationem: & diſplicentes Deo ſint ſub maledictione. Haec duae concluſiones ſunt poſtremae partes in antecedentibus Soritarum, ex quibus duo ſunt proſyllogiſmi, videlicet quartuſ primi, & quartuſ ſecundi Sorita, hoc modo:

Diſplicentes Deo ſunt ſub condemnatione.

Inimici Dei diſplicent Deo. Igitur,

Inimici Dei ſunt ſub condemnatione.

Iam coniunge primum ſubiectum cum poſtremo predicato, habebis concluſionem primi Sorita, quae eſt: *Verſantes ſecundum carnem ſunt ſub condemnatione, Syllogiſmuſ ergo principalis erit:*

Quicuq; diſplicent Deo ſunt ſub condemnatione.

Verſantes ſecundum carnem diſplicent Deo.

Igitur verſantes ſecundum carnem, ſunt ſub condemnatione.

Et haec eſt una pars propoſitionis principalis probanda.

Quartuſ ſecundi.

Placentes Deo ſunt extra damnationem.

Amici Dei placent Deo. Igitur,

Amici Dei ſunt extra damnationem.

Hic ruruſus primum ſubiectum cum extremo predicato coniunge, & habebis concluſionem ſecundi Sorita, quae eſt:

Ergo, Versantes secundum spiritum, sunt extra damnationem. Syllogismus ergo principalis erit huiusmodi.

Quicumque placent Deo sunt extra damnationem.

Versantes secundum spiritum placent Deo.

Ergo, Versantes secundum spiritum sunt extra damnationem. Et hac est altera pars propositionis principalis probanda.

Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, siquidem spiritus Christi habitat in vobis.

Qua hactenus in genere disseruit, iam ad hypothesin accommodat, & colligit conclusionem hoc modo:

Qui in carne sunt, sub condemnatione sunt,

Qui vero in spiritu sunt, liberi sunt à condemnatione.

Sed vos non estis in carne, sed in spiritu.

Igitur, Non estis sub condemnatione, sed à condemnatione liberi.

Alteram partem minoris probat: Siquidem spiritus Christi habitat in vobis, id quod ex eius moribus cognoscitur & fructu. Est autem eius fructus condelectari legi Dei, opponere se carni, congemiscere sub peccati mole, breuiter nihil magis expetere, quam iusticia seruire in gloriam Dei, quemadmodum ex superioribus manifestum est.

Si quis spiritum Christi non habet, non est eius.

Minorem proximi argumenti antithesi illustrat, Qui spiritum Christi non habet, hic non est eius, hoc est, non est vita Christi particeps, ex quo sequitur, quod nec Christi membrum sit, Qui enim Christi membrum est, consors est eiusdem spiritus cum Christo, unde noua vita existit. At si dicas: Cum omnes homines peccant, & sepiissime labuntur, quomodo sciri potest, num quis spiritum Christi habeat, praesertim cum ratio ipsa in philosophis aduersetur peccato, quemadmodum & Seneca dicit: Si scirem homines ignoraturos, & Deos ignoscituros:

ros:

ros: tamen propter peccati turpitudinem peccare non vellem. Respondeo, Philosophi aliquosque ratione progressi sunt, sed conuersi ad Deum presentiam spiritus ex ardentibus moribus, quibus insurgunt aduersus peccati fontem, cognoscunt, & ex precandi affectu, & alijs occultis efficacijs, & praeipue ex effectibus, de quibus in sequentibus disserit Apostolus.

At si Christus in vobis, corpus quidem mortuum est propter peccatum, Spiritus vero vita propter iusticiam.

Unde cognosci possit presentia spiritus Christi in fidelibus, exponit, nempe ex duabus rebus, nimirum Mortificatione & Vinificatione, quae sunt efficacia spiritus Christi habitantis in iustificatis. Corpus, inquit, mortuum est, propter peccatum, hoc est, caro mortua est, quia eius prauus affectus in conuersis mactantur, & veluti trucidantur. Ut enim affectus peccatorum in non conuersis per legem irritantur, ita in conuersione ad Deum per Christi mortem iugulantur. Corpus hoc loco non significat massam illam ex carne, nervis & ossibus compactam, sed pro adiuncto ponitur, ac idem significat quod caro, quatenus opponitur spiritui, hoc est, vim peccati & innatam prauitatem, quemadmodum ipsa antithesis ostendit, Nam opponitur spiritui, qui est efficacia spiritus Dei in regeneratis. DEINDE observandum est vocabulum peccati per metonymiam accipi, & significare hostiam pro peccato, videlicet, ipsam mortem Domini, quae hostia Christi est, & expiatio peccati, & virtus mortificanda carnis in ijs qui conuertuntur, quae sane mortificatio prior pars est sanctificationis seu regenerationis. Spiritus vero vita propter iusticiam, hoc est, nouus homo vivit propter iusticiam, scilicet Christi. Nam Christi iusticia & imputatur nobis, ut ea simus iusti in conspectu Dei, & est virtus quae vivificatur spiritus in nobis. Hac ergo effecta presentiam Christi in nobis ostendunt. Si itaque cupis scire in carne ne sis, an in spiritu, ex utriusque effectis hoc cognoscas.

Si autem spiritus eius, qui excitauit Iesum ex mortuis, habitat in vobis, is qui excitauit Christum ex mortuis, viuificabit etiam mortalia vestra corpora per habitantem eius spiritum in vobis.

Declaratio proxima sententia à diuini spiritus virtute, qui spiritus sicuti in capite nostro Christo se exeruit, ita etiam in nobis, qui eius membra sumus exeret. Sicut ergo Deus spiritu suo Christum excitauit ex mortuis: ita etiam nostra corpora mortificata virtute mortis Christi, viuificabit per eundem spiritum. PORRO hæc pericopa multiplicem doctrinam continet. PRIMVM enim clare nominantur & discernuntur tres persone diuinitatis, Pater qui excitauit Christum ex mortuis, Filius excitatus, & Spiritus sanctus viuificans. DEINDE, quod idem spiritus sit & patris & filij, & ab utroque mittatur in corda fidelium, ut ea viuificet. TERTIO, quod opus redemptionis sit totius trinitatis, sed seruata cuiusque persone proprietate. Pater viuificat & saluat, sed per filium vt Mediatorem, per spiritum vt per Sanctificatorem. QUARTO, quod resurrectio Christi sit & incoatio & testimonium future glorie fidelium. QUINTO, obseruetur quanta sit dignitas conuersorum, in quibus spiritus habitat, vnde admoneantur, vt quemadmodum sunt viuia Dei templa: ita Deum in se habitantem veris cultibus colant, per omnem vitam incendant thymiama mane & vesperi, offerant vitulos labiorum suorum, & se mactent Deo in hostiam rationalem: & contra cogitent horribile malum esse, hoc Spiritus sancti templum conscientia peccati contaminare.

Igitur fratres debitores sumus non carni, vt secundum carnem viuamus.

Exhortatione accommodat doctrinam ad vsum auditorum: quod quidem facit Apostolus more Prophetico & Apostolico, quem morem vt sequantur omnes pii verbi ministri, requirit plena

plena docendi ratio, quæ constat methodo & motu. Methodus rem docet, motus doctrina accommodat. idq̃, nunc exhortando, interdum obiurgando, nonnunquam consolando, sæpe comminando &c. Hic autem exhortando & comminando doctrinam accommodat. Propositionis huius exhortatoriae duæ sunt partes, quarum VNA expresse ponitur, ALTERA ex antithesi & cõfirmatione intelligitur. Complebitur autem propositio hoc modo: Igitur fratres debitores sumus non carni, ut secundum carnem viuamus, sed spiritui, ut secundum spiritum viuamus. Illationis particula notatur necessitas cõsequentia doctrina ad debitam obedientiam erga doctrinã. Etenim doctrina finis est, ut ei obediat. DEINDE obseruetur hoc loco necessitas debiti, aduersus eos, qui bonorum operum in fidelibus necessitatem negant, *Qui enim debet, necessitate debiti obligatur, cuius necessitatis ratio sequitur.*

Nam si secundum carnem vixeritis, futurum est, ut moriamini.

Ratio PRIMÆ partis propositionis à necessitate vitandæ pœnam, quæ est mors æterna. *Qui secundum carnem vixerint, futurum est ut moriantur. Ergo iustificati caueant, ne rursus carnis illecebris decepti, excusso spiritu se carni tradant. Notetur ergo, quod iustificati possint relabi in priores sordes, & abicere fidem, & æternum perire. DEINDE obseruetur, fidem & malam conscientiam non posse simul consistere. Qui enim vere credit, filius Dei est, & habet arrabonem vitæ æternæ, At qui malam habet conscientiam, hoc est, qui viuunt secundum carnem, manet sub damnatione legis, ut m̃cipium Sathana. Proinde fieri non potest, ut qui carni indulget, veram fidem habeat.*

Sed si spiritu actiones corporis mortificetis, viuētis.

Ratio SECUNDÆ partis exhortationis à consequentibus. *Qui secundum spiritum vixerit, viuet, idque ex gratia,*

non ex merito suo. Nam Christum vitam in se retinet, qui fons & autor vite est, hoc igitur amisso, per obsequium carni praestitum amittitur & vita. Nam qui secundum carnem ambulat, damnatoria legis sententia, hoc est, morti subiacet. Praesens verbum mortificetis, significat vigere luctum carnis & spiritus in sanctis, donec in hoc sunt mortali corpore.

Quicumque enim spiritu Dei ducuntur, hi sunt filij Dei.

Aetiologia est, continens firmissimum principium rationis proxima.

Quicumque spiritu Dei ducuntur sunt filij Dei.

Qui spiritu mortificant actiones corporis, ducuntur spiritu Dei.

Igitur, Qui spiritu mortificant actiones corporis sunt filij Dei. Filij autem Dei viuunt, Igitur, qui spiritu actiones corporis mortificant, viuunt.

Obseruetur certissimum indicium praesentis spiritus Dei in conuersis, videlicet eius victoria aduersus carnem, qui tamen spiritus non ita triumphum agit, quin perpetuam luctum sustineat aduersus carnem rebellantem. Admonemur ergo singularis ardoris in hac spiritali pugna, ne succumbamus victi à carne.

Non enim accepistis spiritum seruitutis, rursus in timorem, Sed accepistis spiritum adoptionis, in quo clamamus abba pater.

*Qualis sit ductus spiritus Dei declarat, unde ab effectu ostendit, quinam sint filij Dei. Discernit autem hic Apostolus inter spiritum seruitutis & spiritum adoptionis. Spiritus adoptionis est, qui alit fiduciam adoptionis in nobis, qua Deum ut patrem nostrum inuocamus. Hac enim duo, fiducia adoptionis & inuocatio spiritus Dei praesentiam euidenter declarant. Nam spiritus Dei PRIMVM persuadet cordibus nostris, quod
simus*

*simus adoptati in filios à Deo Patre per Iesum Christum. DE-
INDE idem spiritus fideles excitat ad inuocandum, qui inuo-
cationis cultus immediate à fide proficiscitur. Sed quid est
quod dicit: Non rursus accepistis spiritum? Spiritus accipitur
ad prædicationem Euangelij, Nam dicitur accipi spiritus, quā-
do in homine est efficax quouis modo, cum accipitur ad prædi-
cationem legis, spiritus seruitutis dicitur. Hic spiritus qui à
prædicatione legis viam quidem salutis proponit, sed cum con-
ditione durissima, planeq; impossibili, nihil nisi timorem in ani-
mis nostris efficere potest, unde fit, ut quasi serui iram Domini
magna cum anxietate, pauidaq; conscientia sentientes, crucē
imminentem perhorrescamus. Atq; hinc est, quod spiritus san-
ctus ab hoc effectu dicatur spiritus seruitutis in timorem, ut
qui in seruilem conditionem nos redigat. Contra vero, quia i-
dē Spiritus sanctus gratuita adoptione salutem in animis cre-
dentium obsignat, & à legis maledictione liberat, spiritus a-
doptionis à Paulo dicitur. Hic nobis persuadet, ut non amplius
simus sub metu, sed ut fiducia adoptionis patrem Deum inuo-
cemus. Quod autem Paulus Syriaca voce usus sit Abba, vide-
tur eò pertinere, ut magis hac voce mutuam storgam inter
patrem & filios exprimat. Nam nomen Syriacum Abba,
videtur à dilectione sumtum. Nam Abba, unde deductum ap-
paret, diligere significat, Græca autem appellatio interiecta
est, interpretandi causa, & ponitur casus primus pro voca-
tiuo.*

*Ipse spiritus testatur cum spiritu nostro, quod si-
mus filij Dei.*

*Producit Apostolus duos testes nostræ in Christo adoptio-
nis, qui sunt, spiritus Dei, & spiritus noster ab eo certior factus.
Spiritus noster est ardens affectus à Spiritu sancto excitatus in
corde fidelium. Huc illud Pauli 2. Corinth. primo: Is qui con-
firmat nos vobiscum in CHRISTO, & qui vnxit nos Deus
est, qui etiam obsignauit nos, deditque arrabonem spiritus in*

cordibus nostris. Hoc arrabone, quo dato confirmatur fidei-
fio, spiritus fidelium cōfirmatus, certissime sibi persuadet, quod
à Deo sit adoptatus, ut in Christo iam vere sit filius. Cum ergo
consentiunt hi duo testes, de adoptionis gratia non amplius fi-
delis dubitare debet, sed per patientiam expectare promissam
hereditatem, de qua sequitur :

Si filij & hæredes, hæredes quidem Dei, cohære-
des vero Christi.

*Attexit argumentum à iure natura, quo iure filij succe-
dunt in bona parentum. Postquam autem ostendit, fideles esse
filios Dei, ex filiorum iure infert hoc argumentum. Si fideles
sunt filij Dei, sunt etiā hæredes Dei. Sed sunt filij, Ergo & hæ-
redes. Iā quia Christus est Dei filius, erit & ipse hæres. Proinde
fideles & Christus sunt Dei cohæredes. Quid an non hæredes
dicuntur, qui in bona parētū succedūt, sed prius demortuis pa-
rentibus? Quomodo ergo hæredes Dei dici possunt fideles, cum
Deus nunquam moriatur? Usitata est Hebraeis figura, qua
speciei nomen pro genere ponitur, ut cum merces accipitur pro
quavis compensatione. Hæredes sunt quidem proprie qui suc-
cedunt in mortuorum parentum bona, sed hic generalius ac-
cipitur. Nam ea voce tantum significantur qui bonorum pa-
tris cælestis sunt participes, atque ideo scriptura voce hære-
ditatis utitur, ut sciamus possessionem cælestem nobis gratis
donari, & non contingere ex nostro merito, ex emtione aut a-
lio huiusmodi titulo. Dicitur ergo hic καὶ γὰρ ὁμοῦς, qui bonis si-
bi gratis concessis fruatur: & hereditas, quicquid alicui gra-
tis cedit in possessionem.*

Si modo simul cum eo patimur, ut etiam cum eo
glorificemur.

*A conditione filij naturalis colligit conditionem eorum,
qui in filios adoptati sunt, hoc modo: Filius Dei naturalis pri-
mum passus est, ac deinde glorificatus adiit hereditatem pa-
ter-*

ternam. Igitur si fideles sunt coheredes Christi, per crucem hereditatem cum Christo adibunt. Verum hoc argumentum singulari prudentia attexit Paulus. Nam hoc argumento occurrit obiectioni infirmorum, qui cōtra magnificas promissiones sibi factas, poterant obycere hoc modo: Ecce nos obijcitur omnis generis calamitatibus, quis ergo nos pro filijs Dei agnoscat? Quis putabit nos Deo curae esse? Hāc obiectionem inuersionis schemate excipit Apostolus, proposito exemplo filij Dei Domini nostri Iesu Christi, ac si dicat: Quod patiantur fideles, hoc habent commune cum filio Dei. Est enim passio transitus ad glorificationem. Verum causae passionum sunt diuersae, Christus enim non pro suo, sed pro nostro peccato expiando passus est, Nos vero patimur, non ut expiemus peccatum nostrum aut alienum, Sed ut peccatum in nobis mortificetur, & corpus peccati crucifigatur. Porro ex hoc argumento colligenda est propositio tertiae partis huius capitis, videlicet. quod fideles non debeant varijs huius vitae arumnis frangi, sed crucem patienter ferre, donec cum Christo glorificentur.

Confirmatio tertiae propositionis.

Statuo enim, quod non dignae sint passionēs praesentis temporis ad futuram gloriam, quae reuelabitur nobis.

PRIMUM argumētum à collatione praesentium arumnarum cum futura gloria sumtum.

Malum breui finiendum, quod nunquam finienda gloria sequitur, aequiore est animo ferendum.

Passiones praesentis vitae sunt huiusmodi.

Igitur, Patienter ferenda sunt.

Vocat autem Apostolus παθήματα ea quae in hac vita patimur, ut sunt omnis generis calamitates, de quibus dicitur τὰ παθήματα παθήματα εἰσι. Gloria nobis reuelanda, est aeterna beatitudo, & fructio Dei in omni aeternitate. In hanc itaque

gloriam intueamur, quoties cruce aliqua premimur, ac retineamus fidem & bonam conscientiam, ne spe huius gloriæ excidamus.

Nam sollicita creaturæ expectatio, reuelationem filiorum Dei expectat.

SECUNDVM argumentum ab exemplo totius creaturæ sumptum. Tota rerum natura abusus impiorum subiecta est, & contaminatur sceleratorum hominum veluti contactu, expectat tamen liberationem, quando filij Dei liberabuntur. Igitur & nos foriter feramus presentes calamitates, spe futura liberationis. Vocabulum ἀποκατάστασις, quo Paulus vritur, significat gestum cupidissime aliquid expectantis, quasi porrecto capite & oculis in rem intentis, venturum aliquid eminus prospicientis.

Vanitati enim creatura subiecta est non volens, sed propter eum qui subiecit eam sub spe.

Amplificat secundum argumentum: Creatura, inquit, subiecta est vanitati, hoc est, corruptioni & abusus hominū, at spe futura liberationis se sustentat. Igitur & nos eius exemplo bene speremus.

Quod autem Apostolus tribuat toti creaturæ affectus, prosopopœia est, qua exprimit Apostolus iniuriam, qua creatura afficitur.

Quoniam ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.

Hoc est, quando liberabuntur filij Dei, & donabuntur gloria aterna, tū simul liberabitur creatura à seruitute corruptionis, qua scilicet corrumpitur. Poterit quoque ὅτι ἐξ ὧν reddi, ut sit expositio modi quo fit creatura liberatio, ut non amplius impiorum abusus sit exposita.

Nouimus enim quod tota creatura congemiscit, & vna parturit vsque in hunc diem.

Re-

Repetitio est eiusdem sententiae, nisi quod pulcherrima similitudine exponat afflictionis creaturae magnitudinem, & desiderium emergendi ex praesentibus malis, & simul indicet futurum euentum. Quemadmodum enim dum parturit mulier, grauissimos habet dolores, sed, edito infante in lucem, latatur, ac dolorum quos passa est, obliuiscitur, ita creatura praesentibus abusiis pressa gemit, & veluti parturit. Consimiliter Ecclesia varijs erumnis huius vitae exposita gemit, ac veluti parturit, donec aduentu filij Dei liberabitur, atque tunc propter gloria reuelanda magnitudinem, omnium afflictionum quae passa est in hac vita, obliuiscetur.

Non solum autem hoc, sed & ipsi primitias spiritus habentes, & nos ipsi in nobis ipsis gemimus adoptionem expectantes, redemptionem corporis nostri.

TERTIVM argumentum ab exemplo Apostolorum sumtum. Nos qui primitias, hoc est, excellentia dona habemus, affigimur, & sub cruce expectamus liberationem. Igitur & vos nobiscum praesentes erumnas fortiter ferte, & nolite huius vitae incommodis fracti abicere confessionem. Spiritus primitias habere, phrasi Hebraica, est excellentia dona habere, & inter primos numerari. Est autem hac phrasis sumpta à primitijs frugum, quae Deo offerebantur. Ut ergo ista primitiae prima & electiores erant utpote Deo offerendae, ita translatitiae primitiae notant excellentiora dona, quibus Apostoli ut primi, eos qui sibi in ministerio Ecclesiae succederent, excelluerunt. Hanc interpretationem confirmat Apostolus, cum addit: Et nos ipsi, scilicet Apostoli, in nobis, id est, intimo corde, Gemimus expectantes adoptionem quae est redemptio corporis, quod in hoc mundo varijs est obiectum calamitatum. Hac autem corporis redemptio fiet per resurrectionem mortuorum: Tum enim deposita mortalitate, induemus immortalitatem, 1. Corinth. 15. & 2. Corinth. 5.

Spe enim saluati sumus. Spes autē si cernatur, non est spes. Quod enim quis cernit cur speret? Si vero quod non videmus speramus, per patientiam expectamus.

QUARTVM argumentum à salutis parte ratione sumtum. Spe sumus saluati, Igitur salus patienter expectanda est. Consecutionem probat à definitione spei & repugnantibus. Definitio est, quod spes sit absentium & non presentium & apparentium rerū. Repugnantia ergo sunt, aliquid presens esse videri, & idem sperari. Hinc infert hypotheticum argumentū: Si quod non videmus speramus, certē per patientiam id expectamus. Sed non videmus quod speramus. Igitur per patientiam id expectamus. Hinc illud ad Galat. 5. Nos spiritu ex fide spem iusticie expectamus. Porro Paulus accipit metonymicōs spem pro re sperata, & notetur definitio spei, quod sit certa salutis & aliorum quæ Deus sua voce promisit per patientiam expectatio seu fiducia.

Itidem autem & spiritus subleuat infirmitates nostras. Quod enim oremus quemadmodum oportet non nouimus, sed ipse spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

QVINTVM argumentum à presenti Spiritus sancti auxilio. Spiritus sanctus adest nobis, & subleuat infirmitates nostras, ne scilicet fracti imbecillitate carnis, succumbamus. Igitur cum talem habeamus παράκλητον, patienter expectemus liberationem. Antecedēs probatur ex eo. Quod Spiritus sanctus sanctos motus excitet, & efficiat, ut cum magnis gemitibus oremus Deum. Nam quod dicit: Spiritus postulat, Hebraismus est. Nam postulat ponitur pro verbo coniugationis Hiphil, hoc est, postulare facit. Hanc efficaciam spiritus, soli intelligunt vere pii, qui in suis ardentibus precibus sentiunt consolationem, ac veluti responsum diuinitus ad sua postulata accipiunt.

accipiunt. PORRO obseruandum est discrimen inter Christi interpellationem pro nobis, & Spiritus sancti. Scriptura dicit, Christum esse unicum intercessorem inter Deum & homines. Hic autem Paulus videtur ei adiungere Spiritum sanctum. Sed discrimen facit ordo & modus. ORDO, quod Christus interpellat ante sublatam iram Dei, Spiritus sanctus autem post iram Dei placatam. MODVS, filius est interpellator, quia est redemptor qui persoluit precium, ut satisfaceret iusticiae Dei, & placaretur ira Dei, & iam apparet vultui Dei, ut interpellat pro nobis. Sed Spiritus sanctus est interpellator, quatenus nos ad inuocandum monet. Accepistis, inquit Apostolus, spiritum, quo clamamus Abba pater.

Qui autē scrutatur corda, nouit quis sit sensus spiritus, Quia secundū Deum interpellat pro sanctis.

Piorum gemitus à Spiritu sancto excitari probat, qui scrutatur corda, periphrasis Dei est, qui in Actis dicitur *καρδιωγ-
νός*. Hic Deus scrutator cordium, nouit & facit sanctos scire, quodnam sit *εὐθυμία* spiritus, id est, quae preces, quae suspiria à spiritus sui afflatu proficiantur. Est enim sensus spiritus, quem spiritus sanctus in cordibus piorum inter orādum ciet, Quia secundū Deū postulat pro sanctis, hoc est, facit ut ea à Deo precentur, quae & Deo grata sunt, & ipsi salutaria.

Scimus autem quod diligentibus Deum omnia cooperantur ad bonum, ijs qui iuxta propositum vocati sunt.

SEXTVM argumentum ab euentu sumtum. Filij Dei omnia in bonum cedunt. Igitur praesentium arumnarum molestiam tandē sequetur latus exitus. Quare patienter est expectanda liberatio. Iuxta propositū vocati dicuntur, qui iuxta consilium Dei sunt vocati. Hoc propositum, hoc consilium, haec *εὐδοκία* seu beneplacitum Dei fuit semper & est, quod ex mera sua bonitate intercedente filio, saluare velit omnes

qui ad se per fidem confugerint, & contra damnare omnes incredulos. Non est enim προσωποληψία apud Deum, Qui credit in filium, habet vitam aeternam, qui vero non credit, manet sub legis damnatione.

Nam quos præsciuit eosdem & prædestinavit, cōformes fieri imagini filij sui, vt sit ipse primogenitus inter multos fratres.

SEPTIMUM argumentum à cōformitate filiorum Dei inter sese, cum in aduersis, tum in prosperis. Proponit autem exemplum filij Dei naturalis, vt ex illo de filijs adoptiuis iudicium fiat. Cum autem sic statutum est apud Deum, vt omnes quos adoptat in filios, sint conformes imagini filij sui, atque hic filius naturalis non solum calamitatibus varijs in hoc mundo expositus erat, verum etiam post afflictiones consecutus est gloriam, fieri non potest quin & fideles omnes per crucem adeant gloriam sibi paratam, Quare patienter ferenda est crux, & expectanda gloriosa liberatio. Sed quid est quod dicit: Vt ipse sit primogenitus inter multos fratres? Alludit ad legem, in qua primogeniti alijs fratribus proponebantur, quasi exemplaria vitæ morumq;. Quare cum hic naturalis Dei filius & primogenitus per crucem intravit in gloriam, reliqui fratres ipsius exemplum sequi debent. De præscientiâ Dei & prædestinatione alio loco dicetur commodius, hic satis est, argumentum Apostoli accommodasse propositioni.

Quos autem prædestinavit, eos & vocavit, & quos vocavit, hos etiam iustificavit, quos autem iustificavit, eos etiam glorificavit.

OCTAVVM argumentum ab ordinatione Dei, quam servat in glorificandis suis electis. Hic observetur gradus actionum Dei in reparationis generis humani mysterio. Numerantur autem ab Apostolo nostro quinque gradus, qui sunt: Præscientia, Prædestinatio seu Electio, Vocatio, Iustificatio & Glorificatio.

rificatio. PRÆSCIENTIA præscit Deus ab æterno omnia futura. Neque tamen hæc Dei præscientia ad temporis decursum, sed ad æternitatem referenda est. Non enim Deus res ut absentes videt, sed ut præsentēs in suo æterno intuetur. Non ergo propterea erit aliquid, quia Deus scit illud futurum, sed quia futurum est, scitur à Deo. Nam res non pendet à scientia, sed scientia à re. Hæc scire de præscientia Dei prodest, ne profana de ea cogitatio nos à verbo reuelato abstrahat. PRÆDESTINATIONE ordinat & disponit Deus apud sese quod est facturum. VOCATIONE inuitat quos præscit & prædestinavit. IUSTIFICATIONE præscitos, prædestinatos & vocatos à reatu absoluit, & in filio unigenito caros habet. GLORIFICATIONE iustificatos donat æternæ vitæ possessione, quæ est fructus ultimus & meta prædestinationis, de qua in nono capite plura dicenda sunt. Hic autem obseruetur, quenam sit vera Christi Ecclesia, videlicet cœtus hominū qui vocantur per Euangelium, & credunt Euangelio. Est præterea hoc Pauli dictum non solum Anabaptistis opponendū, verum etiam Thamerō, Stenckfeldio, & alijs qui vocali verbo suam efficaciam detrahūt, quales reuera sunt omnes qui stoicam prædestinationem & fatalem rerum omnium necessitatem Ecclesiæ conantur obtrudere.

Quid igitur dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos?

NONVM argumentū à defensione & patrocinio Dei sumtum, & illatum ab octauo. Est autem hypotheticum argumentum, cuius sola propositio ponitur, assumptio & conclusio à superioribus pendent. Complebitur itaq; argumentum hoc modo:

Si Deus à nostra stat parte, nulla res aduersus nos præualebit.

Atqui Deus à nostra stat parte, ut ex octauo argumento patet.

Nulla igitur res aduersus nos præualebit. Proinde, Ne-

que presentibus arumnis frangamur. Huc illud Psalmi: Tecum sum in afflictione, inuoca me, & liberabo te, & glorificabis me.

Qui sane filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, Quomodo etiam cum illo non omnia nobis donaret?

Minoris probatio est, ab infallibili signo, quod demonstrationem immotam parit. Deus dedit nobis filium suum, quo nihil neque carius neque preciosius habet, Multo magis dabit alia qua nobis ad salutem necessaria nouit, Cur ergo cruce frangimur, cum certa nobis salus constet?

Quis intentabit crimina aduersus electos Dei?

DECIMUM argumentum ab effectu electionis diuine. Est-
q, simul prolepsis, qua antecurrit obiectionem infirmorum, qui tentantur cogitatione peccatorum suorum, & accusantur cum à lege Dei, tum à propria conscientia. Est autem argumentum eiusmodi:

Electis frustra intentantur crimina.

Fideles sunt electi. Igitur

Frustra illis intentantur crimina, Proinde, Consolentur se fideles hac fiducia, ne frangantur animis in presentibus arumnis.

Deus est qui iustificat, quis est qui condemnat?

Anticipatio est. Poterant enim infirmi respondere ad proximam interrogationem, legem esse & propriam conscientiam que accusant. Verum huic obiectioni occurrit fortissimo argumento à repugnantibus petito.

Fideles sunt à Deo iustificati, & à condemnatione absoluti.

Igitur frustra lex & conscientia eos accusant.

Diligenter obseruetur hoc loco antithesis, qua verbum iustificandi, verbo condemnandi opponitur. Hæc enim antithesis aper-

apertissime docet, iustificationem in hac disputatione Paulo significare absolutionem à reatu, & acceptationem credentis apud Deum ad vitam aeternam, si enim iustificatur, non condemnatur, Sequitur iustificatum à reatu absolutum esse.

Christus est qui mortuus est, immo vero qui etiam excitatus est, qui etiam est ad dexteram Dei patris, qui & intercedit pro nobis. .

VNDECIMVM argumentum, ab efficacia Mortis, Resurrectionis, Regni, & Pontificatus Christi sumtum. Hec enim quatuor coniungit Apostolus. MORS Christi opponenda est peccatis. Nam propter peccata nostra mortuus est, ad Rom. 4. RESURRECTIO condemnationi opponatur, Surrexit enim propter iustificationem nostri, quæ est à condemnatione absolutio. REGNUM gloriosum opponendum est presentis vite miseris, à quibus nos suo tempore transferet in suam gloriam. INTERCESSIO seu pontificatus opponi debet infirmitati nostre. Cum ergo huiusmodi portum certo speremus, fortiiter & patienter huius vite arumnas finiendas feramus.

Quis nos separabit à charitate Christi?

DVODECIMVM argumentum à constàtia caritatis Christi erga fideles sumtum. Hæc enim caritas tanta est, ut nihil eam immutare possit. Proinde sub cruce sumus bono animo. Non enim fraudabimur pmissa gloria, cū adeo nos Christus diligat.

Tribulatio aut angustia, aut persecutio, aut fames, aut nuditas, aut periculum, aut gladius? (quemadmodum scriptum est, tua causa morti tradimur tota die, reputati sumus veluti oves mactationis) Sed in his omnibus superamus per eum qui dilexit nos.

Enumerat ea quibus maximè tum temporis animi fidelium concutiebantur, & ut sciant fideles, non esse insolens quod filij Dei affligantur in hac vita, addit testimonium ex Psalmo 43. in quo conqueritur Ecclesia, quod tam varis casibus

propter confessionem Christi sit exposita. Verum ut semper Deus sua Ecclesia adest, ita promittit fore, ut per Christum, qui diligit nos, euadamus superiores. Hac ergo Pauli sententia & perpetua Ecclesia imago opponatur iudicio carnis & rationis humana. Ratio colligit Deum irasci nobis, propterea quod asfidue simus sub cruce, Sed spiritus fidelium intuetur perpetuam imaginem Ecclesie, atque adeo ipsum Christum, unde colligunt py, & se Deo curæ esse, & fore aliquando, ut omnis huius vitæ calamitas sit letum habitura exitum.

Peruasus sum enim, quod neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque potestates, neque præsentia, neque futura, neque altitudo, neque profunditas, neque vlla creatura alia poterit nos separare à dilectione Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.

Ratio enumerationis à certissima fiducia, qua fideles statuunt, nullam creaturam tantum valere, ut eos à dilectione Dei separet. Nam hæc dilectio in Christo fundata est, in quo caros habet pater nos, qui in ipso manemus per fidem. Enumerationis huius membra nihil habet obscuri, modo obseruemus vsitatam enallagen, qua abstracta pro cōcretis ponuntur. Principatus enim pro principibus, potestates pro ijs qui potestate præditi sunt, altitudo pro rebus altis & sublimibus, profunditas pro rebus profundis accipitur. Summa sententia huc redit: Nihil neque in cælo neque in terra, neque in mari, neque in inferno est, quod dilectionem Dei erga nos obscurare potest. Quare fideles in medijs arumnis huius vitæ se solentur cogitatione dilectionis Dei, quæ est in CHRISTO IESV Domino nostro. Est & hic locus obseruandus propter Angelos, quos inter creaturas hic numerat Apostolus.

Caput IX.
Secunda pars Epistolæ.

IN vniuersali periocha huius Epistola dixi, statum principalem hoc concludi syllogismo :

Ea sola & unica consequenda iustificationis & salutis ratio est, quam ipse Dominus suo verbo & prescribit & approbat.

Nunc autem omnem qui credit absque omni personarum & nationum respectu iustificat, & salutis fieri participem pronunciat.

Proinde omnis qui credit, nulla habita persona aut nationis respectu iustificatur gratis, & salutem consequitur.

Verum quia minor huius syllogismi, quæ est $\kappa\epsilon\iota\nu\omicron\upsilon\delta\mu\omicron\varsigma$, duas habet partes, quarum PRIOR est, quod homo fide iustificatur absque operibus. POSTERIOR, quod hoc iustificationis beneficium promiscue pertineat ad omnes qui oblatum beneficium fide recipere non recusant, nulla habita aut nationum aut personarum ratione: Deus enim diues est in omnes, & non est tantum Iudaorum, sed & gentium Deus, nec est ulla personarum acceptio coram Deo, instituit Apostolus iustam utriusque partis confirmationem. Ut enim priorem partem hæcenus confirmauit, solutis etiam incidentibus questionibus: ita posteriorem in sequentibus tribus capitibus grauissima cōtentione colligit, idq; adhibita singularis prudentiæ methodo, de qua nonnulla in vniuersali periocha diximus. Iam constat ad quem scopum collimat sequens disputatio, quæ tribus sequentibus capitibus absoluitur. Caterum quia sunt magni nominis viri, qui ex hac disputatione quandam stoicam prædestinationem fabricant, non obseruato vero huius disputationis statu, quem ex fine tertij capitis, & ex alijs locis obseruasse debuissent: Sciendum est, quod alia electio & prædestinatio cogitanda non sit, quam ea sola, quæ in filio Dei Domino nostro Iesu

Christo reuelata est & proposita. Hac enim cum habeat testimonium Domini, & testimonium Domini sit verax, nequaquam sinamus nos ab ea auelli ullis Stoicorum catastrophis, sed firmiter retineamus hoc Dei propositum, Quod ut in filio nos elegit, ita in eodem nos caros habeat, ac propter eundem nos saluet adoptatos per fidem in ipsum.

Porro sunt duo genera hominum, qui cum audiunt nostrā salutem in Dei electione & proposito fundatam esse, non recte intellecto electionis mysterio, horrendē impingunt. QUIDAM enim carnalis cuiusdam securitatis ansam hinc capientes in quauis scelera licetiose ruunt, sibi quidem ipsis in certam perniciem, alijs verō in graue scandalum. QUIDAM in contrarium malum ruentes, stoicam quandam predestinationem contra verbum Dei, & vniuersalem gratia promissionem somniantes, in desperationis baratrum immerguntur. Illos securos, hos desperabundos voco. Verum ne nos in istas carybdes incidamus summo perere cauendum est. Caueri autē potest hoc pacto. PRIMVM, si occasionem huius disputationis diligenter expenderit, DEINDE, si eiusdem finem & scopum intentē aspexerimus.

Occasio itaq; disputationis huius hac est. Apostolus disputauit, fide in Christum, iusticiam quā coram Deo valet, obtineri. Qua disputatione non parum offensi Iudaei, inferebant ex Pauli dictis hoc, ut indicabant, absurdum. Si fide iustificatur homo, & Christus ad credentes tantum pertinet, profecto reiectum est semen Abrahae, quia paucissimi ex semine Abrahae Christum recipiunt. Verum ut hanc obiectionem diluat Apostolus, instituit disputationē de electione, in qua firmis rationibus docet, promissiones Dei manere ratas & firmas, cum de Christo, tum de eius Ecclesia colligenda, promiscue ex omnibus qui Christum fide receperint, siue sint ex Iudaeis siue ex gentibus, ut tollatur omnis προσωποληψία, omnis respectus personarum & nationum, ut vera & immota maneant haec dicta: Deus vult omnes homines saluos fieri, Deus non est προσωποληψίας.

πολιτῆς. Deus non vult illos perire, Sed omnes ad pœnitentiam recipere. Omnis qui credit in filium, habet vitā eternam.

Ceterum finis disputationis est, vt omnis caro conticescat, Vt omnis carnis fiducia & prerogatiua confundatur, Vt omne meriti enervetur, Vt soli Deo gloria tribuatur, Vt Deus verè φιλάθρωπος, Vt vere diues in omnes & super omnes qui credunt, inueniatur, Vt non solum Iudeorum, verumetiam gentium Deus predicetur.

Hec præfari volui, ne in nostram ruinam mysterio electionis, de quo in his capitibus agit Apostolus, abutamur. Restat vt genus causse & statum presentis disputationis horum trium capitum indicemus, quo ad illum omnia dirigamus argumenta, nec sinamus nobis eripi vlla sophistica verum huius disputationis scopum. Genus itaque causse iudiciale est, & status coniecturalis qui hoc syllogismo concluditur.

Fily promissionis & non carnis hereditatem cœlestem consequentur.

Vt vere credentes, siue ex Iudeis siue ex gentibus ortum habeant, sunt filij promissionis: Ita qui non credunt, ex quibuscunque parentibus ortum ducant, sunt filij carnis.

Igitur, Vt illi promissam hereditatem vere consequuntur, ita hi sua culpa pereunt.

Huc pertinet dictum quod ex Iohēle adducit Apostolus: Omnis qui innocauerit nomen Domini, saluus erit. In quo dicto fides à suo proprio effectu significatur.

Summa capitis noni.

Vt veros Israëlitas à falsis distinguit: ita consilium Dei esse docet Apostolus, vt homines per Christum salutem consequantur. Hunc Christum quia gentes recipiunt, Dei populus censentur, Contra Iudai, qui hunc Christum non recipiunt, fiducia carnis tumentes, reijciuntur.

Ordo & partes capitis noni.

PRIMO loco animum suum erga suos contribules exordio declarat Apostolus. DEINDE, ab exordio concluditur propositio, quam insinuat tantum. TUM discrimen filiorum Abrahamæ faciens, alios promissionis, alios carnis pronunciat esse filios. AD HÆC tres obiectiones ponit & diluit, de quibus in exegeſi dicetur. Erunt igitur quatuor partes huius capitis: Exordium, Propositio, Confirmatio & Confutatio.

Exegeſis noni capitis, cum observatione doctrinarum.

Exordium.

Veritatem dico in Christo Iesu, non mentior, testimoniū mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto, quod tristitia mihi sit magna, & continuus dolor cordi meo.

Expositio exordij, qua suum animum erga Iudeos exponit Apostolus. Ut autem tollat omnem suspensionem odij, orditur à iureiurando. Non enim ignorauit Apostolus, esse nonnullos qui ipsum odio suæ gentis Christum predicare calumniarentur. Quare ut hanc calumniam euertat, pluribus signis suum affectum erga suos cōtribules significat. PRIMVM enim inquit: Veritatem dico, Quod dictum opponit calumnie aduersariorum, ac si diceret: Sunt qui calumniantur me odio meæ gentis Christum predicare, sed ego verè summo eorū studio teneor. Ut autē huic assenſationi pondus addat, subiungit: per Christum, quem verborum suorum testem inuocat, & affectus erga Iudaicam gentem. AD HÆC, ut vehementior sit assenſatio, eam amplificat à contrario negato, Non, inquit, mentior. DEINDE prouocat ad testimonium conscientie suæ, quod magnam habeat tristitiam & continuum dolorem in corde suo,

suo, propterea quod gens Iudaica sua propria culpa reluctetur Christo, ac eius salutare Euangelium contēnat. HINC discant ministri Euangelij, quomodo eos affectos esse oporteat erga auditores suos etiam malemeritos. DEINDE obseruetur contra Annabaptistas, exēplo Apostoli iuris iurandi religionē confirmari.

Optabam enim ipse ego anathema esse à Christo pro fratribus meis, cognatis meis, secundum carnē qui sunt Israëlita.

Ratio affectus & studij Pauli erga suos cognatos & Israelitas. Quicumque suo periculo & interitu aliorum salutem optat redimere, eum summa caritate eos prosequi necesse est. Paulus optabat anathema fieri à Christo, ut Iudaei reciperentur. Ergo necesse est ineffabilem amorem fuisse Pauli, quo suos persecutus est Israelitas.

Et si autem in singulis verbis huius pericopae nulla est ambiguitas, verborum tamē coniunctorum alij alium sensum faciunt, quod sane usu venire solet in rebus obscuris. Vocabulo anathematis ter usus est Paulus, nec dubium est quin septuaginta duos imitetur interpretes, qui anathema usurpant, pro eo quod Hebraei dicunt Cherem, à Charam, quod significat deuouere & excommunicare ab usu communi, seu e medio sine ulla commiseratione tollere. Hac Forsteri est interpretatio. Chrysostomus autem hoc modo: Quid est anathema? Audi ipsum dicentem: Si quis non amat Dominum nostrum Iesum Christum sit ἀνάθεμα τοῦτ' ἐστὶ κεχωρισθὲν πάντως: ἐλλότριος ἐστὼ πάντως, hoc est, separetur omnino, alienus sit omnino, atq, ita vocabulum in genere significat seiunctionem & separationem quandam, metaphora sumpta à sacrificijs, quae cum dicata essent Deo, separabantur & seiungebantur ab usibus humanis. Hoc postea in duo diuiditur genera, ut sit anathema separatum ab usibus hominum, ut quod Deo dicatum sit, & anathema separatum & seiunctum à Deo, ut quod à Deo reiectū & maledictum sit. Ut enim ea quae Deo offeruntur & discan-

cantur, attrectare audet nemo: Sic eum qui à Deo separatus est ratione quadam nullus conueniet, aut cum eo versabitur. Nam sacris oblationibus honoris gratia tanquam Deo dicatis, appropinquare nulli hominum audent. Ab hoc vero qui maledictioni fuerit obnoxius, non secus ac à profano, & ab ipsa diuinitate alieno, secesserunt omnes. Hactenus Chrysostomus, cuius interpretatio probatur forma orationis Paulina. Optabam, inquit, esse anathema à Christo, Præpositio A, manifeste separationem notat. Proinde anathema à Christo, significat separatum & seiunctum à Christo. Qualis est hic affectus in Apostolo? Num ob caritatem fratrum & cognatorum, ut illi saluarentur, ipse cupit alienus esse à Christo? Num caritate Christi non vult habere Christum? Quid queso absurdius dici potest: Christus dicit: Siquis venit ad me, nec odit patrem suum nec matrem, & uxorem & liberos & fratres & sorores, amplius autem etiam animam suam, non potest meus esse discipulus? Quid ergo dicemus de hoc Pauli affectu? Hoc primum teneamus principium, quod nihil voluerit absurdi, nihil impij, nihil contra salutem anime sue, nihil contra dilectionem Christi, nihil contra amorem sue gentis, spiritu enim Christi agebatur Paulus. Hoc stabilito principio, necesse est hanc separationem à Christo non intelligendam esse de interna separatione à Christo & æterna: Sed de externa tantum & temporali, qua cupit perire in carne, ut saluentur alij in spiritu, Cupit suum sanguinem fundere, ut saluentur multorum anime. Hieronymus hoc Pauli dictum refert ad tempus præteritum, ac ita exponit: Optabam aliquando cum persequerer Christum, iam non optarem, Sciebam enim quod ipsorum essent hæc omnia, Sed postquam cognoui veritatem, dereliqui eos quos totaliter diligebam, & ipsi non conuertuntur. Hæc Hieronymus. Et profecto ex Epistola ad Galatas manifestum est, quod Paulus magis sanierit in Christum & Christianos ante conuersionem zelo sue gentis, quam iudicio. Verum ego priorem interpretationem præfero, etsi posteriorem verba Apostoli

*Apostoli recipere possunt, alias multorum interpretationes o-
mitto, quæ pugnant cum principio à nobis posito.*

Quorum est adoptio, & gloria, & testamēta & le-
gillatio & cultus & promissiones, quorū sūt patres.

Enumerat prerogativas Iudaorum, quarum PRIMA est
adoptio: Dominus enim Israelitas gratuito in filios adoptauit.
HVC addit gloriam. Est enim gloriosa in primis adoptio in fi-
lios Dei, qua ceteris gentibus omnibus antecellebant. Testa-
menta Gracæ suadūxas, sunt fœdera & pacta, hoc est, tabula
fœderis. Estq; hoc intelligendum de lege morali, ut voμoδεγία,
legislatio ad iudicialem, & λατρεία, cultus, ad ceremonialem
legem refertur. Sequuntur promissiones quæ sunt de gratuita
misericordia propter Christum, diuina oracula, qualia sunt:
Semen mulieris conteret caput serpentis. Item, in semine tuo
benedicentur omnes gētes. Obseruetur hic assignatio capium
principalium doctrina cœlestis, quæ sunt lex moralis, lex iudi-
cialis, lex ceremonialis & promissio seu fœdus gratiæ, quæ oīa
communi nomine Thora dicuntur, hoc est, doctrina. Septua-
ginta vertunt νόμους, quos secuti Latini, legem verterunt.

Ex quibus est Christus quoad carnem, qui est su-
pra omnia Deus benedictus in sæcula, Amen.

Hac maxima Iudaica gentis prerogatiua est, quod ab illis
natus sit Christus. Sed hanc non esse salutarē per se ipse Chri-
stus testis est, qui nunciantibus matrem eius & fratres stare p-
foribus, respondet, eos, qui verbum suum audiūt, esse matrem,
fratres &c. ut stet illud Psalmi immotum: Beneplacitum est
Domino super timētes eum, & in eis qui sperant super miseri-
cordia eius. Porro quia Dei opera sunt ἀνεταμίλντα, hoc est,
quorum Deum non pœnitet, non est dubium, quin Deus
voluerit istius gentis salutem, apud quam tot salutis ob-
latae testimonia reliquit. Cum ergo iuxta Psalmum: An-
nunciat verbum suum Iacob, iusticias & iudicia sua

Israel: non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit ijs, Non est dubium quin Iudaica gentis salutem verè voluerit Dominus. Quare quod perierint, ipsorum diffidentie ascribendum est, non arcano Dei consilio, aut fatali necessitati. Obseruandum est hoc loco, quod Paulus hic quatuor de Christo affirmet. PRIMVM enim pronuntiat ipsum verum hominem esse, ut qui natus sit ex maioribus gentis Israelitica. DEINDE Christum Deum asserit. At ne quis tropicè ab Apostolo dictum putet, addit veram notam veræ diuinitatis, cū inquit, Qui est supra omnia Deus. TERTIO, cum dicit Christus, & non Christi in plurali, unionem hypostaticam manifestissime docet. QUARTO, cum addit: Qui est benedictus, respicit ad promissiones de CHRISTO, in quo essent omnes nationes terra benedicende. Nam ab eo solo omnis benedictio & salus existit. Habemus ergo hic quatuor de Christo: Humanam naturam, diuinam naturam, unionem personalem, & officium, quod est benedictionem & salutem conferre credentibus.

Haëtenus exordium, ex quo colligenda est secūda pars capituli, nempe ipsa propositio, idque per insinuationem quam vocant. Nam ex querela sua propositionem lectori cogitandam reliquit hanc nimirum: Quod maxima Iudaica gentis pars à Deo sit reiecta. Cuius propositionis vera & sola ratio est, quā infra sæpe inculcat: Diffidentia & propria iniusticia stabilitio.

Non autem quasi exciderit sermo Dei.

Obiectionem aduersariorum anticipat. Obiectio autem huiusmodi est: Si populus Israeliticus est reiectus, sermo Dei excidit, hoc est, promissio Dei & fœdus Dei cum semine Abrahamæ initum, est factum irritum. Verum Paulus consecutionem negat, & distinctione vititur, qua veros Israelitas à falsis distinguit, affirmatq; promissiones Dei manere ratas semini Israelis, cui facta est promissio.

Non enim omnes qui ex Israël sunt, hi sunt Israël,
ne-

neque quia semen Abraham omnes filij.

Hec distinctio est filiorum Abraham seu Israelis. Nam ijdem & ab auo & à nepote nomen habent. Sensus autem est: Multi quidem sunt nati ex Israël, qui sane omnes, si carnem spectas, ex Iacobo, qui & Israël dictus est, ducunt originem. Verum si promissionem respicis, alij reputantur pro filijs, alij minime. Vocabulum Israelis bis positum, priori loco ipsam personam Iacob notat, posteriori gentem ab eo ortam, declarat unitatē Hebraeis metonymia.

Sed in Isaac vocabitur tibi semen.

Ratio distinctionis à pronuntiato Scripturæ Genes. 21. Abraham habuit duos filios, unum ex Agar ancilla, alterum ex Sara uxore, ille Ismaël, hic Isaac dictus est. Ismaël autem non est reputatus p semine, sed Isaac. Hinc Paulus evertit uniuersale pronuntiatum, obiecto contrario exemplo. Illi obiecerunt: Nati ex Abraham semine, sunt semen Abraham. Paulus respondet hac sententia. Ismaël non reputatur pro semine. Ismaele est natus ex Abraham. Ergo non omnes nati ex Abraham, reputantur pro semine. Sed in Isaac vocabitur tibi semen, hoc est, filius Isaac, Iacob & nepotes eius censebuntur filij ac nepotes tui, non autem illi qui ex Ismaele nascentur. Sed quid hac sibi volunt? Hoc typo olim præfigurabat Dominus, quod essent nascituri filij Abraham, quorum alij vestigijs patris insisterent, & haberentur pro filijs, Alij autem degenerarent, & non haberentur pro filijs, præsertim coram Deo. Hoc ipsum indicat Dominus apud Iohannem, ubi distinguit carnis filios à filijs imitationis, fidei, & operum Abraham: qui infra filij promissionis dicuntur: ita enim ait Dominus: Si filij Abraham essetis faceretis utique opera Abraham, nunc autem queritis me interficere, quod Abraham non fecit.

Hoc est, non qui filij carnis, hi sunt filij Dei, sed filij promissionis reputantur in semen.

P inf.

*Exegesis est & typi declaratio, quæ concluditur hoc modo:
Non filij carnis, sed filij promissionis sunt populus Dei.
Multi autem ex Iudeis sunt filij carnis tantum, &
multi ex gentibus sunt filij promissionis. Proinde,
Ut multi ex Iudeis non sunt populus Dei: ita multi ex
gentibus in semen reputantur.*

Qui autem sint filij promissionis supra docuit Paulus in 4. his verbis: Et signum accepit circumcisionis signaculum iusticie fidei quæ fuerat in praputio, ut esset pater omnium credentium in praputio, quo ipsis etiam imputetur in iusticiam & pater circumcisionis non ijs qui sunt ex circumcisione tantum, sed etiam qui insistant vestigijs fidei patris nostri Abrahamæ, cum adhuc esset in praputio. Hic apertissime definiuntur filij promissionis esse, qui credunt & insistant vestigijs fidei Abrahamæ, undecunque sunt oriundi, siue ex Iudeis siue ex gentibus, siue nati sunt ex Abrahamo secundum carnem, siue non. Atque ita diserte Paulus ad Galat. 3. definit filios Abrahamæ, cum inquit: Nostis igitur, quod qui ex fide sunt, ij sunt filij Abrahamæ. Et paulo post: Itaque, qui ex fide sunt, benedicuntur cum fidei Abraham. Huc pertinet Iohannis dictum: Dedit potestatem ut filij Dei fierent, quotquot credunt in nomen eius. Item. Qui non ex sanguinibus, sed ex Deo nati sunt, scilicet per promissionis fidem.

Filij carnis dicuntur in genere quidem omnes, qui ortum ducunt à semine Abrahamæ. In specie vero, ut hic, qui neglecta fide Abrahamæ, sanguinis quidem ratione sunt filij, sed carne, hoc est, externa ceremoniarum seruitute nituntur, ideoque non sunt filij heredes, sed ut serui abdicantur. Horum typus fuit Ismael ex Agar natus, quæ Agar montem Syna figurat, ubi leges & ceremonie sunt promulgata. Atque ita hunc typum explicat Apostolus ad Galat. 4. qui interio sub alia verborum forma locutus, rem eandem proponit, & distinguit posteros Abrahamæ in eos qui ex fide sunt, & in eos qui sunt ex operibus legis. His obseruatis, planissimus erit huius loci sensus, videlicet, quod
ve-

verus Israël habeatur quisquis credit promissioni, non habita aut carnalis propagationis, aut gentis, aut ceremoniarum ratione. Quemadmodum enim Deus non omnes Abrahamæ filios voluit censerī in semine, sed Isaac tantum: ita nunc quoque, tamen si numerosus est Israelitarum populus: tamen illi solum veri Israelitæ censentur, qui promissionis fidem habent, atque ita præsens argumentum a typo ad antitypon descendit. Sed quid de Ismaële censendum? Ex hoc loco nemo probauerit Ismaelem damnatum esse, tantum enim neglectum & præteritum docet hic locus, ne haberetur hæres Abrahamæ, & ne ab eius semine nasceretur Messias, sed Isaac solus hæres constituitur, ut constaret certa Christi genealogia. Quis diceret undecim tribus dānatas, quod sint neglectæ & præteritæ prætribus Iudæ, cui promissum erat, ut ex ea nasceretur Christus.

Promissionis enim sermo hic est: In tempore isto veniam, & erit Saræ filius.

Hoc promissionis verbum habetur Genes. 18. in quo verba tria sunt observanda, Historia, Finis, Typus. HISTORIA est. Quod Abrahamo seni promissus sit filius ex uxore Saræ, quæ & natura & ætate sterilis fuit, qui filius, excluso Ismaële nato ex Agar, hæres Abrahamæ futurus esset, atque ideo filius haberetur Abrahamæ: Et si autem Ismael ex semine Abrahamæ est natus, non tamen habetur pro filio, propterea quod hereditate excluditur. FINIS fuit, ut certo constaret ex qua linea descendente ab Abraham nasceretur promissus Messias. TYPVS hic est, quod ut Abraham plures habuit filios, sed non omnes facti sunt hæredes, ideoque nec pro filiis reputati sunt: ita multi propagati quidem sunt ex sanctis parentibus, sed non omnes sunt promissionis hæredes, sed tantum illi, qui sanctorum patrum vestigijs insistant vincta fiducia cum patribus in Christum recumbentes. Atque hæc ideo olim typicè figurata sunt, ut cum fierent contumaces & increduli Iudæi, renocati ad typum conarguerentur. Quare Apostolus noster pulcherrime typum an-

si typo accommodat.

Non solum autem, sed & Rebecca ex vno semen habens Isaac patre nostro.

Ne exciperent Iudæi contrā, ac dicerent ista violenter à Paulo torqueri, cum maxima sit dissimilitudo inter filium ex serua natum, & filium ex uxore libera procreatum. Paulus proponit alium typum, quo priorem confirmat, contra quem non possunt Iudæi excipere. Vnus Isaac fuit pater, vna Rebecca fuit mater, simul ambo concepti sunt Esau & Iacob, attamen Iacob præfertur Esau, atque reputabatur in semen, ut ab eius posteritate olim nasceretur Messias, ac interea Esau præteritus est, ut non ex semine ipsius nasceretur Messias. Hinc concluditur, non omnes natos ex sanctis patribus esse eiusdem dignitatis & loci. Iacobum delegit Deus, ut ex eo nasceretur Christus. Esau autem præterit non moratus quod fuerit per æquē natus ex sanctis parentibus, sicut Iacob. Hac eò pertinent, ut veluti duas familias patriarchæ Iacob consideremus, in quarum vna sunt nati ex semine carnali tantum, in altera vero, qui sunt ex spiritu & fide promissionis. Oratio Paulina Ecclesiastica implebitur hoc modo: Non solum autem (scilicet Abraham expertus est in suis filiis, non omnes reputari pro semine qui ab eo nati sunt secundum carnem) verumetiam Rebecca (scilicet experta est in suis filiis.) Huc iam aptissime subiungitur ratio Pauli.

Nódum enim natis pueris, cum neque boni quippiam fecissent, aut mali (ut secundum electionem Dei propositum maneret) non ex operibus, sed ex vocante dictum est illi: Maior seruiet minori.

Hoc testimonio idem probatur quod supra, & propositum & probatum est: nimirum quod non omnes nati ex sanctis parentibus sint equalis sortis, & ne exciperent Iudæi contrā, ac dicerent, id ideo factum esse, quia Esau erat malus, Iacob ve-

ro bonus. Apostolus antequam dicit, Deum antea proposuisse utrum ex istis duobus eligeret, utrum alteri praeferret, idq; in re certa, quemadmodum clare indicat historia. Maior, inquit, scilicet Esau primogenitus, seruiet minori, scilicet Iacobo, quod sane nunquam completum est in personis eorum. Nam Iacob reuersus a Laban socero cum uxore, familia & armentis, prosternit se coram Esau fratre suo, ac Dominum eum appellat, Gen. 23. Verum iuxta prophetiam completum est. Dux, inquit, gentes sunt in utero tuo, hoc est, duo populi ex tuis filiis nascuntur, Israeliticus quidem à Iacob, Idumaeus verò ab Esau, horum maior, hoc est, populus natus ex primogenito Esau, seruiet minori, hoc est, populo nato ex Iacob, hoc est, Israelitico. Hac prophetia completa est tempore Dauidis, tum enim Idumaeus Israeli seruit, 2. Samuel. 8. Quid ex his consequitur? Typo antitypon respondere. Quemadmodum enim Esau fretus prerogatiua carnali praeeritus est & neglectus in re certa, & Iacob sola gratia fretus dominus est factus Esau: ita hodie Iudei carnis prerogatiua tumentes, & externis cultibus nitentes, non sunt populus Dei, sed omnes illi qui cum Iacobo ex gratia vocantis pendent, & non ex meruo operum.

Sicut scriptum est: Iacob dilexi, Esau vero odio habui.

Alia probatio eiusdem ex Malachia desumpta, quae hoc modo concludi potest: Esau non est reputatus pro semine coram Deo, Esau fuit filius Isaac, Igitur quidam filij Isaac non reputantur pro semine coram Deo. Et rursus, Iacob reputatus est pro semine coram Deo. Iacob fuit filius Isaac, Igitur non totum semen Abrahae est reiectum. Vtriusque argumenti maior probatur Prophetæ testimonio. Ceterum ne hoc testimonio abutimur contra scopum praesentis disputationis, PRIMVM tropum, qui est in verbis Prophetæ, excutiamus. DE INDE typum propositum videamus, atque accommodemus propositioni,

quam Paulus probandam suscepit.

Propheta dicit, Deum odio habuisse Esau, hic meritò quaeritur, quid sibi odij vocabulum velit, praesertim cum scriptura dicat: *Misereris omnium Domine, & nihil odisti eorum quae fecisti.* Fieri ergo non potest, ut odij vocabulū affectum in Deo notet, quo ipse Dominus Esau auersetur. Proinde necesse est istam vocem figuratè accipi, ut in Euangelio, cum dicitur: *Qui non odit patrem & matrem, &c. non potest meus esse discipulus.* Hic cum palam est, quod Christus non velit ut filij parentes affectu odij prosequantur, figuratè vocabulum odij accipi necesse est. Est itaque figura metalepsis, qua vox à propria significatione transfertur propter consecutionem quandam ad id, quod est posterius, hoc est, ad id, quod in hominibus odium sequi solet. Homines enim qui alios oderunt, eos negligunt & pretereunt. Hac igitur ratione dicitur Deus odio habuisse Esau, non quod ex animo odierit, aut reiecerit eum tanquam damnatum, sed quod in externis commodis eum neglexerit, ita ut semen Israël non diceretur, nec ex eius semine promissus nasceretur Messias, sed ex Iacobi semine, Deinde quod nō Esau, sed Iacob terram promissam semini acciperet possidendam. Ceterū si Malachiae scopū considerauerimus, habent haec verba exprobrationem. Nam hoc ideo dicit Deus, ut ostendat se longe maiora beneficia exhibuisse Israëlitis populo, quàm Idumitis aut alijs gentibus, & tamen illi ingrati, pientissimum patrem & beneficum Dominum non agnouerunt. Cum ergo dicit: *Esau odio habui,* comparate intelligendum est.

TY PVS praeterea est hic considerandus, quo externa res transferuntur ad significandas res spirituales. Quemadmodū enim Deus olim multis typis & figuris adūbrauit statum Ecclesiae Christi sub nouo testamento: ita hic Esau & Iacob quasi imaginem quandam proponit Deus, ut in ea conspiciatur & reiectio & assumptio eorum, qui ab Abrahamo descendunt. Nam ex hoc typo concluditur propositio distinctionis filiorum carnis & filiorum promissionis. Neque tamen hic typus eo per-

linet,

tinet, ut sententiam damnatoriam feramus aduersus Esau & eius posteros, quasi ad vitam eternam non essent electi. Non enim propterea damnauit Esau Deus, quia voluit illum typum esse externum rerum futurarum olim in Ecclesiam.

Quid igitur dicemus? Num iniusticia est apud Deum? Absit.

Anticipat obiectionem aduersariorum, eamq; diluit. Nam eo quod dixerat Apostolus Deum dilexisse Iacob, & odio habuisse Esau, idq; antequam in hanc lucem ederentur, apparet quod Deus alios reijciat sine demerito, assumat autem alios sine merito: quod sane est equalibus inequalia tribuere. Quapropter iniustus videtur Deus, qui equalitatem non seruat. Ut enim iusticia proprium est equalitatem seruare: ita iniusticia est hanc violare. Hanc obiectionem Paulus suo more excipit exutensimo, eamq; veluti indignam reijcit, Deinde reiectionis causam subijcit hoc modo:

Mosi enim dicit: Miserebor cuiuscunque misceor, & miserabor quemcunque miseror.

Inficiationis ratio est à repugnantibus sumpta. Sensus autem hic est: Iniustus est qui non reddit quod debet, Deus autem ex misericordia recipit quoscunque recipit. Quare iniustus dici non potest. Nam cum nihil cuiquam debeat, liberum est ipsi dare cui vult. Esau quidem multas dedit diuitias, & copiosam familiam, sed terram Canaan noluit illi dare. Esau dedit copiosum semen, nam ex eius semine multi preclari duces orti sunt, Sed non voluit Deus ut Messias ex ipsius posteritate nasceretur. Non est ergo mirum, quod multos ex Iudæis reijciat Dominus. Nam vult suam misericordiam solis creditibus accommodari. Textus Hebraicus clarior est, in quo PRIMO loco effectus ponitur, scilicet in gratiam recipere homines absque omni hominum merito. SECUNDO loco

ponitur causa: *Viscera misericordiae Dei.* Nam verbum quo utitur Moyses, dicitur à nomine *Rechem*, quod *Zacharias* expressit in suo cantico, cum ita inquit: *Ad dādam scientiam salutis populo eius, in remissione peccatorum eorum, per viscera misericordiae Dei.* Ex hoc ergo *Mosis* testimonio nihil aliud concludi potest, quam salutem atque alia beneficia, quae nobis largiuntur *Deus*, ex sola eius bonitate & misericordia pendere.

Non est igitur volentis neque currentis, sed misere-
rentis *Dei*.

Infer ex dicto *Mosis* conclusionem causa beneficiorū *Dei*, & est sensus: *Deus* benefacit hominibus, non propter ipsorum merita, sed propter suam misericordiam. Non ergo debuit *Esau* quicquam. Quare non est iniustus *Deus*, quod *Esau* praeterito, voluerit *Iacob* censerī semen *Isaac*. *Esau* quidem voluit & cucurrit ut acciperet benedictionem, quae iam decreta erat & annunciata *Iacobo*, Sed *Dominus* ex misericordia *Iacobo* benedici voluit, ut exemplo isto ostenderet, se ex gratia benefacere, & non ob merita. Per voluntatem itaq; & cursum intelligit *Apostolus* humanum opus seu meritum, quod sane nullum locum habet inter causas salutis nostrae, quae est gratuita. Quid? an nō velle & currere debemus? Immo vero virumq; oportet, & velle & currere, sed secundum verbum. Cum enim *Dominus* dicit: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego refocillabo vos*, requirat sane & voluntatem & cursum. Et si suum opus esse pronunciat reficere, hoc est, onus tollere & salutem conferre. *Ismael* & *Esau* voluerunt & cucurrerunt, sed non iuxta verbum, ideo eorum cursus nihil iuuit. Sic hodie *Turci*, *Monachi*, *Iusticiarii* volunt & currunt, sed eorum voluntas & cursus non regitur verbo *Dei*, sed carne nititur, & non gratia stabilitur. Hanc interpretationem & praecedentia confirmant, & ratio, quae mox sequitur, comprobatur. Non ergo negatur, iuxta verbum volentibus & currentibus, brauium. *Deus* enim cum currentibus legitime,

legitime, premia proponit, vult ut & velimus premia, & curramus in stadio, donec ad metam veniamus. Qui enim fieri potest, ut premia obtineamus, nisi & velimus & strenue curramus. Nam oportet ut uterque & ἀγωνίζηται & cursor faciant suum officium. Non igitur Paulus hoc vult, ut nihil intersit siue velis siue nolis, siue curras siue non curras, modo recte id fiat, Sed tantum affirmat, non meritum voluntatis aut cursus nostri causam esse eius, quod premium propositum sit, sed tantum misericordiam. Vt igitur misericordia mera Dominus voluit Iacob heredem terræ Chanaan esse, & non Esau: ita eadem misericordia saluat omnes credentes, siue ex gentibus siue ex Iudeis originem ducūt. Hic proinde obseruetur catholica doctrina de causa salutis nostræ, videlicet q̄ ex sola misericordia Dei, & non ex ullo humano merito pendeat salus.

Dicit enim scriptura Pharaon: In hoc ipsum excitaui te, ut ostenderem in te potentiam meam, & ut annuntiaretur nomen meum in vniuersa terra.

Ut supra typis & exemplis declarauit, Deum mera misericordia recipere quos recipit: ita hic illustre proponit exemplum, videlicet Pharaonis olim in Ægypto regis potentissimi, quo exemplo ostendit Apostolus, quod idem Deus, qui recipit confugientes ad se mera misericordia, suo iusto iudicio rejiciat improbos, adeo ut ipsorum voluntas peruersa, & cursus male susceptus nihil Deum impediat, quo minus faciat quod vult. Nam ut Pharaon nitens contra Deum, sua voluntate & cursu recusauit Deo obedire: quam ob causam potenti Dei manu prostratus, in mari rubro periit: ita omnes improbi, quantumcunque nituntur aduersus Deum, olim iusto Dei iudicio poenas luent. Non enim impediat manum Dei illorum voluntas pessima, nec cursus quo se illi Deo opponunt. Huius rei fines adiunguntur duo, VNVS, ut ostendatur potentia Dei punientis reprobos. ALTER, ut predicetur nomen Dei in vniuersa terra, videlicet quod sit ultor scelerum eorum, qui contra se sumunt

contumaces, & misericors in eos, qui obediunt voci suae. Nam ut tyrannum Pharaonem recusantem obedire voci suae, deiecit Deus in mari rubro: Ita Moſen & populum Iſraeliticum obediens ſuae voci eduxit ex Aegypto per medium maris rubri. Obſeruetur diligenter hic locus, qui docet tyrannos & impios reſeruari ad commeritas pœnas, quas Deus infliget ſuo tempore, unde nos excitari debemus ad timendum Deum, ne noſtris ſcleribus colligamus nobis iram in die ira. Porro verbum Excitandi, nequaquam ſignificat actionem efficacem, ac ſi Deus violenter Pharaonem aduerſus ſe & ſuum populum impulſiſſet, Sed ut veteres interpretantur, notat permiſſionem, qua permiſit Deus, ut excitaretur Pharaon ſuis malis affectibus aduerſus populum Dei. Sunt qui verbum excitandi aliter interpretantur, & illud reſerunt ad voluntatem Dei efficacem, ordine omnia antecedentem. Sed illi reſutantur Hebraea voce, qua ſignificat, ſecite ſtare & manere, cū alios multos in tuo regno proſtrernerem, hoc eſt, non ſtatim exterminante ob tuum peccatum. Septuaginta interpretes in paſſiua voce reddiderunt, *διτηγνόντος τὸν φαραὼν*, hoc eſt, conſeruatus eſt hucusque. Hanc interpretationem confirmat etiam Chryſoſtomus, qui vitur voce *ἐτήγειτο*, hoc eſt, conſeruabatur Pharaon. Deus enim ſape tyrannis parcit, cū ut eis pœnitentiae locū concedat, eoſq; tandem, niſi egerint pœnitentiam, in exemplum aliorum puniat, tum ut ſint veluti ſerula quaedam, qua Dominus ſuos caſtigat, atque in officio retinet.

Itaque cuius vult miſeretur, & quem vult indurat.

Hac oratio quia conclusio eſt, neceſſe eſt ut nō pugnet cum propoſitione ſolutionis quaſtionis propoſitæ. Propoſitio ſolutionis fuit hac: Quod Deus non ſit iniuſtus, propterea quod Iacob dilexerit, hoc eſt, prætulit fratri in re certa, & Eſau odio habuerit, hoc eſt, neglexit & præterierit, ita ut non haberetur haeres Iſaac coram Deo, nec ex eius poſteritate nſcercetur Meſſius. Ratio propoſitionis fuit, Quod qui ex miſericordia

dia facit, & ex iusto iudicio non sit iniustus dicendus. Huc ad-
 dit exemplum cum misericordia tum iudicij. Populum Israe-
 liticum, sua voci obtemperantem, ex mera misericordia eduxit
 ex Aegypto, Pharaonem autem contumacem & rebellem,
 iusto suo iudicio deiecit in mari rubro. His nunc subijcitur cō-
 clusio: Igitur, Cuius vult miseretur, & quem vult indurat.
 Cuius sensus alius esse non potest, quàm quod Deus mera mi-
 sericordia recipiat quos vult, hoc est, credentes & obediētes
 voci suæ & iusto iudicio reprobos abijciat, ac sinat cōtemtores
 verbi sui, qui post multas admonitiones & plagas interdū ma-
 nent contumaces & rebelles, magis magisq; indurari. Porro
 ne quis hoc testimonio contra Apostoli mentem abutatur, duo
 sunt nobis excutienda, nempe, quid sibi velit indurandi verbū,
 & quos Deus indurare, & quorum misereri velit ac soleat.
 Quantum itaque ad indurandi verbum attinet, eius signifi-
 candi modus certa nobis methodo est inquirendus. Significatio
 etenim verbi cuiusq; aut ex ipsa voce, aut ex sententia, iuxta
 peristasin, petēda est. Iā etsi ex verbo significatio in genere nota
 est: tamen modus significandi cognosci nequit. Nam illum non
 esse unum & eundem, ex eo manifestū est, quod Exodi 8. bis, &
 Exodi 9. semel dicatur, Pharaon suum cor indurasse, & rursum
 capite 9. dicatur Deus cor Pharaonis indurasse, & in eodē ca-
 pite repetatur passivè: cor Pharaonis induratum esse. Et si autē
 omnia hæc testimonia indurationē & aggravationem cordis
 Pharaonis indicant: tamen collatio manifeste convincit eodem
 modo ista dici non posse. Nam si idem significandi modus ubiq;
 in hisce notatis locis servaretur, duplex sequeretur contradi-
 ctionis implicatio, nimirū quod Deus induraret cor Pharao-
 nis, & non induraret, Et Pharaon induraret cor suū, & non in-
 duraret. Cum ergo ex contradictionis lege hæc consecutio est
 necessaria: Si Deus induravit cor Pharaonis, Pharaon non in-
 duravit: Et, si Pharaon induravit, Deus nō induravit. Sed iam
 scriptura utrūq; habet, q & Deus induravit cor Pharaonis,
 & Pharaon induravit cor suū. Necessè est igitur non eundem

manere modum significandi utrobique, Quare cōtradictionis ratio cogit fateri modum significandi verbi indurādi varium esse, qui ex verbis ipsis sciri nequit. Nam si quis ex verbis contendit, hominem à Deo indurari, quia scriptum est: Deus indurauit cor Pharaonis, alius rursus ex verbis contendere potest, Hominem à seipso indurari, quia scriptum est: Et indurauit Pharaō cor suum. Quid ergo hic faciendum, cum constet quidem de significatione verbi in genere. Sed modum significandi esse varium ostendat collatio testimoniorum? Ad sententiam confugiendum est, quam ex scripturis hac via eruere debemus. Omnes homines ab Adam iuxta communem naturae legem propagati, habent cor durum, id quod non solum lapsus communis conuincit, verumetiam clara spiritus Dei oracula testantur, Ierem. 17, ita scriptum est: Prauum est cor hominis supra omnia & praefractum. Ezech. 36. Auferam cor lapideum, id est, durum seu induratum de carne vestra. Iam si Pharaonis cor, ut aliorum omnium, communi naturae prauitate erat prauum, praefractum, lapideum, non magis poterat à Deo indurari quam lapis, nisi prius fuisset mollium, quod non fuit. Ex quo sequitur, efficacem indurationis causam Deo non esse ascribendam, quare alius huius verbi significandi modus necessario statuendus est. Sunt qui volunt permissionem indurationis significari hoc verbo, quorum sententia et si probatur multis, & est vera recte intellecta: tamen à Grammaticis impugnatur, qui permissionem significari verbis Hiphil, & non verbis Piel, quae augent significationem actionis verborum Pa'al, & semper efficacem actionem notant. Sed hisce quid respondimus? PRIMVM manifestum est ex iis quae diximus, Deo non ascribendam esse efficacem indurationis causam. DEINDE, si concedimus Grammaticis verba Piel significare efficacem actionem, illi vicissim cogentur nobis cōcedere, quod verba saepe, sicuti & nomina, pro contrariis negatis ponantur, id quod in omnibus linguis vsitatissimum est, ut Iob. 24. dicitur, nocere viduis, qui eis non prodest. Et in Euangelio dicitur odisse,

disse, qui non approbat & complectitur, Et amare vitam suam, qui eam periculis pro Euangelio non exponit. Quare si hic verbum indurandi, ubi Deo tribuitur, explicemus per contrarium negatum, nihil inusitate facimus, & pulchre cōsentiet & stabit scriptura, nec vlla Grammaticorum legibus vis fiet. Cū itaq; duro molle contrarium est, & verbum indurandi verbo molliendi aduersatur, dicamus indurandi verbum pro contrario negato, hoc est, pro non mollire positum esse, idq; in ea propositione, qua Deus dicitur cor Pharaonis indurasse. Vt cum dicit scriptura, Deus indurauit cor Pharaonis, sensus sit: Deus non molliuit cor Pharaonis. Et cum rursus dicitur: Pharaon indurauit cor suum, hunc habeat sensum: quod Pharaon sciens & volens indurauerit, hoc est, retinuerit cor durum & pertinax, neque se molliri voluerit, sed magis magisque obfirmauerit cor suum, ne populum Dei dimitteret, tametsi miraculis conuictus confessus fuerit se peccasse. Cum enim videret pluiam, grandinem & tonitrua cessasse, auxit peccatum, & aggrauatum est cor eius, spreto Dei mandato de dimittendo populo, & contentis ira diuina testimonijs.

Hac vocis interpretatio neq; à verbis neq; à sententia discrepat, immo ut ostensum iam satis est per ipsam loci, unde hoc testimonium desumptum est, confirmatur, & est analogia primi religionis nostrae axiomatis.

Ceterum, etsi certa ratione ac via inquisimus huius loci sententiam: operae precium tamen videtur, Ecclesiae vocem audire, ac pauca patrum testimonia huc ascribere, ut inde magis adhuc confirmetur animi nostri, de loci huius sententia.

Oechumenius, Eum qui durus est & inobediens, durum & incredulum esse concedit.

Nazianzenus, Quod Aegyptius tyrannus à Deo induratus est: non sic accipiendum est, quasi Deus diuina sua voluntate pugnatiam & renisum menti tyranni imprefferit: Verum quod voluntas aliqui propensior ad malitiā nō acceperit verbum molliens istum, quo Dei sententia aduersabatur, renisū.

*Basiliius, Indurauit Deus Pharaonem longanimitate pœ-
næ, dilatione.*

*Athanasius, Tunc Deus mortalium corda obdurat, cum
illos pro sua magnitudine tolerat diu, cuius deinceps ob tole-
rantiam redduntur iidem obstinaciores ad malum, nec aliter
se Deus habet quàm herus aliquis, qui seruum nactus sit im-
probum, quem, ubi humaniter & clementer utatur, facit de-
teriore, quod quidem non eò sit, quod dominus seruum ma-
lignitate indurauerit. sed quia seruus Domini placibilitate sit
ad augendam improbitatem, & iniquitatem abusus, ut qui he-
rilem huiusmodi in se benignitatem contemserit.*

*Chrysostomus hanc ipsam interpretationem ad verbum se-
re habet.*

*Augustinus in libro de voluntate Dei, in hac verba (quem
vult indurat) ita ait: Sed non ita intelligendum est, quasi De-
us in homine ipsam, qua non esset, duriciem cordis operetur.
Quid enim aliud est duricia, quàm Dei obuiare mandatis?
Vnde illud beatus Stephanus dicebat ad populum: Dura cer-
uice & incircumcisi corde & auribus, vos semper Spiritus
sancto resistitis.*

*Ambrosius ut hunc scopum declinet, dicit hac verba: Cu-
ius vult miseretur, & quem vult indurat, ex persona contra-
dicentis dici, quasi esset illatio aduersarij absurda, ex verbis
Pauli colligentis. Et si autem hanc interpretationem Ambrosij
non recipio: tamen manifestè colligitur ex verbis Ambrosij,
quod Stoicam opinionem de efficaci induratione improbaue-
rit. Hæc patrum testimonia, & hæc vox Ecclesie nostram in-
terpretationem muniunt, quam eorum autoritati oppono, qui
hodie excusare Pharaonem nituntur, & accusare Deum,
quasi indurationis adeoque peccati autorem.*

*Quantum autem ad id attinet, quod posterius observandis
dixi, de ijs videlicet, quos Deus ita indurare soleat, & quo-
rum misereri velit, explicatio petenda est, non ex imaginati-
onibus Stoicis, sed ex promissionibus & comminationibus Dei,*

ex Prophetis & Apostolicis concionibus. Hæc enim omnia docent, Deum solere indurare eos, qui se oderunt, qui sibi sæpe admonenti & vocanti obedire recusant, qui verbum Dei ingrati repudiant, qui Euangelij gratiam aspernantur. Vnde patet, quod indurationis causa non sit Deus ipse, sed hominis antegressa voluntas & rebellio, quemadmodum Paulus infra ex Propheta verbis docet: Tota die expandi manus meas ad populum contumacem & contradicentem. Huc accedit querela Domini, Matth. 23. Quoties volui congregare te & nolui- sti. Et Stephanus in Actis, Duri ceruice, & incircumcisi corde & auribus, vos semper Spiritui sancto resistitis, sicuti & patres vestri. Contra miseretur omnium Dominus qui ad se confugiunt, & credunt in filium, adeo quod ipsos filiorum titulo ornent, ac hæredes beatæ immortalitatis constituat. Vult enim omnes saluos fieri, qui salutem oblatam fide accipiunt. Vtrâq; hæc Dei voluntas, cum in malos perdendos, tum erga pios seruandos in Psalmo indicatur his verbis: Fideles custodit Dominus, & retribuet abundanter facienti superbiam. Vnde hanc exhortationem infert: Viriliter agite & confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino. Et rursus in alio Psalmo: Custodit Dominus omnes diligentes se, & omnes impios disperdet. Et rursus in alio Psalmo: Multa plaga sunt impio: sperantem autem in Dominum misericordia circumdabit. Hinc consolationem & exhortationem extruit: Latamini in Domino, & exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde.

Dicis igitur mihi: Quid adhuc conqueritur. Voluntati enim eius quis resistit?

Est & hæc aduersariorum obiectio illata ex præcedentibus verbis de Pharaone, & generali doctrina inde conclusa, videlicet, Cuius vult miseretur, & quem vult indurat. Sensus obiectionis hic est: Deus quem vult indurat. Igitur,

Deum non iuste conqueritur de eo qui induratur, nec ipsum iuste punit.

Consecutio est firma, Quia nemo voluntati Dei resistere potest. Principium quo nititur hac obiectio hoc est: Nemo iuste accusat in alio quod ipse facit. Sed ad principium respondendum est per distinctionem: Nemo iuste accusat in alio quod ipse facit, scilicet efficaci voluntate, aliter iudicandum est de eo, qui aliquid dicitur facere quando vel permittit aliquid fieri, vel non violenter prohibet. Deus igitur cum indurat permittendo, & non molliendo nec prohibendo, iuste & accusat & punit induratum. Nam causa effectrix indurationis non in ipso Deo, sed in homine est. Verum Paulus ad hanc objectionem respondet dupliciter, PRIMVM, per obiurgationem, DEINDE, redditis causis proprijs, cum reiectionis tum assumptionis.

Atqui o homo tu quis es qui ex aduerso respondes Deo?

Hac prior responsio est, qua contumacia aduersarij importunius respondentis retundit, quasi diceret: Tu pulvis & cinis cum sis, cur disceptas cum tanta maiestate? Cur ex aduerso Deo respondes quasi ipse facta ad examen renocaturus. Audis quod ipse Ismaelem praterierit, & Isaac elegerit: Audis quod Iacob dilexerit & Esau odio habuerit: Breniter audis, quod cuius vult misereatur, & quem vult induret. Cum hac audis, obstupescis, immo Deum quasi ad tribunal vocas, ut tibi suorum factorum causas reddat, & tamen non miraris, nec culpas, quod ex eadem massa figulus diuersa vasa faciat.

Hinc proinde sumamus catholicam doctrinam, qua docemur, non disceptandum esse de verbis & factis Dei, sed ea potius summa cum reuerentia suspicienda. Huc illud Chrysostomi: δὲ γὰρ πείθεσθαι τοῖς ὑπὸ τοῦ θεοῦ λεγομένοις, οὐ περιεργάζεσθαι καὶ τὸν λόγον αὐτῶν ἀγνοῶν. Hoc est. Oportet enim credere ijs quae à Deo dicuntur, & non curiose inquirere, etsi ratione eorum ignoremus. Hoc tamen ita accipiendum est, ne nostra oscitantia & inertia ita adhareamus dictis, ut nulla patiamur collationem seu διαίαν, sine qua scriptura nequaquam intelligi potest.

Nam

Nam ut ad cognitionem requiritur θεωρία: ita ad vsum αἰσθησις est necessaria.

Num dicet plasmā ei qui finxit se: Cur me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti, ex eadē massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in ignominiam?

Confirmatio obiurgationis à comparatis. Confert autem Deum figulo: massam humanā naturae luto: & hominē quemlibet vas ex luto factum. Priusquam autem hanc comparationem exponam, regulam Chrysostomi de huiusmodi similitudinibus studiosis commendatam esse volo, qui ita ait: τὰ ὑποδείγματα οὐ πάντα καθόλου δεῖ λαμβάνειν, ἀλλ' εἰς ὅπερ παρείληπται, τὸ λοιπὸν ἅπαν ἔαν. Hoc est, Non oportet similitudines ita accipere, ut in omnibus partibus rerum, quae conferuntur, fiat comparatio, sed tantum spectandum est cuius gratia adductae sunt, reliquis omnibus omissis. Iam cōparationis partes videamus. Supra dixerat Apostolus: Iacobum & Esau ab iisdem natos esse parentibus, & veluti de eadem seminis massa sumtos, sed unum à Deo electum esse, ut illustrior haberetur in populo Dei, aliū vero neglectum, ut in obscuriori haberetur loco, in hoc facto Deū culpari non debere ostenditur PRIMVM hac comparatione. Figulus ex eadem massa aliud vas in honorem facit, aliud in ignominiam, & tamē a nemine culpatur ut iniustus. Cur ergo accusatur Deus, qui ex eodem semine Abrahāe, alium nempe Isaac voluit heredem censerī, alium scilicet Ismaēlem hereditate Abrahāe excludi? Et rursus ex semine uno natis duobus scilicet Esau & Iacob, quorum hunc dilexit, & voluit in illustriori loco in Ecclesia esse, illum vero odio habuit, hoc est, praeiit, nec voluit in tam illustri loco esse, quemadmodum supra copiose explicatum est. DEINDE dictum est, Deum Pharaonem prostravisse in mari rubro, & educisse Moysen cum Israelitis per medium maris. Hoc Dei admirandum factum nequaquam accusandum esse, de-

claratur etiam presenti similitudine hoc modo: Figulus vasa integra seruat, siue ad honestos, siue ad inhonestos usus sint facta, at in camino fracta comminuit ac abiicit, & tamen nemo accusat ut iniustum. Cur ergo idem non licebit Deo? Cur non licebit illi contumacem & rebellem Pharaonem punire & abiicere, & obedientem Moysen seruare? hoc est, Cur non licebit Deo alios homines, qui suo verbo non obediunt reicere, & alios, videlicet qui suo verbo obediunt, ex misericordia recipere? Hec ratio est adducta similitudinis, conueniens non solum argumento quod tractat Apostolus, verum etiam loco Ieremie, unde Paulus hanc comparisonem mutuatur. Ieremia cap. 18. Deus per os Prophetæ exemplo figuli ostendit, in manu sua esse contētores verbi sui posse perdere, & respiciētes posse saluare. Quid quæso aliud hic facit Paulus exemplo Pharaonis & populi Israelitici proposito? Sensus ergo Prophetæ, ut & Pauli est: Deus habet homines in sua manu sicut figulus suum lutum, Si quis vitam suam corrigere & Deo obedire nō vult, cum Deus perdit, sicut figulus perdit vas, quod sapius reficere, viciosū tamē manet: & contra, Si quis voci Dei obtemperat, & vitā corrigit, hunc Deus seruat, sicuti figulus seruat vas non viciosū & infractum. PRÆTEREA, ut figulus vas quod saepe refinxit, & nihilominus de camino semper perdit viciosū iratus abiicit: ita Deus quos saepe inuitauit ad pœnitentiam, & voluit suo verbo refingere: sed emendari nolunt ut Pharaon, perdit & abiicit. ADHÆC, ut figulus nullum vas facit ut perdat, sed tantum perdit ea quæ bona non sunt, cum tamen consilium fingentis fuit ut bona fierent. Non enim dubium esse potest, quin bonus artifex omnia quæ facit, bona esse velit: Sic Deus nullum hominem creauit, ut perderet, sed tantum perdit eos qui respicere nolunt, cum tamen consilium creantis fuerit, ut boni fierent. Neque enim dubitandum est, Deum velle omnes bonos esse, cum sit ipse optimus, & eundem velle omnes saluare, cum sit ipse felicissimus. PRÆTEREA, quemadmodum figulus ex eodem luto vasa facit, at nō omnia ad

ad eundem vsum, sed alia quidem ad vsum mensæ, & rerum honestarū, alia vero ad vsum culinae, aut aliarum rerum parū honestarum: Sic Deus alios homines condidit vt sint in Christi corpore, tanquam oculi, quosdā vt aures aut manus, alios vero vt sint quasi pedes, & minus illustres partes, quales sunt illi, quibus pauciores dotes contulit Deus. Atqui hoc est quod Paulus dicit: Aliud vas factum in ignominiam, id est, in vsum non tam honestum, vt ignominia pro contrario negato per lip-toten accipiat. Discernendum itaq; diligenter est aliud esse frangi, aliud in ignominiam, id est, parum honestum vsum, esse factum. Quodlibet enim vas, si malum est, frangitur, siue ad honestos vsus, siue inhonestos sit factum, quod clarissime ostenditur Ieremie 22. vbi ita ait Dominus: Si fuerit Iechonias filius Ioachim regis Iuda annulus signatorius in manu mea dextera, inde euellam te, tradamq; te in manus querentium animam tuam. Rursum, quodlibet vas si bonū est seruetur, etiam si ad vsus parum honestos factum sit, Verum in malo & vicioso ostendit figulus potestatem suam id frangendo, sicuti ipse Paulus, vt paulo post sequitur, ostendit. PORRO, quoniam quæ apparet sunt veluti quedam symbola rerum spiritualium, summamus similitudinem à magistratu civili, qui quedam imago Dei in scriptura prædicatur. Magistratus pius absq; omni dubio omnes suos subditos amore prosequitur, omnes cupit esse bonos & pios, vt ipse est pius & bonus, Verum si quis petulanter & contumaciter suas leges contemserit, hunc punit, Et contra obseruantem leges suas, honore afficit & tuetur: Sic Deus non vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Verum si quis hanc Dei voluntatem spreuerit vt Pharaos, hunc Deus potenter prosternit, & contra, obediētem suæ voci tuetur & saluat.

Hæc tam copiose à nobis dicta sunt in hunc locum, ne quis putet Apostolum contra scopum disputationis suæ patrocinari stoicæ necessitati.

Si vero volens Deus ostendere iram, & notam facere potentiam suam, tulit magna cum patientia vasa iræ, apparatus ad interitum. Et ut notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam, Quis potest conqueri?

Similitudinem presentem accommodat, cuius hac est summa: Deus dum perdit iræ vasa, ostendit suam potentiam, dum contra saluat, vasa misericordiæ, hoc est, credentes & obediētes suo verbo, ostendit suam gloriam. Ut cum Pharaonem vas iræ deiecit in mari, suam potentiam declarauit: & contra, cum Moſen vas misericordiæ eduxit per mare rubrum, ostendit suam gloriam. Porro duo sunt in hac pericopa, quæ in speciem videntur confirmare eorum sententiam, qui affirmant Deum violenter & indurare & saluare. DICIT enim vasa iræ apparatus fuisse ad interitum, quod videtur hunc habere sensum, quod Deus illa parauerit ut perderet. DEINDE addit, Deum præparasse vasa misericordiæ ad gloriam, unde concludi videtur, quod non solum sanatio, verum etiam induratio sit effectiue à Deo. Sed hanc expositionem ipse textus clarissime refutat, cum Deum ipsum dicit ostendisse iram, & tulisse vasa iræ magna cum patientia. Virumq; pugnat cum stoica interpretatione, ostendit etenim Dominus iram suam in vasa iræ. At nemo irascitur ob factum, cuius ipse est autor. Irascitur autem Deus Pharaoni indurato. Proinde fieri non potest, ut Deus sit indurationis Pharaonis causa efficax. Quare Pharaon non est apparatus à Deo, ut fieret vas ad interitum. Deinde additur in textu, Quod Deus magna cum patientia tulit vasa iræ. Si tulit, certe dolet ei res, Si dolet, profecto non placet. Quare & hinc sequitur, Deum non effectiue præparasse vasa, ut vasa iræ essent, quod nec Apostolus dicit, sed præparasse vasa iræ ad interitum. Ut autem hoc intelligatur apertius, notanda est phras̄is frequens in scriptura, qua tribuitur caus̄s agentis propter aliud euentus, qui aliam propriam caus̄sam habet, idq; propter euentum, quemadmodum sequen-

tia testimonia apertissime conuincunt. Ose. 8. Aurum suum & argentum suum fecerunt sibi idola, ut interirent. Consilium fabricantium idola nequaquam fuit, ut colentes idola interirent, sed potius ut Deum isto pacto placarent, & saluarentur, verum propter euentum ita loquitur Propheta. Mich. 6. Ambulasti in voluptatibus eorum, ut darem te in perditionem. 4. Reg. 21. Manasses dicitur traduxisse filios suos per ignem, ut faceret malum coram Domino, & irritaret eum. Hac phrasi etiam dicitur Deus creasse impium ad diem malum, nequaquam enim hominem ipsum creauit ad diem malum, hoc est, ut interiret, si consilium creantis Dei spectes: sed dicitur propter euentum, qui habet aliam causam, eamque propriam, nempe impietatem hominis. 1. Cor. 1. dicitur: Videte fratres vocationem vestram, non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes non multi nobiles, sed stulta mundi elegit Deus. Hic Apostolus utitur quidem eligendi verbo, sed quod illud ad euentum sit referendum, & non ad consilium Dei creantis & reformatis hominem, satis indicat. Nam illa impedimenta enumerat, quae homines auocare solent, quo minus hanc caelestem vocationem curet, ut sunt sapientia carnalis, potentia & nobilitas. His enim reb. inescati homines contemnunt Euangelium. Hoc ipsum Dominus testatur proposita parabola Luce 14. ubi dicit: Multos vocatos quidem fuisse ad cenam illam magnam, sed alium aliam causam praeexuisse, quo minus venire vellet, unus villam, alter quinque iuga bouum emerat, tertius uxorem duxerat, atque ita à cena illa magna apperata multis, excluduntur, non destinatione Dei vocantis omnes, sed propria culpa. Quomodo autem dictum Christi intelligendum sit: Multi sunt vocati, pauci vero electi, per ista loci satis indicat, Matth. 20. & 22. Illud enim dictum continet duo, nempe bonitatis Dei seu misericordiae magnitudinem, qui omnes vult saluos fieri, atque ideo eos vocat per Euangelium, & turpissimam hominum ingratiitudinem, qui tantam vocationem contemnunt.

Quos etiam vocauit, nimirum nos non solum ex Iudæis, verum etiam ex gentibus.

Definit vasa misericordie esse vocatos, hoc est, eos qui ad predicationem Euangelij conuertuntur. Relatiuum discrepat ab antecedente in genere, nam Apostolus rationem sententiae habuit, qui per vasa homines intelligit. Obseruentur ergo duo, VNVM de vasis misericordie, videlicet quod hoc nomine dicantur vocati, hoc est, credentes Euangelio. ALTERVM, quod Ecclesia constet promiscue ex omnibus hominibus Iudæis & gentibus, qui Euangelium recipiunt. Hic enim non nationis, sed fidei habetur ratio.

Vt etiam in Osea dicitur: Vocabo populum, qui meus non erat, populum meum, & eam quæ dilecta non erat, dilectam. Et erit in loco vbi dictum fuerat eis: Non populus meus vos, illic vocabuntur filij Dei viuentis.

PRIOR pars huius testimonij sumpta est ex 2. Osea, POSTERIOR ex primo. Probat autem hoc testimonio Apostolus alterum distributionis membrum, videlicet quod ex gentibus etiam Ecclesia sit colligenda. Nam cum Oseas viueret, gentes non habebantur pro populo Dei, sed soli Iudæi. Nam paucissimis ex gentibus innotuerat fœdus de Messia. Quare cum dicit fore, vt ijs, qui tum non habebantur pro populo, aliquando dicatur: populus meus vos, & filij Dei viuentis vocentur, satis manifeste vocationem gentium vaticinatur: quemadmodum & exemplo filij fornicariæ, qui dicebatur Loami, figurabat. Hinc ergo efficitur quod proposuit Apostolus, videlicet, quosdam pro semine habendos, qui essent promissionis & non carnis filij. Porro epitheton viuentis, quod Deo tribuitur, PRIMVM additur, vt distinguat verum Deum à dijs gentium, quos coluerunt gentes ante conuersionem, & Iudæi etiam relictâ Prophetica doctrina exemplo gentium. DEINDE,

ut significet efficaciam, virtutem & operationem Dei in Ecclesia. POSTREMO, ut ostendat quonam nos vocet Deus suo verbo, nempe ad aternam beatamq; vitam.

Esaïas autē clamat super Israēl: Si fuerit numerus filiorum Israēl vt arena maris, reliquiae saluabuntur.

Ex capite 10. Esaïa sumto testimonio probat Apostolus, quod antea probandum proposuit, videlicet non omnes qui sunt ex carnali Israēlis semine esse veros Israelitas. Nam veri Israēlita omnes sunt promissionis filij. Sed pleriq; ex semine carnali Israēlis damnabuntur. Quare sequitur plerosque eorum non esse veros Israelitas. Cur autem damnentur plerique Iudeorum, in initio capitis indicatur, ubi obiurgat eos, quod fuerint impij, iniusti, & omni iniuria proximi intenti, atque ideo minatur eis Dominus & captiuitatem corporum, & animorum interitum, excipit tamen illos paucos, qui se ad Dominum in vera pœnitentia conuertunt. Similitudo arena maris, vt multitudinem impiorum Iudeorum notat: ita Dei iustissimam iram indicat, qua contumaces & rebelles Iudeos perdet. Monet igitur hic locus, ne multitudinem peccantium imitemur, sed potius illos paucos, qui vera pœnitentia se ad Dominum conuertunt. Deus enim non multitudinis, sed fidei & infidelitatis in saluandis & perdendis hominibus rationem habet. Nam omnes via Domini iudicium, iusticia & misericordia. Hebraeus textus & septuaginta habent: Si fuerit populus tuus Israēl vt arena maris, pro quo Apostolus habet: Si fuerit numerus filiorum Israēl. Hoc annotandum putauimus, quia hinc apparet, tempore Apostoli extitisse aliam Græcam versionem quàm septuaginta interpretum, quam & vetus interpres secutus esse videtur.

Verbū enim consūmans & abbrevians in iusticia, quia verbum abbreviatū faciet Dominus in terra.

Ratio Prophetæ, cur reliquie filiorum Israēl saluabuntur,

sumta à iusto Dei iudicio. Nam ingētem multitudinem, ob sua scelera & impœnitens cor perdet. Hæc sententia est verborum Prophetæ, quemadmodum circumstantia cum apud Prophetam, tum apud Apostolum satis ostendunt. Textus Græcus obscurior est propter triplicem Hebraismum. PRIMVM enim verbum pro re, & res pro populo Israëlítico ponitur. DE INDE participia pro verbis ponuntur, consūmans pro consūmat, & abbrevians pro abbreviat. PRÆTEREA praesentia pro futuris ponuntur. Sensus ergo est: Dominus populum consūmabit & abbreviabit iuste, hoc est, ex magna multitudine exiguam summam saluabit, reliquis iuste perditis. Hebraicus textus ita habet ad verbum redditus: Consumtio concisa inundat in iusticia, quoniam consumptionem, eamq̃, decisam Dominus Deus Sebaoth facit in medio orbis terra. Bis eandem sententiam repetit, ut maiorem terrorem contumacibus Israëlitis incutiat. Est autem hic sensus: Deus decreuit, idq̃, iusto iudicio, sumere pœnas de Israele, & illum consumere & perdere ob eius scelera.

Et quemadmodum prædixit Esaias: Nisi Dominus Sebaoth reliquisset nobis semen, sicuti Sodoma facti fuissetus, & sicut Gomorra fuissetus.

Idem probat testimonio sumto ex primo capite eiusdem Prophetæ, in quo testimonio antegressa causa obseruanda est, quæ fuit maxima populi contumacia aduersus Deum, de qua Dominus conqueritur hoc modo: Audite cæli & auribus percipe terra, filios enutriui & exaltaui, ipsi autem conspira-uerunt aduersus me. Agnouit bos possessorem suum, & asinus praesepe dominorum suorum: Israel autem me non agnouit, & populus meus non intellexit. Deinde post multas comminationes subiicit verba, quæ hic ab Apostolo adducuntur. Hinc duo concluduntur, VNVM, q̃ non omnes qui nati sunt ex Israël sūt veri Israëlita, id quod probandum sumsit Apostolus. ALTERVM, Quod non ex destinatione Dei sint degeneres facti Israëlita,

raelita, sed ex propria malicia, qui Deum contemserunt, ac eius vocem audire recusarunt.

Quid igitur dicemus? Gentes quæ non sectabâtur iusticiam, apprehenderunt iusticiam, iusticiam inquam, quæ est ex fide: Israël autem sectans legem iusticiæ, ad legem iusticiæ non peruenit.

Postquam typis similibus, exemplis & scriptura testimonijs ostendit, non omnes esse Israëlitas, qui ex semine Iacob ducunt originem, sed promiscue omnes qui promissioni credunt, absque respectu carnalis originis, censerî coram Deo pro semine, aperte causas ponit cum reiectorum Israëlitarum, tum assumptarum gentium. Sententia autem summa huc redit: *Israelita pleriq; pereunt, quia excacati persuasione iusticie legis, iusticiam fidei aspernantur. At pleraq; gentes assumuntur, quia desperantes de legis iusticia, ad fidei iusticiam confugiunt. Obseruetur igitur hoc loco uniuersale & immotû Dei decretum, quo Deus certissime decreuit, omnes credentes saluare, usq; omnibus reiectis qui aliunde quarunt salutem, quam à solo Christo, quales sunt omnes Pharisei omnium temporû. Neq; tamen hac ita accipienda sunt, ac si Deus bona opera, quæ lex requirit, non velit. Nam ideo & creauit hominem, & postea lapsum redemit, ut in bonis operibus ambularet, sed tantum damnat peruersam operum persuasionem, qua homines se fingunt coram Deo operibus suis iustificari.*

Propter quid? Quia non ex fide, sed ex operibus legis.

Querit rursus, cur Israël ad legem iusticia non peruenerit, ut eius veram & unicam causam doceat. Est autem hæc unica causa, non consilium Dei creantis Israëlitas, nõ decretum Dei donâtis Israëlitis tam eximia dona, adeo quod non fecerit taliter omni nationi, nec voluntas promittentis eisdem Messiam, ac cum illo veram salutem: Sed quod non ex fide

quasi fuerit iusticiam Dei, sed ex operibus legis propriam, quod sane nihil aliud est, quam sacerdotium Christi reycere, ac sanguinem Domini impuris pedibus conculcare.

Impegerunt enim in lapidem offensionis, quem admodum scriptum est: Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali, & omnis qui credit in ipsum, non pudebit.

Ætiologia est ex Propheta Esaia testimonio sumpta, cuius hic est sensus: Quod Iudæi non sint consecuti iusticiam fidei, causa alia non est, quam quod obiectum fidei Christum spreuerint. Offendebantur enim in persona Christi, quem non agnouerunt iustificatorem. Hic Christus lapis quidem offensionis appellatur, ea phrasi, qua Euangelium odor mortis ad mortem dicitur, hoc est, vicio hominum, qui sibi à Christi persona, aut à doctrina, aut ab Ecclesia forma, aut ab alijs quibuscunque rebus scandalum sumunt. Porro testimonium Propheta imprimis obseruandum est, in quo quinque hypotheses continentur. PRIMÆ, quod extra Christum non sit salus. SECUNDÆ, q̃ Iudæi reiecti sint, quia in persona Christi offendebantur. TERTIÆ, quod beneficium salutis sit vniuersale. QUARTÆ, quod hoc salutis beneficium solis credentibus applicetur. QUINTÆ, quod Christus sit verus Deus. Nam salus promittitur in illum credentibus.

Caput X.

Summa capitis decimi.

SICVT Iudæi propriam iusticiam statuentes, iusticie Dei non sunt subiecti: ita promiscue omnes qui credunt Euangelio iustificantur fide, & ut hi soli ex gratia saluantur, ita illi suapte culpa pereunt.

Ordo

Ordo & partes capitis decimi.

Postquam in superiori capite satis refutauit Apostolus Iudeos, qui putarunt se gentibus, quantum ad salutis beneficium attinet, præferendos esse, propterea quod è sanctis patribus originem ducerent: Hic rursus ingreditur disputationem aduersus eosdem, & detrahit eis, cui potissimum nitebantur, videlicet operum iusticiam, fusiusq; de causis reiectionis Iudeorum, & assumptionis gentium disputat. AC PRIMVM quidem exordiolò beneuolentiam captans, causas reddit, cur Iudæi non sint fidei iusticiam assecuti. HVC addit necessariam iusticie legis & iusticie fidei collationem, vt constet exactum discrimen. HINC descendit ad describendam fidem, & ostendit unde sit, quodnam sit eius obiectum, quis fructus, & quod omnibus offeratur gratia, propterea quod non sit distinctio Iudæi & Græci, quemadmodum supra in primo & tertio attigit. POSTREMO loco, vt fortius suos Iudæos premat, oracula Prophetarum de illorum vsitata contumacia adducit.

Exegesis decimi capitis, cum obseruatione doctrinarum.

Fratres, propensio quidem cordis & deprecatio, quæ est ad Deum pro Israel, est in salutem.

Exordiolò aditum sibi facit Apostolus ad sequentem disputationem, contra iusticiam operum, & pro iusticia fidei, idq; ideo, vt tollat omnem ody suspicionem. Duo autem facit in hoc exordiolò. PRIMVM testatur de promittitudine animi sui erga Iudæos. Est autem hic euoxia magnum desiderium, vt interpretatur Chrysostomus, non ex virtute aut meritis illorum ortum, sed ex misericordia potius erga eos, quos videt in certum interitum præcipitari. DEINDE dicit, se pro ipsis deprecari apud Deum. Prius admonet nos & affectus & officij erga eos, qui nondum sunt edocti Euangelium. Posterius clare

ostendit, Iudeos non ita reiectos fuisse, quin in gratiam possint recipi, modo agerent pœnitentiam. Stultum enim fuisset orare pro eis, quibus certa decreta esset dānatio. Apertè igitur Paulus testatur, se non indicasse, Iudeos decreto Dei fuisse ita abiectos, quin aditus pateret ad gratiam, si resipiscerent. Quare hæc deprecatio Pauli Stoicam prædestinationem euertit.

Testor enim illis, quod zelum Dei habent, sed non secundum scientiam,

Hæc ratio non eius orationis est qua præcedit, sed obiectionis qua in hac causa locum habere videtur. Poterant enim ita obycere siue Iudæi ipsi, siue alij eorum vicem dolentes: Iudaicus populus magno zelo gloriæ Dei ardet, magno studio pietatis facit quod facit. Non igitur verisimile est eum à Deo reiectum esse. At Apostolus respondet per concessionem & correctionem. Fateor, inquit, quod zelum Dei habeant mei contribules, sed non secundum scientiam. Quare ipsis nihil prodest iste zelus. Singulari quidem zelo operam dant propagandæ gloriæ Dei. Sed regula zeli istius erronea est. Continet igitur hic locus insignem doctrinam, qua docemur, erroneum zelum & intentionem bonam extra verbum inuilem, immo perniciosam esse. Quicumque autem aliquid facit bono zelo & intentione, sed errante, quadrupliciter peccat. PRIMVM enim defectione delinquit. Nam à verbo Dei deficiens, suum admiratur zelum. DEINDE temeritatis reus peragitur, quia temere identat & stulte, de quo nullum præceptum habet. TERTIO, peccat superbia, Nam opinione sapientiæ suæ superbe deligit sibi cultus in contumeliam Dei. QUARTO, plurimis alijs exemplo defectionis, temeritatis & superbia nocet. Hinc facile est indicare de illis, qui suas bonas intentiones pro cultu obtrudunt Ecclesiæ.

Ceterum notatur hic duplex zelus Dei, quorum VNVS est secundum scientiam, ALTER præter scientiam, Ille regulā certam & infallibilem sequitur, Hic errorē pro veritate amplectitur,

pletur, in suam ipsius perniciem. Admoneamur ergo hinc diligentia in cognoscenda veritate, ne cum Iudais erroneo zelo feramur contra Deum.

Ignorantes enim Dei iusticiam, & propriam querentes statuere, iusticiæ Dei non fuerunt subiecti.

Ratio est erronei zeli Iudeorum, videlicet, ignorantia iusticiæ Dei, & propriæ iusticiæ stabilitio. Illa habet causam antegressam ignorantiam Christi, hac legis externa opera, seu legis literalem iusticiam. Quenam sit iusticia Dei, in primo & intertio declaratum est, videlicet ea sola qua probatur Deo, qua est obedientia Christi, cum crucis tum legis. Hac ideo fidei dicitur, quia porrecta prædicatione Euangelij veluti manu Dei, apprehenditur fide veluti manu hominis, quam fides in Spiritus sanctus ad prædicationem Euangelij operatur in cordibus hominum non reluctantis. Vt autem crucis obedientia est peccati expiatio: ita obedientia legis in Christo est credentis iusticia, ut credens persona iam placeat Deo, & accepta sit. Legis iusticia, qua & hominis dicitur, est, qua parari putatur ab homine per obedientiam erga legem Dei. Verum quia hanc iusticiam nemo operando assequi potest, gravis casus illis omnibus accidit, qui per eam iustificari contendunt. Nam & Dei iusticia excidit, & grauius in peccatorum baratrum immerguntur, ut nullis humanis viribus inde eluctari queant. Diligenter igitur obseruetur consecutio Apostolica: Quicunque propriam iusticiam statuunt, non sunt subiecti iusticiæ fidei. Hanc doctrinam pulcherrimo sui ipsius paradigmate confirmat Apostolus Philip. 3. Hinc ergo qualisnam sit doctrina Pharisæica & Papistica apparet, qui Christianam iusticiam ex fide & operibus, tanquam ex causis seu partibus essentialibus constare contendunt, quam copul' em in iustificando impossibilem esse hic clare pronunciat Apostolus. Et si au. em obedientia debita Deo, necessario cum fide coniuncta est: tamen ut causa iusticiæ non est statuenda. Nam obedientia Christi sola est iusti-

cia credētis, cuius pars hominis iusticia nullo modo dici potest. PORRO hic questio oritur de ignorantia, utrum excuset nec ne. Paulus aperte hoc loco testatur, eā minime excusare. Nā aberrantes à vera iusticia, per ignorantiam puniri affirmat. Distinctiones ignorantia, quas cum Theologi, tum Iurisperiti tradunt omitto, & hoc tantum de ignorantia scire hoc loco necessarium est, quod tradit Augustinus hisce verbis: In ijs qui intelligere noluerunt, ipsa ignorantia peccatum est, in ijs vero qui non potuerunt, pœna peccati: ita ignorantia nostri & Dei, antequam verbum audiuimus, pœna peccati fuit, iusto Dei iudicio damnabilis. At postquam accessit verbum, non solum pœna est peccati ignorantia, verumetiam grauissimum peccatum. Nam, ut inquit Bernardus, qui nesciunt vel sciendi incuria, vel discendi desidia, vel verecundia inquirendi, nullam excusationem habent.

Finis enim legis est Christus, in iusticiam omni credenti.

Ætiologia est, cum à fine & scopo legis, tum à Christi officio sumta. Hanc Ætiologiam ita instituit, ut simul anticipet eorum obiectionem, qui ex verbis Apostoli, & consilio latæ legis poterant obycere, frustra toties in scripturis commendari iusticiam legis, si nemo eam suis viribus assequi valeat. PRIMVM itaque Paulus clare affirmat finem, hoc est, extremam voluntatem, adeoque legis scopum esse iusticiam, videlicet ut eos iustificet, qui eam observant, quo autem minus id assequatur, lex non impedit, aut vlla eius impotentia, aut imperfectio, sed nostra carnis vicium, quo impedimur, ut non possimus hūc legis finem nostris assequi viribus. Quare lex nos relinquit sub maledictione & morte, non enim aliam salutis viam nouit lex, quam per sui impletionem, quæ est iusticia, adeoque finis & scopus legis. Iam ut ab hac maledictione, & legis damnatoria sententia liberaremur, venit Christus, & legi satisfecit, non pro se, sed pro nobis, atque ita nostro defectus medetur.

tur. Nam eius iusticia nobis gratis imputata, finem legis consequimur. Nam cum ipse Christus pro nobis peccatoribus apud Patrem intercedit, virtute victima expiat peccatum, & expiatis sua donat iusticia, ut non amplius peccatores & iniusti appareant, sed à peccato immunes & iusti, non sua, sed Christi iusticia, qui Christus, quoniam pro nobis legem impleuit, factus est nobis iusticia, qua est finis legis. Quare lex non habet amplius ius in nos damnatorium. Est enim assecuta quod voluit. Quomodo autem huius Christi iusticia reddamur participes, ut finem legis consequamur, exprimit Paulus, cum inquit: Omni credenti, in quo dicto & vniuersalis particula, & fidei proprietates obseruetur. Ut enim omnibus offertur hac Christi iusticia: ita sola fide accipitur & possidetur.

Obseruetur itaque hoc loco definitio iusticiae fidei, cuius quidem materia est impletio legis, non in nobis, sed pro nobis à Christo facta, Forma verò est imputatio eiusdem, qua fit omni credenti. Nam omnis qui credit, habet iusticiam legis per imputationem, qua Christus credenti suam iusticiam imputat & communicat.

Moses enim describit iusticiam, quæ est ex fide:
Quod qui fecerit ea homo, viuet in eis.

Ut constet apertius qua sit fidei iusticia, collationem adhibet, qua confert legis & fidei iusticiam inter se: idq; in causis contrariis, & subiectis diuersis. Legis enim iusticiam ex operibus esse: Fidei verò gratuitam pronunciat. Illam in homine faciente legem: hanc in solo Christo esse, sed imputari credentibus. Hac summa collationis est. PORRO cum hoc primum collationis membrum definiat, iusticiam legis esse facere legem (Nam ex lege iustum esse, & in lege viuere, natura cōiuncta sunt,) & constet neminem legem facere, quemadmodum disputatum copiosius est, supra in capite 1. 2. & 3. Sequitur ex lege neminem iustificari posse. Lex enim non iusti-

ficat quenquam, nisi qui plenam obedientiam præstiterit. Obseruetur ergo hoc loco definitio iusticie legalis, & quòd ea sit impossibilis, quantum ad humanas vires attinet.

Quæ autem ex fide est iusticia, sic dicit: Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cœlum? hoc est Christum deducere. aut, quis descendet in abyssum? hoc est Christum ex mortuis reducere.

Hæc prior pars descriptionis iusticie fidei per abnegationē est. Nam his verbis docet Apostolus, quid non sit iusticia fidei, ac si quis definiret iusticiam moralem esse habitum nō ledendi alios, non aliena rapiendi &c. Ad eundem modum iusticia fidei est, quæ non dubitat, an Christus venerit nec ne, seu descenderit de cœlo, & assumerit humanam naturam, nō querit, an Christus excitatus sit ex mortuis. Sensus itaque verborum Pauli hic est: Quis ascendet in cœlum, videlicet ut Christum deducat? hoc est, fides, quæ iustificatur homo, non dubitat de Christi in mundum aduentu, non expectat adhuc cum incredulis Iudeis Christum venturū de cœlo, ut carnem induat. Quis descēdet in abyssum, scilicet ut Christum inde deducat? hoc est, fidelis anima non dubitat, an Christus sit mortuus, & tertia die resurrexit à morte. Hæc Apostolus opponit cogitationibus Iudeorum incredulorum, qui dum iusticiam ex lege quarunt, varijs concutiuntur cogitationibus. Nam cum lex promittit cœlum sub conditione impossibili, & minatur infernum transgressoribus, fieri non potest quin vacillent, & varijs fluctuent cogitationibus, ut nunc inferni metu perturbentur, nunc cœli per exigua spe fulciantur. Contra autem fides, quæ verè statuit Christum de cœlo venisse, & pœnas luisse non sibi, sed nobis debitas, nullo inferni metu tenetur. Nam in Christo salutem, adeoq; cœlum ipsum possidet.

Sed quid dicit? Prope te verbū est, in ore tuo & in corde tuo, hoc est verbū fidei quod prædicamus.

Quemadmodum supra negatiue inquisiuit fidei rationem,

ut eam distingueret à dubitatione: ita hic idem facit affirmatiue, & definit fidem veram esse, quæ statuit verbum Euangelij quod predicatur de Christo, verum esse & non procul positum, hoc est, minime dubium seu ambiguum, sicuti ea solent esse, quæ de rebus procul remotis narrantur. Hinc patet quod fides sit firma assensio Euangelij, & fiducia in Christum, quem Euangelium predicat, quemadmodum Paulus apertius indicat, hæc subiungens:

Si confessus fueris ore tuo Dominum Iesum, & credideris in corde tuo, quod Deus eum excitavit ex mortuis, saluus eris.

Exponit quodnam sit illud verbum fidei, quod prope esse dixit, videlicet: Si confessus fueris &c. hoc est: Si ex corde agnoveris Iesum esse tuum Dominum, & promissum Messiam, & credideris eundem à Iudeis crucis patibulo affixum, mortuum & sepultum, resuscitatum esse ex mortuis, saluus eris, proinde & iustus. Nemo enim salutem adipiscitur, nisi qui prius iustus fuerit. Obserua hic duo tribui fidei, nempe iusticiam & salutem contra eos, qui fidei initium iusticie tribuunt, operibus verò consummatione iusticie. PRÆTEREA obseruetur phrasis Paulina: Si credideris in corde tuo, quæ duo docet, VNUM, quod fides non sit tantum noticia, sed etiam fiducia. Nam ut noticia est in mente, ita fiducia in corde. Quare ex hoc loco confirmemur, quod fides non tantum significet noticiam historie, sed etiam firmam fiduciam, quæ credens in Christi merita recumbit. ALTERVM, quod promissa salus habeat conditionem fidei annexam, Si, inquit credideris. Proinde, quisquis non crediderit non saluabitur. Conueniunt quidem in hoc Lex & Euangelium, quod utraq; doctrina habeat conditionem annexam, sed in modo conditionis maximum est discrimen. LEX enim habet conditionem impleta legis, quæ est omnino impossibilis, si nos ipsos intueamur. EVANGELIUM vero habet conditionem fidei, quæ possibilis est, Concipitur autem fides ad

prædicationem Euangelij, in qua spiritus sanctus efficax est.

CÆTERVM, quod priori loco ponat confessionem oris, & posteriori fiduciã cordis, ideo facit; quia arbor non potest melius probari, quam ex suis fructibus. Nam tempore quo scripsit hanc Epistolam Paulus, non sine maximis persecutionibus, contumelijs & supplicijs potuit quisquam Christi fidem profueri. Quare fidei certissimũ indicium tũ tẽporis fuit externa p̃fessio.

Corde enim creditur ad iusticiam, ore autem fit confessio ad salutẽ.

Definitionis iusticie, quæ est ex fide, ratio à decreto Dei sumta. Est enim hoc decretum Dei & ordinaria dispensatio, q̃ velit eos, quos fide iustificauit, per confessionem & piam vitam inducere in æternæ uitæ possessionem. Neq̃ ex hoc Pauli dicto recte cõcluditur, confessionẽ salutis causam esse, sed potius verã & infallibilẽ iustificantis fidei notam. Fieri enim non potest, quin fides vera comitẽ habeat confessionem. Quare qui gloriantur de fide sine confessione, alijsq̃ pietatis exercitijs, umbram inanem sectantur, viua Christi fiducia vacui.

Dicit enim scriptura: Omnis qui credit in eum, non pudefit.

Confirmat quod dixit Esaiã testimonio, quod testimonium duo continet, PRIMVM, finem fidei esse salutem. Ita enim malo cum Petro dicere, quam dicere salutem vel effectum vel fructum fidei esse. DEINDE iusticiam fidei esse vniuersalem, hoc est, omnibus offerri qui in Christum credere non recusarint. Obserua & hic prophetica phrasin, qua non pudefieri pro saluari ponitur. Est enim metonymia seu metalepsis, qua cõsequens pro antecedenti ponitur. Ut enim qui aliquid expectat, & non consequitur, pudefit ita qui consequitur quod expectauit, nequaquam pudefit, sed letus expectato fruitur bono. Hoc opponi debet & carnali nostræ diffidẽtia, & fidei imbecillitati. Fieri enim non potest, ut sua spe frustretur, qui Deo promittẽti credis. Promisit autem omni credenti salutem, certissime i-

gitur illam præstabit, etiamsi omnes creatura, atque omnia mala aliud comminari videantur.

Non est enim distinctio Iudæique & Græci. Idem enim Dominus omnium, diues in omnes qui inuocant eum. Nam omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit.

Ad confirmandā declarandamq; vniuersalem gratie promissionem & distinctionem, adhibet & argumentum à Dei potentia, unitate & bonitate sumtum, qui omnes se inuocantes saluare constituit. Distinctio hac est: Non est distinctio Iudæi & Græci, quasi diceret, Deus non est προσωπολήμνης, sed est omnibus equalis, secundum normam suæ iustitiæ. Non recipit Iudæum, quia Iudæus est, nec abiicit Græcum, hoc est, quemuis Gentilem. (per Græcos enim omnes, qui non sunt Iudæi, intelligit) quia Gentilis est, sed equalis est Iudæo & Græco. At quare est equalis omnibus? Quia ille ipse est vnus & idem omnium Dominus, atque ideo in populo suo reputat quemuis, qui sibi parere non recusauerit, reliquos iusto olim affecturos supplicio.

Hæc si conferantur cum ijs quæ in fine tertijs capituli dicta sunt (ibi enim Apostolus ita ait: Deus non est Iudæorum Deus tantum, sed & gentium) facile intelligitur scopus præsentis disputationis, quem hæc pericopa continet, ad quem cum omnia referri necesse est, nemo nõ videt Stoicis imaginationibus nullum relinqui locum, immo potius hanc cōstantem & immotam veritatem Dei esse, quæ hic proponitur & confirmatur Iohannis testimonio, videlicet quod omnis absque discrimine nationis & personarum, qui inuocauerit nomen Domini, saluus sit futurus. Porro in Iohannis dicto hæc quatuor obseruentur. PRIMVM, particula vniuersalis, quæ non patitur ullas stoicas exceptiones. DEINDE, vera nota fidei, atque adeo filiorum Dei, quæ est inuocatio. TERTIO, finis fidei & inuocationis, videlicet vita & salus æterna. QVARTO, contrarius

senfus, videlicet, quod à quisquis non inuocauerit nomen Domini, nec saluetur nec fidem habeat.

Quomodo igitur inuocabunt in quem non crediderunt? Quomodo autem credent quem non audierunt? Quomodo audient absque prædicante? Quomodo autem prædicabunt nisi missi fuerint?

Prolepsis admodum hoc loco necessaria, qua antenerit hominum curiositatem, quam ut contundat Apostolus primum gradatione, qua videtur pro aduersariis facere, vititur, Sed mox infert calumnie refutationem. Gradatio autem hæc est: Tu Paule dicis quidem nullam distinctionem esse, sed omnem qui inuocauerit nomen Domini, saluum fore. Sed vide: Nonne inuocatio ex fide? ita est. Nonne fides ex noticia? omnino. Nonne noticia contingit per prædicationem? sic sane est. Nonne prædicatione requirit qui mutantur? fateor hoc quoque. Ergo qui non audierunt, iuste ignorantiam præstendere possunt, adeoque iuste possunt conqueri maiorem curam aliorum fuisse Deo. Videtur itaque magna esse distinctio, cum Deus alijs mittat prædicatores, alijs non item. Sed Pauli responsum videbimus, ubi prius presentis gradationis propositiones declarauerimus, quæ sunt quatuor.

PRIMA, Quomodo inuocabunt in quem non crediderunt?

Hæc propositio quatuor suppeditat hypotheses. PRIMAM, Quod solus is sit inuocandus in quem est credendum, quare ut solius Dei inuocatio hic stabilitur, in quem solum credere licet: ita omnis creaturarum inuocatio, ut sacrilega & blasphemata in Deum, conuincitur. SECUNDAM, Quod vera inuocatio fieri non possit sine fide, ex qua sequitur, quod nec Iudei, nec Turcæ, nec aliæ gentes & profani homines qui Euangelium ignorant, Deum inuocant. Nam ut fide, ita & Mediatore carent. TERTIAM, quod inter precandum cogitatio diuinarum promissionum requiratur necessario. Nam fides sine promissionibus esse non potest. Habet enim fides & promissio se correlatiue.

latine. *QVARTAM*, quod inuocatio niti debeat mādato Dei. Fides enim nihil aggreditur de quo mandatum non habet, hoc enim impellitur, ut promissione erigitur.

SECVNDA propositio est: *Quomodo credent quem non audierunt?*

Hec propositio quatuor docet. *PRIMVM*, quod fides supra humanam rationem emineat. Nam si fides concipitur ex prædicatione, manifestum est, quod ratio per se, qua fidei sunt, non capiat. *ALTERVM*, quod vox ministrorum verbi sit ipsissima Dei vox, modo ipsi à Prophetica & Apostolica doctrina non discedant. Qui vos (inquit Christus) audit, me audit. *TERTIVM*, quod auditores verbi eos, qui verbum Dei docent, debeant ea reuerentia audire, qua legatos Dei, immò ipsum Deū audire decet, 2. Corinth. 5. *QVARTVM*, quod ministri verbi, qui falsa docent, arguant Deū mendaciy, & ferant testimoniū aduersus Deum, id quod ipsis in horrendum interitum cedet.

TERTIA propositio, *Quomodo audient sine prædicante?*

Hec propositio ut docet: salutare Dei noticiū esse ex prædicatione verbi: ita refutat Enthusiasias, qui vocalem prædicationem reiiciunt, iactantes se numine inflatos, & expectantes reuelationes, ut Stenchfeldius, Anabaptista, & illi qui Socratem, Platonem, Scipionem, Aristidem ignorantes Euangelium Christi, inter sanctos numerant, repudiata voce Christi, dicentis: Qui non credit in filium, ira Dei manet super eum:

QVARTA propositio, quomodo prædicabūt nisi mittantur?

Hec propositio rursus commendat nobis ministerium verbi, & inuitat ad gratitudinem erga eum, qui dat Ecclesiam pios & doctos verbi ministros.

Quemadmodum scriptū est: Quam speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona.

Probat propositionem quartam Esaie testimonio. Et si autem Apostolus eò adducit hoc dictum Prophetæ, missionem ad prædicandum esse necessariam: tamen multo plura continet,

qua breuiter attingam. PRIMVM enim admiratur Prophe-
 ta legatos Dei, quorum pedes speciosos dicit, hoc est, amabiles,
 propterea quod sua legatione exponant, quam dulcis & ama-
 bilis sit storga & clementia benignissimi patris erga eos, qui
 horum legatorum vocem amanter & benigne audiunt, atque
 ipsi obediunt. Hinc rursus estimanda est dignitas ministerij
 verbi. Hinc Euangelij maiestas, dignitas & utilitas intelligi-
 tur. Annunciat enim dulcissimam pacem, annunciat & alia
 bona cum hac pace coniuncta. Sed quam illa pax est quam
 annunciat Euangelij? Est pax inter Deum & homines. Deus
 enim offert hominibus suam gratiam, quam cum fide ample-
 ctuntur, initur hac pax. Est ergo hac pax mutui consensus
 Dei & hominis. Dei quidem: recipientis hominem resipiscen-
 tem in gratiam propter Mediatorem. Hominis vero: oblatam
 gratiam recipientis, ac se Deo in posterum approbatis in vera
 sanctificatione. Cum hac pace coniuncta sunt bona, atque ideo
 addit Propheta: Euangelizantium bona, hoc est, omnia pro-
 spera: purgationem à peccatis, iustificationem, sanctificationem,
 bonam conscientiam, aditum ad clemētissimum patrem, gau-
 dium spiritus, plenam liberationem per resurrectionem à mor-
 tuis, adeoq; vitam eternam victis & superatis omnibus ad-
 uersarijs nostris, carne, mundo, Sathana & nouissima hosti-
 um morte. Quanta autem sint hac bona, ex comparatione
 malorum, quibus inuoluimur propter peccatum, ut cunque in-
 telligi quidem, sed nullis verbis humanis explicari satis potest.
 Hactenus de verbis quæ Paulus ex Propheta adduxit, sed in
 concione Propheta duo adijciuntur: PRIMVM enim inquit,
 Publicantium salutem, salutis nomine cum pax tum cetera
 bona intelliguntur. DEINDE subiungitur concionis forma,
 Dicens, inquit, Sioni regnat Deus, quæ sententia duo conti-
 net, VNVM, quid sit præcipue spectandum in prædicatione E-
 uangelij, nempe ut erigatur regnum Christi, quod tum de-
 mum fit, quando renunciato Sathana, nomina Christo damus,
 atque ei ex fide obtemperamus. ALTERVM, quam miseri si-
 mus

mus extra Christi regnum. Qui enim regno Christi exclusus est, sub regno & tyrannide Sathana captiuus iacet. Hinc admonemur, ut magnificamus ministerium verbi, sine quo extreme miseri sumus.

Sed non omnes obtemperarunt Euangelio.

Anticipatio est per querelam. Nam cum ex dictis Iudai inferre poterant: Si fides nullibi est nisi ubi est verbum, videtur fides esse ubicunq; verbum sonat. Sed populus Iudaicus verbū habet. Quare ergo non fidem habet? Apostolus respondet breuissime: Quia non omnes qui verbum audiunt, verbo credūt.

Esaías enim dicit: Domine, quis credit auditui nostro?

Querela Prophetae probat non omnes qui audiunt Euangelium, Euangelio credere. Hac querimonia est Prophetae capientis Christum innotescere omnibus, & conquerentis de ingratitudine plerorumque, qui Christi vocem contemnunt. Hinc monemur & nos qui Christum docemus, ut ingemiscamus, & conqueramur cum Propheta, si parum fructuosus noster labor videatur. Obseruetur quoq; q̄ apposite hoc Prophetae testimonium summa causa conueniat. Nam apertissime significat hanc unam & solam causam esse reiectionis Iudeorum, quod verbis Prophetarum non crediderint. Et contra, unam & solam causam esse salutis gratuitam in Christo misericordiā, quae omnibus credentibus applicatur. Vocabulū auditus accipitur dupliciter, videlicet actiue & passiue. Cum actiue capitur, facultas audiendi est: cum passiue, est verbum q̄ auditur. Et per metalepsin noticia, ex audito verbo cōcepta.

Igitur fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei.

Gradationis conclusio, videlicet quod fides sit ex noticia verbi Dei. Auditus hic pro noticia eius quod auditur capitur,

qua noticia fit per predicationem verbi, contra Enthusiastarum deliria, qui nihil vocali concioni tribuunt.

Sed dico: Numquid non audiuerunt?

Rursus anticipat obiectionē, ne quis se excuset quasi verbū non audierit, & ostendit eorum culpam esse, qui non audierunt, & non culpam Dei, qui in orbem terrarum misit suos legatos, ut verbum suum annuntiarent, atque ideo subycitur:

Quinimo in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis verba eorum.

Hæc obiectionis dilutio est, qua ignorantia pretextus adimitur Iudæis, & concluditur hoc modo: Vox prædicantium verbum per totum mundum insonuit: Igitur Iudæi falso prætendunt ignorantiam. Ignorantia siquidem affectata, ignorantem nequaquam excusat. Testimonium ex Psalmo. 19. parum videtur in speciem præsentī causse conuenire. Nam in eo Psalmo loquitur Dauid de duplici modo gloriæ Dei, quorum VNVS fit per cælos & miranda Dei opera, quæ in cælis conspiciuntur, ad quem modum pertinent hæc Dauidis verba: In omnem terram exiuit sonus eorum, scilicet cælorum, hoc est, miranda machina cælorum ubiq; per orbem testatur de gloria Dei opificis. ALTER modus fit per verbum, de quo ita incipit: Lex Domini immaculata &c. Respondeo, Paulum rectè tribuere anti typo quæ typo conueniunt. Nam sc̃ius cælorū typus fuit vocis Apostolorum sonitus per orbem terrarum. Sicuti visibilis hic Sol typus est Christi, qui suæ virtutis radios spargit per orbem terrarum, idq; multo potentius & efficacius quam hic Sol aspectabilis. Quod autem Dauid respexerit ad hoc antitypon, ostendunt ea quæ sequuntur: Et in fines orbis verba eorum. Nam verba improprie tribuuntur rebus inanimatis.

Sed dico, nunquid non cognouit Israel?

Quoniam offendeabantur Iudæi quod gentes per Euangelium vocarētur. Putabāt enim Iudæi ad se solos pertinere Mes-

siam

siam cum suis beneficijs, ideo Prophetarum testimonia adducit Apostolus, ut ostendat utrumq; olim fuisse predictum à sanctis Dei Prophetis, hoc est, & gentes inuitandas esse ad gratiã Euangelij, & Iudeos plerosq; ob suam ingratitudinẽ reijciẽdos.

Primus Moses dicit: Ego ad æmulationem prouocabo vos in eo qui non est populus, & in gẽte stulta irritabo vos.

Hoc est: Ero gentibus adeo clemens & misericors, ut vos eis inuideatis. Prouocabo enim vos exemplo gentium. Nam cũ gentes amplexæ fuerint Euangelium, vos zelo quodam gentibus hanc fœlicitatem inuidebitis, & ita offendemini, ut etiam Euangelium reijciatis, quo reiecto & vos peribitis. Notetur & hic phrasis scripturæ, qua euentus tribuitur agenti propter aliud. Non enim consilium Dei fuit, ut Iudeos prouocaret ad defectionem à misericordia, quam gentibus esset exhibiturus, sed quia talis euentus secutus est, qui habuit veram causam, inuidiam & malitiam Iudeorum.

Esaïas autẽ audet & dicit: Inuentus sum non querentibus me, conspicuus factus sum his, qui me nõ interrogabant.

Esaïa testimonio probat gentes vocandas ad gratiam Euangelij, in quo testimonia tria notentur. PRIMVM, beneficium Euangelij vniuersale esse. SECVDVM, gratiam Euangelij non pendere ex prerogatiua hominum. TERTIVM, non operibus & meritis hominum Deum pronocari ad exhibendam gratiam. Non quærentes Deum & non interrogantes de Deo, periphrasis gentium est, quæ docet, qualesnam sint homines antequam ipsos Dominus sua misericordia præueniat.

De Israel autem dicit: Quotidie expãdi manus meas ad populum contumacem & contradicentem.

Eodem pertinet & hoc Esaïa dictum, quo ut storgam Dei erga Iudeos notat: ita summam eorum ingratitudinẽ indicat.

Expansio manuum Dei symbolum est cum cumulantis beneficia in homines, tum alicientis eos ad se per predicationem Evangelij ne pereant. Obseruetur hic rursus vera causa & unica reiectionis Iudeorum, nempe contumacia & superba rebellio, qua Iudaei se Deo opposuerunt, & contradictio, qua Prophetis Dei, adeoque Deo ipsi aduersati sunt. Quod autem Deus arcano consilio non destinarit hunc populum certa damnationi, manifestum est. Nam dicitur Deus expandisse manus suas ad illum, ut eum alliceret ad Evangelij gratiam, quod sane nequaquam fecisset, si eum ad certum condidisset interitum. Opponamus igitur hoc perspicuum dictum Stoicis de praedestinatione imaginationibus.

Caput XI.

Summa capitis vndecimi.

VT Iudeos non esse omnino reiectos, sed saluari omnes qui ex illis crediderint, ostendit: ita gentes & docet & monet. Docet quidem quod Iudaei sint lapsi in ipsarum commodum, Monet vero ne gentes superbe abutantur gratuito Dei beneficio in Iudeorum contemptum.

Ordo & partes vndecimi capitis.

PRIMO loco diluit Apostolus obiectionem, qua nasci poterat ex fine capitis decimi, ubi adhibitis Esaie testimonijs, gentes quidem assumptas, Iudeos vero reiectos concludit. **DEINDE**, ut retundat omnium hominum arrogantiam, & praecipue Iudeorum, electionem docet esse gratuitam, atque eos qui quaerunt ex operibus iusticiam, magis excacari ostendit. **POSTHAEC** ad gentes se conuertit, quas docet & grauitur monet, ne diuino beneficio abutantur. **POSTREMO** hanc totam disputationem exclamatione claudit. Sunt proinde quatuor huius capitis partes. **PRIMA** est huius propositionis (Non omnes Iudaei sunt reiecti) confirmatio. **SECUNDA** est comprobatio gra-

gratis electionis. TERTIA est Apostrophe ad gentes, partim didactica, partim protreptica. QVARTA epiphonema est, quæ præsens claudisur disputatio.

Exegesis undecimi capitis, cum obseruatione doctrinarum.

Dico igitur: Nū repulit Deus populū suum? Absit.

Obiectio hæc nascitur ex fine precedentis capitis, ubi Prophetis testimonys ostēdit Apostolus, gentes quidem receptas, Iudæos vero reiectos esse, unde videtur sequi: Deum suum peculiarem populū repulisse, atque adeo suam promissionem irritam fecisse. Verum Paulus, ut in principio noni, solius obiectiōnem distinctione, Sed PRIMVM auersantis particula reijcit quod obijciūtur. DEINDE ostendit se vniuersaliter non locutum esse de omnibus Iudæis, sed tantum de ijs, qui rebelles esse perseverant.

Etenim ego Israelita sum ex semine Abraham, tribu Benjamin.

Ratio inficiationis à suo exemplo petita, quæ concluditur hoc modo:

Ego Paulus non sum reiectus.

Ego Paulus sum Israelita. Igitur,

Israelita non sunt reiecti.

Sola minor ponitur, Maior autem & conclusio ex propositione refutanda & ratione posita colliguntur. Obserua Apostolum iuxta artificum præceptum particulare axioma verū opponere vniuersali refutando. Neque est vlla potentior ratio refellendi vniuersalia dicta, quam per eiusdem generis particularia pugnantia, cum eorum veritas demonstratur.

Hic locus cum Papistico pugnat dogmate, qui dicunt, præsumptionem esse, si quis certo se in gratia esse statuat. Quare exemplo Pauli unusquisque suam certificet conscientiam, viua in Christum fiducia, ac debita obedientia.

Non reiecit Deus populum suum quem præsciuit.

Responsionis asseneratio per distinctionē. Non repulit Deus populum suum quem præcognouit. Præcognouit autē in Christum credituros saluandos, & contumaces hostes Christi ob suam ipsorum culpam abiiciendos decreuit. Huc pertinet illa distinctio, quam supra in 9. Apostolus tradidit, videlicet quod semen Abrahae distinguatur in filios carnis, & in filios promissionis, illi quidem non reputantur in semen, hi autem sunt semē coram Deo: non quidem propter ullam carnis prærogatiuam, sed propter imitationem fidei: unde est quod non minus gentes, quam Iudæi credentes, Abrahae semen dici possint.

An nescitis in Helia quid dicat scriptura? Quod intercedit apud Deum pro Israel dicens: Domine, Prophetas tuos occiderunt, & altaria tua subuerterunt, & ego relictus sum solus, & quærun animam meam. Quid dicit ei oraculum? Reliqui mihi septem millia, qui non curuarunt genua Baal. Sic igitur & hoc tempore reliquæ secundum electionem gratiæ factæ sunt.

Distinctionem probat Apostolus scripturæ testimonio, & collatione temporis Heliae cum tempore suo. Distinguit autem populum Iudaicum in duos ordines. in quorum VNO fuerunt plurimi, & qui in speciem apparebant præcipui in regno Israelitico, quorum tamen studium præcipuum fuit Prophetas Dei persequi & occidere, adeoq; pietatis prætextu, religionem veram & verbum Dei quod sonabat Helias, funditus euertere. In ALTERO erant pauci obscuri & contemti, qui publicè nō profuebantur, unde & Helias conqueritur se solum relictum esse, Hi tamen non curuarunt genu imaginī Baal ad imperium impiæ fœminæ Iesabelis, hoc est, fuerunt vnius Dei veri cultores. Hi secundum electionem, qua Deus gratuito saluat credentes, saluati sunt. Et si erant illi, si reliquam multitudinem spectes, admodum pauci: Ad eundem modum nunc fit, pluri-

mi adeoq; precipua pars impij sunt, & sua pereunt culpa. Contra paucissimi, qui respectu turba vix reputantur minima quadam portio tanti cœtus in verbo promissionis gratuite acquiescunt & saluantur.

Porro querela Prophetæ, se solum relictum esse cōquerentis, clare ostendit, qualisnam fuerit in mediâ aetate mundi facies Ecclesiæ. Satis enim ostenditur, quod tum temporis Ecclesiæ Dei cum tyrânide potentum, tum superstitione idololatrarum fuerit oppressa, adeo ut nullus ferè fuerit qui publice verâ religionem profiteretur. Hæc res & nos, qui in extremam ferè Ecclesiæ senectam incidimus, consoletur aduersus scandalum paucitatis & crucis, & ex responso Domini, qui testatur septem millia relictæ esse, qui non curuarunt gēua Baal, sciamus multo plures esse veros Dei cultores, quam externe apparet in ijs locis, ubi tyranni & hypocritæ veram doctrinam psequuntur. Baal proprie significat eū, in cuius potestate aliquis est, ut mancipiū in potestate Domini, vxor in potestate mariti, discipulus in potestate magistri, res possessa in potestate possessoris. Hinc trāsferitur ad idolū, cui scilicet idololatra se totos mancipant, ex quo manifestū est, quod quicunq; beatam virginē aduocatam & dominā aut alios sanctos ut patronos implorent, sint idololatra: & quod nemo coram idolis & imaginibus eorum se incuruare possit, sine sacrilega idololatria.

At si ex gratia, non amplius ex operibus, alioquin gratia non amplius gratia. Si autem ex operibus, non amplius ex gratia. Alioquin opus non amplius est opus.

Anticipat Iudeorum obiectionem, & eorum arrogantiam retundit, qui electionē pendere ex operibus, falso opinati sunt: quem errorem per collationem cōtrariorum effectuum, operū & gratiæ refellit. Ponuntur autem hic duæ propositiones loco duorum syllogismorum, quorum PRIOR à positione antecedentis ad positionem consequentis concluditur hoc modo:

S

Si gratuita est electio, non pendet ex operibus.

At electio, adeoq; salus ipsa est gratuita.

Ergo, Nequaquam ex operibus pendet.

Propositioni probationem subiungit. Alioquin inquit, gratia non est gratia. Nam quod ex gratia datur, merum donum est, Contra quod operibus rependitur, debitum est omnino. Cum itaque debitum & donum ita repugnant, ut neutrum de altero recte dici possit, fieri nequaquam potest, ut idem sit donum & debitum. Hoc argumentum ad Romanos 4. hisce effertur verbis: Operanti merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. At non operanti, credenti vero in eum qui iustificat impium, imputatur fides eius in iusticiam. Quod igitur redditur operanti, merces est, & quod ex gratia tribuitur, merum est donum.

POSTERIOR syllogismus à destructione antecedentis concluditur hoc modo:

Si ex operibus est electio, iam non ex gratia.

Sed electio non est ex operibus. Igitur,

Est ex gratia.

Propositio probatur hoc modo, Alioquin opus non est opus. Ut enim premium operis est, ita donum gratia. Hic locum habet regula illa Dialecticorum. Quorum subiecta sunt contraria, illa quoq; sunt contraria. Cum igitur gratia & opus sunt contraria, erunt etiam donum & meritum contraria. Quare rectissime de gratia Augustinus loquitur, cū ait: Gratia est nullo modo quæ non est gratuita omni modo. Et Ambrosius, Ingratus est misericordie Dei, qui vult esse sub lege. Obseruetur hoc loco refutatio erroris Papistarū, qui iusticiā, qua iustificamur corā Deo & saluamur, componūt ex fide & operibus simul. Nam cum fides ex sola gratia dependet, non est q̄ quis ei meritum operum, tanquam συµβάτιον adiungat.

Quid igitur quod quærit Israel hoc non est consecutus, sed electio est consecuta, reliqui autem ex cæcati sunt?

Concludit

Concludit responſionem ad quaſtionē propoſitam, cuius cō-
cluſionis hic ſenſus eſt: Iſraël quari iuſticiā & ſalutē, ſed pra-
poſterē, nempe per ſua merita & opera, Ideo iuſticiam & ſalu-
tem non eſt conſecutus, ſed electio, hoc eſt, electi, nimirum qui
ex gratia per fidem querunt ſalutē, hi ſalutem conſecuti ſunt,
reliqui autē propria iuſticia opinione ſunt excacati. Electi au-
tem dicuntur, quicunq; fidem promiſſionis habent. Nam Deus
ante conſtitutum mundum ſtatuit in filio ſaluos facere credentes
citra omnem perſonarum acceptionem. Hoc decretum diuul-
gatum eſt orbi terrarum voce Apoſtolorum, idq; ex mandato
filij Dei ita ſuis diſcipulis mandantis: *Ite in mundum uniuersum, & predicate Euangelium omni creaturae.*

Quemadmodum ſcriptum eſt: Dedit eis Deus ſpi-
ritum compunctionis, oculos ut non videāt, & au-
res ut non audiant, uſq; in praſentem diem.

Hoc Eſaia testimonio comprobatur Apoſtolus alterum con-
cluſionis membrum de reiectione contumacium Iudaorū. Ve-
rum ne hoc testimonium ſinamus torqueri in alienum ſenſum,
tria nobis obſeruanda ſunt. PRIMVM, in quem finem adduca-
tur ab Apoſtolo hoc Eſaia testimonium. DEINDE, Quid agat
Propheta in eo loco, unde hoc testimonium deſumptum eſt.
PRÆTERE A phraſis eſt cognoscenda. Adducitur autē hoc
testimonium, ut eo oſtendat Apoſtolus, pleroſq; Iudaorum cō-
tumaces eſſe, ac ſp̄reta fidei iuſticia, ſectari iuſticiam operum,
à qua tamen procul abſunt. Hoc Apoſtolum velle & nihil ali-
ud, ſatis diſputationis ſeries oſtendit. Huc etiam cōgruit Pro-
pheta conſilium, qui in eo loco pœnas impietatis gentis Iudaice
deſcribit. Hac enim gens, quia noluit Prophetas Dei audire,
ut conuerteretur ad Dominum, deſertione diuini auxilij pu-
nitur, ex quo fit, ut magis magiſq; ad verbum Domini obdu-
reſcat. Cum hac etiam interpretatione conuenit & phraſis
linguae, qua dare non auferre, ſed iuſto Dei iudicio permittere
accipitur, idq; propter contumaciam antegreſſam.

Spiritus compunctionis est spiritus pungens & mordens, eo quod exacerbatuſ ſit voce Prophetarum, ac odio doctrina. Significatur ergo hac locutione, quod plerique Iudeorum extreme contemſerint verbum Dei, cuius contemtus iuſtiſſima pœna eſt cecitas animorum, quæ ſymbolo oculorum non videntium, & aurium non audientium ſignificatur.

Hoc ergo Propheta dictum admoneat nos timoris Dei & reuerentia erga verbum, ne & nos ob contumaciam noſtram ſimiliter puniamur. Exempla huius rei horrenda in Mahometiſtis & Papiſtis videre licet, ut interim taceam de multis qui Papatui renunciarunt, ſed interim totos ſe carni tanquam mancipia tradiderunt: unde factum eſt, quod Euangelium Dei apud externos male audiat, ac ſi omni turpitudini & tyrannidi habenas laxaret.

Et Dauid dicit: Fiat menſa eorum in laqueum, & in captionem, & in ſcandalum, & in retributionem illis. obſcurentur oculi eorum, ut non videant, & dorſum eorum ſemper incurua.

Dauidis quoque teſtimonio eandem concluſionem comprobatur, & oſtendit contemptum verbi Dei in populo Iudaico cecitate puniri, & proriſus idem ſenſus eſt huius Dauidis dicti, qui eſt teſtimonii Eſaia, ſed tantum obſcuritas eſt in phraſi, quam ita explico. Menſa eorum ſiat in laqueum, hoc eſt, miniſterium verbi per malas & erroneas opiniones corrumpatur, hoc eſt, quod ad Teſſalonicenſes ſcribitur, de ſpiritu erroris, quo Apoſtolos prædicat donandos, qui veritati nolunt obedire. Nam per laqueum corrupta doctrina intelligitur. Nam ea anime hominum non ſecus capiuntur, quam aues laqueis aucupum. Idem ſignificatur captionis & ſcandali vocabulis, metaphora ſumta a feris, quæ decipulis capiuntur. Cauſſam expreſſe addit, cum inquit: In retributionem ipsis, hoc eſt, ut ipsis eo pacto reddatur commerita pœna. Huc dorſi incuruatio pertinet, quæ ſignificat contumaces deprimendos oneribus mala conſcientia, ne ſur-

sursum aspiciant, metaphora sumta à gestantibus onera, qui dum incuruuntur, sub pondere sursum aspiciere nequeunt. Hinc itaque concluditur, quod excacatio & obduratio sit contemti verbi instissima poena, unde monemur timoris Dei & reuerentie erga ministerium, ne nos contumaces effecti simili aliquando puniamur poena.

Dico igitur, Num impegerunt vt caderent? Absit.

Repetitio questionis est, ad quam negative respondet, vt supra. Repetit autem questionem, vt eam nouo argumento corroboret.

Sed eorum lapsu salus contigit gentibus, vt ipsi ad emulationem prouocentur.

Ratio inficiationis. Sic abiciuntur Iudai contumaces, vt vel ipsa emulatione tandem prouocentur ad gratiam, & respiciant, ubi viderint tantam gratiam gentibus contigisse. Obseruetur hic, quod lapsus Iudeorum non fuerit per se causa salutis gentium, sed tantum per occasionem, alioqui res mala boni causa videretur. Sic dicuntur mali mores bonarum legum cause esse, scilicet non effectiue, sed occasione tantum.

Si vero eorum lapsus diuitiæ sunt mundi: & diminutio eorum diuitiæ gentium, quanto magis incolumitas eorum?

*Anticipat obiectionem. Si lapsus Iudeorum fuit gentibus salutaris, sequitur quod salus Iudeorum sit gentibus pernicio-
sa, hoc est, Si stetissent Iudai, gentes non fuissent salutem consecutæ. Sed Paulus argumentum hoc inuertit, per locum à minori ad maius, hoc modo: Si lapsus Iudeorum fuit salutaris gentibus: Multo magis incolumitas Iudeorum fuisset gentibus salutaris. Nam gentes fuissent Iudeorum exemplo prouocata, vt Euangelium reciperent.*

Vobis enim dico gentibus, quatenus certe ego gentium sum Apostolus, ministerium meum illiuitro, si

quomodo ad æmulationem prouocem carnē meam, & aliquos ex ea saluos faciam.

Apostrophe ad gentes, quæ continet secundam responsionis datæ rationem, à suo facto desumptam, cuius hic sensus est: Ego gentium Apostolus maiori sedulitate & industria propagare studeo Euangelium inter gentes, ut prouocem carnem meam, hoc est, consanguineos Iudaos ad æmulationem, quo gentium exemplo excitentur ad amplectendū Euangelium. Est autem illustrare ministerium nihil aliud, quàm illud illustre reddere & exornare, quod sit summa in officio sedulitate, ac pia sanctaq; vita tanto munere digna. Hoc Pauli exemplum intueantur omnes verbi ministri, ac studeant pro viribus singuli exornare ministerium quod nacti sunt, qui autem contra faciunt, cogitent quanto scelere se inuoluant, & quātas pœnas sibi accersant. Quod autem addit Apostolus: Ut aliquos ex eis saluos faciam, duo continet, PRIMVM enim enertit stoicam de prædestinatione doctrinam. Huc enim totus incumbit Apostolus, ut suos consanguineos Iudaos per prædicationem Euangelij conuertat. Quare nequaquam statuit fatali quadam necessitate decretam esse ipsis certam damnationem. DEINDE dignitatem ministerij extollit, cum ministri Euangelij saluare recipientes Euangelium dicantur. Huc illud ad Timotheum: Attende tibi ipsi & doctrina, persiste in illis. Hoc enim faciens, & te ipsum saluum facies, & eos qui audierint. Saluos igitur faciunt ministri Euangelij eos, qui se audiunt, non ut autores salutis, sed ut ministri, qui salutem hominibus annunciant.

Nam si reiectio eorū est reconciliatio mundi, quid receptio, nisi vita ex mortuis?

Repetitio proxima anticipationis, quæ eo pertinet, ut consuletur gentes, ne suam salutem impediri existiment, si Iudæi in gratiam recipiantur. Rursus hic sciendum est, reconciliationē Iudeorum esse quidem reconciliationem mundi, sed non effectiue & per se, sed per occasionem tantum. Vita ex mortuis hoc loco

locò est, qua de regno mortis transferuntur homines in regnum Christi, quod fit quando Euangelium Christi fide recipiunt.

Quod si primitiæ sunt sanctæ, etiam massa.

Tertia ratio allegorica est. quæ nititur promissionibus patribus factis. Nā illa promissiones pertinent pariter & ad stirpem & ad posteros. Stirpis autem nomine patriarchæ Abraham, Isaac, Iacob intelligendi sunt, qui hic primitiæ dicuntur, Massæ seu aspersiois nomine posteri patriarcharum significantur. Et si autem clarum est per primitias intelligi patriarchas, ut dictum est, & per massam eorum posteritatem: tamen ratio appellationis non eadem ab omnibus statuitur. Quare omissis ceteris opinionibus, eam amplector quæ est Leuitici cap. 23. ubi ita loquitur Dominus: Ex habitationibus vestris adducetis panes ventillationis duos, qui facti sunt ex duabus decimis similes, quiq; cum fermento cocti sunt pro primitiis Domino. Ad horum panum primitias respicit Apostolus, quorū oblatione tota massa Israelitis sanctificabatur, quod scilicet tum demum possent in reliquum annum suas fruges pungere & coquere bona conscientia, persolutis primæ illius massæ primitiis.

Et si radix sancta, etiam rami.

Eiusdem rationis repetitio licet alia sit allegoria. Radix, inquit, est sancta, hoc est, patres sunt sancti non quidē natura, sed promissione, cui fidem adhibuerunt. Igitur etiam rami, id est, patrum posteri sunt sancti. Nā ad hoc etiam promissio hæc pertinet: Ero Deus tuus, & seminis tui post te in sempiternum.

Hic oritur quæstio. Num orti ex sanctis parentibus sint sancti? PRIMVM respondeo, discernendum esse inter naturam & promissionem. Natura omnes nascimur rei & peccatores, qualescunque tandem habuerimus progenitores. At qui nati sunt ex sanctis parentibus, promissionis huius: Ero Deus tuus & seminis tui post te in sempiternum, sunt participes, Sed hæc promissio videtur tantum pertinere

ad Abraham & eius posteros? Respondeo, Paulus ad Galatas 3. definit filios Abrahae, qui sunt participes promissionis factae Abrahae, quales sunt omnes qui promissioni gratuita fide adhibent, ita enim ait: Qui ex fide sunt, benedicuntur cum fidei Abrahamo, hoc est, eadem benedictio pertinet ad fideles, quae facta est olim Abrahamo. Ut igitur Deus obsignauit hanc suam promissionem infantibus, ortum ducentibus ab Abrahamo visibili sacramento, videlicet circumcisione: ita infantibus Christianorum gratiam promissionis baptismo obsignat, cuius promissionis si non essent participes, obsignari illis nequaquam posset. Quod ergo Ecclesia offert suos infantes ad baptisandum, ideo hoc facit, quia promissione diuina nritur. Hinc & illud sequitur, quod Christianorum infantes discedentes sine baptismo, praeventi subitanea morte, non propterea ut prophani abiiciendi sint. Nam salutem & promissionis efficaciam non minus obinent, quam Iudaeorum infantes, qui morte praeventi ante octauum diem non fuerunt circumcisi. PORRO si de adultis quæris, dico quod in ipsis requirat Deus fidem promissionis, quæ qui non habent, promissione excidunt, quæ de causa ab Apostolo defracti rami dicuntur. Neque tamen ex his sequitur, salutem infantum parentum indignitate niti, sed promissione potius, cuius communicanda occasionem esse parentum fidem restatur promissionis verbum: Ero Deus tuus & seminis tui. Alias quæstiones intricatas, quæ hic agitari possent, omitto.

Quod si ex ramis quidam defracti sunt, tu vero cum esses oleaster, inlitus es pro ipsis, & particeps factus es radicis, & pinguedinis oleæ, ne glories aduersos ramos.

Rursus gentes admonet, ne ex eo superbiant, quod sint vocata ad Euangelij gratiam, reiectis contumacibus Iudæis. Sensus verborum hic est. Si quidam ex Iudæis propter incredulitatem suam sunt abiecti & abscissi de populo Dei, & tu gentilis, qui eras extra familiam Dei, iam in populo censeris, & promissionis

missionis illis facta per fidem es particeps, caue ne superbe contemnas Iudeos, & arrogantius exprobres illis suum infortunium, qui olim quidem rami fuerunt, nunc autem ob suam contumaciam sunt defracti, id est, exciderunt promissione patribus facta. Non igitur Iudei fatali necessitate reiecti sunt, sed propter suam contumaciam, qui noluerunt in radice & eius pinguedine manere.

Quod si gloriaris, tu non radicem portas, sed radix te.

Ratio ab absurdo. Nam gentilem gloriari aduersus Iudeum, perinde est, ac si rami arboris gloriarentur aduersus radicem, sine qua prorsus arent, & sunt infecundi. Vt enim à radice venit succus in ramos, unde florescunt: ita promissio patribus facta, ad eorum quoque natos pertinet, cuius promissionis gentes facta sunt participes ex gratia.

Dices ergo: Defracti sunt rami, vt ego infererer.

Obiectio gentium conuersarum per predicationem Euangelij. Rami defracti sunt, vt oleastri infererentur, hoc est, Iudei sunt reiecti, vt assumerentur gentiles.

Bene, propter incredulitatem defracti sunt, tu vero fide stetitisti.

Concessio est & translatio causse. Sunt fateor, defracti rami, sed propter incredulitatem, tu stas, quia credidisti gratuita promissioni. Non ergo res dependet ex tua dignitate, sed ex gratia, cuius per fidem factus es particeps. Non est itaq, quod de merito tuo aduersus Iudeos glorieris. Hic rursus causa reiectionis Iudeorum, & assumptionis gentium notentur.

Ne efferaris animo, sed time.

Infert exhortationem ex doctrina, & proxima comminatione, idq, more Prophetico & Apostolico. Sunt autem duo in hac proposicione. PRIMVM enim requirit humilitatem, que facit ut nos ipsos intuentes, alios non contemnamus, sed potius

ut membra foueamus, atque erratis mutuis condonemus. ALTERVM est, quod requirit timor, qui admonebit nos, & nostra fragilitatis, & singularis studij retinenda ac fouenda fidei, ne ea amissa, in priorem condemnationem recidamus. Huc & illud Apostoli pertinet: *Qui stat, videat ne cadat.*

Si enim Deus naturalibus ramis nō pepercit: Vide ne qua fiat, ne & tibi non parcat.

Ratio propositiōis à maiori ad minus. Si Deus populo suo peculiari ob contumaciam aduersus se non pepercit: Multo minus parcat gentibus, si contumaces & superba esse cœperint.

Vide igitur lenitatem & seueritatem Dei.

Excitat gentes, ut cogitent de causis cum reiectionis Iudeorum, tum assumptionis gentium, ut hoc pacto gentes ad timorem Dei inuitet; atque illis veram humilitatem commendet. Summa huc redit, ut in hoc mysterio iudicij & misericordie Dei duo spectemus, nempe lenitatem seu benignitatem, qua ex misericordia credentes assumit, & seueritatem qua iuste contumaces abijcit.

In eos quidem qui ceciderūt, seueritatem, in te vero lenitatem, si permanseris in lenitate.

Distributionis huius hic est sensus. Deus seuerè iudicabit contumaces, & gratiose saluabit omnes, qui in lenitate (scilicet Dei) permanserint, quod quidem illi faciunt, qui retinent fidem & bonam conscientiam. Nam ut Dominus mitis & benignus est fidelibus, ita seuerus index erit contumacibus & inobedientibus. Obseruetur hoc loco diligenter adiecta conditio: Si permanseris in lenitate, qua cōditio satis docet, quod qui in gratia iam est, possit sua culpa & suoque vicio gratia excidere & perire. Hæc sane doctrina nequaquam stare potest cum stoica illa, quam quidam defendunt, prædestinatione.

Alioqui & tu excideris, & illi si non permanserint, in incredulitate inferentur. Potest enim Deus illos rursus inserere.

Commis-

Cominationis repetitio, in qua obseruetur excisionis causa, quæ est defectio à lenitate, quæ fit abiectio fidei. Nam qui fidem abiecit, ex olea, in quam per fidem insitus fuit, excidi dicitur. Rursus, qui post defectiōem à fide, & excisionem ex olea denuo credit, dicitur rursus in oleam inseri per gratiam. Hic locus manifeste euertit imaginationem de prædeterminatione stoicam. Hic enim aperte dicitur, quod & homo possit inseri in oleam per fidem, & idem rursus eximi per incredulitatem. Non igitur alio respiciendum est in hoc mysterio, quam ad iudicium Dei, quo iuste abiecit contumaces, & ad misericordiam eiusdem, qui rursus in oleam inserit agentes poenitentiam. Huius rei ratio à potentia Dei sumitur. Potest enim, inquit, Deus rursus eos inferere. Hæc ratio tria docet. PRIMVM, quod homo excidens gratia, non possit ad eam redire, nisi virtute Dei. SECVDVM, quod lapsis non sit negāda venia, & intercludenda salutis via. TERTIVM, quod non plus possit homo in rebus salutis sine fide, quam ramus defractus virere priusquam in arborem hortulani manu fuerit insitus. Neque tamen debet hæc similitudo ad omnes proprietates & accidentia rami & hominis referri.

Si igitur tu ex oleastro, quæ tibi natiua erat, excuttes, & præter naturam insitus es in veram oleam, Multo magis hi, qui sunt secundum naturam propriæ oleæ, inferentur.

Conclusio comminationis, argumento sumto à minori ad maius, cuius hic sensus est: Si gentes quæ non erant populus, utpote quibus non est facta peculiaris promissio, ex sola gratia, absque omni merito, receptæ sunt, Multo magis Iudæi, quibus facta est promissio peculiaris, recipientur, modo promissionem fide amplexæ fuerint. Ut præter naturam est aliquid esse absq, omni merito, cum subito & repente sit præter expectationem: Ita secundum naturam est, quod ex peculiari promissione diutissime durante olim patribus facta contingit, ea

loquendi ratione, qua vsitata & diuturna secundum naturam dici possunt, & contra, qua inusitata & prater expectationem contingentia, prater naturam. Alioqui non est magis prater aut secundum naturam recipi Iudaeum quam gentilem, Nam nō est distinctio. Omnes enim ab eodem Deo creati, Omnes ab eodem patre Adamo nati, Omnes in eodem Adamo lapsi, ac, Omnibus cum eodem Adamo facta est prima promissio.

Nolo autem vos ignorare fratres, mysterium hoc (vt ne apud vosmetipsos superbiatis) quod cecitas ex parte Israēli contigit, donec plenitudo gentium ingrediatur, atq; ita vniuersus Israēl saluabitur.

Quod haecenus figuratē dixerat Apostolus, nunc tandem concludens aperte enunciat, ac primo loco finem totius huius disputationis ponit, videlicet ne superbiamus, hoc est, vt humiliemur, ac timeamus Deum, vnde fiet, vt fidem quoque ad finem reineamus. Vocat autem cōsiliū Dei de reiectione Iudeorum, & assumptione gentium mysterium, propterea quod caro per se illud consiliū non intelligat, vt apparet in Iudeis, qui non intellecto hoc arcano Dei consilio, putabant Messia beneficia ad se solos pertinere, hoc nitentes fundamento, quod essent nati ex semine Abrahae, cui facta erat promissio cum suo semine in sempiternā duratura. Non autem intellexerunt nec iustam Dei iram in contumaces, nec inexhaustam eius misericordiam in eos, qui ad misericordiam per fidem confugiunt. Quantum autem ad cecitatem, cuius hic meminit, attinet, satis supra dictum est. Nam ostensum est, quod habuerit haec cecitas causam antegressam contemptum Dei, & contumaciam aduersus ipsum, vt clarissime docetur superiori capite. Plenitudinem gentium vocat, magnum illum ex gentibus numerū, qui per Euangelium conuertetur, Quod autem addit: Sic totus Israēl saluabitur, ab alijs aliter exponitur. Sunt qui hoc dictum de Iudeis nouissimo tempore ante iudicium cōuertendis intelligunt, & magnam multitudinē eorum totum Israēlē hyper-

hyperbolicè dici autumant. Alij Israëlẽ totum, Ecclesiã catholicam ex Iudæis & gentibus congregandam interpretantur, ut supra ostensum est. Nã illi soli habentur filij Israelis, adeoq; veri Israelitæ, qui insistant vestigijs Israelis, & in promissionis verbo acquiescunt. Hęc sententia verior esse videtur, & confirmatur tota huius disputationis serie. Verum quia sunt qui superiorem interpretationem malunt, totum hoc de conuertendis Iudæis mysterium Deo committamus, ac nos interea in timore Dei retineamus fiduciam, adherentes ipsius verbo in vera humilitate.

Sicut scriptum est: Veniet ex Zion liberator, & auertet impietatem à Iacob, & hoc illis à me fœdus, cum abstulero peccata eorum.

Probat Esaia testimonio totum Israëlẽ conuertendum, & simul definit verum Israëlẽ. Paulus secutus versionem Gracam, in verbis nonnihil discrepat ab Hebraica veritate, quæ sic ad verbum habet: Veniet Zioni redemptor, & ijs qui redierint ab iniquitate in Iacob. Proinde resipiscetes in Iacob verus Israel sunt, adeoq; totus Israël reputantur, alij qui non conuertuntur apud Deum tanquam non populus, immo veluti reiectamenta habentur. De fœdere autem, cuius meminit, hoc tenendum est, quod eius sit duplex cõditio: VNA, à parte Dei, quæ hic à Paulo exprimitur: Cum abstulero peccata eorum. ALTERA, à parte hominis, videlicet, cum homo fide in promissionem fœderis recumbit, atque hoc Esaia addit cap. 59. Et ego cum illis hoc meum fœdus sancio, dicit Dominus, Spiritus meus qui super te est, & verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent ex ore tuo, neq; ex ore seminis tui, ab hoc tempore usque in æternum. Cum Deus hic requirit conseruationem verbi, requirit utique & verbi fidem, quæ promissio nobis applicatur. Diligenter hic obseruetur ordo diuinitus in ministerio Euangelij institutus. Spiritus Dei, & verbum Dei cõiunguntur non secus atq; in pane vis panis & ipse panis, hac una

nutriunt, neutrum sine altero efficax est. Tolle spiritum à verbo, & remanet mortua litera, Tolle verbum à spiritu, nō amplius remanet spiritus Dei, sed Sathanae potius.

Itaq; quoad Euāgelium inimici propter vos, quoad electionem autem dilecti propter patres.

Conclusio quaestionis est, huius videlicet: Num impegerunt ut caderent. ad quam quaestionem respondet Apostolus negatiue, particula abominationis Absit, addens finem lapsus, sed accidentalem. Sed eorum lapsu, inquit, salus contigit gentibus, hoc ipsum hic repetit in conclusione. Quod autem dicit Apostolus, Iudeos inimicos factos esse propter gentes, ad euentum referendum est, non ad causam efficacem. Vocatio enim gentium fuit quidē occasio obdurationis Iudeorum, sed non causa efficax. Quare inimici sunt quoad Euangelium quod spreuerunt, Verum quoad electionem, dilecti sunt propter patres, id est, propter promissionem patribus factam, ita enim sonat promissio: Ero Deus tuus & seminis tui post te in sempiternum. In hac promissione si mansissent posteri Abrahae, electionis gratia nequaquam excidissent. Fuerunt ergo Iudei electi, sed sua culpa electione exciderunt, qui si resipuerint assumuntur rursus, ex quo patet, falsissimum esse dogma stoicum de electione fatali, quae excludit conditionem fidei.

Nam dona & vocatio Dei eiusmodi sunt, ut eorum ipsum pœnitere non possit.

Comprobatio est proxima conclusionis à constantia Dei sumpta. Sunt enim promissiones Dei firmæ & irrenuocabiles seruata conditione ex parte hominum, quam pactio requirit. Cum ergo Deus elegit patres, & promisit illis & illorum posteris benedictionem, fieri non potest ut hac promissio irrita reddatur, ac renocetur à Deo. Deus enim cōstans est qui promisit. Obseruetur hoc loco singularis γράμη: Dona & vocatio Dei sunt ἀμεταμέλητα, id est, non pœnitenda, hoc est, in Deum non cadit displicentia facti, postquam aliquem ex sua bonitate

bonitate inuitatum predicatione Euāgelij recepit in gratiam. Hinc Paulus saepe conſolationes petit, qualis inter multas hæc eſt: *Qui cœpit in vobis bonum opus, perficiet. Quare? Quia dona & vocatio ſunt ἀεταμέλητα.* Sic & nos concludamus, quos hodie inuitat Dominus per ſuum Euangelium. Deus dedit nobis Euangelium, Obſignat nobis ſuam gratiā per baptiſmum, Confirmat eandem ſacra cœna. Quare non dubitandum eſt de eius erga nos fauore, modo nos in fide perſiſterimus. Hæc enim conditionem requirit vocatio Euangelica.

Sicut enim & vos quondam non paruifſtis Deo. Nunc autem miſericordiam eſtis cōſecuti per horum contumaciam: Sic & iſti nunc non paruerunt vt per veſtram miſericordiam, & iſti miſericordiam conſequantur.

Ratio comprobationis per collationem, qua probat fieri poſſe, vt Iudei aliquando conuertantur. Vos aliquando occaſione incredulitatis Iudeorum cœpiſtis credere, Ergo & illi ex eo occaſionem naſti, quod videant apud vos predicari miſericordiam Dei, poterunt reſpiſcere. Hic obſeruetur zelus bonus, quo quis ad emulationem boni excitatur aliorum exemplo. Unde monemur & nos, vt talis ſit doctrina noſtra & vita, vt alijs emulationis occaſio eſſe poſſit, ad res bonas & Deo placētes. Cōtra qui zeli mali occaſionem dederit, pœnas proditionis meretur. Obſcuritatem qua eſt in græco textu ſuſtuli per tranſpoſitionem particula, *Vt, Nam ſi legeris in accommodatione:* Sic & iſti nunc non paruerunt veſtram miſericordiam, vt & ipſi miſericordiam conſequantur, ſententia quam requirit antitheſis euertitur. Opponit enim Apoſtolus miſericordiam gentibus exhibitam contumacia Iudeorum, Quare ſi vt particulam præpoſueris, vt ego verti, conſtabit antitheſis, & plena erit ſententia, congruens cum illa: Si eorum lapſus diuitie ſunt mundi, & diminutio eorum diuitie gentium, quāto magis plenitudo ipſorum.

Conclufit enim Deus omnes in incredulitatem, vt omnium mifereatur.

Ratio generalis ab exauratione omnium hominū cum Iudeorum tum gētiū, & ab aequitate Dei, qua eſt aqualis omnibus abſque perſonarum reſpectu. PRIMVM dicit: Omnes eſſe peccatores, quare non eſt quod putemus alios alijs ob ſuam dignitatem praeferendos eſſe. DEINDE affirmat Deum miſericordem eſſe in omnes, Quare & Iudeis nunc contumacibus aliquando reſipiſcentibus contingere poteſt miſericordia. Nam cū omnes pariter ſunt rei, & omnibus aqualiter offertur gratia, quis intercludet Iudeis miſericordia viam? Non eſt ergo quod gloriatur gentilis contra Iudeum. Nam utriq; peccatores ſunt: Nec eſt quod Iudeus deſperet, quod multis peccatis ſit implicatus, Nam Deus conclufit omnes ſub incredulitate, vt omnium mifereatur. Sed quomodo, inquires, cōclufit Deus omnes ſub incredulitate? Vt index ferens ſententiam iuſtam, non vt incredulitatis effector. Hic multa obſervatione digna occurrūt. PRIMVM enī hic locus aperte indicat, quod non ſit perſonarum acceptio apud Deum. Nam vt omnes ſine discrimine rei ſunt, ita in omnes ſine discrimine Deus eſt miſericors, ſed ſeruata Euangelij conditione. DEINDE obſervetur teſtimonium de peccato, cuius rei pronunciantur omnes homines naturaliter propagati. ADHÆC conſutantur hoc Pauli dicto iuſticiarij, qui putant homines ſuis operibus coram Deo iuſtificari, & conſiſtere poſſe in iudicio Dei. PRÆTEREA docet hic locus, quod ſummum peccatum ſit incredulitas, qua inobedientia erga Deum eſt mater, vt fides in illum omnium virtutum radix exiſtit. POSTREMO, obſervetur dulciſſima conſolatio, quod Deus non ideo hominem peccati reum peragat, vt eum damnet, ſed vt miſericordia ſit locus, modo peccator ad prædicationem Euangelij reſipiſcat.

O profunditas.

Diſputationem

Disputationem de vocatione gentium & reiectione Iudeorum, exclamatione, quæ continet admirationem & collaudationem seu gratiarum actionem, claudit. Pertinet autem hæc exclamatio eò, ut compefcat humanam stulticiam, quæ omnes omnium actionum Dei causas, sacrilege scrutatur. Nos ergo intra limites verbi contineamus, stultaq; rationis iudicium in negocijs fidei contemnamus, in fide & timore Dei ambulantes, agentesq; perpetuo gratias Deo, qui nos vasa misericordiae esse voluit, & non abiecit, sicuti magnam mundi partem propter suam in Deum contumaciam abiecerat.

O profunditas diuitiarum, & sapientiæ, & cognitionis Dei.

Cum admiratione exclamat & extollit diuitias cum sapientia tum cognitionis Dei: qui ex misericordia quidem assumpsit gentes in gratiam, iusto vero iudicio contumaces Iudeos abiecit. Iudei arbitrabantur gentes ob suam idolomaniam ita abiectas esse, ut nulla vnquam ipsis salutis via pateret. Non enim tenebant hanc de Deo cognitionem, quod adeo propitius sit, quod etiam gentes idololatrias in gratiam recipere velit. Huic Iudeorum iudicio de gentibus opponit Apostolus inexhaustas misericordiae Dei diuitias. Notat autem vox Diuitiarum, gratiae Dei magnitudinem, qua Deus homines peccatores inuitat ad gratiam per Euangelij prædicationem. Nos ergo quoties tentamur peccati nostri magnitudine, opponamus huic tentationi bonitatem Dei, qua omnes ad se confugientes recipit, & filiorum loco habet. Præterea diuitias sapientiæ opponit iudicio humano de consilio Dei. Iudei indicabant Dei consilium esse, ut tantum nati ex semine Abraha, heredes fierent promissionis, ac ita se sapientiam Dei exhaustisse, nec quicquam se latere de consilio Dei opinabantur. Sed Paulus profundiores sapientiæ Dei diuitias esse affirmat, quàm ut eas puluis & cinis assequatur. Hinc ergo monemur, ut nullam sapientiam in rebus salutis nostræ, præter eam quæ verbo Dei no-

bis commendata est. Spectemus. Frantum proinde iniiciamus nostris cogitationibus, qui Dei sapientiam, qua verbo Dei nobis reuelata non est, scrutari presumimus. Ad hac diuinitas cognitionis, qua Deus nouit omnia antequam fiant, opponit Apostolus iudicio & imaginationi gentium, qui cum viderent Iudeos ob suam contumaciam abijci, existimarunt eos ita in finem usque abijciendos, ut nulla ad gratiam via ipsis unquam pateret. Hinc monemur, ut non scrutemur qua nobis occulta esse voluit Dominus, sed tantum in voluntate Dei verbo reuelata acquiescamus. Atque ita Apostolus cogitationibus hominum vanis & stultis de vocatione gentium, reiectione Iudeorum, & eorundem rursus assumptione opponit hac tria, Inexhaustam gratiam Dei, Infinitam sapientiam, & Inenarrabilem rerum futurarum in Deo cognitionem.

Quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inperuestigabiles viæ eius.

Hac admiratio iudiciorum & viarum Domini eò pertinet, ut retundatur humana superbia, utque nihil de Deo inquirere audeamus, nisi quod per scripturas nobis reuelatum est. Scrutator enim maiestatis, ut inquit Salomon, opprimetur à gloria. Sunt qui hoc loco iudicia interpretantur, quibus Deus iustissime punit & abijcit contumaces, Vias autem Dei, quicquid agit & facit, nisi manus iudicia & vias idem significare, videlicet morem Dei in agendo, sue bonitati, iusticia & misericordie conuenientem, humanis cogitationibus sine verbo nequaquam perceptibilem.

Quis enim nouit mentem Domini, aut quis consiliarius eius fuit?

Ratio proximi dicti de inscrutabilibus consilijs Dei & inperuestigabilibus vijs eiusdem, sumta à remotione causse. Deus non communicat sua consilia cum hominibus. Ergo non mirum est eius consilia esse inscrutabilia, & eius vias inperuestigabiles. Hac non ad euertendam fidem nostram referenda sunt, ac
si

si ignoraremus mentem Domini de nostra salute, in eum enim finem nequaquam dicuntur. Nam Paulus 1. Corinth. 2. ait: Nos spiritum qui ex Deo est habemus, ut sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Et paulo post: Quis nouit mentem Domini, aut quis instruxit eum? Nos autem Christi mentem habemus. Hac Christi mens multis verbis indicatur & in uniuersali mandato: Ite in mundum uniuersum, & proclamate Euangelium omni creaturæ, qui crediderit & baptisatus fuerit, saluus erit, satis euidenter continetur.

Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei?

Hac ratione interrogationis schemate figurata validissime retunditur cum opinio meriti, tum prerogativa nationis. Utraque Iudei supra modum tuebant. Nam & propter obseruantiam legis, & propter originis suæ dignitatem putabant, Deum sibi debitorem esse, atque ideo magnam sibi iniuriam fieri existimarunt, si se abiectis reciperentur idololatræ gentes. Verum contra eos Apostolus Dei iusticiam defendit hac ratione: Deus nemini est obstrictus ob accepta beneficia. Igitur, Nemo iuste conqueri potest aduersus ipsum de iniuria sibi facta. Si ergo Iudeus contumax abicitur, & gentilis verbo Dei obediens assumitur, Ille quidem iudicium agnoscat iustum: hic vero misericordiam Dei erga se depradicet. Hic proinde locus omnia humana merita euertit, & omnem gloriationem carnis tollit, idque ideo, ut in sola bonitate Dei acquiescamus.

Nam ex eo, & per eum, & in ipsum sunt omnia.

Ætiologia quæ declarat, cur Deus nemini quicquam debeat, A quocunque sunt omnia, & per quemcunque administrantur omnia, & ad quemcunque tanquam ad proprium & ultimum finem omnia ordinantur, is sane nemini quicquam debere conuincitur, immo omnes creatura quicquid habent, illi debent. A Deo autem sunt omnia, per Deum omnia administrantur, ad Dei gloriam illustrandam omnia merito referri debent. Igitur Deus nemini quicquam debet. Conticescât itaque

T ij.

humana merita. Porro hoc dictum Pauli cum ad creationem, tum ad reparationem omnium referendum est.

Ipsi gloria in secula, Amen.

Clausula continens gratiarum actionem seu δοξολογίαν, in qua antithesis diligenter cogitanda est. Nam Paulus hanc δοξολογίαν opponit gloriationi humane, immo ea destruit omnem hominum gloriationem, ut merito cum Daniele fatentur cogantur: Tibi Domine iusticia, nobis autem confusio faciei. Debetur enim soli Deo bonitatis, misericordia & iusticie gloria. Quare nos, quos ad eternam suam vocauit gloriam, ipsum ex fide glorificemus, ac in eius sincero cultu persistamus in fine vsq³, quo cum omnibus sanctis gloriosa donemur immortalitate, ac ita cum illo viuamus beati in omni eternitate, ubi filio Dei Domino nostro IESV CHRISTO conformes erimus.

Caput XII.

De tertia parte huius Epistolæ.

IN vniuersali huius Epistola periocha, etiam Argumentum sequentium capitum attigimus, & ostendimus quod Apostolus more Prophetico & Apostolico, post doctrinam paræneses ad vitam professione Christiana dignam instituat. Ea enim ratione doctrinam auditoribus accommodandam esse Prophetarum, Christi, Apostolorum, & aliorum piorum doctorum exempla tradunt. Quoniam autem vita institutio ac morum doctrina triplex est, videlicet Ethica, Politica, & Ceremonialis, Paulus ordine de hoc triplici morum genere differit. **AC PRIMVM** ethica præcepta de singulorum moribus in duodecimo capite colligit. **DEINDE** in decimotertio politicos mores format: **TVM** de ceremonijs & adiaphoris in decimoquarto agit, et si subinde varia colligit, adeo ut parum videatur sollicitus fuisse de ordine, ut in parænesibus fieri vsitatum est. Postrema duo capita partim generalibus præceptis, partim familiaribus

ribus quibusdam, item salutationibus, cum graui admonitione, ut dissidiorum vitentur auctores, absoluuntur.

Summa capitis duodecimi.

Ad verum cultum Deo praestandum iustificatos hortatur, plurima de priuatis moribus praecepta, quae omnia ex dilectione Dei & proximi, tanquam ex suis proprijs fontibus manant, coacernans.

Ordo & partes capitis duodecimi.

IN PRINCIPIO capitis hortatur iustificatos ad offerenda Deo sacrificia, idq; propriorum corporum, & simul eadem sacrificia definit, & in quibus rebus collocantur, explicat. DEINDE de eorundem sacrificiorum effectibus acturus, ut πολυπραγμοσύνην vitemus, manentes intra nostra vocationis terminos, donaq; diuinitus collata, ad eiusdem mystici corporis incolumitatem referentes, admonet. TUM subiungit variorum officiorum catalogum, atq; addit plurima priuata vitae instituta, quae sub communi dilectionis praecepto continentur.

Exegesis duodecimi capitis, cum observatione doctrinarum.

Adhortor igitur vos fratres, per miserationes Dei.

Paraneses orditur à grauissima obtestatione. Obtestatur enim Romanos, immo nos omnes qui Euangelio credimus, per miserationes Dei, significans cogitationem misericordiae Dei, debere nobis esse stimulum ad vitam Deo placentem transigendam. Ut enim nos Deus sua misericordia in filio complexus est: ita vicissim officium nostrum est, ut grati erga Deum simus, vitam nostram ad normam voluntatis ipsius, quantum quidem id fieri potest in hac infirmitate, instituentes. Huc ilationis particula, Igitur, pertinet, ac si dicat Apostolus:

T ij.

Cum vos fratres iam ex gratia Dei tantam consecuti estis salutem à Deo, decet ut grati sitis erga adeo clementem patrem, qui nostri causa unicum dedit filium, qui & peccatum aboleret, & suo spiritu vos sanctificaret. Hac exhortationis ratio copiosius inculcatur Philippensibus, ubi Apostolus hoc modo loquitur: Si qua igitur consolatio est in Christo, si quod solatium dilectionis, si qua communio spiritus, si qua viscera & miserationes, implete gaudium meum &c. Cum itaque ea de causa filius Dei redemit nos, ut deleat peccatum & mortem, & nos viuificet, ac sibi assimilet, & aeternam iusticiam in nobis restituat, nequaquam decet ut carnis illecebris, affectuum incendijs, dissidiorum furoribus, atque alijs vicijs pietati aduersantibus indulgeamus: Sed ut potius pie, iuste & sobrie in presenti vita viuamus, quo magis magisq; corpus peccati destruat, & nouus homo per Spiritum Christi excitetur. Ad hunc ergo finem omnia sequentia precepta pertinent, ut digne tam angusta & sancta vocatione ambulemus. Huc illud ad Ephes. 4. Adhortor vos, ut digne ambuletis vocatione qua vocati estis.

Vt sistatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, placetẽ Deo, rationalem cultum vestrum.

Propositio parenetica, cuius hac est constructio quam monstrant graci articuli: Ut sistatis rationalem vestrum cultum, videlicet corpora vestra hostiam viuam, sanctam & placentẽ Deo. Ut autem hac propositio rectius percipiat, PRIMVM tenendum, quemnam cultum vocet Apostolus rationalem, DEINDE, quæ qualisq; sit corporum nostrorum sistio seu oblatio, TVM, oblationis huius descriptio & encomium.

Cultus itaq; ad voluntatem Dei exactus & prastitus, solus rationalis à Paulo vocatur hac de causa, quod ubi sapere plusquam oportet homines cœperint, à ratione viaq; aberrarent. Debet itaque omnis cultus Dei fieri iuxta rationem, sed verbo Dei & spiritu Christi edoctam, reformatam, illuminatam,

tim, alioqui ratio sibi relicta nequaquam intelligit, quis sit verus colendi Deum modus. Cum igitur Paulus requirit rationale cultum, dānat omnes cultus stulte ab hominibus excogitados. Sicut & ipse Dominus Esaia 19. & Mat. 15. facit, cū inquit: Frustrame colunt docentes doctrinas mandata hominum.

Corporum nostrorum oblatio est ipsa malorum affectuum mortificatio & occisio, quæ in vera pœnitentia sita est. Alludit autē Apostolus ad veterē sacrificiū rituum, quo sisti oportebat victimā ad aram, atq; ideo corporū meminit, et si totū hominē synecdochicōs hoc nomine comprehendit. Verum ut hominum corpora sacrificiorum veterum cremabantur, & fumus de sacrificijs sursum ascendebat: ita significatur isto symbolo, ut nostros affectus mortificantes, spiritum sursum ad Deū leuemus.

Descriptio & encomium huius oblationis est, quod prædicetur viuæ, sanctæ, & acceptæ. **VIV** a quidem est, propter fidem & Spiritum sanctum, quo donati sunt credentes. Nam ut membra veteris hominis mortificantur, ita nouus homo spiritus Dei excitatur magis magisque, atque uiuit.

Hoc proinde epitheto præfertur sacrificium nostrū mortuis animalium corporibus, quæ sub lege offerri solita erant.

SANCTA præterea dicitur, quia à prophanis vñibus segregata, sanguineq; Christi mundata, dicatur Deo.

ACCEPTA Deo seu bene placens Deo dicitur, propter fidem offerentis, ex quo sequitur, & in omni hostia requiri fidē, & nullam Deo gratam esse, nisi fides Mediatoris praluceat, quæ verbo Dei nititur. Hinc cōcluditur: frustra gloriari Papistas de suo ficto & insulso sacrificio, cum & verbo Dei destituatur, & sale fidei & spiritualis prudentiæ careat.

Præterea hic locus apertè testatur, quod omnes Christiani sint coram Deo sacerdotes. Nam si tantum sacerdotum est offerre Deo hostias, easq; Deo placentes, & mandatur omnibus Christianis hoc munus, quis non videt Christianos sacerdotali dignitate eminere. Huc illud 1. Pet. 2. Et ipsi tanquam viui lapides adificamini domus spiritalis sacerdotum sanctū,

ad offerendas spirituales hostias, bene acceptas Deo per IESVM CHRISTVM.

Et ne accommodetis vos seculo huic, sed transformemini nouitate mentis vestræ, ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, & placens, & perfecta.

Expositio est. Nam in quibus rebus consistat oblatio nostri declarat. Ponit autem huius oblationis tres partes, quarum PRIMA est, ne accommodemus nos huic seculo, seu potius ne configuremur presenti seculo, quantum quidem ad mortua eius opera pertinet, sed potius ut carnis corruptæ & peccati imperio renunciemus. SECUNDA, ut transformemur nouitate mentis nostræ, hoc est, ut mente renouata spiritu Dei nos affectus congruentes cum lege Dei induamus. TERTIA, ut probemus quæ sit voluntas Dei, hoc est, ut studium nostrum sit & propositum conforme voluntati Dei bona, placida & perfecta, ita ut nostrum propositum semper se subiiciat voluntati Dei. Pertinet igitur epitheta voluntatis Dei eo, ut doceamur qualisnam conformitas nostrarum voluntatum cum Dei voluntate esse debeat.

Obseruetur hic definitio oblationis nostri cum suis partibus, atque adeo nouæ regenerationis, unde fructus reliqui pietatis tanquam ex fonte manant.

Dico enim per gratiã quæ data est mihi, omni versanti inter vos, ne sapiat præterquam quod oportet sapere, sed sapiat quo modestus sit, quemadmodum unicuique partitus est Deus mensuram fidei.

Subiicit quasdam formulas seu exempla mortificandorum affectuum, ac primum πολυπραγμοσύνην impugnans, requirit, ut nemo extra suam vocationē quicquam temere tentet, aut arroganter in alienum officium irrumpat, sed maneat quietus intra suæ vocationis terminos, nec arroget sibi dona quæ non habet, sed agnoscat etiam dona Dei in alijs.

Proposit autem Apostolus huius præcepti & certum finē

& iustum modum. FINIS est, ut unusquisq. sit modestus, ita ut in omni actione & tota vita modestia quaedam & grauitas relucent. MODVS est, quislibet sapiat iuxta mensuram fidei, hoc est, iuxta donum gratiae, quod Deus cuiuslibet credenti donauerat.

Quaedam exemplaria Græca habent μέτρον χάριτος, hoc est, mensuram gratiae, id est, doni gratuito collati.

Quemadmodum enim in vno corpore membra multa habemus, membra vero omnia non eādem habent actionem: Sic multi vnum sumus corpus in Christo, membra mutuo alter alterius, Habentes autem dona secundum gratiam datam nobis differentia.

Similitudine hac pulcherrima declarat, quam deceat singulos Christianos, qui eiusdem corporis Christi mystici membra sunt, considerare, quid sibi pro mensura fidei seu gratiae & vocationis conueniat: atque ideo ut locum & officium suum singulis teneantur, & ad incolumitatem totius corporis conseruandam referāt, seruato cuiusq. membri ordine & dignitate.

Similitudo autem praesens hoc modo concludenda est: Eiusdem corporis membra, seruato cuiusque officio & ordine, debent sibi mutuo seruire, quo totum corpus conseruari possit incolume.

Christiani sunt membra eiusdem corporis mystici, quod est Ecclesia, cuius unicum caput est Christus Dominus. Igitur, Christiani seruato cuiusque officio & ordine, debent sibi inuicē seruire, quo Ecclesia corpus incolume seruari possit.

Ceterum huius loci dignitas meretur, ut ipsum alijs scripturae locis fusius declaremus. Ad Cor. 12. & ad Ephes. 4. haec eadem similitudine Apostolus utitur in eodem argumento, ex quib. locis aliquot colligemus hypotheses, quae hanc Pauli similitudinem illustriorem reddent.

PRIMA est, de nexu & coagmentatione membrorum in-

ter sese: de quo nexu & coagmentatione ad Ephesios ita scribit Apostolus: Unum corpus, unus spiritus, scilicet quo in unum corpus coniungimur & coagmentamur. Ad Corinthios vero ita: Etenim per unum spiritum nos omnes in unum corpus baptisati sumus, siue Iudei siue Græci, siue serui siue liberi, & omnes unam potionem potauimus in unum spiritum. Hic Paulus Spiritum sanctum autorem facit, quod cum Christo unum corpus sumus mysticum, atque adeo quod in unius Christi corpus coalescamus. Huius coagmentationis efficacia symbola sunt fidelibus, Baptismus & Cæna Domini. Quicumque enim baptisati sumus, Christum induimus. Nam ut in baptismo spiritu regeneramur: ita in cæna discimur Domino incorporari. Nam cum dicit Apostolus, omnes eandem potionem potasse in unum spiritum, declarat uno uiuifico sanguinis Domini potu participes nos fieri spiritus Christi, qui per omnia membra permeans, singula uiuificat, redditq; suis functionibus idonea. Ex his colligamus coagmentationis nostri inter nos in eodem corpore mystico causas esse, Spiritum Christi, Baptismum, & Cænam Domini, per qua Christo primum capiti coniungimur, Deinde inter nos spiritu coagmentamur & coalescimus, modo alioqui verè sumus quod audimus, hoc est, Christiani. Hanc coniunctionem locorum distantia & corporum nequaquam impedit, quia mystica & spiritalis est.

DEINDE ex Pauli verbis colligitur & hæc hypothesi, quod vita membrorum sit idem spiritus, qui distribuit singulis prout vult.

TERTIO, quod distincta sint & esse debeant officia & gradus in Ecclesia, sicuti membrorum diuersorum in eodem corpore. Hinc est quod alios constituat in Ecclesia Apostolos, alios Prophetas, alios Pastores, alios Doctores, &c. Huc dona sanationum, gubernationes, genera linguarum, & alia qua Apostolus ad Corinth. enumerat, pertinent.

QUARTO, Hæc similitudo monet, ut singula membra strenue

strenue suum faciant officium, quaque suo loco iuxta donum gratia.

QVINTO monet hac similitudo, ut membrorum diuersitas non sit occasio dissidiorum & odiorum, sed potius vinculum necessitudinis & sanctæ concordia.

SEXTO monet hac similitudo, ut ad totius corporis commodum, conseruationem & usum suas functiones membra conferant. Est enim aliud manus, aliud pedis, aliud oculorum, aliud aurium est officium, ad eiusdem tamen corporis incolumitatem omnia referenda sunt.

SEPTIMO monet hac similitudo, ut mutuis afficiamur & commodis & incommotis. Hinc Paulus: itaque si patitur unum membrum, simul dolent omnia membra, siue honore afficitur unum membrum, congratulantur omnia membra.

POSTREMO monet hac similitudo, ut gloriosum huius Christi corporis membra esse quali acunque putemus, cogitemusq; communia corporis bona eo pertinere, ut concordiam & amicitiam inter nos alamus. Hinc Paulus, unum est corpus, unus est spiritus, sicut & vocati estis in unam spem uocationis vestrae, unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus & Pater omnium, qui est super omnia (in totam Ecclesiam summum tenens imperium) & per omnia (providentia sua omnia Ecclesie membra late per orbem dispersa complectens) & in omnibus vobis (nos in Christo coniungens.)

Siue prophetiam, iuxta analogiam fidei.

Distributio est donorum quibus membra mystici corporis Christi donata sunt in mutuam adificationem: ac primo loco ponit Ecclesiasticas functiones, nempe prophetiam & diaconiam, quæ summum locum in Ecclesia obtinent. Defectus orationis ex superioribus hoc modo resarciatur: Siue prophetiam (scilicet quis habeat) iuxta analogiam fidei (scilicet ea utatur seu eam

babeat) Est autem prophetia donum vel prouidendi futura, vel interpretandi scripturam. Neque dubium est quin hoc posteriori significato prophetia vocabulum hic à Paulo accipiat, quod indicat modus prophetia quem subiungit: iuxta analogiam fidei. Vult autem Apostolus prophetiam fieri iuxta analogiam fidei, hoc est, consentire cum fidei seu religionis Christiane primis axiomatis, quæ axiomata in articulos symboli Apostolici breuiter congesta sunt. Hic monetur Doctores, ut non discedant à pacto Dei cum Leuitis inito, quod est annunciare verbum ex ore Dei, canereq, ne humanas doctrinas in locum verbi Dei substituunt, & auditoribus obtrudant.

Siue ministerium, in ministrando, siue qui docet, in doctrina.

Hiscе verbis nihil aliud vult Paulus, quàm ut singuli sui officij finem spectent. Qui ergo Diaconum bonorum Ecclesie agit, sit sedulus in eo officio: & qui prouinciam docendi suscipit, hunc sibi proponat finem, ut totum se illi rei accommodet.

Siue qui exhortatur, in exhortatione.

Tanta est hominum oscitantia, etiam in negotio propria salutis, ut nisi stimulis exhortationum & obiurgationum instigantur, doctrina maneat inefficax. Admoneantur igitur hoc loco verbi pracones, ut non solum cogitent officium suum esse, quæ recta sunt docere, verum etiam ut doctrinam auditoribus accommodent, quod fit, dum Christi, Prophetarum & Apostolorum exemplo, ea quæ docuerunt exhortando veluti instillant, & varios affectuum motus excitent.

Qui distribuit, in simplicitate.

Hoc ad Diaconos pertinet, quorum officium est eleemosynas Ecclesie distribuere egentibus, idq, in simplicitate, hoc est, sine corruptione affectuum, sine personarum respectu.

Qui præest, cum diligentia.

Hoc membrum pertinere videtur ad eum ordinem presbyterorum,

terorum, qui externam Ecclesie poluiam regebant, ac discipline custodes erant, de quibus 1. ad Timoth. 5.

Qui miseretur, cum hilaritate.

Eum intelligit hoc loco Apostolus, qui curandis pauperibus erat destinatus, ut ferè tum temporis vidua. Quod autem hoc latius non accipio, in causa est, quod Paulus adhuc agat de functionibus Ecclesiasticis, quarum aliquot genera hic recensuit. Quod autem requirat hilaritatem in hoc officij genere, ideo fit, quia huiusmodi officia saepe magnas molestias habent, cum propter importunitatem eorum, qui iuuari cupiunt, tum propter alias causas. Requirit ergo Apostolus, ut qui huiusmodi muneris praefecti sunt, ita animos componant suos, ut semper officium cum quadam animi hilaritate facere videantur.

Dilectio sit minime simulata.

Haecenus de functionibus Ecclesiasticis: nunc de communibus officiis acturus auspicatur à dilectione, à qua reliqua omnia officia manant. Dilectionem itaque tanquam caput seu fontem communium officiorum primo loco requirit, hanc non vult esse fucatam, sed sinceram à pio corde profectam.

Sitis auersantes malum, adhærentes bono.

Dilectionis effecta sunt, maliciosum studium excludere, & officiosam benignitatem cōplecti, quoties cum proximo agendum est. Vult igitur Apostolus, ut nemini noceamus, sed potius ut omnes, quantum quidem in nobis est, candide & benigne iuueamus.

Fraterna caritate ad vos mutuo amandos propēsi.

Vnde dilectio, erga quos exerceri, & qualis esse debeat, explicat. PRIMVM enim venire nobis in mētem debet, quod nos omnes simus in Christo fratres, q. Deus pater caros nos habeat in filio: DEINDE, quod velit ut hanc caritatem erga nos mutuo exerceamus: TVM, ut non secus atq. pueri & parentes se mutua storga complectuntur, nos innicem complectamur.

Honore alij alios præuenientes.

Hoc quoque dilectionis est ingenium, quod dona Dei in alijs libenter agnoscat ac veneretur. Sunt autem tres causse præcipue, cur Christianos se inuicem honorare deceat. **PRI-MA** est imago Dei, ad quam homo conditus est primum, & iam in Christiano reparatur indies. **SECUNDA**, donorum consideratio. Nam ob dona, quibus Deus ornavit Ecclesiam, oportet, ut ea agnoscentes, reuerenter eos complectamur, qui huiusmodi donis ornati sunt, **TERTIA**, vocationis ratio & eminentia. Hinc fit, quod parentes honorare vox legis præcipiat, quo mandato synecdochicòs continentur omnes, qui in aliquo dignitatis gradu constituti sunt. Porro honor est duplex, **Externus** & **Internus**. **EXTERNVS**, est externa quedam honoris & reuerentia exhibitio, quæ sit gestu corporis, & alijs externis officijs, pro consuetudine ac more Reipub. in qua vivitur. **INTERNVS**, est interna animi affectio, qua eos sincere complectimur ac honoramus, in quibus vel dona Dei excellentia animaduertimus, vel quos Deus in eminentiori dignitatis constituit gradu.

Studio non pigri.

Hoc est, aly pro alijs solliciti estote, ac mutuo alter alterius onera subleuate, seu quilibet magno cù studio in suo progrediatur officio. Nam non progredi, inquit Bernardus, est regredi.

Tempori seruientes.

Hoc est, occasiones nolite negligere, sed quævis potius captetur occasio ad benefaciendum, & ad officia mutua præstanda. Quædam exemplaria Græca habet, *χρησὶς δουλεύοντες*, hoc est, Domino seruientes. Si hanc lectionem sequamur, hic erit sensus, quod in omni officio caritatis, quod proximo præstidum est, debeamus ad Dominam respicere, qui sibi nostris officijs cultum præstari sentit. Huc illud ad Hebræos: Beneficentie & communionis nolite obliuisci, huiusmodi enim sacrificijs placetur Deo.

Spe gaudentes.

Quia ut plurimum pijs premuntur in hoc mundo cruce, opponit cruci fiduciam certa liberationis, quæ fiducia faciet ut in medijs arumnis bono simus animo, huc illud Christi dictum: Gaudete, quia merces vestra copiosa est in cœlis.

In tribulationibus patientes.

Effectus est superioris precepti. Nihil enim magis patientiam operatur, quàm spes latæ exitus. Est etenim hac una Christianorum fortitudo, malis non succumbere.

Spiritu feruentes.

Hoc est, indies magis magisq; spiritum excitantes, ut sit ardentior in pugna aduersus cupiditates carnis: & feruentior in omnibus pietatis exercitijs, in inuocatione, in caritate atque alijs motibus congruentibus cum lege & voluntate Dei.

In oratione perseuerantes.

Ac si dicat: Etiam si mox non videbimini impetrare quod petitis, nolite tamen diffidentia à petendo desistere, sed exemplum potius mulieris Lucæ 11. imitumini.

Necessitatibus sanctorum communicantes.

Requirat liberalitatem erga indigentes fratres.

Hospitalitatem sectantes.

Species quadam est superioris precepti. Hospitalitas magna virtus est, quam nobis plurima sanctorum exempla commendant, ut Abrahami, Lot & aliorum. Verum ne quis excipiat dicatq; se paupertate impediri, quo minus illud officium hospitibus prestare possit, Paulus potissimum affectum requirit; si una cum affectu externum opus prestari non possit. Nam ciuilitas proprie affectus est, quo amanter complectimur hospites, eos consolamur, ac nostris consilijs recreamus. Hospites enim & exules pauperiores, non solum opus habent corporum refectioe, verumetiam animorum consolatione, ne exilio fracti, confessionem abiciant.

Benedicite ijs qui vos persequuntur, benedicite & non malum imprecemini.

Benedicere phrasi Hebraica est bene precari, & beneficia in aliquem conferre. Vult ergo Apostolus, ut ijs, qui nos persequuntur, precemur sanio rem mentem, ut & ipsi tandem ad Deum conuertantur. Est autem hoc loco discernendum inter hostes Dei, & nostros priuatos inimicos. Hostibus Dei optare quidem oportet conuersionem ad Deum, ut ex hostibus amici, immo filij fiant. Verum si conuerti recusauerint, cum Davide ipsis confusionem precabimur, ac iudicium Dei contra ipsos non tacebimus. Hoc etiam Christi facto confirmatur, qui & Herodem vulpem, & Phariseos parietes dealbatos appellauit. & Paulus ad Galatas ait: Si quis aliud Euangelium docuerit, sit anathema. Porro geminatio eò pertinet, ut sciamus hoc officium serio à nobis requiri.

Gaudete cum gaudentibus, & flete cum flentibus.

Qualis συμπάθεια Christianorum esse debeat, hac docetur hypothesi. Vt enim membra mutuis bonis & malis afficiuntur: ita membra corporis Christi mystici erga se mutuo affecta esse debent, ut rebus aliorum prosperis congratulemur, & contra, aduersis tristemur.

Mutuo alij in alios sensu affecti.

Hoc est, sitis concordēs & unanimes inter vos.

Non arroganter de vobis sentientes.

Hoc est, Etiam si quis inter vos maioribus videatur donis excellere, non propterea alios superbe, tanquam ex alto despiciat, neque sibi ascribat quod Dei est. Quid habes, inquit Apostolus, quod non accepisti? Vult ergo Apostolus omnem ambitionem & arrogantiam à Christianis pectoribus exulare. Nihil enim magis scindit concordiam atque ambitio. Huc illud: Inter superbos semper iurgia.

Sed humilibus vos accommodantes.

Anti-

Antithesis est superioris precepti. Requirit enim veram humilitatem, quæ oritur ex vera nostri cognitione.

Ne fitis prudentes apud vosmetipfos.

Hoc est, ne vestro iudicio sapiatis nimium, ac si non indigeretis aliorum consilijs, hoc preceptum habetur Prouerb. 3. Ne sis sapiens in oculis tuis. Est autem fons arrogantia, suæ solertie ac iudicio plus satis tribuere, ac propria prudentia opinione turgere. Verum cum ideo rationem & sermonem Deus hominibus tribuit, ut alij aliorum iudicia & consilia audiant, verè prudentis est ista media amplecti, atque aliorum iudicia & sententias audire.

Nemini malum pro malo rependentes.

Hic non loquitur de vindicta, nam de ea paulo post acturus est, Sed monet ne par pari referamus, si quod officium aliquando nobis denegatum fuit. hic non vult Apostolus, ut par pari referamus, sed potius ut perinde faciamus, ac si aliorum beneficij prouocati essemus. Qui ergo aliquando tibi mutuum negauit, illij si indigenti opem feres, immemor olim tibi negati officij.

Præuidentes bona cum omnibus hominibus.

Iubet ut imprimis attenti & solliciti simus, ut vita nostra bene & honestè instituat, ne quis habeat quod in nobis merito culpari possit, hoc est, ut Paulus alibi loquitur, ut simus ἀρεσχομενοι, & ut Christus ait, Lux nostra luceat coram hominibus, ut glorificetur pater noster cælestis. Breuiter, vult nos esse typos aliorum in fide & in conuersatione.

Si fieri potest, quantum est in vobis, cum omnibus hominibus pacem habentes.

Requirit Apostolus ut pacifice cum alijs hominibus viuamus, quantum quidem in nobis est. Nam cum in hac mundi malicia plena inter homines pax non est speranda, monet ut demus operam, ne per nos stet, quo minus pacificè viuatur.

Non vosmetipfos vlciscentes dilecti, sed date locum iræ, Scriptum est enim, Mihi vindicta, & ego rependam, dicit Dominus.

Vindictam prohibet, sed priuatam, id quod antithesis ostendit, Sed date locum iræ, id est, pœna Dei vindicantis, nunc per ordinarium magistratum, nunc sine magistratus opera. Hanc esse sententiam huius hypothesios, ostendit subiecta probatio, Mihi vindicta, mihi scilicet ordinanti pœnas per magistratum, aut alioqui punienti per me, quos magistratus non punit. Obseruetur hic, quod Deus nobis adimat ius vindicandi, ac sibi soli illud attribuat, significans vindictam ad suam pertinere gloriam. Quare qui proprias iniurias vlciscuntur, quantum in se est, gloriam Dei laedunt.

Si igitur esurit inimicus tuus, ciba eum, si sitit, da ei potum.

Dixit non reddendum malum pro malo, nec vindictam quarendam esse, cuius rei certissimum argumentum affert, quod est benefacere inimico, cibando eum si esurit, & dando potum eidem si sitit: quod profecto ut rarissimum, ita sanctissimum est victorie genus. Porro hanc hypothesin sumsit Apostolus ex 25. capite Prouerbiorum, cum sequentiratione.

Hoc enim si feceris, carbones ignis coaceruabis in caput eius.

Ratio à fructu beneficij inimico prestiti. Hoc Solomonis enigmate significatur animus inimici vri beneficijs acceptis, ut frangatur vel in hanc vel in illam partem, hoc est, ut aut emolliatur, & ex hoste fiat amicus, aut vratur & astuet testimonio propria conscientia, quod sane pars quadam est diuina vindictæ.

Ne vincaris à malo, sed vince in bono malum.

Hoc est, bonitate & innocentia vincere tuos hostes conare: quod sane victoria genus Christiano milite dignissimum est.

Caput

Caput XIII.

Summa capitis decimitertij.

QUILIBET suo magistratui subiectus sit, reddat singulis debita, diligat proximum, ac vitam inculpata[m] viuat.

Ordo & partes capitis decimitertij.

Superiori capite de officijs Ecclesiasticis & moribus priuatorum egit: hic autem politicam vitam instituit. **AC PRIMVM** de magistratus ac subditorum analogo agit officio: unde ad communia descendens, docet quid singulis hominibus praestandum sit, idq[ue] ex caritatis lege. **TVM** ad vitam innocentiam, & morum puritatem hortatur. Tres igitur huius capitis erunt principales partes, quarum **PRIMA** exhortationem ad praestandam obedientiam proprio magistratui habet, ubi & officium magistratus perspicue traditur. **SECUNDA**, exhortatio est ad dilectionem erga omnes: **TERTIA**, continet exhortationem ad mores priuatos formandos, nimirum ut quislibet apud se innocentia & puritati vitae studeat.

Exegesis decimitertij capitis, cum obseruatione doctrinarum.

Omnis anima potestatibus supereminētib[us] subiecta esto.

PROPOSITIO primae partis huius capitis, precipiens obedientiam erga magistratum civilem, cuius sensus est: Quilibet homo suo magistratui subiectus esto.

Porro in hac propositione quatuor spectandae sunt circumstantiae. **PRIMA**, quisnam obligetur hoc precepto. **SECUNDA**, quid precipiat, nempe subiectionem. **TERTIA**, cui nam illa subiectio debeatur. **QUARTA**, causa subiectionis.

PRIMA indicatur hisce verbis: *Omnis anima*. Et si autem anima synecdochicòs pro homine accipitur, hic tamen non caret emphasi tropus. Vult enim Apostolus omnem hominem cuiusque fuerit conditionis & status obligatum esse hac lege. Vnde Chrysostomus hunc locum explanans ait: Quod hac omnibus præcipiantur, non solum secularibus, sed etiam sacerdotibus & Monachis, declarat exordium cum dicat: *Omnis anima*, siue Apostolus siue Euāgelista, siue Propheta siue quisquis fueris. Neque enim subiectio pietatem euertit. Hac ergo circumstantia ex diametro pugnat cum immunitate, quam sibi sacrilege arripiunt Papiste. Papa enim hoc Pauli præceptum impie inuertit. Nam cum ille iubetur voce Apostoli ut magistratus civilis sit subiectus, is contra, se supra omnem magistratum extollit, se Christi vicarium in terris mendaciter appellans.

SECUNDA circumstantia, est de subiectione qua magistratus debetur, quæ duo potissimum continet, reuerentiam & obedientiam non pugnantem cum lege Dei.

TERTIA circumstantia est, quod hæc subiectio debeat potestati, hoc est, magistratus, qui in nos ius & dominium habet. Nam ἐξουσία potestas est autoritate & iure prædita.

QUARTA circumstantia, causam subiectionis indicat, quæ causa voce ὑπεροχὴς significatur, Quilibet enim ideo magistratus subijci debet, quia magistratus in superiori gradu collocatus est. Significatur ergo hic relatio mutua superioris & inferioris. Vnde & hoc consequitur, quod non alieno, sed nostro magistratus debeamus subiectionem.

Non enim est potestas, nisi à Deo.

Ratio propositionis à causa efficiente sumta. Deus constituit potestatem. Igitur potestati subiectum esse oportet. Hic distinguendum est inter Rem & personas. RES videlicet potestas ipsa, hoc est, magistratus est, qui Deum autorem habet. Verum PERSONÆ rem hanc haud raro suo vicio contaminant, ut Achab,

Achab, Nero, Iulianus, & multi alij, quibus Elias, Esaias, Elizeus & Paulus nequaquam obtemperare debuerunt in ijs, quæ impie contra Deum praeceperunt, sed in externis rebus & politicis officijs obedientiam præstiterunt.

Quæ enim sunt potestates, à Deo ordinatæ sunt.

Expolitio est. Modum enim quo Magistratus à Deo est, declarat, nimirum quod sit diuina quadam ordinatio, & simul respondet obiectioni illorum, qui opinabantur magistratum tanquam malum pœnæ à Deo esse, & non esse ordinationem Deo placentem.

Porro cum dicat Apostolus potestatem ordinationem Dei esse, tria docet. PRIMVM, quod ius ipsum magistratus à Deo sit. DEINDE, q̃ huius potestatis distributio & iurisdic-tia Deo quoq; sit ascribenda, ut sciamus etiã extremis & infimis ordinibus parendũ esse. TVM, q̃ qua iuri & potestati conexas sũt, à Deo quoq; autore proficiantur, ut sunt oĩa vincula humane societatis, leges, instituta, disciplina, consuetudines prudentum auctoritate approbata, iudicia, contractus, artificia, studia, breuiter omnia quæ faciunt ad conseruandos & ornandos status à Deo approbatos & ordinatos. Hæc omnia recte ad Deum autorem retuleris, donec à lege natura seu Decalogi dissentire non deprehendantur: quod cum sit, non Dei ordinationi, sed malitiæ & diabolorum & hominum ascribenda sunt, Quare fugienda sunt, ut quæ turbant & contuminant ordinationem diuinam.

Itaque quisquis resistit potestati, Dei ordinationi resistit.

Illatio SECVNDI argumenti à parte definitionis posite sumti. Magistratus est ordinatio Dei. Ergo qui magistratus resistit, Dei ordinationi resistit. Sed cum hoc nemini liceat facere, Sequitur magistratus parendum esse.

Qui autem resistunt, sibiipsis iudicium accipient.

TERTIVM argumentum à necessitate vitandæ pœna sum-
tum, & loco totius argumenti sola propositio ponitur. Qui re-
sistunt magistratui, sibiipsis iudicium accipient, hoc est, accer-
sent sibi pœnas. Est enim metalepsis: Sed quilibet cauere de-
bet, ne sibi pœnas accersat. Nemo igitur debet magistratui re-
sistere, sed parere potius, quo pœnam vitet. Iudicium hoc loco
significare pœnam, quæ sententia magistratus reo infertur, ea
quæ mox sequuntur docebunt.

Principes enim non sunt terrori bonis operibus,
sed malis.

Propositionis proximi argumenti probatio est.

Principes puniunt male agentes. Ergo,

Qui illis resistit, iudicium, hoc est, pœnam sibi accersit.

Vis autem nō timere potestatem, quod bonum est
facito, & habebis laudem ab ea.

QUARTVM argumentum ab utili sumtum. Bene agentes
laudem ferunt à magistratu, tātum abest, ut magistratus be-
ne agentibus sit terrori, Quare magistratui bene agendo ob-
temperandum est. Loquitur autem hic de nativō magistratus
officio, à quo tamen si homines in magistratu constituti sape a-
berrant: tamen illis obedientia in rebus licitis est deferenda,
ex quo fiet, ut ex ea parte non sint bene agentibus terrori,
Vnde Nazianzenus: φοβῶν γὰρ ἔω πῦς ὁ τῶν νόμων φύλαξ.
At si pietatis nomine te persequitur magistratus, ne timeas
magistratum, nec cedas illi, sed Deo potius obtempera, exem-
plo sanctorum Prophetarum patienter ferendo crucem, & ex-
pectando gloriosam liberationem.

Dei enim minister est tibi in bonum.

Ratio, cur recte faciens non debeat timere magistratum,
sed potius expectet laudem à magistratu, sumta à sine magi-
stratus. Magistratus est minister Dei obedienti in bonum.
Ergo qui obtemperat, non metuere magistratum, sed premi-

um

um potius ab eo expectare debet.

Si vero male feceris, time, Non enim frustra gladium gestat.

QVINTVM argumentum à pœna, in quam incurrit qui magistratui non obtemperat. Magistratus punit non obtemperantes. Ergo, ut pœnam enadas illi obtempera. Antecedens probat à destinatis. Magistratus gestat gladium, Ergo eum stringet in contumaces & rebelles.

Dei enim minister est, vindex in irâ aduersus eum qui male agit.

A fine magistratus seu proprio probat, magistratum timori esse male agentibus, atque in eum finem gestare gladium sibi à Deo traditum. His Pauli verbis stabilitur magistratus autoritas, nimirum quod sit diuina. Magistratus enim vice Dei fungitur, cum in premijs dandis obedientibus, tum in pœnis infligendis contumacibus.

Itaque necesse est subijci, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.

Conclusio est proximi argumenti, cui attexit SEXTVM argumentum à necessitate obedientie. Peccatum, quo conscientia fit rea & vastatur, cauendum est. Talis est contumacia aduersus magistratum. Igitur cauenda, & magistratui obtemperandum est.

Hic observa, quod obedientia erga magistratum non sit res media & adiaphora, sed huiusmodi, ut etiam hominis conscientiam obliget. Quare qui conscientiam suam illesam seruare cupit, non detrectet magistratus imperium, modo cum obedientia, quæ Deo debetur, stare possit.

Propter hoc enim & vectigalia soluite, Dei enim ministri sunt, in hoc ipsum incumbentes.

Hactenus iusta confirmatione probatum est, quod magistratui subiectum esse oporteat omnem hominem: Nunc autem

eidem vectigalia esse soluenda, duplici argumento probat, PRIMVM, a causa efficiēte sumitur, Principes sunt λειτουργοὶ Dei, hoc est, publici ministri Dei, qui à Deo ipso Rebus publicis praefecti sunt, ut publica negotia tractent, & ea quae ad incolumitatem reipublicae faciunt, agunt, Igitur vectigalia sunt illis pendenda. ALTERVM à fine magistratus sumitur: Magistratus magnum pondus sustinet, cum oppugnando malos, tum defendendo bonos, Itaque vectigalia illis solui debent.

In hoc ipsum, hoc est, ut malos oppugnent & bonos tueantur, προσκατεργουῦντες, in hoc incubentes, inuieta scilicet quadam & diuina fortitudine, ut Deo fidem suam in officio sibi commissam approbent.

Reddite igitur omnibus debita, cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.

Illatio generis, quod mox in certas species diuidit. Reddite omnibus debita, hoc est, cuique quod ipsi debetur. Et loquitur hic de iis debitis, quae civili obligatione debentur. Ponit autem hic quatuor species eorum quae potestatibus debentur, quae sunt Tributum, Vectigal, Timor, Honor, quorum duo prima, tributum & vectigal hoc modo differunt. Tributum Gracè φόρος est, quod virum imponitur, & pro censu ratione penditur. Vectigal verò Gracè τέλος, ut sunt portoria, & quae pro inuectis aut exportatis mercibus persoluantur. Praeterea, ut timor Hebraeorum more pro obedientia ex animo proficiscente capitur: ita honor pro reuerentia sincera & voluntaria, quae magistratui debetur, accipitur.

Nemini quicquam debeatis, nisi hoc ut alij alios diligatis.

In prima huius capituli parte officium Christianorum erga magistratum docuit, quod sub quarto precepto continetur. Hic transit ex hypothese ad genus, qualem sit Christianorum erga

erga omnes ostendens, simul ad illud ipsum exhortans. Principio autem duplicis debui meminisse, quorum VNUM soluere, ut nihil debeant, Christianorum est. ALTERVM, perpetuo quidem soluere studebunt, quod tamen nunquam persoluent ita, quin debitores adhuc maneant. PRIVS illud debetur civili obligatione. Est autem civilis obligatio, quando civilibus legibus aliquis ad soluendum obstrictus ita, ut magistratus cogere possit & punire legibus non soluentem. Cum ergo Paulus dicit: Nihil cuiquam debeatis, vult nos seruare leges contrarium, & non defraudare alios in civilibus officijs. Cum autem hoc debitum Paulus vult nos soluere, satis significat rerum distinctiones iuris diuini esse, quemadmodum & septimum praeceptum, non furtum facies, manifeste docet. POSTERVS debetur obligatione naturali. Est autem obligatio naturalis, qua natura obligati sumus ordine diuino, ad perpetuam dilectionem. Hac obligatione debemus multa officia non debita civili obligatione. Cum ergo Paulus dicit: Nisi hoc, ut vos mutuo diligatis, significat perpetuam obligationem esse, qua nos Deus & natura obligat, ad officia alijs praestanda. Huius obligationis causa est, quod creatura perpetuo debeat obedientiam creatori. Et est obseruandum, quod Paulus exhortatur ad communia officia caput summum Decalogi de dilectione proponat, ex qua reliqua officia omnia manant.

Nam qui diligit alterum, legem impleuit.

Probat omnia officia alijs debita in dilectione includi. Loquitur autem hic de officijs erga proximos in hac vita, sicuti & ipsa propositio & enumeratio mox sequens ostendit. Quare perperam hunc locum Papista contra totam superiorem doctrinam, de gratuita iustificatione torquent. Neque enim Paulus dicit quenquam hanc legem praestuisse, sed tanquam caput officiorum mutuum dilectionem statuit, & sub conditione loquitur. Quare legis vocabulum hoc loco ad secundam solummodo tabulam restringendum est.

Siquidem illud: non mœchaberis, non occides, non furaberis, non dices falsum testimonium, non concupisces, Et si quod aliud est mādatum, in hoc sermone summatim comprehenditur, Diliges proximum tuum sicut teipsum.

Ætiologia per enumerationem partium legis, & possunt singule partes enthymematicè concludi per locū à repugnantibus, hoc pacto: Qui diligit proximum non mœchatur. Repugnat enim dilectioni, alterius thorum maculare, alterius castitatem violare, & conscientiam vastare. Qui diligit proximum non occidit. Proficiscitur enim occisio proximi ex odio aduersus illum, quod manifeste & ex diametro cum dilectione pugnat. Qui diligit proximum non furatur. Quia proximum damno & dolore afficere caritati repugnat. Qui diligit proximum, nequaquam dicit contra ipsum falsum testimonium, quia illud similiter ex odio proficiscitur, & tendit in alterius perniciem. Qui diligit proximum, non concupiscit scilicet res proximi. Nam qui proximum amat, potius res ipsius augeri quàm diminui cupit. Huic enumerationi, vt artifex, genus subijcit. Et si quod aliud est mandatum, in hoc sermone summatim comprehenditur, Græcè ἀνακεφαλαιῶται, hoc est, in summam & compendium redigitur.

Porro in dicto legis: Dilige proximum sicut teipsum, quatuor sunt: Mandatum, dilectionis affectus, obiectum & modus dilectionis per comparisonem.

Caritas proximo malum non operatur.

Partes positas in dilectione includi, sumto argumento à negato genere comprobatur: Caritas proximo non operatur malum. Ergo nec mœchatur, nec occidit, nec furatur, nec falsum testatur, nec concupiscit. Hac enim omnia mala sunt, & dum perpetrantur proximus leditur.

Consummatio itaque legis est caritas.

Conclusio est ex proxima enumeratione collecta, nec aliud
vult

vult hac conclusio, quàm in dilectione legem de mutuis officijs inclusam esse. Quare monemur, ut in omnib. officijs in hac vita dilectionem ex fide tanq̃ regulam intueamur ac sequamur.

Idque perspecta opportunitate, quod hora iam sit nos à somno expergisci.

Exhortationem ad vitam innocentiam attexit, sumta ratione à temporis circumstantia. Facit autem collatione duplicis tēporis, nimirum prateriti, quo viximus in ignoratione Christi, & presentis, quo nobis lux Euangelij affulsit. illud nocti, propter densas ignorantia nostra tenebras, hoc diei, propter scientiam salutis, nobis per Euangelij predicationem patefactam, comparās. Vult igitur ut industrios homines imitemur. Nam ut illi transacta per somnum nocte, mox sole orto ad labores, relicto somno surgunt: ita nos, orta nobis luce Euangelij, errore relicto, ardentes esse debemus in salutis nostre negocio.

Nunc enim propius nos est salus, quam cum credidimus.

Ratio à temporis collatione. Olim, nondum exhibitio Christi, remotius à nobis videbatur salus esse, At nunc illo exhibitio & predicato per Euangelium, propius nos est salus. Quare nostrum erit, ne hanc occasionem negligamus.

Nox praterijt, dies autem aduenit.

Allegoricè idem reperit, quod paulo antea dixit. Est autem sensus: Tenebrae ignorantia per allatam Euangelij lucem disparuerunt, & coepit scientiae salutis lux fulgere. Quare aequum est, ut relictis tenebris in luce ambulemus. Confert autem Apostolus hoc loco tempus quo vixerunt Romani in gentilismo ante Christum exhibitum, cum tempore predicati apud ipsos Euangelij, iam Christo exhibitio.

Abijciamus igitur opera tenebrarum, & induamur arma lucis.

Conclusio est: Nox praterijt: Ergo opera noctis abijciamus.

Dies aduenit: Proinde opera lucis scilicet, faciamusq; ea, quæ lucis requirit conditio. Ut autem opera tenebrarum vocat eam vitam, quam agere solent qui lucis conspectum fugiunt: ita arma lucis vocat opera fidei, & quæ decet lucem Euangelij.

Tanquam in die composite ambulemus.

Ut modesti homines interdum cauent, ne quid indecorum appareat in habitu & cultu corporis: ita eorum est, quibus lux Euangelij est orta, honeste ac decenter viuere.

Non in comessationib⁹ & ebrietatibus, non in cubilibus ac lasciujs, non in lite & inuidia.

Quadam tenebrarum opera, exempli gratia, quæ vult nos fugere Apostolus, enumerat. Per comessationes conuiuia lasciuia & immoderata intelligit. quos enim veteribus Deus nocturnorum conuiuiorum & voluptariæ vitæ habebatur, unde & comessatio nomē habet apud Latinos. Per cubilia intelligit vagos concubitus, & veneream vitam, qualis ebriosorum esse solet. Lasciuia Græcè ἀσέλγεια, improbitatem & contumeliam per petulantiam admissam notant, unde lux & inuidia sequitur.

Sed induamini Dominum Iesum Christum, & carnis curam ne faciatis ad concupiscentias.

Ut opera tenebrarum deponenda, & noctem fugiendam esse docuit: ita hic arma & indumenta lucis requirit, ac iubet ut induamus Christum Dominum, ut illo vestui, composite in luce Euangelij ambulemus. Vestimur autem Christo dupliciter: PRIMVM ipsius merito seu obedientia, qua meruit nobis remissionem peccatorum, ut peccata nostra non amplius appareant coram Deo, sed sint tecta & abolita Christi sanguine. SECUNDO, efficaci presentia, qua nos regit, consolatur, sanctificat. Cum igitur iubet Paulus, ut Christum induamus, vult ut fide illum apprehensum imitemur, in vera innocentia & sanctitate.

Caput

Caput XIII.

Summa capitis decimi quarti.

IN rebus indifferentibus nemo alium offendat, sed unusquisque bona cōscientia agat, quicquid facit, vitetq; scandalum.

Ordo & partes capitis decimi quarti.

Vt hoc caput facilius intelligatur, pderit obseruare, qualisnam tempore Apostoli Ecclesia status fuerit. Multi ex Iudeis, qui Romam morabantur, Euangelij doctrinam receperāt: multi quoq; ex gentibus ad fidem erant conuerſi: illi quidem, assuetudinibus Moſaicis, non satis intellexerunt Christianam libertatem, quare ritus quosdam de cibis, & festis diebus obseruantes, spreuerunt eos qui hos ritus non seruauerunt, tanquam legis diuinae transgressores: Hi, quia nihil habebant agendum cum ceremonijs Moſaicis, sua sunt vſi libertate, nulla aut perexigua infirmorum ratione habita. Utrosque igitur Paulus in hoc capite corrigit, ac PRIMVM tradit generalē, de assumendis infirmis fratribus, regulam. DEINDE generalis regula certos casus de cibis & ferijs subiicit, de quibus tum temporis maxime ab utrisque disceptabatur. HVC regulas quasdam cum suis rationibus addit, monetq; ut nec scandalo sint alicui, nec quicquam ipsi agāt, nisi pralucente fide, propterea quod, quicquid non sit ex fide, sit peccatum PORRO doctrina hac nobis quoq; imprimis utilis est. Nam non paucas cōtinet regulas, quae nos regere, in rebus externis & adiaphoris, ne in earum vſu alijs simus offendiculo, debent.

Exegesis decimi quarti capitis, cum obseruatione doctrinarum.

Ceterum cum qui fide est infirmus assume, non ad dijudicationes disceptationum.

Propositio generalem regulam seu doctrinam de subleuādis infirmis in fide (hoc est, in Euangelij doctrina de Christiana libertate, quæ quia credenda est, fides metonymicōs dicitur) continens. Est ergo sensus: Infirmum in fide assumite vobis, & eum erigite, cauentes ne ex vestris disceptationibus labefactetur ipsius conscientia, neue magis dubius ex vestris ambiguis disceptationibus efficiatur, quam fuit. Doctrina hæc imprimis memorabilis est. Docet enim, ne quenquam media & indifferentis rei causa contemnāmus aut fugiamus: sed ut potius eius consortium expetāmus, quo per nos tandem edoctus, firmitior in fide euadat. DE INDE hic locus inanes disputationes & λογομαχίας, quales sunt omnes quæ nihil ad adificationem faciunt, vitandas esse monet.

Alius quidem credit vescendum esse quibusuis, alius autem infirmus edit olera.

Exemplum addit quo generalem regulam accommodat certis casibus, ut vocant, seu speciebus. Gentilis conuersus ad fidem statuit licere, vesci quibuslibet: Iudæus vero non rectius edoctus, putat discrimina ciborum, iuxta legem Mosaicam, seruanda esse, ideoque potius vescitur oleribus, quam cibus in lege vetitis. Obseruāda est autem hoc loco duplex infirmitas, Mentis una, altera Voluntatis. MENTIS infirmitas est iudicij, videlicet cum aliquis non satis edoctus de re dubitat, licita sit nec ne. VOLUNTATIS autem infirmitas est, quando aliquis quod verum est certo nouit, nō tamen id ipsum propter paruitatem animi confiteri audet. Illa quidem caritate toleranda est, hæc verò monitione tolli debet.

Obseruetur præterea hic, quod infirmitas sit, in cibus delictum Iudaicum facere.

Qui edit, non edentem ne spernat, & qui non edit, edentem non condemnet.

Duas regulas tradit: VNAM ei qui libertatē Christianam edoctus,

edoctus, vefcitur quibulibet fine difcrimine, videlicet vt imbecillum fide non habeat pro nihilo, nec condemnet tanquam à Chriftri regno alienum. ALTERAM imbecilli fide, videlicet ne ipfe vtentem libertate condemnet, tanquam legis diuine transgrefforem. Doctrina obferuetur catholica, quod verè piorum fit, vt omni faftu depofito, alter alterius infirmitati medeatur. Nam caritas pofcit, vt prudenter & amice p̃i fe mutuo admoneant, & alter alterius onera portet.

Deus enim illum affumfit.

Ratio prima regule. Non eſt pro nihilo habendus & ſperendus quem Dominus affumfit. At eum qui non vefcitur, non ſatis edoctus in Chriſtiana libertate, de abſolito ciborum delectu per CHRISTI aduentum, Dominus affumfit, Nequaquam igitur pro nihilo habendus eſt ab eo, qui vefcitur. Hic locus ſummam conſolationem continet, nimirum quod illi, qui initia habent timoris & fidei, non reiciantur à Domino, propterea quod omnia myſteria religionis exactè non teneant, Dominus enim eos affumfit, & ſuo fauore complectitur. Hæc tamen ita intelligi debent, vt non augeant torporem in nobis. Nam Chriſtianus animus perpetuo magis magisq; in ſchola Chriſti proficere contendet.

Tu quis es, qui cõdemnas alienum famulum? proprio domino ſtat aut cadit, ſtabilietur autem. Po-teſt enim Deus eum ſtabilire.

Ratio ſecunde regule, à iure gentium ſumta. Nemo debet ſibi ius ſumere in alienum ſeruum, Qui nō edit alienus ſeruus eſt, Non debes igitur ipſum dānare. Nam ſi lapſus eſt, poteſt à ſuo domino erigi, cui ſoli in lucrum & damnū cedit incolumitas & lapſus ſerui. Rurſus hoc loco docemur, ne imbecilliores & rudiores, tanquam deſperata eorum ſalute, condemnemus, Sunt enim Dei ſerui, quos Dominus ſuo tempore ſtabiliet.

Alius quidem æſtimat diem præ die, alius autem peræquè æſtimat quemuis diem.

Aliud exemplum seu alium casum ponit, nempe de dierum observatione, cui superior regula generalis accommodanda est. Iudaus fide infirmus aestimat diem pra die, ex legis Mosae praescripto, Gentilis vero conuersus, peraeque aestimat omnem diem. Didicit enim aduentu Christi ceremonias Mosaeas sublatas esse. Hic duo obseruanda sunt, PRIMVM, Quod propter ferias, aut alias res indifferentes Ecclesia unitas non sit scindenda, immo aliquid ad tempus fratrum infirmitati largiendum est: Secus de obstinatis & pertinacibus iudicandum est. DEINDE, discrimen inter obseruationem dierum Iudaicam & Christianam tenendum. Illa religionis causa suscipiebatur, & putabatur per se cultus Dei esse, & necessaria propter praeceptum: Nostra tantum est disciplina, & libera iudicatur. Neque enim eam violans, extra casum scandali, & citra disciplinae contemptum, peccat.

Vnusquisque in proprio sensu plene certus sit.

Regulam necessariam, in omnibus actionibus seruandam, tradit. Vnusquisque sit plene certus in suo sensu, hoc est, nihil agat contra conscientiam, nihil faciat de quo dubitat, siue licitum nec ne. Nemo igitur vescatur, nisi intelligat licitum esse: nemo peraeque quemuis diem aestimet, nisi plene nouerit discrimina dierum Mosaeica sublata esse.

Vetus interpres dum vertit: Vnusquisque in suo sensu abundet, hoc est, ut interpretantur: Suam sequatur mentem, siue ut Ambrosius explicat, Suo remittatur consilio, sententiam Apostoli non solum corrumpit, sed etiam impiam prorsus ac minime Christianam substituit. Nam Deuteron. 14. aperte prohibet Dominus, ne quis quod sibi visum est, pro sua bona, ut vocant, intentione faciat: Non facietis, inquit, singuli quod sibi rectum videtur.

Qui curat diem, Domino curat. Et qui non curat diem, Domino non curat. Qui edit, Domino edit, gratias

gratias enim agit Deo, Et qui non edit, Domino
non edit, & gratias agit Deo.

Exempla regula generalis, qua precipitur, ut nemo quicquam tenet contra conscientiam. Qui curat, inquit, diem, hoc est, qui diem præ die aestimat, iuxta legis Mosaicae præscriptum, Domino curat, hoc est, ideo hoc facit, ne Dominus offendantur, qui discrimina dierum in sua lege præceperat, neque enim didicit adhuc libertatem Christiana, de sublato dierum discrimine. Quare laudandus est potius quàm vituperandus, quod non audeat aliquid facere nondum cõfirmata conscientia. Et qui non curat diem, id est, qui per æque aestimat quemvis diem, Domino non curat, id est, ideo hoc facit, quia scit DOMINO hoc placere. Est enim plene institutus in Christiana libertate, unde haud ignorat, abolita esse Mosaica dierum discrimina, Quare plene certus in sua conscientia, perinde aestimat quemvis diem.

*Exemplum de cibo, eodem explicandum est modo: Qui ed-
dit, id est, qui sublatum Iudaicum ciborum delectum statuit,
& fides Christiana libertate, quibuslibet vescitur. Qui non e-
dit, id est, qui adhuc fide infirmus, delectum Mosaicum obser-
uat in cibis, atque ideo non vescitur quibuslibet, sed tantum
concessis in lege Mosi. Vterque id DOMINUS facit, id est, bo-
na conscientia id facit. Ille quidem Deum laudat, qui sibi ius
fecit vescendi quibuslibet. Hic similiter Deum laudat, dum
abstinet ab eo, quo putat Deum offendi.*

PORRO ne quis hæc Pauli verba ad ἐθελοθροσκειας trāsfērat, PRIMVM observemus Paulum hic loqui de infirmis, qui nondum plene Christianam libertatem didicerunt, & non de præfactis, qui contumaciter se opponunt veritati, quales sunt hodie plerique Papista. DEINDE observādum est, Paulum hic loqui de solis illis rebus & æctionibus, quæ suapte natura sunt mediæ & indifferentes. Quare verbis Pauli nequaquam putabimus nobis prohiberi iniuste & impie facta fratrum reprehendere aut corrigere, quasi illorum salus nihil ad

nos pertineret. Nec Paulus reprehendit, si quis fratrem iuxta caritatis regulam ex errore renocare studeat, sed lenitatem condemnandi alios, propter usum rerum indifferentium, reprehendit Apostolus.

Nullus enim nostrum sibi ipsi viuit, & nullus sibi ipsi moritur.

Pulcherrime probat à toto partē, quod in omnibus actionibus nostris ad Domini voluntatem debeamus respicere, Ad arbitrium Domini, & non nostrum & viuere & mori nos oportet, Ergo omnia qua agimus, ad voluntatem Domini sunt exigēda. Ut autem sibi viuere is dicitur, qui se unum respicit, ut ex suo arbitrio & voluntate viuat, ita Domino viuunt, qui Domini voluntatem vitæ regulam agnoscit, Atq; ideo ita vitam instituit, ut Domino reddendam sibi rationem esse cogitet.

Nam siue viuimus, Domino viuimus, siue morimur, Domino morimur. Siue igitur viuamus siue moriamur Domini sumus.

Ætiologia est à iure natura sumpta. Nos ad Dominū pertinemus, eiusq; peculium sumus, Ergo vitæ & mortis in nos potestatem habet. Proinde nullus sibi debet usurpare ius damnare alios, ubi non constat de sententia Domini.

In hoc enim Christus & mortuus est & resurrexit & reuixit, ut mortuis & viuentibus dominetur.

Ætiologia comprobatio à causa seu merito. Christus sua morte & resurrectione in suum peculium nos recepit. Igitur ipsius sumus, ipseq; nobis merito dominatur. Si itaque omnia in illum tendūt, nemo profecto debet vel propter cibum, vel propter dierum obseruationem, aut vllam aliam rem mediam alium iudicare, sed Domino soli permittere iudicium. Verum hic rursus obseruandum est, de quo iam admonui, videlicet quod Paulus hic loquatur de infirmis in fide, & de usu & abstinentia rerum mediarum. Nam longe aliter se res habet in actioni-

actionibus praeceptis & prohibitis, ibi enim iudicare, est iudicium Domini pronunciare, iuxta sententiā verbo Dei praescriptam. Veruntamen pronunciaturus contineat se intra istos terminos, qui sunt, ut ex amore iusticiae & timore Dei procedat pronuntiatio, & tendat in bonū finem, quantum in nobis est.

Tu vero cur iudicas fratrem tuum? aut etiam, cur pro nihilo habes fratrem tuum?

Apostropha obiurgatoria ad utrumque, hoc est, ad Iudaeum fide infirmum, & ad gentilem fide confirmatum. Est autē hic verborum sensus: Tu qui discernis cibos, & diem diei praefers ex Moysi praescripto, cur condemnas fratrem tuum, qui hoc nō facit? & cui illa lex lata non fuit? Et tu qui libertate Evangelica usus, nec cibos nec dies discernis, cur infirmum fratrem pro nihilo habes, ac si vita & salus in usu rerum indifferentium sita esset? Monemur rursus hoc loco, ut ita temperemus adia-phororum usum, ne legem caritatis violemus, & storgae fraternae obliuiscamur. Habet enim vim argumenti in se fraterni appellatio, quasi diceret, admodum absurdum esse & crudele, si frater fratrem pro nihilo habeat, aut condemnet.

Omnes enim sistemur apud tribunal Christi.

Ratio obiurgationis à diuersis. Christus est noster index, Ergo alter alterum iudicare non debet. Sed hoc cum exceptione supra annotata accipiendum est. Neque hoc dictum patrocinatur Anabaptistis, qui iudicia & leges tollere conantur. Nam qui in officio sunt, debent ex sententia Dei pro vocationis suae ratione iudicare.

Scriptum est enim: Viuo ego, dicit Dominus, quoniam mihi sese flectet omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo.

Confirmatio rationis à testimonio Esaiæ cap. 45. & à signa eminentiae Christi. Omne genu flectet se ad tribunal Christi, & oīs lingua confitebitur Deo. Igitur Christus oīm index est

qui & Dominus & Deus vniuersorum est. Genus flexio coram Christo duplex est, Subiectionis tantum, Subiectionis & cultus simul: Illa inferi quoque agnoscunt Christum victorem & triumphatorem, & in extremo iudicio ut victi se coram illo prosternent. Hac electi Christum saluatorem venerantur, & perpetuo genua cordium suorum illi flectunt.

Itaque vnusque nostrū de seipso rationem reddet Deo, Ne amplius igitur nos inuicem iudicemus.

Conclusio est disputationis de non iudicando aut contemnendo alios propter usum aut abstinentionem rerum sua natura indifferentium.

Sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri aut scandalum.

Hec secunda capitis huius propositio est, de cauendo scandalo & offendiculo, qua regulam continet, quatenus Christianis sua libertate in rebus medijs uti liceat. Licet autem ea libertate uti, modo fratribus nostris non simus offendiculo aut scandalo. Distinguntur autem offendiculum & scandalum hoc modo: Offendiculum de eo recte dicitur, qui ita impingit ut tamen non concidat, hoc de eo qui prorsus concidit, Verum hoc discrimen saepe confunditur.

Noui & persuasum habeo per Dominum Iesum, nihil esse commune per se, nisi ei qui existimat aliquid esse commune, ei commune est.

Prolepsis est, qua anteuertit obiectionem illorum qui docti Christianam libertatem, ex ea rerum externarum usum semper licitum esse concluderunt, ac simul regulam Euangelicam statuit, Quod nullum sibi genus sit commune, hoc est, impurum & illicitum per se & sua natura, Sed per accidens fieri potest, ut aliquis cibus impurus & cōmunis dicatur, idq; ratione eius, qui dubitante conscientia vescitur.

Verum si propter escam frater tuus contristatur,
iam

iam non secundum caritatem ambulas.

PRIMA ratio propositionis sumta à lege caritatis. Nemo debet contra caritatem proximi facere quicquam. Igitur nemo cibo suo conscientiam fratris infirmi vulnerare debet. Obseruetur igitur hoc loco, quod caritas Christiana regula esse debeat vsus rerum mediarum.

Ne esca tua illum perdas, pro quo Christus mortuus est.

SECUNDA ratio à periculo fratris, qui offenditur, & gravitate scandali. Frater infirmus offensus tuo exemplo, poterit fidem amittere, atque adeo toti religioni renunciare, gratia excidere, in perpetuum anima suae exuium. Ergo magnopere cauendum est, ne tu abusu rerum mediarum tantum scelus committas, quo fratrem perdas, pro quo Christus mortuus est. Obseruetur hoc loco quam graue peccatum sit, infirmo fratri occasionem scandali praeberere.

Ne vestrum igitur bonum blasphemetur.

TERTIA ratio à dignitate Euangelij sumta. Cauendum est ne male audiat Euangelium propter vsum rerum indifferentium. Nam cum homines audiunt offensiones oriri inter vos propter ciborum delectum, sumunt inde occasionem male loquendi de toto Euangelio, ac eius professione. Proinde summo studio cauere oportet, ne contentionum causam praebeamus abusu rerum mediarum. Vocat autem hic Euangelium bonum, eò quod annunciet bona & salutaria omnibus Euangelium recipientibus.

Non enim est regnum Dei esca & potus, sed iusticia & pax & gaudium in Spiritu sancto.

QUARTA ratio à collatione rerum necessariarum & non necessariarum. Regnum Dei non est positum in cibo aut potu aut alijs rebus externis seu indifferentibus. Igitur nemo aliorum offendat propter cibum aut potum, Sed est positum in iu-

sticia, pace & gaudio spirituali, Ergo propter discrimina rerum mediarum nemo vel damnandus vel offendendus. Iusticia, pax & gaudium spiritus hoc loco ad qualitatem eorum propriam, qui in regno Christi sunt, referantur. Qui enim Christo vere dederunt nomina, & in catalogum civium regni eius ascripti sunt, iusticia & paci student, spirituali quodam gaudio in Christo exultantes, tantum abest ut discordias foveant propter res medias. Docet ergo nos hic locus, qualenam studium vere piorum in hac vita esse debeat.

Nam qui per hæc servit Christo, gratus est Deo, & acceptus hominibus.

Probat regnum Dei, hoc est, cultum qui in regno Dei requiritur esse iusticiam, pacem & gaudium spiritus, id est, ab effectu. Regnum Dei seu cultus regni Dei est quo Christo servimus, Deo accepti sumus, & hominibus probamur. Iusticia, pax & gaudium spiritus sunt huiusmodi. Igitur in his cultus Dei positus est. Quare hæc sectanda sunt magno studio & alacritate, & contraria totis viribus cauenda.

Proinde quæ ad pacem sunt sectemur, & quæ ad mutuam ædificationem faciunt.

QVINTA ratio, à proprio Christianorum studio, ad tollendum contrarium effectum. Quæ ad pacem & adificationem mutuam faciunt sunt sectanda. Ergo nemo alteri sit scandalo, propter usum rerum mediarum & indifferentium.

Ne propter cibum dissolvas opus Dei.

SEXTA ratio à gravitate scandali. Non est destruendum opus Dei. Qui scandalo est fratri infirmo, destruit opus Dei. Nemo igitur debet alteri scandali causam præbere. Vocat autem hic opus Dei salutem hominis, quam iam Deus in homine incoauerat per spiritum & fidem. Hanc destruit, qui suo scandalo facit, ut infirmus fide excidat, atque per id in damnationem priorem relabatur. Quantum autem hæc pugnat cum
stoica

stoica quorundā necessitate, nemo nō videt. Si enim opus salutis, q̄ Deus in homine incep̄rat, potest sc̄dalo dato destrui, ita ut homo pereat, pro quo, ut supra dictum est, Christus est mortuus, p̄fecto salus & p̄ditio nō ex fatali necessitate depēdet

Omnia quidem pura, sed malum est homini qui edidit cum offendiculo.

Obiectio cum dilutione. Edoctus de libertate Christiana, in rebus medijs ita colligit: Omnis cibus est purus, Ergo nullus cibus est cōmunis, id est, illicitus habēdus. Respondet Apostolus per distinctionē, Omnis cibus est purus per se, sed abusu fit malus, videlicet cū tuo esu offenditur proximus infirmus. Obseruetur hic regula de usu Christiana libertatis in rebus medijs.

Bonum est non vesci carnibus, nec bibere vinum, neque quicquam in quo frater tuus impingit aut offenditur, aut infirmatur.

Declaratio dilutionis per exempla rerum mediarum, unde hac regula colligitur. Usus Christiana libertatis in rebus medijs tantisper liber est, donec ex eo nulla fratrum infirmorum offensio oriatur, quod cum sit, usus ille peccato non caret, quemadmodum aliquoties Apostolus supra ostendit.

Tu fidē habes, apud te metipsum habes corā Deo.

Anticipat obiectionem eius qui posset fidem obicere, qua creditur plene discrimina ciborum sublata esse (de hac enim fide hoc loco agit Paulus, quod ideo admonēdum duxi, ne quis hoc Apostoli dictū suo torpori obtēdat, & pusillanimitati quasi fidei confessio non necessario requiratur) Sed Paulus respondet, apud te metipsum habes coram Deo, id est, Sis contentus tranquillitate conscientie in usu rerum mediarum corā Deo, & noli quenquam infirmum abusu tuae libertatis offendere.

Beatus qui non iudicat seipsū in eo quod probat.

Ratio dilutionis, cuius sensus est: Beatus est, qui cum rem aliquam nouit licitam esse per se, non tamen quicquam agit in

offendiculum infirmorum. Nam qui hoc facit, conscientiam suam vulnerat, propterea quod sciens & volēs legem caritatis violauit. Atq; ita hic firmis in fide traditur regula qua mouentur, ut usu rerum mediarum non accersant sibi iudicium.

Qui vero diiudicat (id est, ambigit) Si ederit condemnatus est, quia non (edit) ex fide. Quicquid enim non est ex fide, peccatum est.

Regulam infirmis præscribit, ne quid agant dubitante conscientia. Est autem integer syllogismus, cuius partes transpositæ sunt. Conclusio enim ut propositio confirmanda præcedit, minor sequitur, Postremo loco ponitur maior, Dialecticè ergo hoc modo transponuntur partes.

Quicquid non est ex fide est peccatum.

Vesci cum dubitatione non est ex fide.

Ergo, Vesci cum dubitatione est peccatum.

Quisquis igitur hoc facit condemnatus est.

Perro ex fide aliquid facere, est ex certitudine verbo Dei comprobata facere. Hic utilissima Pauli regula obseruetur, videlicet, quod nulla actio probanda sit, nisi fide verbi Dei nitatur: Clara est enim vox Apostoli: *Quicquid non fit ex fide est peccatum.* Idem alibi: *Impossibile est placere Deo sine fide.* Proinde hoc dicto Apostolico, tanquam fulmine cælesti, prosternitur totus fere Papatius, & omnes Monachorum, adeoq; omnium hominum idolothronica euertuntur, & quicquid curiositate hominum in Ecclesiam cultus gratia inuectum est, hoc dicto damnatur.

Caput XV.

Summa capitis decimi quinti.

Quemadmodum mutuas infirmitates ferendas monet: ita hortatur ut totam vitam nostram sic componamus, ut ad mutuam adificationem, & gloriam Dei omnia cedant.

Ordo

Ordo & partes capituli decimi quinti.

PRINCIPIVM capituli huius coheret cum superiori, de mutuis infirmitatibus ferendis, disputatione. Hic enim propositionem repetens, ei aliquot subiungit rationes, & Christi exemplum proponit, usumq; totius scripturae oculis subiecit. HVC addit votum & exhortationem ad concordiam, quo plurima scripturae testimonia adducit, ut ostendat Iudeos & Gentes concordibus animis gloriam Dei deprecari debere. POSTHEC clausurus epistolam multa congerit, quemadmodum in perorationibus fieri solet, libertatem scriptoris excusat, suam in ministerio verbi fidem, & amorem in Romanos testatur, causam qua hactenus impeditus ad eos non venerit, exponit. POSTREMO, preces eorum pro se petit, addito voto pro Romanis.

Exegesis capituli decimi quinti, cum observatione doctrinarum.

Debemus autem nos, qui firmi sumus, imbecillitates infirmorum portare, & non placere nobis ipsis.

Propositio est quae ex superiori disputatione facile intelligi potest. Habet autem hac propositio duas partes, quarum PRIOR est, ut infirmorum infirmitates toleremus in rebus medijs, & eas sanemus quantum in nobis est, non vult ut abiciamus infirmos, quod non satis videantur nobis edocti esse de Christiana libertate in rebus adiaphoris. Hic observandum est quod annotavit Chrysostomus, Apostolum non dicere χαρίζεσθαι, sed ὀφείδωμεν. id est, debemus, ut intelligamus non esse liberum ferre infirmitates fratrum, & non ferre, sed esse debuit officium, quod & pietas erga Deum, & caritas erga proximum perpetuo requirit. POSTERIOR, ne quis nostrum sibi placeat & indulgeat, hoc est, ne quis ceteris contemptis suis solus rationem habeat, ne id unum spectet, ut animo suo morem ge-

rat, id q̄ tum temporis fecere non pauci, qui nulla habita fratrum ratione, cum offendiculo abusi sunt Christiana libertate, contra pietatis & caritatis regulam. Verum quousque hac συνκατάβασις se extēdere debeat, sequēs Pauli regula docet.

Vnusquisque nostrum proximo placeat, in bonū, ad ædificationem.

Regulam tradit Apostolus, qua prescribit, quatenus proximo placere oporteat ferendo eius imbecillitates, ac PRIMVM in bonum vult nos illi placere. DEINDE, ne quis hoc interpretetur angustius, addit: in ædificationem. Nam si in malū ei placeremus, violaremus & pietatis & caritatis regulam. Et si in bonum simpliciter, posset perfectus dicere: Vsus mea libertate, conor infirmum ad bonū perducere, unde tamen ille grauius impingeret. Quare addit: ad ædificationem.

Porro quia sapius ædificationis fit mentio in scripturis, hic rationem appellationis explicare visum est. Fideles in scripturis templum Dei dicuntur, in quo Deus per suum Spiritum sanctum residet, cuius fundamentum Christus, & sancti ipsi viui lapides, qui extruuntur super fundamēto Christo, ut sint quadam spiritalis Hierusalem, in quo domestici Dei habitent. Hæc ædificatio duobus fit modis: nempe pia doctrina, & sancta vita. DOCTRINA efficitur, ut Christo adiungatur, qui antea Christi non erat, quod fit, quando ex verbo per Spiritum sanctum fidem in Christum concipit. SANCTA vita fit, ut Christo iam adiunctus, magis magisq̄ ei coalescat, & spiritus eius virtute adolescat. Contrā, ædificium hoc Dei erronea doctrina & scelerati mores demoliuntur, quo latrocinio nullum maius malum cogitari potest. Memores igitur simus huius regule Pauli, ut simus non destructores templi Dei, sed constructores potius cum doctrina tum vita.

Etenim Christus non sibi ipsi placuit,

Ratio ab exēplo Christi, cuius omnis actio, ut pie dicitur, nostra est instructio. Hic quia nō suam quarebat securitatem, sed

sed alijs placuit ad adificationem, & eorum patienter tulit infirmitates, debemus certe & nos, si modo germanicius discipuli esse velimus, non nobis, sed alijs placere ad adificationem, & ferre aliorum infirmitates. Discite, inquit, à me, quia mitis sum & humilis corde. Item, Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, & vos faciatis alijs alijs. Item, Preceptum nouum do vobis, ut diligatis vos inuicem, quemadmodum ego dilexi vos.

Sed sicut scriptum est: Conuicia conuiciantium tibi, ceciderunt in me.

Confirmatio exempli ex Psalmo 69. petita, in quo Psalmo Christus orat constantiam in ferenda cruce, ut pii habeant bonæ spei exemplum de salute & liberatione promissa. In nono huius Psalmsi versu causam suæ persecutionis testatur fuisse zelum pro domo Dei, & vero ipsius cultu, quamobrè conuicia & opprobria in se cecidisse ait, quæ ipsi fiebant patri à Iudeis templum Dei profanantibus, ut ita Ecclesiam Dei adificaret, ex quo patet, Christum non sibi placuisse, sed Deo & electis, alioqui tanta opprobria nequaquam sponte sustinisset.

Quæcunq; enim præscripta sunt, in nostram doctrinam præscripta sunt, ut per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus.

Probat exemplum Christi ad nos erudiendos propositum esse, idq; ab usu seu finibus vniuersæ scripturæ. Nā tota scriptura, atq; adeo omnia exempla in eo proposita, ad nos informandos pertinent. PRIMVM enim docet nos scriptura recte sentire, recte credere, & iuste agere. DEINDE, quia certamina pijs sunt in hoc mundo intus & foris, scriptura propositis exemplis sanctorum Regum, Prophetarum & Martyrum patientiā nobis commēdat, ut pressi cruce non frangamur animis, sed spe potius gloriosæ liberationis nos erigamus, consolemur, intuentes in exempla eorum qui olim varijs arumnis vexati, tandē gloriose liberati sunt. Huius generis exempla non pauca recitat Epistola ad Hebræos cap. 11.

Deus autem patientiæ & consolationis, det vobis, ut eodem animo inter vos mutuo affecti sitis, secundum Iesum Christum.

Votum addit Apostolus, ut intelligamus ista quæ requirit non esse simpliciter humanarum virium, sed à Deo autore proficisci. Is enim sicuti facit ut patientes simus, ita consolatur nos per suum spiritum, efficit q, ut eodẽ animo inter nos simus affecti, sed secundum Iesum Christum, hoc est, iuxta voluntatem Iesu Christi, & in ijs quæ probantur Iesu Christo, seu sicuti Iesus Christus erga nos affectus est. Hic igitur, quemadmodum monemur, ut ardentibus precibus à Deo per Christum petamus patientiam, consolationem, concordiam, atq, adeo omnia salutaria: ita clare docemur, nihil nos posse in rebus salutis nostre, nisi ab illo inuenire, sicuti ipse Dominus apud Iohannem ait: Sine me nihil potestis facere.

Ut concorditer vno ore glorificetis Deum & patrem Domini nostri Iesu Christi.

Finem exprimit Apostolus, quo nostra mutua concordia referri debeat, nimirum eò, ut simul concordibus animis Deum autorem omnis boni patrem Domini nostri Iesu Christi glorificemus. Obseruetur hoc loco scopus totius vite nostre, atque adeo omnium actionum nostrarum, modo velimus veri esse discipuli Christi.

Itaque assumite vos inuicem, sicut Christus assumfit nos in gloriam Dei.

Conclusio generalis omnium eorum quæ disputata sunt ab Apostolo, à principio decimiquarti capituli hucusq, quæ vult, ut feramus infirmos fratres, & quemadmodum fieri consuevit in contentione præcipua argumenta repetit, videlicet ab exemplo filij Dei, & à principale fine, qui est Deum glorificare. Deinde partem huius conclusionis tanquam nouam quandam propositionem sibi confirmandam proponit, nimirum quod Christus cum Iudæos tum gentes assumferit in gloriam Dei,
hoc

hoc est, elegerit, & per Euangelium vocauerit, ut una Deum glorificent, mente, professione & vita.

Dico autem Iesum Christum fuisse ministrum circumcisionis, pro veritate Dei, ut confirmaret promissiones patrum.

Probatio quod Christus Iudaeos assumerit in gloriam patris. Nam illorum minister fuit, hoc est, datus illis est ut sit doctor & saluator eorum, ut compleret ea qua patribus olim erant promissa, hoc est, ut fieret victima pro genere humano in salutem omnium credentium, cum Iudaeorum tum gentium.

Et (dico) ut gentes pro misericordia glorificent Deum.

Probat gentes quoque assumptas esse in gloriam Dei, Verum quia hoc Iudaeis non satis erat persuasum, & non pauci ex gentibus haeabant in dubio, ideo Apostolus hanc partem clavis scripturae testimonys confirmat, docetque gentes assumendas fuisse in gloriam Dei.

Sicut scriptum est: Propterea confitebor tibi inter gentes, & nomini tuo psallam.

Hoc testimonium desumptum est ex 17. Psalmo Davidis, qui de secundi Regum 22. capite in Psalterium translatus est. Est autem is Psalmus historicè de Davide & eius hostibus, mysticè verò de Christo & Ecclesia eiusque hostibus intelligendus, cuius argumentum est, quod sit $\epsilon\tau\iota\upsilon\iota\kappa\iota\omicron\nu\omicron\nu$ & gratiarum actio super victoria, & parta Ecclesia salute. Ab Apostolo autem adductus est hic Psalmus, ut probet gentes debere Deum glorificare. Et utitur huiusmodi argumento: Christus aperte profitebitur, & celebrabit nomen Dei inter gentes per predicationem Euangelij. Ergo gentes participes facta beneficiorum Christi, Deum celebrare debent.

Et rursus dicit: Gaudeat gentes cum populo eius.

Hoc testimonium sumtum est ex Psalmo Mosi Deut. 32.

quo confirmat & gentiles & Iudeos assumendos fuisse. Nam gaudium, cuius meminit, fructus est predicari Euangelij.

Et rursus: Laudate Dominum omnes gentes, & collaudate eum omnes populi.

Hoc testimonium ex Psalmo 117. desumptum. similiter confirmat & gentes & Iudeos assumendos fuisse in gloriam Dei.

Et rursus Esaias dicit: erit radix Iesse, & qui exurget ad imperandum gentibus, in ipso gentes sperabunt.

Hoc testimonium depromptum est ex 11. capite Esaie, & continet vaticinium de regno Christi inter gentes, qui Christus ex Dauidica prosapia erat oriundus, quantum quidem ad humanam naturam attinet. Cōfert autem Propheta Iesse patrem Dauidis radici, Christum vero surculo, qui ex ea radice erat oriundus ad imperandum gentibus, quæ cum in Christum sperabunt participes beneficiorum Christi, Deum unā cum ipsis Iudeis conuersis glorificabunt.

Deus autem spei impleat vos omni gaudio & pace in credendo, ut abundetis vos in spe, in patientia Spiritus sancti.

Votum hoc eo pertinet, ut Iudeos & gētes ad mutuam dilectionem, gaudium spirituale, pacem, hoc est, concordiam excitet. Obseruetur hic duo effecta fidei, Vnum internum, alterum externū. INTERNVM est gaudiū spirituale. Signum, Omne, non hic distributiue, sed completiue accipitur. EXTERNVM, est mutua concordia inter homines, quæ facit, ut alij aliorum infirmitates patienter ferant. Obseruetur præterea, quod hæc non proficiantur ex vi liberi arbitrij, sed sunt dona Dei, & crescunt in pjs ex gratia Dei per virtutem Spiritus sancti.

Persuasum autem habeo fratres mei, & ipse de vobis quod ipsi per vos pleni sitis bonitate, impleti omni cognitiōe, & qui possitis vos mutuo monere.

Abrumpit exhortationē significatione sua de ipsis persuasionis,

tionis, nimirum quod ipsi & satis docti & alacres sint ad se inuicem exhortādos, ad omnia pia officia. Obseruetur hic causarum & effectuum ordo. Omnis, hoc est, plena cognitio Christi parit bonitatem, hoc est, caritatem, quem admodum & vetus interpres reddit: Hac cum cognitione coniuncta efficit, ut alij alios admoneant, & ad pietatis officia exhortentur. Propria itaq; Christianorum nota est, ex vera Dei noticia & viuifica fide se mutuo admonere & edificare, cum doctrina tum vita.

Fratres, cæterum audacius scripsi vobis ex aliqua parte, veluti commonefaciens vos propter gratiam quæ data est mihi à Deo, ut sim minister Iesu Christi apud gentes.

Peroratio est, in qua plurima, ut fieri solet, congerit, ac primum excusat quod liberius scripserit, sumpta ratione ab officio sibi commisso & dono. Deus, inquit, mihi contulit gratiam commonefaciendi ac predicandi Euangelium inter gentes, Ergo & vos commonefaciendos duxi.

Sacrificans Euangelium Dei, ut fiat oblatio gentium accepta & sanctificata per Spiritum sanctum.

Extollit ministerium suum Apostolus à fine seu usu. Dum doceo Euangelium Christi inter gentes, ipsæ gentes mactantur gladio Euangelij, cum videlicet ad eius predicationem agunt pœnitentiam, id est, conuertantur, & simul offeruntur Deo sanctificati per spiritum sanctum, qui fidem in hominum operatur cordibus, & eos regenerat in novos homines, ut porro sanctitati & innocentie studeant. PRIMVM hic obseruemus, quod ministri Euangelij sint sacerdotes, ut qui spiritali gladio homines mactant, & Deo offerunt, Vnde quanta sit dignitas ministerij patet. SECUNDO, modus oblationis obseruetur, nimirum quod tum demum dicantur homines offerri Deo, quando ad Euangelij predicationem conuertuntur, & sanctificantur per Spiritum sanctum. TERTIO, quod Christi Euangelium sincere predicare, & predicato credere, sit cultus Deo gratissimus.

Habeo igitur gloriationem in Iesu Christo, in ijs quæ ad Deum (pertinent.)

Vt Romani sibi persuadeant de veritate doctrina sue, addit hoc Apostolus confirmationis loco, ac si dicat: in hoc possum gloriari, quod sim verus legatus, & fidelis Christi seruus, in ijs fideliter tradendis, quæ ad Deum pertinent. Obseruetur qualisnam gloriatio pijs verbi ministris sit licita & studiose querenda.

Non enim sustinuerim loqui quicquam, quod nõ fecerit Christus per me in obedientiam gentium sermone & opere in potentia signorum & prodigiorum in virtute spiritus Dei.

Ratio commendationis sui Apostolatus à proprio Apostoli officio. Decet enim fidelem legatum eius qui ipsum misit, mandata fidei referre & narrare, nihil de suo addendo. Obseruetur propria nota præconum verbi Dei, quæ est nihil afferre præter verbum Dei, quod prædicantibus Apostolis confirmatum est diuinis testimonijs, ut gentes istis miraculis conuicta de veritate Euangelij, crederent.

Adeo vt ab Hierusalem & circumiacentibus regionibus vsque ad Illyricum impleuerim prædicandi Christi munus.

Amplificat quod dixit à circumstantijs locorum vbi prædicatur Euangelium. Exemplum nos monebit seduli study in functionibus nobis commissis.

Ita annitens prædicare Euangelium, non vbi nominatus erat Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem.

Suum studium in prædicando & propagando Euangelio indicat Apostolus, vt Romani ipsum verum intelligant Apostolum, qui tot molestias suscepit, vt Euangelium Christi quam latissime spargeret, iuxta Domini mandatum, dicentis: Ite in mundum

mundum vniuersum, & proclamare Euangelium omni creatura. Deinde etiam hæc eò pertinent, ut Romani sciant, Apostolo animum non defuisse sibi quoque prædicare Euangelium. Quid autem hic vocet alienum fundamentum, declaratur adducto Esaiæ testimonio, nimirum quod alterius opera iactum est. Nam aliqui Prophetarum & Apostolorum, adeoq; omnium ministrorum verbi vnum & idem fundamentum est, nēpe Iesus Christus. Non ergo hoc loco alienum, extraneum, sed alterius manu iactum fundamentum significat.

Ex hac pericopa tria colligamus, eaq; nobis applicemus. PRIMVM, studium magnum Apostoli, cum magni alacritate animi coniunctum, in prædicando Euangelio, hoc studium voce φιλοτιμείσθαι significatur. DEINDE, quanta pericula necessum fuerit Apostolum adire, dum adeo latè per orbem, ubi non erat nominatus Christus, semina Euangelij iecit: cui resistunt non solum Philosophi & idolorum cultores, verumetiam multipotentes in mundo, ut ex actis Apostolicis patet. Nihil enim difficilius quàm superstitionem, & potissimum à maioribus acceptam, ex animis hominum euellere. POSTREMO, vocatio Pauli ad Apostolatam hic confirmatur Esaiæ testimonio. Nam cum ille prædicit, Euangelium Christi annunciandum esse gentibus, specialiter per Apostolos, & hoc per Paulum potissimum sit, Apostolatus Pauli hoc signo confirmatur. Horum PRIMVM admoneat nos study & alacritatis in officio nostro. SECVNDVM nos animet, ut pericula & discrimina vitæ in officio nostro contemnamus. TERTIVM doceat, ut legitima sit nostra ad ministerium Euangelij vocatio.

Quapropter impeditus etiam sum sæpe ne venire ad vos: Nunc autem cum non amplius locum habeam in his regionibus, desiderium autem habeam veniendi ad vos à multis annis, quando proficiscar in Hispaniam veniam ad vos.

Ministerio prædicandi Euangelij se impeditum dicit, quo minus

hactenus ad Romanos veniret. Deinde pollicetur se venturum non solum, quia in istis locis non impediatur ut antea, verum etiam quia magno teneatur desiderio visendi Romanos, ut isthic sua voce Euangelium doceat. Hac rursus nobis alacritatem in nostro officio commendent.

Spero enim fore, ut isthac præteriens videam vos, & à vobis deducar illuc, si tamen vobis prius ex parte expletus fuero.

Dixit se venturum ad Romanos cum proficiscatur in Hispaniam. Verum quia euentus erat incertus, spem huius profectiois se habere testatur, & finem addit, videlicet ut videat Romanos, & ab illis deducatur in Hispaniam. Verum ut intelligant Romani, quod Apostolus magno teneatur desiderio videndi, id est, instruendi & confirmandi eos, addit: Si tamen vobis, id est, vestra consuetudine, prius ex parte expletus fuero. Quid hinc nos discemus? PRIMVM, nullis laboribus parcendum esse, quos requirit fides vocationis nostra. DEINDE, animum paternum erga eos gerere, quos docendos ac informandos accepimus. TVM, polliceri nobis ab ijs, quos magno labore informamus, officium mutuū. Hac enim tria hic in Paulo cernuntur.

Nunc autem proficiscor Hierosolymam, ministrans sanctis.

Prolepsis est, qua anteuertit eorum obiectionem, qui iuste querere videbantur, cur iam statim non adueniret, ac dicit in causa esse profectioem suam Hierosolymam versus susceptam, & ministerium quo sanctis qui illic sunt, ministret, quale autem illud ministerium fuerit explicat, dicens:

Placuit enim Macedoniæ & Achaïæ conferre aliquid in pauperes sanctos qui sunt Hierosolymis.

Ratio profectiois Hierosolymam versus, videlicet quod eleemosynam Ecclesiarum Græcarum esset perlaturus Hierosolymam.

ſolymam. Vnde duo notemus. PRIMVM, quod exemplo Gracorum Eccleſiarum debeamus & nos liberales eſſe erga pauperes ſanctos, & hilari animo & beneuolo conferre illis aliquid de noſtris facultatibus, quo illorum ſublenetur inopia. Nam cum Paulus dicit: εὐδοκῶντες, ſignificat eos vltro, & voluntate quadam alacri eleemoſynas contuliſſe. ALTERVM, quod exēplo Pauli debeant miniſtri Euangelij pauperū habere curam, q̄ curam Apoſtoli ſibi inuicē cōmendarūt, ad Gal. 2.

Placuit enim, & debitores illorum ſunt.

Dixit Gracos contuliſſe eleemoſynam pauperibus ſanctis, qui erant Hieroſolymis. Nunc hoc debitum fuiſſe officium addit, vt ipſi Romani, adeoq̄ omnes pijs ſciant, ſuum officium eſſe, aliorum, quantum in ſe eſt, inopiam ſublenare.

Nam ſi ſpiritualia illorum bona gentes partici-
pant, debent etiam in carnalibus miniſtrare ipſis.

Ætiologia ex comparatione maioris & minoris ſumit.

Gentes Euangelium à Iudeis acceperunt.

Ergo, Gentes obligatæ ſunt ad compensationem.

Oſeruetur hic, quod Eccleſia debeat ſinceris Euangelij miniſtris compensationem laboris in miniſterio præſtiti.

Hoc igitur vbi perfecero, & eis conſignauero hunc fructum, abibo per vos in Hiſpaniam.

Promittit ſe inuiſurum Romanos, vbi eleemoſynam Gracorum obſignauerit Hieroſolymis, cum iſthac ſcilicet iter ſeclurus ſit in Hiſpaniam. Notatu dignum eſt, quod eleemoſynā Gracorum fructū appellet, ſignificans liberalitatem erga pauperes, & verum fidei caritatisq̄, fructum eſſe, & remunerationem habere ſibi propoſitam & promiſſam, Vnde & nos monemur, vt pauperum non obliuiſcamur, ſed in eos ex facultatibus noſtris ſimul liberales.

Scio vero quod cum veniam ad vos, in plenitudine benedictionis Euangelij Chriſti veniam.

Υ ij.

Hoc ad laudem Romanorum pertinet, quos ob fidem Euāgelij prædicat Apostolus: Noui, inquit, quod ubi venero ad vos, inueniam vos plene Euāgelium Christi amplecti. In plenitudine benedictionis Euāgelij phrasis est Hebraica, & est sensus: cum plena benedictione Euāgelij Christi. Vocat autem benedictionem Euāgelij duplici de causa, PRIORI quidem, quia Euāgelium prædicatum & creditum, omnis generis benedictiones affert. POSTERIORI vero, quia efficit ut homines Euāgelium Christi edocti benedicant & celebrent Deum, aliosq; fructus Euāgelio dignos edant.

Precor autem vos fratres per Dominum nostrum Iesum Christum, & per caritatem spiritus, ut mecum certetis vestris pro me apud Deum precibus.

Alia propositio, nempe precatoria, videlicet ut Romani pro se orent. Propositioni duas rationes admiscet, VNAM, cum eos obsecratur per Dominum nostrum Iesum Christum, quasi diceret: Cum negociū Christi Domini agitur, vestrum est pro me orare, ut id feliciter peragam. ALTERAM, cum addit: Et per caritatem spiritus, hoc est, per mutuam illam coniunctionem, qua Spiritus sanctus animos nostros deuincit. Obseruetur igitur, qualisnam debeat esse Christiana illa coniunctio, caritatis Christiana effectrix. Non enim secus affecti esse erga se mutuo Christiani debent, quam membra eiusdem corporis, qua vno eodemq; spiritu reguntur & fouentur.

Vt liberer ab incredulis Iudæis, utque ministerium meum erga Hierusalem acceptum sit sanctis, ut cum gaudio veniam ad vos per voluntatem Dei, vnaque vobiscum refocilletur.

Quatuor fines ponit, cur petat pro se Romanorum preces, quorum PRIMVS est liberatio à periculo. Iudæi enim increduli, ita Pauli insidiabantur. SECUNDVS, ut susceptū ministerium in perferenda eleemosyna acceptum sit sanctis, id est, p̃ys morantibus Hierosolymis. TERTIVS, ut cum gaudio discedens

scedens à Hierusalem, ad Romanos per voluntatem Dei veniat. QVARTVS, ut resocilletur apud Romanos, audiens illorū fidem & caritatem. Hic obseruetur PRIMVM, quod ea bona qua hic recitat, ad Deum autorem referat. DEINDE, quod ut eadem sunt à Deo petenda: ita petētibz ea largiatur Dominus. TERTIO, commendantur nobis hic mutue preces. QVARTO, hac Pauli petitio manifeste ex diametro pugnat cum stoica necessitate, & aperte confirmat contingentiam. Nam aliquid precibus piorum impetrari posse, quod aliqui non contingeret, significat.

Deus autem pacis sit cum omnibus vobis, Amen.

Clausula est qua optat Romanis ut Deus pacis & concordie sit cum ipsis, ut q̄ idem in eis sit autor pacis & concordie.

Caput XVI. Summa capitis decimifexti.

V*T alios Romanis cōmendat, & alios salutaris suo nomine iubet: ita cauēdos monet dissidiorū autores, & fugienda doctrinae scandala, fausta imprecatione claudens totā Epistolā.*

Ordo & partes capitis decimifexti.

Tres huius capitis partes sunt. PRIMA constat commendationibus & salutationibus. ALTERA necessariam admonitionem habet, nimirum ut Romani caueant dissidiorum autores & doctrinae corruptelas. TERTIA est votum, Nam & Dei gloriā illustrari optat, & oīa p̄spera precatur Romanis.

Exegesis capitis decimifexti, cum observatione doctrinarum.

Commendo autem vobis Phœben sororem nostram, quæ est ministra Ecclesiæ Cēchreensis, ut eā

ſuſcipiatis in Domino: ita, vt dignum eſt ſanctis,
& aſſitis ei in quocunque vobis eguerit negocio,
Etenim ipſa multis cū affuit, tum etiam mihi ipſi.

Commendat Phœben Romanis honeſtiſſimam marronam, & petit vt ei aſſint, in quacunque re eorum opera opus habere videatur. Huius commendationis quinque rationes ponit. PRIMA eſt, quod ſit ſoror, id eſt, eiſdem religionis conſors. SECUNDA, quod ſit miniſtra fidelis Eccleſiæ Cenchreenſis. (Cenchree Corinthiorum nauale ſeu portus pene ſub ipſa vrbe, ad quem portum applicant qui ex Aſia nauigant.) TERTIA ratio ſumitur ab officio ſeruorum Chriſti, qui debent amanter completi omnes, & potiffimum eos qui de Eccleſia ſunt benemeriti. QVARTA ratio ſumitur à beneficijs huius mulieris erga totam Eccleſiam. QVINTA, ab ipſo miniſterio Paulo ipſi exhibitio. Hinc & nos diſcamus, pios Eccleſiæ miniſtros fratribus cōmendare, atq; omni officiōrū genere proſequi.

Salutate Prifcillam & Aquilam cocperarios meos
in Chriſto Ieſu (qui pro anima mea propriam ceruicem ſuppoſuerunt, quibus non ego ſolus gratias ago, ſed etiam omnes Eccleſiæ gentium) & Eccleſiam quæ eſt in illorum domo.

Horum fit mētio Aſtorum 18. quos Apoſtolus laudat propter beneficia ſibi ab illis præſtita. Cum autem hos agnoſcit cooperarios ſuos in negotio Euangelij, modēſtiam ſuam nobis commendat imitandam, qui in negotio Euangelij non deſignatur conſortem habere mulierem.

Primitiæ Achaïæ in Chriſtum.

Hoc eſt, primus omnium Epānetus fuit, qui in Achaia Chriſtum amplexus eſt. Cum autem eum primitias vocat, alludit ad ſacrificia quæ fiebant ex primis fructibus, ſignificans eos qui conuertuntur ad Chriſtum, ſacrificari & dicari Deo, tanquā hoſtiæ Deo grata per Ieſum Chriſtū. Vide ſupra in 15.
Salu-

Salutate.

Quod autem tot congerat hic Apostolus salutationes, videtur pertinere ad morem istius gentis. Magnum enim salutandi studium erat Roma, & inter magnos honores erat salutari, inter precipua vero officia salutare. Utraque res erat mire plausibilis & popularis, multumque faciebat ad fauorem conciliandum.

Qui sunt insignes inter Apostolos.

Hic obseruetur Apostoli nomen aliquando generaliter accipi pro quouis verbi ministro.

Salutate vos inuicem osculo sancto.

Osculum Hebraeis vsitatum concordia & mutui amoris symbolum & testimonium fuit. Epitheton sanctum additur, ut distinguat inter purum sanctorum osculum, & impurum eorum qui perditie & nequiter amant.

Secunda pars Capitis.

Obsecro vos fratres, ut obseruetis eos qui dissidia & scandala contra doctrinam quam didicistis excitant, & ut declinetis ab eis.

Hac propositio est secundae partis huius capitis parenetica. Obtestatur enim Romanos ut & attente diligenterque dissidorum & scandalorum autores veluti hostes & specula obseruent. (Est enim hac vis graecanica vocis σκοπεῖν) & cum eos agnouerint sibi ab ipsis caueant. Ut enim omnibus mandatum est veram de Deo doctrinam agnoscere: ita omnium est & explorare & cognitos fugere doctrinae corruptores, sicuti ipse Christus precipit, cum inquit: Caueat à falsis Prophetis. Item, Caueat à fermento Pharisaorum. Hic igitur ut omnibus hominibus precipitur falsos doctores fugere: ita mandatur omnibus veros doctores audire & amanter complecti. DEINDE ob-

Υ ιιij.

seruetur fructus prauorum dogmatum. Nam dissidia & factiones excitant, ex quibus oriuntur scandala, adeo ut multi à vera doctrina deficiant, quare hoc preceptum in primis obseruetur. PRÆTEREA hic locus haud obscure significat, fore, ut ubicunq; sincere docetur verbum Dei, illic insidia struantur doctrina à Sathana, ut doctrina puritas turbetur. Nusquam enim magis vires suas omnes intēdit Diabolus, quàm in Ecclesia recte & pie constituta. Nam cum reliqua ipsi in tuto videntur, hic eius regnum inuaditur, & arma ipsius diripiuntur, quare non mirū est plures excitari hareses in Ecclesijs sincerā habentibus doctrinam, quàm in Turcia aut in Papatu. Huc pertinet parabola Domini de zizanijs: Cum creuisset, inquit, herba, & fructū fecisset, tunc apparuerūt zizania, Hoc quàm verum sit, apparet in primitiua Ecclesia, Nā quo latius spargebatur verbum Dei incorruptibile Ecclesie semen, & quo magis proficiebat Ecclesia, eò plures hareses emerferūt. Hac consolentur nos aduersus scandala haresium & dissidiorum.

Nā qui eiusmodi sunt, Domino nostro Iesu Christo non seruiunt, sed suo ventri, ac per blandiloquentiam & assentationem decipiunt corda simplicium.

Ratio propositionis à periculo, cui præponit propriam falsorum doctorum notam. Ratio quidem hac est: Quod decipiant corda simplicium, ac euertant eorum fidem, atque ita regno Christi excussos in exitium precipitent, idq; hisce artibus blandiloquentia & assentatione. Verum quia hæ voces in Greco sunt significantiores, clarius excutienda sunt. PRIMA est blandiloquentia, Græcè *χρηστολογία*. Dicitur autem *χρηστολόγος*, cum is qui verbis multum pollicetur, re autem nihil præstat, tum is quem si audias, dicas eum de te & commodis tuis magis, quàm de se ipso sollicitum esse. ALTERA vox assentatio, Græcè *εὐλογία*, hoc est, ad verbum benedictio, quæ hoc loco est oratio ad predicandas alicuius laudes accommodata, cuiusmodi assentatorum esse solet. Obseruemus hoc loco notam, quæ

Pseudo-

Pseudopropheta à Christi seruis discernendi sunt, negat enim Christo seruire, sed proprio ipsorum ventri, qui & ipsorum Deus ad Philippenses dicitur.

Vestra enim obedientia ad omnes peruenit.

Occupatio est qua anteuertit obiectionem eorum, qui poterant ex dictis superioribus colligere, se lenes à Paulo iudicari & faciles, ad prabendum Pseudoprophetae aures, ac si dicat, Non ideo vos admoneo, quod lenes vos existimem, Sed quia admodum facilis est lapsus, & varia sunt Diaboli insidia, premonitos vos volui.

Gaudeo igitur de vobis.

Vestra obedientia & sinceritas mihi gaudio est. Ministrorū igitur gaudiū sit, auditorum in pietatis curriculo pgressio.

Sed volo vos sapientes esse ad bonum, simplices vero ad malum.

Quo spectet superior admonitio, breuissime exponit. Volo, inquit, vos sapientes esse ad bonum, id est, volo vos cognitione veritatis & prudentia instructos esse, ut bona amplecti, mala vitare, fraudes & laqueos Pseudoprophetarum effugere, illis quoque aperte obistere possitis. Deinde volo vos in malum simplices esse & innocentes, ut qui nullam prorsus nocendi artem teneatis, tantum abest, ut reipsa cuiquam noceatis. Summa autem metaphora est à placidis animalibus, quae ne cornua quidem ad nocendum habent. Hoc Pauli dictum euertit fidem illam implicitam Papistarum, quam dicunt sufficere ad salutem, si fuerit formata bonis operibus. Est autem illis fides simpliciter, cum quis se dicat credere, quod Ecclesia Catholica credit, etiamsi, quid ipsa credit Ecclesia, ignoret.

Deus autem pacis conteret Sathanam sub pedibus vestris cito.

Consolatio & promissio est contra periculum ex insidiis doctrinae. Promittit enim fore, ut Romani firma fiducia in Christo

concepta firmentur, ac ita persenerent in doctrina puritate. Deus enim qui in ipsis cepit bonum opus, vult illud etiam perficere, Nam ipsius opera sunt ἀμετάμεικτα. Dicitur autem tum demum Sathanas conteri sub pedibus nostris, & cum per fidem Christo Sathana victori inferimur, & cum pia vita & honestis actionibus in Sathana regnum inuadimus. Huc illud Iohannis: Hec est victoria mundi fides vestra, per mundum intelligens vniuersum Sathana regnum.

Gratia Domini nostri Iesu Christi vobiscum.

Clausula continens faustam imprecationem, qua Romanis fauorem Dei in Christo precatur. Hec imprecatio ut fructum Euangelij continet, ita fidem Romanorum requirit.

Ei vero qui vos confirmare potest secundum Euangelium meum & prædicationem Iesu Christi, secundum reuelationem mysterij, temporibus secularibus taciti, manifesti autem nunc, & per scripturas Propheticas, secundum æterni Dei ordinationem, in obedientiam fidei ad omnes gentes promulgati. Soli sapienti Deo per Iesum Christum, huic gloria in secula, Amen.

Δοξολογία claudit Epistolam, Unde & nos monemur, ut & ipsi quoties recolimus Dei beneficia, in laudes Dei & gratiarum actionem prorumpamus. Nam ab illo autore solo omnia bona & salutaria proficiuntur. Verum quia in hac gratiarum actione multa sunt quæ & explanatione aliqua indigent, & utiles doctrinæ & a monitiones suppeditant, omnia sunt nobis distinctius retexenda & excutienda. PRIMVM itaque cum dicit: Qui vos confirmare potest, & docet & monet. Docet quidem quàm imbecilles & vacillantes simus, nisi manu Dei fulciamur. Monet vero, ut intellecta infirmitate nostra, petamus robur ab eo, qui promittit Spiritum sanctum petentibus. Ad confirmationem pertinet quod addit: Secundum

dum Euangelium meum, hoc est, quemadmodum per Euangelium promittit Dominus. seu ut sentit Chrysostomus, hic modus confirmationis exprimitur. Nam Deus nos fulcit per predicationem Euangelij, in quo efficax est Spiritus sanctus. Vocat autem Paulus suum Euangelium, non causse, sed ministerij respectu. DEINDE breuem Euangelij definitionem addit, cum inquit: Et predicationem Iesu Christi, hoc est, vel predicationem quam ipse Christus predicauit, ut interpretatur Chrysostomus, vel praconium de Iesu Christo. Est enim Euangelium proprie solenne praconium manifestati Christi, in quo promissiones ipsa exhibentur, unde ad Rom. 1. Quod antea promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis. P R Æ T E R E A quod addit: Secundum reuelationem mysterij temporibus secularibus taciti, commendatio est Euangelij a causa & antiquitate, & simul anteuerit obiectionem eorum, qui Euangelium ut nouum doctrina genus contemserunt. Dicit enim Euangelium non esse nouum mysterio, sed reuelatione tantum, Cur autem, mysterium appellet Euangelium, explicat, videlicet quia arcanum & occultum fuit omnibus, donec per predicationem reuelaretur. In omnib. enim philosophorum scriptis altum silentium est de Euangelio, tantum quasdam legis particulas agnouerunt Philosophi. M O D V M praterea reuelationis attingit, cum illud per Propheticas scripturas manifestatum esse dicit, idq. non temere, sed ex ordinatione Dei. Non igitur humano consilio Euangelium in alijs atque alijs locis subinde reuelatur, sed ex ordinatione Dei fit. F I N E M praterea addit Apostolus predicati Euangelij, In obedientiam, inquit, fidei, ad omnes gentes promulgati. Ideo igitur predicatur Euangelium, ut audientes credant & obediunt Euangelio. Obseruetur quoque hic. vniuersalis particula: Ad omnes, inquit, gentes. Cum itaque omnes gentes vocet Deus ad obedientiam Euangelij, profecto serio vult omnium gentium salutem. Sunt enim ἀπαμείναια donum & vocatio Dei. A D H Æ C cum Deo soli sapientiam tribuat, ut

*laudem sapientia soli Deo vendicat: ita eam omnibus crea-
turis admit. Qui igitur veram & salutarem sapientiam cu-
pit, fontem sapientia Deum ipsum accedat, ac ipsi-
us verbum audiat, & simul precetur i-
psam, ut sibi cor & sapienti-
am tribuat.*

ΤΕΛΟΣ.

